

ואמרו אמן

חלק ראשון

בו יבואר בעוה"י גודל שכר עניית אמן ואישיר וכוונותיהם והלכותיהם, ויבואר גודל העונש המתעצף בענייתם עם עוד הרבה דינים נרחצים המסתעפים מדיני ענייתם.

אשר לקטתי לקומי בתר לקומי בעוה"י מש"ם ופוסקים קדמאי ובתראי ומדרשים וזוה"ק וספרי מוסר עם מעט נופך משלי בעוה"י אשר חנני ה' יתברך בזכות אבותי הקדושים, וזכותם יעמוד לכל ההוגה בהם שיזכו לרב טוב הצפון בזה ובכא לטובה ולברכה ולנאולה שלמה ברוחניות ונשמיות בב"א.

הק' יהושע אלטר ווילדמאן אבר"ק קאנסקוואליע
מלפנים אבר"ק ביליראדקי

בעת חנוכה פה ירושלים עיה"ק תוכב"א

בעהמ"ח ספרי עמק יהושע, בנין יהושע, ברכת יהושע, בלאאמורי הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' אלימלך אבר"ק מ"זאמש וצללה"ה אשר מנוחתו כבוד פה עיה"ק ירושלים תוכב"א

נין ונכד להאי סבא קדישא הרבי ר' אלימלך בעל המחבר ספר נועם אלימלך וצוקללה"ה ולמעלה בקודש אבותי הקדושים הרמ"א והמגדה עמוקות והתו"ם וצוקללה"ה ז"ע ועכ"י אמן

אין ג'וי אַנצומילען דעם הייליגען פאלק ישבאל מיט אגייסטיגען פערזיניגן פון גרויסע הייליגע ספרים יעלבען זענען אנערקעקונג אויף צו פלאזין דעם יידישען פויגל פון דער גרויסער קיצנה צו ענפערין אמן און אמן זיין שמייה רבא מיט פונקט האפין מיר איבער גיגענט אלעס אויף זארגאן מןה תרבים זיין אז יעדער זאל דאס גרינג פארשטעהן, און נוער עס וועט לערנין אין דעם ספר זאס דא ווערט געשריבען תורה ומוסר פון אלע הייליגע צדיקים וייער זכות וועט מגין זיין אז זיא זאלין זיקאלפין ווערין גרוהניות ופגשמות, און גיונד און פרנסה, און הצלחה, און צו ארבות ימים, און צו אנאגלה שלמה גטתה גמיינו אמן:

דלום

אברהם יצחק פריעדמאן

ווערדיג דזשינג דספר יפנה אל האדרעם:

RABBI S. J. GROSS

171 Taylor St., Brooklyn, N. Y.

בעזתי"ת

באשר עוררו אותי להדפיס מחדש את הספר, **„ואמרו אמן“**, אשר יצא לאור לפני כמה שנים בהסכמת גדולי הדור ז"ל. ועתה כבר אינו כנמצא אפילו אחד בעיר, על כן אמרתי לחדש הדרו לעילוי נשמת אאמור"ר מוה"ר **ישעי' זאב** ז"ל, שנפטר בחצי ימיו ביום כ"ט חשוון, תשכ"ג.

ואקוה שזכות המצוה הגדולה לעורר את הקוראים בספר זה, להיות נזהר בעניית אמן ובהלכות עניית אמן, תגן עלי להתעורר תמיד לדרכי ד' להתדבק בתורתו הקדושה וללמוד תוה"ק עד שנוכה לראות בהרמת קרן התוה"ק בביאת בן דוד בקרוב בימינו אמן.
מוכן שאדם יכול לאסור את שלו, ובאשר זכותי בספר הקדוש הזה, אקוה שלא יזקו אחרים את זכותי לכא עוד להדפיסו בלי רשותי.
הק' **שלום יודא גראס**

תמו"ל

בעזתי"ת

אף שאני מונע את עצמי מלבא במליצות כעד ספרים היוצאים לאור, אך ספר זה **„ואמרו אמן“**, כבר יצא לאור לפני כמה שנים בהסכמת גדולי ישראל שבדור ההוא ז"ל. ועתה רוצה האברך מתלמידי ישיבתינו מוה"ר **שלום יודא גראס** נ"י להדפיסו מחדש, ובודאי עושה טוב כעמו כי הוא מלא יראת שמים לעורר בני ישראל על גודל הענין של עניית אמן. והספר בודאי יעשה רושם בלב כל מאמין אמתי. ובאשר נדפס ג"כ בלשון יידיש אשר יכינו נשים וקטנים, ישריש בלבם עיקרי האמונה (וגם הספורי מעשים הנדפסים כאן יעוררו את הסוראים ליראה אמתית), כי יודעים אנו אשר **„אמן“** הוא מעורר את הקשר אמיץ שבכל נשמת ישראל לאבינו שבשמים ית' להאמין באמונה שלימה בכל מה שטסור לנו מחכמי ישראל קדושים, ועל ידי זה להתדבק באמונת אומן לחותמו של הקב"ה שהוא אמת, להאמין בכה של מאה ברכות ועניית אמן (כי אמת ע"ס מאה הוא בני' ישראל), ועל ידי זה אנו מעוררים שהוא ית' יקיים לנו מה שאמר לנאמן ביתו שלנו יודיע מדת אמיתות שלו, כדאיתא ברש"י ריש וארא, אשר עדין לא זכינו לזה בשלימות, רק נזכה בקרוב בביאת גואלנו במהרה בימינו אמן.

ברוקלין, ח"י סיון תשכ"ה לפ"ק

הק' **שמעון ישראל פאען**

אב"ד דק"ק שאפראן

הסכמות

עפי' עצת גאוני פה ירושלם שליט"א הנני מדפיס בספרי
זה איזה הסכמות הגאונים מהחיבורים שלי הקודמים

כ"ק מרן הרב הגאון הקדוש אדמו"ר מגור שליט"א ראה הקורעקמין מספר
הזה והבטיח לי שאי"ה יקח אצלי ספר אחד כאשר יצא מביהד"פ
לאור עולם:

גם אני נותן מעות קדימה על ספר הרב הגי' החסיד שיחי' ומבקש לסערו
וליקח הספר ממנו שהוא ת"ח וירא שמים.

פנתם מנחם מפילץ

בעה"י ד' בשלה תרע"א פה אסטראווצע

הן בא לפני הגאון המפורסם פ"ה חו"פ כקש"ת מיהר"ר יהושע אלטר
שליט"א אבד"ק קאנסקיוואליע בעל המחבר ספר בנין יהושע
והראה לפני את חיבורו היקר עמק יהושע אחרון על מסכת גיטין ואיוו
שו"ת, וספר ברכת יהושע לקושים יקרים מגדולי הדור, וגם דברתי עמו
בהרכה ענינים ובקש ממני הסכמה, והנה יען שכבר יצא לו מוניטין בספר
הנ"ל כ"י ונתקבל, וגם אני ראיתי שהוא ת"ח גדול כפולחן ובסברא ישרה
ע"כ גם אנכי באתי להסכים שיוציא לאור חיבוריו היקרים, ואי"ה יהיו לתועלת
ומצוה לתמוך בידו למען כבוד התורה ולמען כבוד אבותיו הק' וצללה"ה.

הק' מאיר חיאל הלוי אבד"ק הנ"ל

המוכ"ז הרב הגאון התריף ובקי החסיד ויר"א בנש"ק כש"ת מוה"ר יהושע
אדמ"ר נ"י האבד"ק קאנסקיוואלי אשר במדינת פולין רוסיא בעד
מחבר ספר בנין יהושע הו' בכאן משוברתי ש"ק והברתיו לת"ח גדול וכפי
הכתבים שבידו יש לו הורמנות עממה גדולי ישראל המעידים עליו על תורתו
ומעשיו הטובים. ואיך שהוא נין ונכד לרבנו הגדול רשכבה"ג הגאון הקדוש בעל
נועם אלימלך וצוקללה"ה ז"ע ועכ"א, ע"כ אבקש מאד לקרבהו בכל מקום
ביאו ולהיות בסערו בכל מה דאפשר כראוי לעשות לבן טובים כידוע דברי חכ"ל
אפי' עבד לרוץ לפניו, ומכש"כ אם גם הוא בעצמו ת"ח ויר"ש ובזכות חובת הקודש
ואהבת עוסקי תורה הקדושה וזרע קודש נושע בישועה רוחניות וגופניות ותתברכו
בבנים חיים ומזוני רוי"חא.

כנפש הכותב למען המצוה הגדולה. מדרב בצדקה וסחכה לישועה היום יום א' י"ב לחדש
אד"ש תרס"ה לפ"ק באבוב יע"א.

הק' שלמה האלבערשטאם אב"ד דק"ק הנ"ל

הסכמות

גם אנכי מסכים להרב הגאון החסיד המפורסם מוה"ר יהושע אלמער נ"י האבד"ק קאנסקיוואליע להדפיס ספרו יתן השי"ת ויפוצו מעיינותיו חוצה ויתקבלו בעיני עדת ה'.

דברי הכותב לכבוד התורה ולומדי' היום יום ד' כ"ח סיון שנת עת"ר.
נאום יצחק זעליג מארגינשטריין סקאצק אבד"ק סאקרב

גם אנכי אקח ספר אחד מבעהמ"ח הרב המאוה"ג החריף ובקי יר"א כש"ת מוה"ר יהושע אלמער נ"י האבד"ק בי"ראדקע. ונתתי מעות קדימה וממני יראו וכן יעשו וילמדו כל יודעי שמי לקבל ממנו ספר אחד בכדי לסעוד ולתמכו ולמען יגדיל תורה ויאדיר.

וע"ז באעה"ת יום ה' לסדר יצו ד' אתך את הברכה שנת תינ"ו פה ראחמיסטרובקא.
נאם דוד בהרב המפורסם מו"ה יוחנן זצוקללה.

כ"ה יום ה' לסדר יעמרו על הברכה ייד אלול תרס"ה. ברעזאן

הן מאו שלח אלי הרב הגאון החסיד וכ"י מוה"ר יהושע אלמער נ"י אבד"ק קאנסקיוואליע את ספרו בנין יהושע אשר הסכימו עליו רוב גדולי פולין ורוסיא, ותהלתו כאחד יגידו, וגם כאשר שמתי עיני בו ראיתי כי הוא מלא וגדוש בפלפול וסברא וישרה ובקיאורת נפלא, ועתה כבוא הרה"צ המחבר שלימ"א לפני והודיעני כי ברעתו להעלות ספר עמק יהושע אחרון על שו"ת ועל מסכת גיטין ודרושים נעימים עם לקוטים יקרים על מזבח הדפוס אמינא לפעל טבא יאשר חילו לאורייתא למען יגדיל תורה ויאדיר ויתרבה הדעת, וגם ידי תכון עמו להפיץ מעיינותיו חוצה ורכים שתו ורכים ישתו מים חיים נזלים מן לבנון, ויחישו ימהרו להביא ברכה אל ביתם, כי אינו דומה שמיעה לראיה, ואחרי שבא חכם לנבולי ונוכחתי לדעת את האיש ואת שיתו תהי השורה הזאת לעדה כי רב חילו וראוי לאותו איצטלא, כי ידיו רב לו בפלפול והוראה, לזאת אניד לאדם ישרו ויראתו הקודמת לחכמתו, וגם דרוש דרש פה בבית מדרשנו ומפיו לפידי אש יתלהטון לעורר ישנים מתרדמת הבלי הזמן עד כי רבים בכו תמרורים ושערי דמעות לא ננעלו ודבריו היוצאים מן הלב הכו שרש בלב השומעים, כי הוא נאה דורש ונאה מקיים, ויען בראותי ת"ח וירא שמים גדול כזה, וגם הוא בר אבהן קדושי ישראל ובראשם רבינו הקדוש בעל נועם אלימלך זצוקללה"ה, לזאת עתירתתי לפני כל הת"ח אוהבי התורה לכבדו בכל מקום בואו עם ספרו היקר לקבלו בספי" ולתמוד בימינו לפי ערך כבוד התורה וכבוד אבותיו הק' ולא בכל עת יודמן מצוה רבה כזו, והי' מעשה הצדקה ותמיכת התורה שלום וברכה עד בלי די.

בנפש הסעתי הק' שלום מרדכי הכהן אב"ד דסק"ה הניל

הסכמות

כ"ה מוצשק ליה לסכ"ו העת"ר

מע"כ הרב הגאון וכו' ר' יהושע אלטר ג"י הנאכד"ק קאנסקאוול'י
הנהו מדפיס את חיבורו עמק יהושע אחרון על שו"ת וחיידושים.
וגם ספר ברכת יהושע לקטים נחוצים מאד. וכאשר דברתי עמו מעט
דבריו תורתו וראיתי כי רב חילו ונדול הוא בתורה ויראה בחריפות ובקיאות
וראוי לעוזרו שיודפסו דבריו ויתבדרין שמעתתי.

נאום חיים הלוי סאראווייצ'יק אבד"ק בריסק

איכרע לאתרין כבוד הרב הגאון החריף ובקי כו' מו"ה יהושע אלטר ג"י
האבד"ק ביל יראדקע, והנה הוא גדול בתורה ובהוראה כאחד מן
הגדולי' וספרו בידו והוא נותן עדותו עליו שגדול כחו בחריפות ובקיאות וכבר
הללוהו גאוני הזמן, וגם אני דברתי עמו בפלפולא דאוריית' ובהוראה וראיתי
שידיו רב לו בהם ומצוה רבה לתומכו ולסעדו בכל מאי דאפשר והמסייעים
יתברכו מה' וגם אני אקח ספר אח' אי"ה במחובר מאת הרב הגאון המחבר
ש' ונתתי ד"ק כנהוג.

כ"ד הבא עה"ה יום ה' ה' אלול תרנ"ו לפ"ק פ"ק באבראיסק
נאום רפאל שפירא חונה פ"ק

כה"י בש"א לחדש שנתן לנו יתכרך את התורה שפי הגבורה ויוסיפו לו, שנות חיים ורוב
שלום" לפ"ק.

לכבוד והדר בקודש נהדר המאיר לארץ, נהרא", נהרא" הרב הגאון המפורסם, הדרה" ארעא
והורא" חריף ובקי, קולע אל השערה, כש"ח מוהר"ד יהושע אלטר ווילדמאן נ"ו
יאיר כחמה כרה, אבד"ק קאנסקוואליע.

אות זה מדבר וזה בא להרגיע רוחו הטהורה, ולהשמיע בקול תודה מקבלה
ואילך תשורתו היקרה, ספרא" דמארי טב אשר התקין לו בנין מפיאר
בחכמה מפיארה, די שדר לן מר מנחה סהורה, ספרו הנחמד ב"י' יהושע
עומה בשלמה אורה, קראתי בכל לב באיזהו מקומן של שבחים בחבה יתירה
וראיתי אני מראות „נגהים" כמו השחר עליה, זו תורה זו „שחרה" ואני תפלה
לאבינו שבשמים הגבור והנורא, אנא ה'ה לו למחסה ולסתרה זכות תורת'
הקדושה בוצינא דנהורא תנן בעדו למען ירפיע עוד כל חידושי תורתה,
והארץ נא ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים ועיניו תחזינה בנין בית הבחירה.

כחפץ נפשו היקרה, וכנפש המעמיר בעדו

אנא ועירא חיים חזקיאו מדיני המכונה חת"ם הי"ו.

הסכמות

כ"ה ועש"ק ב' דר"ח תמוז עת"ד פה לובלין

כאשר הראה לי הרב הגאון מו"ה ר' יהושע אלטר נ"י ווילדמאן אבד"ק קאנסקוואליא קונטרסים מספרו עמק יהושע אחרון על מס' גיטין ראיתי כי ידיו רב לו למשקל ומטרי בשמעתא ופלא דאורייתא ומהראוי להיות בעוזרי ותומכי ידו ולקבל ממנו את ספרו בסבר פנים יפות ויתברכו מאדון הברכות,
כנפש הכותב פה הג"ל, נאום אליהו קלאצקין

גם אנכי אקבל ספר אחד אי"ה בל"ג מהרב הגאון המחבר כש"ת מו"ה ר' יהושע אלטר שיחי' אבד"ק ב' יליר אדקי ונתתי ד"ק בנהוג.
הכ"ד המדבר לכבוד התורה, הבעה"ח יום ד' ו"ך כסליו תרנ"ח פה **כאוונא**,
נאום יצחק בלאזער מלפנים רב בע"מ פעמערבורג

הן הקרה לפני מקרה טהור גברא רבא אשר גאנוי ומנני נתנו מהודם עלי' לסמכו בסמיכת חכמים להורות לדעת אשר יעשה ישראל ה"ה הרב הגאון המאוה"ג חו"ב יו"ש כש"ת מו"ה יהושע אלטר נ"י אבד"ק ווי"ש ני"ץ ותלמודו בידו תורתו אשר למד באף ויגיעה ועתה עלה בדעתו להפיץ מעינותיו החוצה ולקבעם בדפוס כיון, והלום ראיתי בכתביו ומצאתי בדבריו טוב טעם שופרא ושבחה כשבת המניע לכתבים ומאוד מהראוי לסערו ולהמכו בתמכא דאו' ולחוקו בחוקת הגוף ובחוקת ממון למען יוציא וממו הטוב לאורה זו תורה וזו שכרה והכל מסייעין למלאכת שמים וכיותר להעניק ידי ת"ח יר"ש כמוהו כפי עדות גדולי ישראל וגם אני אחריהם במודים דרבנן;
דברי הכותב לכבוד התורה ולומדיה יום ג' לסדר וקדשרתו י"ט לסב"י, תור גאולה" לפ"ק.

נאום ירחמיאל מינצבערג חונה פה לוקאווע.

ראיתי רבני גדולי ישראל מהללים ומשבחים את כבוד ידידי הרב הגאון החריף ובקי ירא שמים מרבים כי כ"ש מו' יהושע אלטר נ"י הרב הגאבד"ק ב' ליר אדקע שיחי' וגם אני מכיר אותו היטב, ע"כ הנני נותן את תעודתי על חיבורו הקור ומבקש מן אחב"י הלומדים ובעלי כתיים שיקנו חיבורו וגם יסערו אותו כי הוא רב גדול כאחד הרבנים הגדולים היושבים בעירות הגדולות וה' יעורנו להוציא מחשבתו אל הפועל וזכות תורתו ושקידתו ויראתו יגין עליכם.

הכתיב היו"ט יום ב' דסליחות תרנ"ו לפ"ק יעקב דוד חונה פה ק"ק סלוצק יצ"ו

הקדמה

יראיד יראוני וישמחו כי לדברד יחלתי
הבינני ואצרה תורתד ואשמרנה בכל לב
ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד
הנה תאבתי לפקדיד בצדקתד חייני.

יתגדד קשם ויתנשא שמו עולם אשר למדני טוב רב מגערי
ואין טוב אלא תורה, שנא' כי לקח טוב נתתי לכם, והושיבני
מגעורי בחסדו הגדול בין יושבי בית המדרש, וכל ימי גדלתי בין
החכמים וביה זכיתי לחדש הידושים, ולפרש פירושים, ולחבר
חיבורים, אשר נתקבלו לרצון בעוהי אצל גדולי הדור, ועתה שמתי
אל לבי להיות לי חלק בין אוהבי ה' יתיש ויתעלה לקיים לימי
זקנתי המיע של ואהבת את ה' אהיך על פי מה שכתב הרמב"ם
בספר המצות שזאת המצוה גם כן כוללת שנהי' קוראים לבני
אדם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו, וזה כשתאהב איש אחד תספר
בשכחו ותרכה בהם, ותקרא לבני אדם לאהוב אותו, כן כשתאהב
אותו יתעלה כאמת אתה קורא בלי ספק בני אדם לדעת ידיעת
האמת אשר ידעתו, ולשון ספרי ואהבת את ה' אהבהו על הבריות
כאברהם אביך, שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן ור"ל כמו
שאברהם מפני שהי' אוהב אותו כמו שהעיד הכתוב אברהם

אין פסוק שמיים ואהבת את ה' אהיך וגו', שרביבט דער רמב"ם אין
ספר המצות אז די מצוה אז כולל אז מ'זאל רופין און מקרב זיין
מענטשין צו עבודת הש"ת און ג'רובין אין איהם, למשך אז מ'האט קעב
א מענטש דערצייקט מען זיין שבת און מ'בארעמט איהם כדי מענטשין
זאלען איהם קעב האבין, אזוי אויף אז מ'האט קעב הש"ת רופט מען
מענטשין און מ'איז זיי מודיע דעם אמת וואס מ'ווייסט, און דער לשון פון
ספרי ואהבת את ה' אהיך, זאלסט איהם בארעכען אויף מענטשין וויא
אברהם אבינו ווי ס'שמיים ואת הנפש אשר עשו בחרן, ד. ה. ווי אברהם
וואס האט קעב ג'האט הש"ת, ווי אין פסוק שמיים אברהם אוהבי,

אוהבי קרא בני אדם להאמין בהשם ית' מרוב אהבתו, כן אתה אהוב אותו עד שתקרא אליו בני האדם עכ"ל בקיצור, הנך רואה בעליל שהזירזו אחר לחבירו לקיום דת ה' הוא קיום המיע של אהבת ה' יתעלה שאנו קורין בכל יום בכקר ובערב, לכך כאתי לזרו עצמינו ולחברינו כאשר נצייר לעצמינו ציור אמיתי מאמחז"ל דע לפני מי אתה עומד, דהיינו שהכורא ית"ש אשר אין ספק ופקוסק כלל שהכורא ית"ש אין מקום פנוי מאתו ית"ש, אתה עושה הוא רואה, אתה מדבר הוא שומע, אתה חושב הוא יודע, אתה מסתכל הוא צופה, ואין נסתד מנגד עיניו מאומה, וכשאתה מתפלל הוא כנגדך והוא מקשיב ומאזין לדבריך ומחשבותיך והוא ית' יקרא אל הכבוד שכל נברא מחוייב לכבודו, אף שהוא ית' וית' אינו צריך לכבודו אך זה רצונו וכן גזרה הכמתו ית' ויתעלה, כי עיזו שיהי רצונו לכבודו ולדבקה בו נקיים המיע וכו תדבק לדבק לבנו ומחשבותינו אליו ית"ש:

וזה לשון הזוהר הקדוש פ' יתרו דף פ' ע"ב ת"ח לית עשכא

האט מקרב מענטשין זיי זאלין גלויבן אין השי פון זיין גרום ליעבשעמ, אזוי זאקסטו אויף ליעפען השי"ת אז זאלסט מקרב זיין מענטשין צו זיין עבודה, ביי אהער איז זיין לשון בקיצור, זעהסטו דאך אז איינר איז דם אנדערין מזרו עהר זאל מקיים זיין די תורה מיט איהרע מצות, מיט דעם איז עהר מקיים די מצות עשה פון אהבת ה' יתברך וואס מיר זאגן אזוי מאהל אין טאג, דרבער זענין מיר געקומן מיט דעם מזרו זיין זיך און אנדערי, אז מיר זעלין זיך מצויר זיין דעם מאמר וואס די חו"ד זאגן דע לפני מי אתה עומד, דהיינו דאס איז אהין אספק אז דער פורא ית"ש איז מלא כל הארץ כבודו, וואס דו מהוסט זעהם עהר, אז דו ריידיסט הערט עהר, דו טראכט ווייסט עהר, דו קוקסט זעהם עהר, ס'איז ניט פארהאנין קיין באהעלמניש פאר איהם, און אז דו דאווינסט איז ער קיינין דיר און הארסט און פערנעמט דיינע הייד און דיינע מחשבות, און עהר איז דער א הכבוד וואס יעדער נברא איז מחוייב איהם צו געפין כבוד, הגם עהר ברודי ניט אונזער כבוד, נור עהר וויי אזוי און זיין חכמה האט אזוי גוור גיוועזן, ווייל אז מיר זעלין איהם ניפען כבוד דאך דעם זעלין מיר מקיים זיין, די מצות עשה וכו תדבק מזאל באהעפטן אונזער הארץ און מחשבות צו איהם ית':

און דאס איז דאס לשון פון זוהר הקדוש פ' יתרו דף פ' ע"ב, תא חזי, ס'איז ניט פארהאנין קיין שום גראז זעלקעס וואקסט אויף דער ערד

הקדמה

מ

ועשבא דאתייליד בארע' דלא הוי כ"י חכמתא סגיא וחיילי' בשמיא סגיא, תא חזי מן איזובא, דבכל אתר דבעי קודשא בריך הוא לדכאה לבר נש, באיזובא מתדכי, מיט משום דיתער חילא דלעילא לאתפקרא עלוהי, דהא האי חילא דאתפקד עלוי כד אתערא מבכרא רוח מסאבא ואתדכי בר נש עכיל הק' ובתב שם בספר זוהר חי וזיל ומזה יש ללמוד לעצמו דמכשיכ אדם אשר כל אהרד חילי' בשמיא סגיא ויחזק ויגבה לכו בדרכי ה' ובמדותיו הטובים, ושמעתי ממורי (הוא הרב החזה הקדוש מלובלין) שהעצבות של אדם גורם שנתרחק מאת השנית כי אינו מאמין כי האדם גורם שפע רבה בכל העולמות, וגם המלאכים ניוזגין על ידי תורתו ותפלתו שאילו הוי מאמין בזה כמה היה עובר את השנית וית' כשמתח נדולה מרוב כל, והי' נזהר בכל תנועה שיהי' בקדושה ובטהרה שהרי אלופו של עולם מתעמר בכל תורה ותפלה וכל אות ומלה אומרה כדקא יאות וגם לתת לב שהקביה שומר ושוקד על שפתי האדם בעת תורה ותפלה לשמה לנשקם, ומי זה האיש אשר לא יהי' שש ושמה בשמחה של קדושה בענוה ובטול' שהמלך מהימ הקביה

מיאז נימ האבין אגרויסע חכמה און אכח אין הימפעלל, למשל דער איזוב, אז השנית וויי רייניגין א מענטשין רייניגט עהר איהם מיט איזוב, ווייל ס'ווערט אזוי ארום דער וועקט דער ב"ח פון אויבין וואס איז גיזעצט אויף איהם און רוימט אויס דעם ריח מומאה און דער מענטש ווערט ריין ע"כ לשונו, שרייבט דארט דער זוהר הי מיט דעם לשון און פון באגין קאנין מיר לערנין אז מכל שכן א מענטש וואס עהר האט אגרויסן ב"ח אין הימעל זאל זיך שטארקן אין גאט'ס וועגען און זיינע מדות, איך האב גיהערט פון מיין רבי (דער החזה הק' פון לובקין) אז דאס עצבות פון מענטש איז גורם אז מ'ווערט דער ווייטערט פון השנית ווייל מ'גלויבט ניט אז דער מענטש איז גורם מיטן קיום המצות אגרויסע שפע אין אלע עולמות און אויך די מלאכים ווערין אויך גישפייזט דורך דער תורה און תפלה פון מענטש, אז דער מענטש גלויבט באמת אין דעם, ווי וואלט ער גיבדיכט דיגען השנית מיט גרויס שמחה, און וואלט גיהיט גי'ווען און יעדער תנועה זאל זיין בקדושה און מהרה, ווייל דר הער פון דר וועקט קרוגט זיך מיט זיין תורה און תפלה, און וואלט יעדער אות גי'זגט ווי גיהעריג און באטראכטן אז השנית ווארט אויף די ווערט פון מענטש ווען עהר לערינט און דאווינט לשמה צו קושין ווי וועלכער מענטש זאל ניט מדינען זיך מיט אהיליגי פרייר מיט ענוה און ביטול אז הקביה וואס עהר

אז

הקדמה

4

רם ונשא גדול וגורא שומר ושוקד על שפתי האדם הנבוה לנשק אותם כי אדם סולמ' מוצב ארצה והיל' בשמיא סניא וכ' תנועותיו ודברותיו עושה רושם למעלה, מה שאין כן כשאומר מה אני מה חשוב תורתו מה חשוב תפ'תי ע"ז סופו וזול' בשרירות לבו למקום ציה וצלמות, כי כאמת אדם חיל' בשמיא סניא וע"י תהלותיו ותפלותיו הטובים בכונה מדבק עצמו בהשיח ממש עכ"ל, אי לואה כאשר ראיתי אשר הרבה אנשים מקילים בענינת אמן ובעניית אישיר ושוכחים אשר חילם בשמיא סניא ובעניית אמן ואמן יהיש רבא גורם שפע וברה בכל העולמות וא"פ של עולם מתעמר בכל תיבה ואות ומלה אם אנמרה כדקא יאות, לכן באתי ללקט אורות לקוטי בתר לקוטי להראות את גודל כחם ומצות ענינתם אשר אין לשער ואין להעריך את גודל המצוה הזאת:

ובא וראה מה שאמרו חז"ל בברכות מ"ז ע"א כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו ובשבת קי"ט ע"ב אמרו"ל דפותחין

א"י אַמְרָה מְלִכֵי הַמַּלְכִים גְּרוּיִם און מוֹרְכְמִיג וואַרְט אױף די װערטער פֿון נִידֶרזִיגֶען מַעֲנַמְש צו קױשִׁין יײַ װײַל דער מַעֲנַמְש אײַז װײַ אַלײַטער װאָס שְׂמײַט אױף דער ערד און זײַן בַּח אײַז גְּרוּיִם בײַז אײַן הײַמעל, און יעדער תְּנוּעָה און דיפּור מאַכט אַרױשֶׁם און הײַמעל, אָבער אױ דער מַעֲנַמְש מִדְּרָאכט װאָס בײַן אײַף און װאָס אײַז תְּשׁוּב מײַן תּוֹרָה און מײַן תּוֹסֵפֶה, דוֹרֵף דַּעַם אײַז זײַן סוֹף עֵהָר פֿאַרְקֶהַט אײַן אַנְדֶּערִי װעגן נײַט גױט, און פֿאַמֶּת אײַז דַּעַם מַעֲנַמְשׁ'ס בַּח גְּרוּיִם אײַן הײַמעל, און דוֹרֵף זײַן לױבִּין און גױטע תּוֹפִלוֹת מײַט פֿוֹנֶה אײַז עֵהָר זײַך מִדְּבַק אָן הַשׁׁיח מִמֶּשׁ עכ״ל, און אױ מײַר זַעֲהֵן אױ פֿיֶהֶל מַעֲנַמְשׁ'יִן זַעֲנײַן מִקִּיר אײַן עֲנַפֶּערִין אָמֵן און אָמֵן יִהְיֶה שְׂמײַה רַבָּא, און פֿעֲרִיגֶעסײַן אױ זײַער בַּח אײַן הַסֵּיעַל אײַז גְּרוּיִם און מײַט עֲנַפֶּערִין אָמֵן און אָמֵן יִהְיֶה שְׂמײַה רַבָּא אײַז עֵהָר גּוֹרֵם אַנְרױסֶע שֶׁפֶּס אײַן אַלֶּע עוֹלָמוֹת און דער רבש"ע קרוינט זיך מײַט יעדער וואַרט און אוח אויב עהר זאגט מײַט פֿוֹנֶה, דריבער קומין מײַר מײַט דעב וואָס מײַר האַבִּין צו זאָמײַן גִּילְגִּין פֿון די תּוֹרָה צו װײַזן דָם גְּרוּיִסײַן בַּח און מַצּוֹת פֿון עֲנַפֶּערִין אמן וואָס דאָס אײַז אײַן לִשְׁעָר און נײַט אָב צו זאַצײן די גְּרוּיִסקײַט פֿון דער מַצּוֹה:

חום און זעה וואָס די חֲכָמִים זאָגן אײַן ברכות מ"ז ע"א דער וואָס אײַז מאַרײַך בײַ אָמֵן דער עֲנַפֶּערֶט מען עֲהֵם נײַני זאָג און יאֶהרײַן, אײַן שבת קי"ט ע"ב זאָגן די חז"ל אױ מַעֲפִינֶט עִם די מוֹעֲדִין פֿון גַּן עֶדֶן און מַצְרִיִּיט פֿון עֲהֵם די גְּזוֹרוֹת רְעוֹת און מ'אײַז עֲהֵם מוֹחֵל די זײַגד אײַן

הקדמה

יא

לו שערי גיע וקורעין צו גזר דינו ומוחלין לו כל עונותיו, וכוזהיק פ' יילך ד' רפיה ע"ב וזה להיק וכר ישראל משמרין לאתבא אמן מכוונא דלבייהו כמה דאצטרך כמה פתחין דברכאן פתחין צ"י לעילא. כמה טבאן משתכחין בכלתו עלמין כר בעלמא דין ובעלמ' דאתי, בעלמא הדין בשעתא דעאקין להו לישראל ומצלן צלות' קמי מאריהון קלא מכרין בכלתו עלמין פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים. אית אמוני' לא אמונים פתחו שערי' כמה דישראל פתחין להו תרעין דברכאן כך השתא פתחו שערים ותתקבל צלותהון מאינון דעאקין להו. האי בעלמא הדין, ובעלמא דאתי מאי אנרייהו דכר יפוק בר נש מהאי עלמא דהוי שומר לאתבא אמן, מאי שומר כלו' דנשיר ההיא ברכה דאמר ההוא דמברך ומחכה ל' לאתב' אמן כמה דאצטרך, נשמתיה זלקא ומכרזא קמיה פתחו שערים קמיה כמה דאיהו הוי פתח תרעין כל יומא כד הוי שומר אמת' עבלהיק בקיצור, ואיהיש בחלק השני אביא עוד אייה באריכות כל מאמרי הזוהיק חמדברים מגודל מעלת עניית אמן ואישיר אשר בזכות זה נזכה לברכאן סגיאין כגיל ונוכח לגאולה שלמה במהרה בימינו אמן:

והעתקתי הענינים האלו גם כלשון אשכנז (וארגון) כמיש בספר הקדרי קב הישר בהקדמתו וז"ל והעתקתי הספר הזה

וזה הקדוש פ' וילך דף רפ"ה ע"ב שמיט מיט דעם לשון או יודין היטען צו ענפערין אמן מיט פוננה ווי גיהעריג פיהק שירען מיט ברכות עפינען זיך פאר וי"א אין הימל, אויף דער וועלט אין דער צייט אז ס'איז יודען שקעכט און וי' געמיין פאר השירה אין אקול מכרין אין אלע עולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים ואקמט ניט גייענין אמונים נור אמונים עפינט די טויערין פאר די ישראל וואס זאגן נאך אמן מיט פוננה און עם זאלען אהן גענומן ווערין וייער גיבעט פון דיא צרות וואס געהט אויף וי' איבער אויף דער וועלט, און פון יענה וועלט איז וייער שבר, אז די נשמה פון דעם מענטש וואס היט צו ענפערין אמן קומט אויף יענה וועלט רופט מען אויס פאר איהם פתחו שערים וגו' פונקט ווי עהר פלעג אפ הייטן צו זאגן אמן. עכ"ל בקיצור, א"ה אין צווייטן חלק וועלין מיר פרייענין באריכות פיהל פון זוהר הקדוש וואס רייד פון גרויסקייט פון נאך זאגן אמן און אמן יהא שמיה רבא און וואס מ'איז זוכה דורך דעם:

און מיר האבען דאס אקעס איבער זעצט אויף ז'ארגון, ווי דער קב הישר שרייבט אין זיין הקדמה וז"ל מיר האבין דעם ספר איבער

הקדמה

בלשון אשכנז כדי שידעו רעת בינה, ויד כל אדם שולטין בזה הספר להבין ולהשכיל כאשר עיניכם תחזינר משרים, ואפס קצוהו תראו בחלק הראשון הזה וכלו תראו אייה בחלק השני, וסודי במרומים שאני עוד בעל חוב גדול על חלק הראשון, ומן השמים עורני הא הטוב בזכות אבותי הקדושים שגמרתני החלק הראשון, ותפלתני לאל הוי שיגמלני חסד לגמור גם החלק השני, עיב עושה, גושה, חושו לקנות מעמדי זה החלק ויאירו עיניכם כשמש בצהרים אשר בזכות זה גזכה לברכאן סגיאין וגזכה לגאול' שלמה במהרה בימינו אמן:

גִּיּוּעָמָא אִיף וְאַרְגוֹן כְּדִי אַקְע וְאַלְעֵן פֶּעַרְשְׁמֵטֶהֶן אִין אִיְהֶם וְוֹאס וְיִיא וְוַעֲלִין אִין עָהֶם לְעֶרְנִין, אִין אִיף בְּאַנְק הַשֶּׁב יִתְבַּרְךְ וְוֹאס עָהֶר הָאֵמ מִיר גִּיהָאֲלִפִין עֲנִדִיגֵעֵן דְּעֵם עֲרִשְׁמִין חֲדַק, אִין אִיף בְּעֵמ הַשֶּׁם יִתְבַּרְךְ אִז עָהֶר זָאל מִיט מִיר גּוֹמֵר חֲסֵד וְיִין צו עֲנִדִיגֵין דְּעֵם אַוּוּיִמִין חֲדַק, דְּרִיבֵר בְּעֵמִין מִיר סוֹן אִיף קוּיִפֵּט דְּעֵם סִפֵּר אִין מִיט דְּעֵם וְוַעֲלִין מִיר קְאִינִן עֲנִדִיגֵין דְּעֵם חֲדַק שְׁנִי, אִין בְּזִכּוֹת זֶה וְוַעֲלִין מִיר וּזְכָה וְיִין צו דְּעֶר גְּאוּלָּה שְׁלֵמָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן:

הנה זה עומד אחר כותלנו, זה כותל המערבי שאינו הרב לעולם (מר"ד נשא פי"א).

הגני נושא רנה ותפלה אצל כותל המערבי בעד כל התומכים וסועדים אותי שיוושעו בגו"ד ברפואות וישועות בני חיי ומוזני אנסי.

לוח המפתחות

בשעה שישראל עונין איהשיר מה עושה ואומר הקב"ה, לוח א'	
העונה אמן לא ינביה קולו יותר מן המברך,	" ב' וברך ע'
אימתי מותר להגביה קולו יותר מן המברך,	" "
אמן יהא שיר אפשר שרי להגביה קולו יותר,	" ט'
ענין אמן חמופה וקטופה ויתומה,	" ג'
עוד מענין אמן יתומה ואמן אלמנה,	" ד' ה' ס' ל"ב,
שיעור אמן יתומה,	" ז'
המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו,	" ג'
אסור לענות אמן עד שיסיים השי"ץ תיבה אחרונה של הברכה,	" "
שישים הסידור לפניו בחזרת השי"ץ,	לוח ד'
מי שלא כוון כל הצורך בלחש יכוין לצאת בשמיעת החזרה מהשי"ץ,	לוח ד'
חיוב על השי"ץ שלא יתחיל הברכה השניה עד שרוב הצבור יענו אמן	
על הברכה הראשונה,	לוח ה'
וזה כניל בקדיש וכה"ג	" ו'
אם אין מ' עונים כדיון הוי ברכה לבטלה,	" כ"ז כ"ח,
בענין גדול העונה אמן יותר מן המברך	" ח' ט' מ"ו,
מנין שעונין אמן	" "
העונה אישיר בכל כחו ומה פירושו	" ט' י' מ"ח,
האומר אמן יהיש רבא בקול רם מבטל גזירות רעות וקשות, ומבושר	
שימחלו לו עונותיו, ואפילו יש בו שמץ מינות מוחלין לו, ושובר כל	
המקטרינים,	לוח ט'
ואם יש בו שמץ עכוס מוחלין לו	" "
קמן מאימתי הוא בן עוה"ב משעה שאומר אמן,	" י"א ל',
העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי ג"ע	" י"ב
אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שעונין	" י"ג
העונה אמן בעוה"ז זוכה לענות אמן לעוה"ב	" ס"ב
מאי אמן ופירושו,	" י"ד
העונין אישיר מעכבין כל צרות משונות וקשות,	" ט"ז
בענין שכר אמן לעמי הארץ	" ט"ז
אם עונין אמן אחר ברכת יוצר המאורות,	" "
מדרש אמונים נוצר ה' שעונין אמן באמונה,	" י"ז

לוח המפתחות

כשאומרים אמן יהא שמי' רבא אומר הקב"ה מתי אקבעם מבין עכורים.

לוח י"ח

" י"ט

" כ"א

אם לומר אמן יהא שמי' רבא מעומד,

כונה פשמויות של אמן.

כונת אמן אחר ברכת הודאה, ותפלה, ובקשות, וברכת המצות.

וברכת השבח, ואתר ברכת הנהנין.

לוח כ"ב כ"ג

" כ"ד

אם סיים ב"ש קודם החזן אומר אמן אחרי החזן,

אם סיים הברכה שוה עם החזן באיזה ברכה יענה אחריו אמן ובאיזה לא.

לוח כ"ד

באמצע ק"ש של שחרית או ערבית אחר איזה ברכה יענה אמן.

לוח כ"ה

באמצע ברוך שאמר וישתבח עונה אמן על כל הברכות ששומע.

לוח כ"ה

המברך בלחש ברכת קריאת התורה אם צריך לחזור ולברך בקול רם.

לוח כ"ז

כל ברכה יברך בקול רם ואם לאו הוא חוטא ונזול להמקום.

לוח כ"ז

י"א שצריכים לעמוד בחזרת השיץ.

" כ"ח

" "

האריזל היה מעצים עיניו בחזרה כמו בלחש.

כל אחד יענה אמן על כל ברכה בין שיצאו ובין שלא יצאו ירי תפלה.

לוח כ"ח

בחזרת השיץ ובקריאת התורה אסור לספר אפילו בדברי תורה. ובין נברא

לנברא מותר.

לוח כ"ט ל"ג ל"ד ל"ה מ"א

" ל"ז י"א

וילמוד בניו הקטנים שיאמרו אמן.

גודל העונש למי שאינו מחנך את בניו בביהכנסים ליראת שמים,

לוח ל"א

גודל השכר למחנך בניו למחשבות טובות וישרות,

" ל"ב

לא יעסוק בתורה בשעה שהצבור אומרים סליחות.

" ל"ג ודף ס"ח.

" ל"ד

לא יאמר תהלים ושום דבר בחזרת השיץ.

" ל"ה

וצריך לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד.

" ל"ה

אם אינו יודע בבידור שיש תשעה מכוונים לחזרת השיץ יכוון בתפלתו

בתורת נדבה.

לוח ל"ז

" ל"ז

שיעור אריכות אמן.

" ל"ח

אין לענות על ברכה אחת ב' פעמים אמן.

" ל"ט

והפרמ"ג מחלק בזה, והנהיג מהמחבר.

רוח המפתחות

- ומותר לענות אמן ואמן על ברכה אחת, אום לי"ח
 על ב' ברכות מותר לומר אמן ואמן, " " "
 אחר איזה ברכות לא יענה אמן מפני שנקראים אמצע הברכות, אום מ'
 להתאמץ ולענות אמן אחר כל הברכות והאריז"ל היה עונה אמן אפילו
 אחרי טאה אנשים, אום מ"א, מ"ג ודף ע"ז
 כל השומע מי שבירך את ישראל צריך לענות אמן, " מ"ב
 השומע למברך בהמ"ז כשמוגיע ללעולם אל יחמרנו יאמר אמן, אום מ"ג
 להדר ששנים יענו אחר ברכתיו אמן ודרוש חשוב על פי זה, אום מ"ג, מ"ד ודף ע"ג
 הברכה ששזה י' זהובים הוא דוקא בברכה שמברך בפני אחרים אבל לא
 בינו לבין עצמו, אום מ"ג, וברך ס"ז
 מחוייב לברך בקול רם כדי שיענה וזכירו אמן, " מ"ס ודף ע',
 המברך טאה ברכות בכל יום מהפך קללה לברכה, " "
 רמז דהברכה שזה י' זהובים, מ"ז "
 העונה איש"ר ככה הוא תיקון לעון שז"ל, " "
 עונש גדול המבטל קדוש וברוך ואיש"ר, " מ"ט
 מלאך א' מקשר כתרים, ע"י קדושות ואיש"ר, " י'
 ע"י שישראל משכומים ומעריבים לביהמ"ד ועונים אמן נפרע הקב"ה
 מן העכו"ם, אום י"א
 בכל פעם כשמזכירין להשי"ת צ"ל יתברך שמו " כ"ב
 רמז שצריכין לומר ברוך הוא וברוך שמו על כל ברכה ששומע, אום כ"ג
 בברכות קצרות לא ימהר החון לגמור הברכה עד שיגמרו השומעים
 לענות ברוך הוא וברוך שמו, אום כ"ג
 אימתי אין אומרים ב"ה וברוך שמו, " כ"ד כ"ה ס'
 בדין איסור הפסקה בין תפילין ש"י לתש"ר " כ"ה כ"ז כ"ז כ"ח,
 אם לברך אשר יצר בין ישתבח ליוצר אור, " כ"ט
 העונש למי שאינו עונה אמן בכונה, " ס"א
 יזהר ביותר לענות אמן אחר המחזיר שכינתו לציון, ואחר ופרוש,
 ואחר שומר עמו ישראל לעד, ואחר מחיה המתים, ואחר ברכת הגומל,
 אום ס"ב ל'
- וא"ה יען שתיכף אחר המחזיר שכינתו לציון אומרים מודים לכן עפ"י רוב
 מדלגים זה האמן, וכן אחר ופרוס מתחילין תיכף ושמרו, ולזה שמעתי רמז יען

רוח המסתחות

כי עפ"י הרוב מדלגין אלו הב' אמנים לכן ציון כמר תבכה וירושלים תתן קולך
יען שסוף אלו הב' ברכות זהם ציון וירושלים וד"ל):

כונת אמן, אוח ס"א וברך ס"ז
גדולה הצדקה שנותנין קודם התפלה,
בין תפילין ש"י לתשיר אם לברך אמן על ברכת להניח ששומע מחבירו,
אוח ס"ד ס"ה
בדיני עניית אמן בברכת ק"ש,
ס"ז ס"ח ס"ט ע"י
ע"א ע"ב פ"ז וברך ע"ג

בק"ש אם יפסיק לקריש, ולקדוש, ולברכו, וכמודי,
בבין הפרקים מה יענה ומה לא יענה,
האומר תחנונים לאיזה אמן יפסיק ואם אמר יהיו דרצון אמרי פי כו',
אוח ע"ה ע"ז ע"ז
אם איתר לבוא לביהכ"נ עד פסוקי דזמרה ומשתחוה עצמו עם הצבור
איזה ברכות לא יאמר אחר התפלה,
בענין השוהים לבוא לביהכ"נ ואינם מדלגין מטעם מהפך הצינורות,
אוח ע"ט

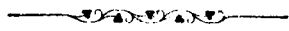
בדין פורס על שמע ואם לחלק בין ברכו לקדושה,
אם לומר אמן אחר השי"ן שאמר ברוך ה' המבורך ל"ו, ואם השי"ן יאמר
אחריהם אמן,
ברין השומע ברוך ה' המבורך ל"ו מהשי"ן או מהקהל לבד אם יאמר
אחריהם אמן,
ברין אם עונין אמן אחר ברוך שאכלנו משלנו ובטובו חיינו,
מגולה להצלתה להאריך באמירת ברוך ה' המבורך ל"ו במוצש"ק,
אוח פ"ז

ברין עניית אמן אחר ברכת גאל ישראל,
אין אדם יוצא בשמיעת הברכה אא"כ שמעה מתחילת הברכה ועד סופה,
והמברך מכוון להוציאו י"ח,
לא יאמר אדושם אלא השם,
בענין הדגשת החולם של השם אדנות
אם מזכיר איזה שם יזכירו מתוך פחד ומעשה נורא בענין זה, * ל"ה ל"ו
ולא יוציא שיש לבטלה ח"ו, ואסור לכתוב שם שמים אפילו בלשונות
אחרים ולזרקו באשפה,
אסור לקלל את חבירו בשם או בכינויו,
בענין הונה ה' באותיותיו,
בהפלת עונש מי שאינו עונה אמן

רוח המפתחות

צריך להאריך בא' של אמן,	חוט ק"ב ק"ג
אם עונים אמן אחר ברכת לעסוק ברברי תורה,	" ק"ד
אין המכשפים יכולים להזיק למי שאמר צ' אמנים,	דף ס"ט
כל ששומע שהקהל עונין איש'ר מצטרף עמם לענות עמם דוקא	דף ס"ט
יש'ר ולא אמן,	דף ס"ט
אם בירך המוציא ושומע מחכירו המוציא אם יענה אמן קודם אכילתו,	דף ס"ט
ואם עונה אי' הוי הפסק,	דף ס"ט
עונש להמבטל איש'ר,	" "
מי שאינו מכוון בעניית אמן,	" ע"א
לפעמים טוב שלא יאמר ב"ה וברוך שמו,	" ע"ב
סוד ש' אמן	" "
כאיזה אמצע ברכה יפסיק לקדיש וקדושה	" ע"ה
אם החזן מאריך בואמרו אמן יותר מדאי הוי הפסק,	" ע"ז
המברכים בלחש מאבדים טובה הרבה,	" "
מי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בכרכות אין עונין אחריו אמן,	דף ע"ט
קודם אכילה יאמר הריני אוכל כדי שיהיה גופי בריא וחזק	דף ע"ט
לעבודת הש"ת,	" "
יותר שבלימה יברך הכרכות של אשר יצר ושהכל נהי' ברברו בפה	" פ'
ולא בהרהור,	" "
לא יאמר אוי אלא איי,	" "
לא יברך שום ברכה בעישו אפילו מלאכה קלה,	" פ"א
אסור טשים גזל לפנות לאורחים שילכו לאיזה ביתכנים שהוא רוצה,	" "
בענין גילוח הזקן ומעשה נורא,	" פ"ב
לא יפסיק באמצע הלימוד,	" פ"ה
הטבת חלום ע"י עצמו,	" פ"ו
סגולה להצלחה	בסוף הספר,

תושל ב"ע.

תיקון : דף ט"ז סו"ס כ"ד בווארגון שורה ד' יהאלוך פון הלל, נמחק : וצ"ל ב"ש

יען שהספר שלי סיימתי בעזרי בימי חג הכיכות אכתוב מה שנתחדש לי במס' סוכה לחדד התלמידים לתוך קושי' החוס' ד"ט ד"ה הוא מיב"ל למעטוי גזולה והקשו דמפוק לי' משום דהוי מלוא הבאה בעביר' ואמרת' לי שב המשכת לה כגון דה"ו לו סוכה כשרה והניח עליו סכך גזול ד"ט דאי מטעם מהבב"ע היתה כשרה לפמשי"כ החוס' סוכה לי' שמלוא הבאה בעבירה אינה אלא במקום שמחמת העבירה באה המנוה כגון שאם לא ה"ו גזל הלולב לא ה"ו לו לכרך אבל אם ה"ו לו סוכה כשרה ויכול לקיים מלוא סוכה בלי סכך הגזול זה ליה מהבב"ע וה"ו יולא ופי"ז נר"ך קרא למעט גזולה שיה"ו דינו כסכך פסול לפסול הסוכה בדי' טפחים וק"ל:

ועד"ז יל"מ הקושי' מאתרוג דל"ל לבס באתרוג גזול פסול בסוכה ליה. היפוק לי' דהוי מהב"ז ד"ל דנקיט בידו ב' אתרוגים א' שלו וא' גזול דמשום מהבב"ע אין לפסול דהא אפשר לו לקיים המלוא בלי האתרוג הגזול וא"כ ה"ו אף הגזול כשר לד"ד' וה"ל שתיס וואינו יולא מטעם דקאי בכל תוסוף ולוה הולך הכתיב דלכס דה"ו כמין אחר ואין עובר על כל תוסוף להרבה פוסקים ומלוא הבב"ע גם כן ליכא בזה כדברי החוס' הג"ל ושפיר יולא:

אמנם לפימשי"כ החוס' בר"ה כ"ח ד"ה ומנא תימרא דב"ת ליה אלא אי"כ מוסוף מין אחר ומיזין דמין אחר גרע טפי ויותר שי"ך ב"ת והדרת קושי' החוס' לדוכתא כמובן. אולם י"ל בהיפוך וכ"ל כגון דנקט ב' אתרוגים אחד גזול וא' שלו דמטעם מלוא הבב"ע אי"כ לפסול כ"ל ושפיר יולא ויחך דנקיט ב' אתרוגים בידו דב"ת ליכא משום דהוי מאותו המין ע"ז נר"ך קרא דלכס דהוי כמין אחר וקאי בב"ת דאינו יולא:

אמנם הא קשי' דכסנהדרין פ"ח ע"ב אי"כ דבלולב לרבנן אי"ל אגוד ל"ש ב"ת כ"ן דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי וא"כ ב' אתרוג' גמי הכי הוא דאפי' תימא דגזול ה"ו כמו מין אחר מ"מ כ"ן דהאי לחוד' קאי ל"ש ב"ת:

ויש לי שב טפמי"ש המעדי' מלך בהליק ה"ל תפילין ס"ק י"ט וכן כהב"ש ב"ש המזרחי ב"פ ואתחנן דכל שבמני אי"כ איבורא דב"ת א"כ"ג דלא אגידא בהדרי עי"ן שם ובהנחנקין פ"ח הג"ל לא ב"ע' למימר. רק שאינו נעשה זקן ממרא מכח זה דהאי לחודא קאי אבל ב"ת יש כהוא דשירובין ל"ו בתפילין דמכניסין זוג זוג וכ"כ מפורש בה"ח ז"ל בסוף ס"ו ל"ד דבשני זוגות תפילין א"כ"ג דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי ני"כ יש בזה איבור ב"ת והאי דפ' הנחנקין הג"ל מוכרחין אנו לתוך כדברי המעדי' יו"ט הג"ל, ולדידהו ממורן שפיר קושי' החוס' הג"ל דנר"ך ע"ז ני"כ הפסוק לבס דאתרוג הגזול דפסול וה"ו כמין אחר ואינו יולא באתר גזול ואתר שלו משום דגזול ה"ו כמין אחר וקאי ב"ת וק"ל. וכן מלאתי בפרמי"ג בפתיחה סוף אות ל"ד דהאי דאתרינן בהנחנקין דאי מייתי מינא אתרינא האי לחודא קאי לענין מיתה שאני עכ"ל הרי דלגבי מלוא עשה יש איבור כל תוסוף א"כ"ג דלא אגידא ב"י ושפיר ממורן קושי' החוס' הג"ל וק"ל:

ומפ"ה קדוש דמזמיר מאסטראווי שלי"ט"א שמעתי ב"ש היסודי הקדוש ז"ל לתוך קושי' החו' הג"ל דמשכת לה דה"ו לו סכך פסול ב"ט וב' טפחים סכך גזול דמטעם מהבב"ע אי"כ לפסול דה"ו לה רק ב' טפחים ווא"י ה"ו אויר במקומו לא ה"ו נפסל הסוכה כי האויר פוסל רק ב' טפחים וה"ו יכול לקיים בלא הסכך הגזול וממילא אין זה מהבב"ע וכ"ל כי אויר עם סכך פסול אינו מלטרף וע"ז נר"ך קרא למעט גזול דה"ו כסכך פסול להלטרף עם הסכך פסול שיה"ו ד"ט סכך פסול לפסול את הסוכה, וק"ל ודפח"ח:

ואמרן אמן

(א) במס' ברכות ג' א' תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה א' מחורבות ירושלים להתפלל, בא אצלי אליהו זכור לטוב ושטר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי, לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי שלום עליך רבי, ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי וכו', ואמר לי מה קול שמעת בחורבה זו, ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים וכו', אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמי' רבא מברך, הקב"ה מנענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם:

(ב) במס' ברכות מ"ה ע"א, א"ר חנן בר אבא מניין לעונה אמן שלא ינביה קולו יותר מן המברך, שנאמר גדלו לה' אתי וג' ונרוממה שמו יחדיו, וע"כ כתב החי"א כלל ל' ס"י ד' שיש להזהיר להקורא בס"ת

(א) ד"א גמרא ברכות דף ג' זאגט, רתניא מיר האבין גילערינט ר' יוסי האט ערצייגלט איין מאהל איז עהר גינאנגין אין וועג, איז עהר אריין גינאנגין אין אחרובה פון דיע חורבות פון ירושלים דאבינען איז גיקומען צו איהם אלהי: הנביא און האט גיווארט ב"ו עהר האט אפ גידאכענט, נאך ויין דאבינען האט אליהו הנביא עהם גיפרעגט, בני, מיין קינד וואס אקול האסטו גיהערט אין ד"א חורבה, האט איהם ר' יוסי גיענפערט, איך האב גיהערט אבת קול וואס בריימט אזוי וויא איין שויב וואס האט גיזאגט כו', נר ווען יודען גייען אריין אין ד"א שוהרען און בתי מדרשים און וי"א ענפערין אמן יהא שמו הגדול מבורך, שאקילט דער אויבערשטער מיט דעם קאפף און זאגט, וואהל איז דעם קעניג וואס מען לויבט איהם אין ויין הויז אזוי, און וואס האט דער פאטער וואס ער האט פערטריבען ויינע קינדער, און וויא איז צו ד"א קינדער וואס וי"א זענן פערטריבען פון פאטער'ס טיש:

(ב) אין מס' ברכות מ"ה זאגט ר' חנן בר אבא פון וואנין איז געדרינגען אז מען זאל ניט ענפערין אמן דעקער פון דעם וואס מאכט א ברכה, שנאמר עם שמיש אין פסוק גדלו לה' אתי וג' ונרוממה שמו יחדיו איהר

שהמנהג שהוא עונה אמן בקול שלא ינביה קולו יותר מן המברך:
וכתב הפמ"ג ססי קב"ד במש"ז ס"ק ז' ובא"ד ס"י ק"א סק"ה, דמטעם זה
 צריך כל א' מ' שיאמר קדיש או ברכה על התורה לאמון בקול רם
 שלא יצטרך העונה להנביה קולו יותר מן המברך. י"מ כתב בס' משנה
 ברורה ס"י קב"ד ס"ק מ"ז דאם כוונתו בהרימו קולו כדי לזרז העם שיענו
 גם הם מותר להנביה קולו יותר מהמברך. עכ"ל:

ולפ"ז נראה לפי ענין דאין לדקדק בזה כמה שכתבתי לעיל בשם החיי
 אדם שיש להתוודע להקורא בס"ת שלא ינביה מולו יותר מן המברך
 לפ"מ שמבוא' באחרונים הטעם הרמת קול הקורא באמן הוא כדי לזרז
 העם לשמוע קריאת התורה, לכן י"ל דמותר להקורא להנבי' קולו באמן
 יותר מן המברך:

(ג) **במס'** ברכות דף מ"ז תנו רבנן אין עונין לא אמן הטובה ולא אמן
 קטופה ולא אמן יתומה, ולא ירוק ברכה מפיו, בן עזאי אומר
 כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומי', אמן הטובה יתחטפו ימיו, אמן קטופה

איהר ואלט גרויסן דעם אויבערשטין מיט אמן אתי מיט מיר גלייך אָבער
 נישט העקער פון דעם וואס מאַכט דיא בָּרָכָה:

און דער ספר פרמ"ג: סימן קב"ד סעיף קמ"ז ו' שר"יבט אז דער וואס
 זאגט קדיש אדער א ברכה בי"א דעם ספר זאל עהר מאכין הויף פדי
 דער וואס ענפערט זאך נישט ענפערין העקער וויא דער וואס מאַכט א
 בָּרָכָה: פון דעס וואס זעגן שר"יבט דער מחבר משנה ברורה אז דיא
 כוונה פון דעם וואס שר"יבט הויף אמן מזרז זיין דאס פאלק או אימליכער
 זאל אייך ענפערין, מעג עהר זאגן אמן העקער פון דעם וואס מאַכט
 דיא בָּרָכָה:

הנה לפ"ז לויט וויא דער משנה ברורה שר"יבט אז די כוונה פון דעם
 וואס שר"יבט הויף אמן, מזרז אז זיין דאס פאלק או זאגין אויף
 ענפערין אמן, מעג מען ענפערין העקער פון דעם וואס מאַכט די בָּרָכָה,
 קאן זיין אז דער בעל קורא מעג זאגן העקער אמן פון דעם וואס מאַכט
 דיא בָּרָכָה ביי דעם ספר, פדי מזרז אז זיין דאס פאלק זייא זאגין הערין
 קריאת התורה, און מען דארף נישט מדקדק זיין אין דעם וואס איז האב
 פריער געשריבען פון חיי אדם'ס וועגן:

(ג) **אין** ברכות מ"ז דיא רבנן האבין גילערינט מען מאהר נישט ענפערין
 נישט זיין חאפעדיגען אמן אין נישט קיין אפגיהאקטין אמן און
 קיין יתומה דיגן אמן, בן עזאי זאגט אז איינער ענפערט זיין אמן יתומה
 נערין ח"ו זיינע קינדער יתומים און ווען אמענטש ענפערט זיין גיחאפטיין

יתקטפו ימיו, וכל המאריך באמן מאריכו'ן לו ימיו ושנותיו :
ואיתא בש"ע סימן קכ"ד סעי'ח, מאי הוא אמן חמופה שלא יהמוף האליף
 ושלא יסחר לענות אמן קודם שיסיים המברך כל הברכה :
וכתב הפמ"ג בא"א סק"ב וז"ל גם אין לענות אמן עד שיסיים הש"ץ כל
 המלה לגמרי, וכ' הב"ה ויש אנשים שמתחילין לענות בעוד שהש"ץ
 עומד עדיין באמצע המלה וזה אסור :

וכתב הפמ"ג שם סק"ד בא"א דאף אם הש"ץ מאריך בברכה בסופה
 באיזה ניגון לא יענה אמן כ"ז שלא סיים עצם התיבה האחרונה של
 הברכה עכ"ל :

וכן לא יענה אמן קמופה דהיינו שמחטר קריאת הגו"ן שאינו מוציאה בפה
 שתיחה ניכרת, וכ' הב"ה דה"ה שלא יחסר הא' או המ' :

וכן לא יענה אמן יתומה דהיינו שיענה אמן תיכף לטיוס הברכה, דמ"א
 ס"ו קכ"ד סעי"ח, לכן הבע"ל קורא בס"ת שעונה אמן בקול אחר המברך
 על התורה כנהוג ומפסיקין כדי לסמוך עניית אמן להקריאת יתרו בזה, ואסור
 להמתין בענייתו מפני שהוא אמן יתומה, ש"ע ס"ו קכ"ד סעיף ח' :

(ד) **וכתב** שם המשנה ברורה ס"ק ל"ג דזהו לכתחלה ליותר לשמוע כל
 ברכות י"ח מפי הש"ץ, אבל בדיעבד אפילו לא שמע הברכה

אמן ווערין זיינע טעג ח"ו אפגיהאקט. אין ווען דער מענטש איז מאריך
 דהיינו עהר ציהט לאנג דאס ווארט אמן דערלענגערט מען איהם זיינע
 טעג מיט זיינע יאקרין :

וואס מיינט מען אראפערדיגען אמן דהיינו עהר האפט זאגן אמן פריער
 וויא יענער לאזט אויס ד"א גאנצע ברכה דען דאס איז אגרויסע
 עבירה אין אספנה :

און וואס מיינט מען איין אפגיהאקטין אמן, דהיינו עהר זאגט אמן און ד"א
 נ"ן פון אמן האקט ער אפ ער זאגט ער נישט גוט ארויס דאס איז אויך
 אגרויסע עבירה און אספנה :

און וואס מיינט מען א אמן יתומה, דהיינו עהר ענפערט נים פאלד אמן
 אזוי וויא יענער ענדיגט ד"א ברכה דאס הייסט אמן יתומה עם איז
 אגרויסע עבירה און אספנה ח"ו, ע"ל ב"ן דער בע"ל קורא וואס לייענט אין
 ספר טאהר נים ווארטין מיט דעם אמן בדי עם זאל נים זיין ח"ו קיין אמן
 יתומה :

(ד) **שרייבט** אויך דעם דר משנה ברורה סעיף קמ"ן ל"ג אז דאס איז נאר
 לכתחלה מען זאל אויס הערין די גאנצע ברכות פון חזן, און
 אויך עהר זאל וויסען די ברכה וואס דער חזן זאגט אויס, אבער בדיעבד
 אין

רק שידע איזה ברכה מסיים השי"ץ יענה אמן. ובסעיף קטן ל"ד כתב המ"ב וז"ל, ובצבור קי"ל דער שכלו ריב הצבור לענות אמן הוא עדיין בכלל ברכה ומותר לענות עמהם עכ"ל. וכן במדיש וקדושה וברכו, כמ"ש הרמ"א סעיף י"א:

עוד נקרא אמן יתומה אם שומע חבירו מסיים איזה ברכה ואינו יודע איזה ברכה הוא מסיים נקרא ג"כ אמן יתומה ואסור לענות עליו אמן:

יכתב בא"ר שם ס"ק י"ב וז"ל כתב בשליה דף רנ"ה שהחרדים על דבר ה' ישימו הסידור לפניהם בשעת חזרת התפלה ויכוונו על כל מלה ומלה ע"כ, וכתב ע"ז בא"ר וז"ל ויש לזהר בזה כו' שאם לא כיוונו כל הצורך נכון לכוון לצאת בשעה ששי"ץ יורד כו' דסחוקינין עצמנו האידנא דמתפללין שלא בכונה עכ"ל הא"ר:

(ה) **וכת'** בשע"ת סקמ"ז בשם הברכ"י שי"ץ שהתחיל אתה גבור מיד שסיים מנן אברהם אינו יכול שוב לענות אמן אחר מג"א דהוי אמן יתומה, וכתב המחבר משנה ברורה סי' קכ"ד ס"ק ל"ז דחיוב על השי"ץ להמתין עם

אין דער דין אפילו ווען עהר האט ניש גיהערט דיא ברכה, נאר עהר ווייסט ווערקע ברכה דער חזן קאזט אויס, מעג עהר ענפערין אמן. און נאך שרייבט דער מיב סעי"ק ל"ד, אז ב"ז דער רוב מנן ענפערט אמן מעג מען ענפערין אמן:

און נאך איז דא אאמן יתומה, אז מען הערט יענער קאזט אויס א ברכה און עהר ווייסט ניש וואס א ברכה יענער קאזט אויס הייסט אויף א אמן יתומה:

און דער אלי' רבה שרייבט דארט ס"ק י"ב, אז דער שלי"ה הקדוש דף רנ"ה שרייבט אז אערליכער יוד פרויף צו האלטין דעם סידור פאר זיך און זאל מכונן זיין יעדעס ווארט וואס דער חזן זאגט ע"כ. שרייבט דרויף דער אלי' רבה אז מען דארף זייער צו זיין גיוואריגט אין דעם, מטעם ווייל מיר האלטין זיך אז מען דאכניט ניש בבוונה, ע"כ פרויף מען צו הערין פון חזן ווארט ביי ווארט כדי מען זאל ריכטיג יוצא זיין ס'דאכנין עכ"ל הא"ר:

(ה) דער שערי תשובה סימן קכ"ד סעי"ק מ"ז שרייבט פאר דעם ספר ברכי יוסף אז דער חזן האט אויס גיקאזט מנן אברהם און ער

האט פאלד אהן גיהויבען אתה גבור טאר מען שוין ניש זאגן גרין אמן נאך דיע ברכה פון מנן אברהם ווייל דאס הייסט שוין אאמן יתומה. שרייבט דארט דער ספר משנה ברורה סעי"ק ל"ז אז דער חיוב איז אויף דעם חזן ער זאל ווארטין בי"א דיא הויכע שמונה עשרה ער זאל ניש אהן הייבען די צווייטע ברכה ב"ז דער רוב עולם האט שוין נאך גזאגט אמן

התפלה בקול שלא להתחיל בברכה שלאחרי' עד שרוב הצבור יענו אמן :
 (ו) וכתב בא"ד ה"ה בקדיש וכו"ל, ובעוה"ז הרבה נכשלים כשמתפללים
 לפני העמוד שחוטפים להתחיל ברכה שלאחרי' תיכף אחר ברכה
 שלפניה בלי הפסק כלל, וזה מעכב אפי' בדיעבד שאסור לענות שם אמן והם
 חוטאים ומחטיאים את הרבים בזה, מיב ס"ק ל"ז:

ועי' עוד בברכ"י דמילא לא הוי מ' עונים כדון והוי ברכה לבטלה :
 (ז) וכתב הפמ"ג שם סק"ד דלאחר כדי דיבור מסיום הברכ' דהוא שיעור נ'
 תיבות וי"א ד' תיבות, עוד לא יענה אמן, דהוי אמן יתומה ;
 (ח) במס' ברכות דף נ"ג ע"ב ובמס' נזיר ס"ז ע"ב תניא ר' יוסי אומר
 גדול העונה אמן יותר מהמברך, א"ל ר' נהוראי השמים כן הוא תרע
 שהרי גוליידין יורדין ומתגרנין במלחמה ונבורים יורדין ומנצחין ;
 (הגה"ה) וכתב ע"ז רבינו בחיי פ' בשלח עה"פ ויאמינו כד' ה"ל, וע"ז אמרו גדול

אויף דיע פריערדיגע ברכה :

(א) דער אלי' רבה שרייבט דארט אז דער אייניגער דין איז ביי קדיש
 און נאך אזוי אנלייכין, שרייבט אויף דעם דער ספר ברכי יוסף
 אז אין די זינד ווערן פיל גישטרויכילט אז זיי דאבייגן ביי דעם עמוד חאפן
 זיי אין הייבן אהן די גווייטע ברכה תיכף נאך די פרידיגע אהן א הפסק
 און דאס איז דאך מעכב אפילו בדיעבד ואל מען שוין ניט ענפערין קיין
 אמן נאך די פריערדיג ברכה, און זיי ענין חוטאים ומחטיאים את הרבים
 מיט דעם הייליגיש :

שרייבט נאך דארטין דער ברכי יוסף אז מילא איז דאך שוין ניט דא
 קיין ניין יודן וואס זיי זאלן ענפערין אמן איז עס דאך א ברכה
 לבטלה, וואס דאס איז זייער אגרויסע עבירה :

(א) און דער פרמ"ג שרייבט דארט אויב עס האט גידויקרט פון סוף
 ברכה ביז יענער האט גענפערט אמן אזוי לאנג פון דריי אדער
 פיער ווערטער פאר עהר שוין ניט ענפערין, קיין אמן ווייל דאס הייסט
 א אמן יתומה :

(ח) אין מסכת ברכות דף נ"ג ע"ב ר' יוסי זאגט אז עס איז גרעסער דער
 שבר צו דעם מענש וואס עהר ענפערט אמן נאך מער פון דעם
 מענש וואס עהר מאכט דיא ברכה, האט ר' נהוראי גיזאגט צו ר' יוסי
 השמים כן הוא, איך שווער דיר אז עס איז אזוי, אזוי וויא אין א מלחמה,
 דיא שוואכע זעלנער גייען צום פלאץ און רייצן אהן דיא מלחמה און
 שטארקע זעלנער גייען און זייא געמיז איין דיא מלחמה ;

(הגה"ה) שרייבט אויף דעם דער רבינו בחיי אין פ' בשלח אויף דעם

העונה אמן יותר מן המכבד, וכאור הענין, כי המכבד מעיד בכבודו שהקב"ה הוא מקור הברכה, והעונה אמן הוא מקיים השטר והוא העיקר שאין קיום העדות בעד אחד אלא בעד שני שהעדות נגמר על ידו, והעונה אמן הוא העד השני, וצריך הוא שיצטרף עם העד הראשון שהוא המכבד כי עמו העדות קיים, וזה הוא המכבד את הש"ת באמת אשר עליו אמר הכתוב כי מכבדי אכבד, וכל מי שאינו נוהג לבזו במלת אמן בכל כחו וכוונתו הרי זה מבזה את הש"ת, ועליו אמה"ב ובזוי יקלו, ומהו מדורין שיש בנתינים מורידין אותו לאחרון שנכולם שהוא כפול, והוא נקרא ארץ עפרתה, והוא ארץ שאול, תחתית, כי שאול מדור אחר ותחתית מדור שני, ואותו תחתית נקרא אבדון, ומי שיורד לאבדון שוב אינו עולה, וע"ז אה"כ אותי עזבו מקור מים חיים, ומה יהי' עונשם להצוב להם בארות בארות נשברים, כלומר הרי הן יורדים לנהגם מדריגה אחר מדריגה בעונש כפול, והו' שכל בארות בארות, והכל מדה כנגד מדה בין בעונש בין בשכר, עכ"ל הק' אות באות:

וכן איתא בתשב"ץ סי' רנ"א שהמכבד נדמה לשטר החתום שלא נתקיים

פסוק וַיֵּאמְרוּ בְד' וכו', או דער פֿשט פֿון דעם ענין איז, או דער וואס מאכט אַ בְּרָכָה זאגט עדות מיט זיין בְּרָכָה או הש"י איז אַ מקור הַבְּרָכָה, ד. ה. דער קוואל פֿון אַללע בְּרָכוֹת, און דער וואס ענפערט אָמֵן איז מְקַיֵּם דאס עדות פֿון מְכַבֵּד, דען דער קיום פֿון עדות זאגן ווערט פֿערטֿיג נאר דורך דעם אַנדערֿין עדות, דען איין עדות פֿועלט נישט, און דער וואס ענפערט אָמֵן איז מְכַבֵּד הַשׁׁי, און אויף עהם זאגט דער פֿסוק כי מְכַבְּדֵי אֲכַבֵּד וכו', און דער וואס איז נישט נוהג צו ענפערן אָמֵן מיט דעם נאנצן בַּח און פֿונגה דער איז מְבַזֵּה הַשׁׁי רַחוּ, און אויף איהם זאגט דער פֿסוק ובזוי יקלו, דער מענטש וואס פֿערשעמט מיד וועט פֿערשעמט ווערן, און פֿון דיע זיעבען וואהנינגען וואס ס'איז דא אין גיהנם איז דאס אונ־סערשטי וואהנונג נימאפֿיקט מיט פינפטערקייט עם הייסט אַרץ עִפְרָתָה, און דאס הייסט אַרץ שְׂאֻל, תַּחְתִּית, שְׂאֻל איז איין מְדוּרָה, תַּחְתִּית איז דאס אַנדערֿי מְדוּרָה, און דארט נידערט מען אַרײַן דעם וואס ענפערט נישט קיין אָמֵן, דער מְדוּרָה הייסט אויף אַבְדוֹן, און דער וואס נידערט אַרײַן דארט קומט שוין מעהר נישט אַרויס אויף אַיִבִּיג, און אויף דעם זאגט דער פֿסוק וְאוֹתִי עֲזָבוּ מִקּוֹר מַיִם חַיִּים, דהיינו, דיע וואס האבן מיד פֿערקאנט צו ענפערן אָמֵן, איז ווער ענש, להצוב להם פֿאַרזות פֿאַרזות נשברים, שְׂמַיִם צוויי מאהל בארות, ד. ה. דיע צווייטע גרוב תַּחְתִּית וַאֲבְדוֹן, ביז אַהער איז דאס לשון פֿון רבינו בחיי, און אזוי שְׂמַיִם אֵין

בכ"ה, ואחר שהוא מאושר ומקוים ע"י העונה אמן, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, עכ"ל):

ספרי הובא ברזקה סי' שכ"ד ר' יוסי אומר מנין שעונין אמן שנאמר הבו גודל לאלקינו:

(ט) **שבת** ק"ט ע"ב א"ר יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמי' רבא בכל כחו קורעין לו נזר דינו של ע' שנה, (כן הוא הגר' בריף ובתרא"ש ובתקוני זוהר דף מ') שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' (זופטיס ה') מיט בפרוע פרעות משום דברכו את ה':

וכתב הפמיג אריח סימן נ"ז סק"א וז"ל המחבר כתב ב' פירושים על מה שאמרו רז"ל במס' שבת דף ק"ט בכל כחו, או כפירוש דשי ז"ל בכל כוונתו, או כפי' התוס' בשם הפסיקתא בקול רם, לכן יש לקיים בשתייהם עכ"ל, וכ"כ בס' חרדים בחתימת הספר דף נ"ה וז"ל איתא בזוה"ק שצריך שיחזעו כל אבריו בשעה שאומר אמן ישראל ולענות בקול חזק, ומי שירגיל א"ע לעשות כן הוא מבושר שימחלו לו העוונות, כמ"ש רז"ל בשבת ק"ט דאפילו יש בו שומן מינות מוחלין לו, אם יקבל עליו

ספר ההשבץ סימן רנ"א:

דער רזקה סימן שכ"ד גרענגט דעם ספרי פון וואנין ווייסען מיר אז מען גרויף ענפערין אָמן ווייב עס שטייט הבו גודל לאלהינו:

(ט) **אין** מסכת שבת דף ק"ט אמר ר' יהושע בן לוי ר' יהושע בן לוי זאגט דער וואס עהר ענפערט אָמן יהא שמי' רבא מברך מיט אללע קרעפטין צורייסט מען פון עהם אללע שלעכטע גזירות (משום דברכו) פון זיבציג יאָהר, שנאמר בפרוע פרעות מען צורייסט פון איהם דיא שלעכטי גזירות משום דברכו את ה' וייל עהר בענשט דעם אויבערשטינס נאהמען:

דער הייליגער פרי מגדים שרייבט אז דער הייליגער בית יוסף שרייבט צוויי פשטים אין דעם מאמר חז"ל בכל כחו איין פשט מיט דעם גאנצין גידאנק, דער צווייטער פשט מיט דעם גאנצין קראפט, ער כן זאגט דער פרי מגדים אז מען באדארף מקיים זיין ביידע פשטים מיט דעם גאנצין גידאנק און מיט דיא גאנצע קרעפטין:

דער ספר חרדים ד' נ"ה שרייבט פון זוה"ק אז אללע אברים דארפן זיך צו שאקלן בשעת עהר זאגט אָמן יהא שמי' רבא און ווער עס ענפערט אָמן יהא שמי' רבא מברך מיט דעם גאנצין גיפיהל און מיט אללע קראפטין האט עהר שוין אנגעט בשורה פון הימעק אז מען איז איהם מוחל אללע עבירות, אזוי וויא דיא גמרא זאגט אין שבת דף ק"ט

שלא ישוב עוד לכסלה, עכ"ל :

גם במסכת שבת קי"ט מביאין התוס' בשם הפסיקתא כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ואומרים אמן ישיר מברך בקול רם וכו' מבטלין גזירות

רעות וקשות :

וכ"כ בש"ע הרב סי' נ"ז סעי'ב וז"ל ויש לענות אותו בקול רם שקול זה שובר כל המקטריגים ומבטל כל גזירות קשות עכ"ל :

(י) במדרש תלפיות ענף אמן הביא בשם ספר חרדים דמ"א ע"ב, צריך לענות אמן ישיר בכל כחו, מפרש בזהר כמשמעו וקורעין לו

גזר דינו ואפילו הי' בו שמין מינות יתכפר לו, והזה"ק הוא מפרשת נח דף מ"ב בהוספתא בזמנא דישראל אתיבו בקול רם אמן ישיר מבר' קוב"ה אתמלי רחמין והיים על כולא וכו' וז"ל, אמר המחבר יש לי ראי' ממאמר זה על מה שפיר' באורך בחיבור זה על מאמר חז"ל כל העונה אמן בכל כחו קורעין לו גזר דינו ופירש"י בכל כוונתו, ראין כוונת רש"י להוציא הדברים ממשומם דא"כ קשה למה אמרו חז"ל בכל כחו, בכל כוונתו הוי להו למימר, אלא כוונת רש"י להת טעם למה שאמרו בכל כחו שע"י כך יתעורר אל הכוונה כי הקול מעורר הרביקו' וכמו שכ' מהר"ק ז"ל שלימוד בקול רם מעורר הכוונה והדביקות וראי' ממאמר הוזה"ק בקול רם ששם אין לפרש בכל כוונתו כמו שיש לפרש בכל כחו, וע"כ בעינן הדברים כמשומן שיענה בקול רם כדי שיעורר לומר בכל כוונתו עכ"ל המדרש תלפיות, וע' פרמ"ג סימן נ"ז ובמש"ז סעי'ב, דאפשר י"ל בין אמן שהוא

אפילו ווען עהר דאש אפינק פון אפיקורסית ח"ו איז מען איהם אויך מוחל אז ער נעמט אויף זיך אז ער זאל שוין מעהר ניט זינדיגין ח"ו ע"כ :

אויך אין מסכת שבת קי"ט ברענגט תוספות אפסיקתא ווען יודין גייען אריין אין דיא שוהלען און פתי מדרשים און ענטפערין אמן יהא

רבא מברך מיט אהויכע שמימע, וענין זי"א מבטל אלע שוערי גזירות פון ירדען :

אין שלחן ערוך הרב ז"ל שמיים אז דאס הויכע קול פון אמן ישרים צו ברעכט אלע מקטריגים און ס'איז מבטל אלע שוערע גזירות

פון מענטש :

(י) דער ספר מדרש תלפיות שרייבט אז מען זאל עפערין אמן יהשרים מיט א הויך קול, עהר ברענגט פאר דעם ספר הזוהר הקדוש

אז אחוץ דעם וואס מען ברויך צו זאגען אמן יהשרים מיט גרויס ביונה, ברויך מען אויך זאגן מיט אהויך קול, דען אז מען זאגט מיט אהויך

קול, דערנעקט עס אז מען זאל מכווין זיין וויא עס גיהער צו זיין עכ"ל :

שבת ובין ברכת בקשה, דאישר אפשר דשרי להנכיח קולו יותר ע"ש:
 (י) שם ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו יש בו שמץ של עכורים
 מוחלין לו כתיב הכא בפרוע פרעות וכתוב התם כי פרוע הוא:

(יא) במס' כנהדרין דף ק"י קטן מאימתי בא לעוה"ב, הניא משום ר'
 מאיר משעה שאומר אמן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק
 שומר אמונים אל תקרא שומר אמונים אלא שאומר אמן:

(יב) במס' שבת קי"ט ע"ב אמר ר"ל כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו
 שערי גן עדן, שנאמר (יט"ו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק
 שומר אמונים, א"ל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמנים:

(יג) במדרש רבה ריש פ' תבא שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן
 שישראל עונין:

שם במדרש אמר ר' יודן כל מי שעונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן
 לעתיד לבא:

(יד) שם בשבת מאי אמן אמר ר' תננא א"ל מ"לך נ'אמן, ופרשי שם
 כך מעיד על בוראו שהוא אל מ"לך נאמן, וכתבו שם בתוס'

(י) רבי חייא בר אבא ואגט פאר ר' יוחנן וועגן אפילו איינער האט
 שפעקט גראַנקין פון מינות אז עהר ואגט נאך ערנצט אמן
 יהא שמי' רבה מברך איז מען איהם אויף מוחל:

(יא) אין מסכת כנהדרין דף ק"י שטייט, אקנד ווען קומט עהר צו עולם
 הבא, האפין מיר גילערנט פיר ר' מאיר'ס וועגן, פון דיע צייט
 אהן ווען עהר ענפערט אמן איז עהר וזכה צו עולם הבא:

(יב) אין מסכת שבת דף קי"ט ריש קק"ש ואגט דער מענטש וואס עהר
 ענפערט אמן מיט דעם גאנצן קראפט עפינט מען עהם דיא
 מוידרין פון גן עדן, שנאמר פתחו שערים עפינט אויף דיא מוידרין פון גן
 עדן פיר דיא וואס ענפערין אמן:

(יג) אין מדרש רבה תבא שטייט עם איז גיט דא קיין גרעסער פערנע-
 ניגען פאר הש"ת מעהר וויא אז יודין ענפערין אמן:

ד'אגט אין מדרש רבה, ר' יודן האט גיזאגט יעדער מענטש וואס
 ענפערט אמן אויף דער וועלט, וועט זוכה זיין צו ענפערין אמן
 אויף יענער וועלט:

(יד) אין מסכת שבת דף קי"ט, וואס ברויך מען טראכטן בשעת מען
 ענפערט אמן, ואגט ר' חנינא אזוי וויא אמן איז א מן דיא ראשי
 תיבות פון א"ל מ"לך נאמן, ד. ה. הש"ת איז א בעגלייבטער מ"לך, תוס'
 שרייבט אז עהר ברויך טראכטן דיע ר"ת בשעת עהר ענפערט אמן.

שצריך להרהר כך בשעת עניית אמן שהוא אל מלך נאמן, וכן כתוב בש"ע סי' קכ"ד בפתחי עולם סעיף י"ט, וכתב שם דגם בפסקי תוס' שם כתב כן להלכה :

(טו) בריית' מפרקי מרכבה א"ר ישמעל' סח לי המלאך [הננסנאל] הננסנל ואמר לי ידידי שב בחקי ואניד לך מה תהא על ישראל ישבתי בחיקו והי' מסתכל בי ובוכה, והיו דמעות יורדות מעיניו ונפולות על פני, ואמרתי הדר זיו מרום, מפני מה אתה בוכה, אמר לי בא ואכניסך ואודיעך מה נגזר לישראל עם קרושי, תפשני והכניסני לחדרי חדרים ולגנזי גנזים ונמל הפנקסים ופתח והראני אנרות כתובות צרות משונות זו מזו, ואמרתי לו הללו למאן, אמר לי לישראל, אמרתי לו, ויכולין ישראל לעמוד בהן, אמר לי למחר בוא ואודיעך צרות משונות מאלו, למחר הכניסני לחדרי חדרים והראני צרות קשות מן הראשונות, אשר לחרב לחרב ואשר לבזה לבזה ואשר לשבי לשבי, אמרתי לו הדר זיו מרום וכו' והלא אי

איך מ'קד נ'אמן גאט ב'יה איז א'פענלייבטער מ'קד :

(טו) א'ין די ברייתא פון ס'רקי מ'רפ'ה ש'מייט, ר' ישמעאל האט ג'ואגט אז דער מ'לאך הננסנאל האט צו מיר ג'ואגט ב'זה הלשון, ג'יט פ'ריינד, ז'יך א'ין מ'יין ש'וים וועל א'יך ד'יר ז'אג'ן וואס ס'וועט ז'יין מ'יט ד'יא י'וד'ין, ג'ין א'יך ג'יזעס'ן א'ין ז'יין ש'וים, און דער מ'לאך האט ג'יקוקט א'ויף מיר און האט ג'וויינט, ז'ינע מ'רעדין ז'יינין ג'יפא'ג'ן א'ויף מ'יין ג'יזיכט, האב א'יך צו א'יהם ג'ואגט, ה'דר ז'יו מ'רום, וואס ג'וויינסטו? האט מיר דער מ'לאך ג'ענעפ'ערט, ק'ום וועל א'יך ד'יר א'ריינפ'ירן און וועל ד'יר ג'וויזען וואס ס'איז ב'אהאלט'ן פ'יר ד'אס ה'ייליגע פ'אלק י'וד'ין, האט מ'יך דער מ'לאך א'הן ג'ינעמ'ן און האט מ'יך א'ריין ג'ינזען א'ין פ'ערש'דיגע צ'ימער'ין וזגנזי גנזים און האט ג'ינזען ד'יא ב'יכ'ער און ז'ייא ג'עפענט און האט מיר ג'וויזען פ'א- פ'ירען וואס א'ין ג'ישריבען א'ויף ז'ייא פ'ערש'דיגע צ'רות, האב א'יך ג'יפרענט דעם מ'לאך, פ'יר וועמ'ן א'ין ד'אס? האט ע'הר מיר ג'ענעפ'ערט, ד'אס א'ין פ'יר ד'יא י'וד'ין, האב א'יך א'יהם ג'יפרענט וועל'ן דען ד'יא י'וד'ין ד'אס קעג'ן ב'יי ש'מען? האט ע'הר מיר ג'ענעפ'ערט, מ'ארג'ין ז'אלסטו ק'מען וועל א'יך ד'יר ג'ווייזן נ'אך א'נדערי צ'רות, מ'ארג'ין האט ע'הר מ'יך א'ריין ג'יבראכט אין פ'ער- ש'ידעני צ'ימער'ין און האט מיר ג'עוויזען ש'ווערערי צ'רות פ'ון די ערשטע, מענטש'ין וואס עס א'ין ז'ייא ב'אשע'רט ג'יהארג'יט צו ווער'ן ד'ורך ש'ווער'ה, מענטש'ין וואס ס'איז ז'יי ב'אשע'רט צ'יראב'ירט ווער'ן, מענטש'ין וואס ס'איז ז'ייא ב'אשע'רט ג'יפאנג'ן צו ווער'ן, האב א'יך ג'יפרענט דעם מ'לאך ד'אס א'ין ד'אך ז'יט צום א'ויס'האלט'ן, האט ע'הר ג'ואגט אז א'ללע ט'אן וועט ווער'ן

נייע

אפשר לעמוד בהם, אמר לי בכל יום ויום מתחדשות צרות קשות מאלו וכיון שנכנסין לבתי כנסיות ועונין אמן ישיר מברך, אין אנו מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים:

(פו) **מדרש** אגדה בראשית ע"ט ומדברך נאה [ס"ט] בן המדבר שבכס נאה לפני על אחת כמה וכמה מיושב שבכס, ואיזהו הוא המדבר, אלו עם הארץ שאינן יודעין לקרות ולא לשנות ולא לדרוש כמדבר שאינו מגדל פירות, והן נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומברכין ברוך יוצר המאורות ומחיה המתים, שהוא ברא המאורות והוא מחיה המתים והם עונין אחריו אמן ואומרים מאמינים אנו שהוא מחי מתים והוא ברא את העולם אפי' אין בידן אלא שכר אמן זה דייב, (הנה"ח מכאן יש להביא ראי ברורה להפוסקים דעונין אמן אחר ברכת יוצר המאורות), לכך ישעי' הנביא נותן שבה לפני הקב"ה [עש"י כ"ט] ה' אלקי אתה ארוממך אודה שם, אילו אין בידנו אלא הודיה שאנו מודים לך דיינו, כי עשית פלא, פלאי מעשי ירך גדלת ואתה מרקק עמם כל כך, למה כדי ליתן להם שכר, היות אומר שיטלו שכר על התרומה ועל המעשרות ועל חלה ועל מילה ותפילין ושבת ומועדות ועל המזונה ועל הציצית, אבל על האמן הזה שהם אומרים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין אתה נותן שכר, [ס"ט] עשית פלא עצות מרחוק אמינה אומן, לכך לך נאה לשבח ולרומם שאין אתה

גייע צרות שווערערן פון דיע, נאהר בא"ד וי"א ווערן אריין גייען אין דיע שוה"קען אין ווערן געפערן אמן ישיר מברך, ווערן מיר ניט קאזן דיא צרות ארויס גייען פון ווערן צימערן:

(פו) דר מדרש אגדה בראשית זאגט אויף דעם פסוק ומדברך נאה דאס מיינט מען די פראסטי מענטשן עמי הארצים וואס זיי קענען ניט קערנין הויפט, גמרא, מדרש זייא וענין אזוי וויא אמרבר וואס דארט וואקסט ניט קיין פירות (מגל שגן דיא שיינע ירדן דיא תלמידי חכמים) אבער ווען זייא גייען אריין אין דיא שוה"קען און בתי מדרשים און זייא זאגן דיא ברכות יוצר המאורות און מחיה המתים, און זייא ענפערן אמן אין זייא זאגן מיר גלויבן אן ער האט בשאפן דיא ליכטיגקייט און עהר וועט לעבעדיג מאכן דיא שויטע מענטשן, וואס האט באשאפן, איז אפילו זיי האבן ניט מעהר נאהר דיא מצוה פון דעם אמן איז שוין פיר זייא ניט צו האפען עולם הבא, דאס זאגט ישעיהו הנביא קפישל כיה, ה' אקדי אתה ארוממך, ווען אפילו מיר האבן ניט נאר דיא מצוה וואס מיר קויפען דיר און מיר זאגן נאך אמן אין דיא שוה"קען און בתי מדרשים איז אויף פיר אינו אנדויסער שבר, דריבער דארף מען ווערן צו קויפן השי"ת

מאבד שכר מצוה בין קטנה בין גדולה; פירוש שנותנין שכר על עניית אמן:

(יז) **מדרש** תהלים ל"א אמונים נוצר ה' [מקלים ל"א] אלו שעונים אמן באמונה, אומרים ברוך מחיה המתים ועדיין לא ראו תחיית המתים ומאמינים כי שאני מחיה המתים, אומרי' ברוך גאל ישראל, ועדיין לא ננאלו אלא לשעה וחזרו ונשתעברו והם מאמינים שאני עתיד לנאלם, הוי אמונים נוצר ה':

(יח) **מדרש** חובא ברוקח שכשישראל אומרים אמן יהא שמי' רבא אומר הקביה מתי אקבץ את שאריות ישראל מבין העכו"ם:

(יט) **מדרש** תלפיות ענה אמן, כתב האריז"ל כששומע שאומרים קדיש אם הוא יושב איצ' לעמוד רק יהי' יושב ועונה אישיר, ואם הוא עומד ישאר עומד וכו', אבל בתוצאות חיים ז"ל כתב שיאמר אישיר מעומד ובכוונה גדולה ובקול רם עכ"ל:

הש"ת וואס עהר מאכט ניט פערלויבען גייען, קיין שום מצוה סיי א גרויסע סיי אקליינע, הש"ת ניט שכר פאר ענפערין אמן:

(יז) **מדרש** תהלים עם שמיים אין פסוק אמונים נוצר ה' (תהלים לא) דיע גלויביגע היט הש"ת, מיינט מען די מענטשן וואס ענפערין אמן (מיר גלויבן), אז מען זאגט ברוך מחיה המתים, אז מען גלויבט אז הש"ת מאכט לעפדיג די מוימע, און תחיית המתים אין נאך ניפא, נאר זיין גלויבן אז איה ווער לעפדיג מאכין דיע מוימע, אין אז מען זאגט ברוך גאל ישראל, גלויבט אז הש"ת וואס עהר מוהט אויס קיינן דיע יודין פון גלות, און פאמט זענן זיין אויסגלייזט נאר פאר לויסיג, דען דער נאך זענן זיין צוריק אין גלות, און פון דעסמנעטענן גלויבען זיין אז איה וועל זיין נאך אמאהל אינגאנצן אויס ליינען, און ענפערין אמן, דאס מיינט מען אמונים כו' דיע גלויביגע מוהט הש"ת היטין:

(יח) אין מדרש שמיים ווען יודין זאגן אמן יהשר"מ, זאגט הש"ת ווען וועל איה שוין איין ואמלין די איבער געבריינגע יודען פון צוויי שעה דיע עכו"ם:

(יט) אין מדרש תלפיות שמיים פון הארי ז"ל, אז מען ערפ קדיש אויב מען זיצט ברויך מען זיך ניט אויף שטעלין, נור אויב עהר שמיים זאל עהר בלייבן שמיין און ענפערין, אבער אין ספר תוצאות חיים שמיים אז מען דארף זאגן אמן יהא שמיה רבה שמייענדיג מיט גרויס פוננה און מיט א הויכע שמימע, עכ"ל:

(ב) רוקח סימן של כתב אמן נימטריא כמו אדני' הוי' כאלו הזכיר ב' שמות, ולכן אמרו חז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך:

(כא) כתב הטור סימן קכ"ד וז"ל, אמחזיל מאי דכתיב שומר אמונים אלו שאומרים אמנים באמונה וכו', אמר ר"ש כל העונה אמן בכל

כחו פי' כוונתו, פותחין לו שערי ג"ע שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים אית שומר אמונים אלא שאומרים אמן, הרי מבואר בדברי רז"ל שעיקר עניית אמן הוא הכוונה שבה ולא עניית התיבה בלבד אלא שיכוון לבו, והכוונה של אמן הוא כמו שמב' במחבר סע"ו וז"ל, ובכוונה שיכוון בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה:

(כב) וכתב שם המג"א סעיף קטן י' וז"ל וזהו בברכת הודאה ברוך שאמר וישתבח ונאל ישראל, אבל בתפלה צריך שיכוון אמת הוא

ואני מתפלל שיאמנו דבריו [ופי' הפרי מגדים בא"א סעק"ז במהרה] דהיינו בברכת מודה המתים יכוין אמת הוא ואני מאמין בזה שהוא יחי' המתים והלואי שיהי' במהרה תחיית המתים, ובברכת אתה חונן לאדם דעת יכוין אמת הוא שהוא חונן הרעת ואני מאמין בזה ויהיר שיחונן אותנו

(ג) דער רוקח שרייבט אז אמן באמטעפסט איינאונגינגיג אוי פיל וויא דיא צווייא שמות הקדושים הוי' אדני' באמטעפסין, צו ווייזן אז דער שכר פון אמן איז אזוי וויא עהר וואלט דער מאנט ביי'דע שמות, דריבער האבין די חכמים גיאנט אז דער שכר פון ענפערין אמן איז נאך גרעסער פון שכר פון דעם וואס מאכט די ברכה:

(כא) דער טור או"ח סימן קכ"ד שרייבט, דאס וואס די זמרא דרשינט שומר אמונים מיינט מען אז עהר זאגט אמן באמונה כו' איז נור דער עיקר פון ענפערין אמן. דיע פוננה אבער גיט דעם בלוזען ווארט אמן, נור מען מוז אין זינין האפען דעם פשט פון אמן אז ס'איז אמת אזוי וויא דער וואס מאכט די ברכה. און די פוננה פון דעם אמן איז אז ס'איז אמת וואס דער מענטש האט גימאכט. דיע ברכה אין איד גלויב אין דעם, עכ"ל המחבר:

(כב) שרייבט דארט דער מגן אברהם דיע פוננה איז נור בייא אלויב ברכה, דהיינו ברוך שאמר, און ישתבח, און גאל ישראל אבער די ברכות וואס מען בעט און מען איז מתפלל, זאל מען אין זינין האבן, איד גלויב אז הטי"ת וועט בנדאי מקיים זיין ויינע רייד. דהיינו ברוך מתינה המתים זאל עהר מכינין זיין אז ס'איז אמת און איד גלויב אז עהר וועט מתינה מתים זיין, הלואי ס'זאל גישעדין גי'ה, ביי אפתה חונן דאדם דעת, זאל עהר מכינין זיין ס'איז אמת עהר איז אהונן לאדם דעת,

מהרה בדעת, וכן בברכת השיבנו שמסיים הרוצה בתשובה, יכוין אמת שהוא רוצה בתשובה ואני מאמין בזה ויעזור את לבבינו לתשובה שלימה במהרה ויקרבנו לעבודתו, וכן בברכת סלח לנו שמסיים חנון המרבה לפלות, יכוין אמת הוא שהוא חנון המרבה לפלות ואני מאמין בזה, ויפסח לנו מהרה על כל חטאינו ופשעינו, וכן הלאה בכל הברכות האמצעות שכתפלת י"ח:

(כג) **וכתב** באיר סעקיי שגם בברכת רצה ושים שלום ושלום רב שהם בקשות יכוין גם כן כגיל, ואחר שאלות ובקשות כגון אמן שאחר הקדיש ואמן שאחר ברכת כהנים והרחמן שבברכת המזון ואחר זכרינו שביעלה ויבא ודומיהן שאין בהם שבת כי אם תפלה ובקשה לעתיד יכוין יהי רצון שיאמנו ויתקיימו בקשות המברך, עיין בטויו סעקיג ובמחשתיק סעקיי ובשליה דף רנ"ד שכתבו כן, והאמן של ברכת המצות שנוסח שלהם אשר קדשנו כגון ברכת עני' וציצית ותפילין ודומיהם מבואר בשליה דף רנ"ג ע"ב וזיל שכוונת הברכות הללו הוא שאנחנו מברכין לשמו יתברך על כל הטוב אשר גמלנו טיהר וקידש אותנו במצותיו הקדושו

אין איה גלויב אין דעם, און מיר בעטין עהר זאל אונז חונן זיין מיט דעת און אזוי ביי השיבנו לאזט עהר אויס הרוצה בתשובה, זאל עהר מבין זיין ס'אזי אמת אז עהר איז ארוצה בתשובה, און איה גלויב דאס אין בעט עהר זאל מעורר זיין אונזערע הערצה צו תשובה שלימה און מקרב זיין צו זיין עבודה, און ביי ס'כה לנו לאזט זיך אויס חנון המרבה לפלות, ס'אזי אמת אין איה גלויב אז עהר איז אמת המרבה לפלות און מיר בעטין עהר זאל אונז מוחל זיין, אונזערע זינד, און אזוי ביי אקע ברכות פון שמונה עשרה:

(כד) **שרייבט** דער ארי' רבה סעיף קמן י' אז ביי די ברכות פון רצה און שים שלום, וואס זיי זענען קשין בקשה, זאל עהר מבין זיין ווי מיר האבן אויבן גישרייבען, און נאך גיבעט זיי אמן פון ברכת כהנים און ברכת פריים בענטשען און נאך זכרון הנה פון יעלה ויבא וכדומה, ווי ס'אזי אין זיי ניטא קיין שבת נור בקשה אויף להבא, זאל ער מבין זיין ס'זאלין וואהר און מקיים זענען די בקשות פון מברך, זעה אין טויו סעיף קמן ג' ומחצית השקל סעיף קמן י' און שליה דף רנ"ד זייא שרייבען אזוי אין אמן פון מצות וואס זייער נוסח איז אשר קדשנו במצותיו, ווי על נטילת ידים, ציצית, תפילין וכהנה, דרענגט דער שליה דף רנ"ג ע"ב מיט דעם קשין אז די פונה פון די ברכות איז אז מיר לזען זיין נאמען יתברך אויף דעם נאנצען גומס ווס עהר האט אונז גיהיליגט מיט זיינע

וכו' והוא יתברך ציונו בזו המצוה להתעטף בציצית או להניח תפילין וכדומיהן מהציוויון, אז העונה אמן אחר המברך צריך לכיין אמת ואמונה הוא השבח והברכה שבירך המברך ואני מאמין בת, ויש מהן שהן ברכת ההודאה לו יתברך כגון ברכת אשר יצר ואלי נשמה, וכל הברכות של שחרית ושלושה ברכות ראשונות של תחיל ברכות, והברכות של בהמ"ז ודומיהן, הם ברכות הודאה ויכוין העונה אמת הוא הברכה וההודאה שבירך והודה המברך על כל הטוב אשר נמלנו ה' ואני מודה ומאמין בת, וברכת ברוך שאמר וישתבח וברכת האל הקדוש הם ברכת השיר והשבח ויקר וגדולה לא מדך יוצר כל ית'. והעונה אמן אחר אלו יכוין אמת הוא הברכה והשבח שבירך המברך, ויכוין מעין הברכה ואני מודה ומאמין שהשבחים לו יתברך הם נאים ויאים, והאמן של ברכות הנהנין יכוין העונה אמת הוא השבח והברכה שבירך המברך שהוא יתבר' ברא והמצויה זה הפרי עכ"ל השלח"ק דף רנ"ג ע"ב:

(כד) כתב בש"ע בסימן נ"א סע"א דאם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן עונה אחריו אמן, וכתב שם המג"א סע"ק ב' אבל אם סיים עם החזן בכת אחת לא יענה אמן דהוי כעונה אמן אחר ברכותיו, ומסק' וז"ל ומ"מ נראה ל' דאם סיים ישתבח וד'כוונות' ייחזיקו עם השי"ן

ויינע הייליגע מצות, אויג גיבאפען אויף ציצית און תפילין לייגען און נאך און דער וואס ענפערט אמן ברויך מבין זיין ס'איו אמת דער שבח און ברכה וואס עהר האט גיבאכט און איד גלויב אין דעם, אמהייל פון די ברכות וואס זענען אלויב צו השי"ת ווי אשר יצר, אלהי נשמה, און די ברכות פון שחרית, די ערשטי דריי ברכות פון שמו"ע, און ברכת המזון, זאל עהר מבין זיין ס'איו אמת די לויב און דאנק וואס דער מברך האט גיזאגט און גיזויבט און איד גלויב אין דעם, ברויך שאמר און ישתבח און האל הקדוש זענען לויב און מייסקייט צו השי"ת וואס עהר איז אויצר כל, און דער וואס ענפערט אמן זאל מבין זיין ס'איו אמת די ברכה און לויב וואס דער מברך זאגט און איד גלויב אז די שבחים פאסן זייער זיין צו איהם ויתברך, און ביי ברכות הנהנין, ס'איו אמת וואס דער מברך זאגט אז השי"ת האט באשאפען און ממציא גיוועזן דיע פרי, ביי אהער איז דאס לשון השכ"ה דף רנ"ג:

(כד) דער שולחן ערוך סימן נ"א שרייבט אויב עהר לאזט אויס ברויך שאמר פארין חזן ברויך עהר ענפערין אמן, שרייבט דאָרט דער מגן אברהם אויב עהר האט אויסגילאזט ב"ש גבייך מיט דעם חזן פאר עהר ניט ענפערין אמן, נוד בייא דער ברכה פון ישתבח און פון יהללך

עונה אמן, והיה אם החזן סיים ברכה אחרת והוא אמר ברכה אחרת (וסיים עס כשיזן) מותר לענות אמן עכ"ל, ומ"ש ודכ"ו ותיידיהו' כתב המחש"ק כוונתו הדיינו יהללוך שבסוף הלל ואחר ברכת שומר עמו ישראל לעד, (או פכוס כליל ע"ק) עונה עליהם אמן אפילו אם סיים בשוה, וכתב שם הפמ"ג בא"א סק"ג דבאמצע ב"ש או ישתבח עונה אמן על כל ברכה ששומע כיון שלא נזכרו בנמרא:

(כה) **אבל** באמצע ברכות ק"ש של שחרית או ערבית, אם שומע ברכה אין לענות אחרי' אמן חוץ מהא' הקדוש ושומע תפלה ואמן יהא שמי' רבא. ואמן דאמירן בעלמא דקדיש, ובמודים יענה מודים אנחנו לך ולא יותר, אבל בשאר ברכו' ששומע לא יענה, ובברוך שאמר וישתבח יענה אמן על כל הברכות ששומע, עכ"ל:

(כו) **כתב** המחבר באו"ח סי' קכ"ד סעיף ד' וז"ל כששיזן חוזר התפלה יש להקדש' לשתוק ולכוין להברכות שמברך החזן ולענות אמן ואם אין מ' מכוונים לברכותיו, קרוב להיות שברכותיו לבטלה:

יהללוך נאך הלל, און די ברכה פון שומר עמו ישראל לעד, אדער פרייטיג צו נאכט ופרוס מעג עהר יז ענפערין אמן אפילו עהר לאזט אוס די ברכות גלייך מיטן חזן. שרייבט דארט דער פרמ"ג אז עהר האלט אין מיט יהללוך פון הלל אדער ישתבח און דער חזן לאזט אויס דיע ברכה מעג עהר ענפערין אמן, און אויך אויף אלע ברכות:

(כה) **אבער** אז עהר האלט אין מיטען די ברכות פון קריאת שמע פון שחרית ויצר המאורות אהבה רבה אמרת יציב ובהנהגה און די ברכות פון ק"ש פון מעריב, או מען הערט אז ברכה סאהר מען ניש מפסיק זיין מיט אמן נוד נאך די ברכה פון הא' הקדוש, און שומע תפלה און אמן ישראל און אמן נאך דאמירן בעלמא פון קדיש, און נאך זאגן מודים אנחנו לך דיע ווערטער ניש גאנץ מודים דרבנן, אבער נאך אנדער ברכות וואס מען הערט דיע די ברכות סאר מען ניש ענפערין אמן אין מיט ברכה'ן דעס וועגן ביי די ברכה פון ברוך שאמר און ישתבח מעג מען יא ענפערין אמן אין מיט דיע ברכה נאך אקע מיני ברכות וואס מען הערט ע"ש מעמו:

(כו) **דער** מחבר אין או"ח סי' קכ"ד סעיף ד' שרייבט אז דער חזן זאגט די הויכע שמונה עשרה ברוך קהל זיין שמיל און מכוין זיין אלעס וואס דער חזן זאגט און ענפערין אמן, אבער אז ס'איז נישטא זיין מענטשין זאלין ענפערין אמן איז נאהנט אז די ברכות זאקען זיין דיו לבטלה:

(כז) ולכן כתב בספר ראשית חכמה בשער הקדושה פרק י"ז וז"ל גם הטברך ברכה לבטלה הוא כמוציא ז"ל ר"ל ואפשר שיטמאותו בקרי ר"ל וצריך לזהר בזה בפרט שליה צבור שלא יחזור תפלת י"ח אם אין תשעה שיענו אמן, עכ"ל, ורכים מעמי הארץ נכשלים בזה כשהם בביהכ"ג בשעה שהשי"ן תויר התפלה ואין עונין אמן וכמעט אין עשרה עונין אמן והשי"ן עושה ברכות לבטלה והם גורמין לכך הני"ף, וכמו כן הדין בקריאת התורה הובא במחבר סימן קל"ט סעיף ו' וז"ל, אומר ברכו והברכות בקול רם והאומרים בלחש הם טועין, וי"א שצריך לחזור ולברך בקול רם, וכתב המגן אברהם סעיף י' שאין לאמרו כי אם בעשרה והאומרים בלחש אינו טועיל והוי יחיד, וה"ה לקדיש ולברכו, ובחיי אדם הלכות קדושת כלל ל"א סי' י"ב כתב וז"ל והטברך בלחש קרוב להיות ברכתו לבטלה:

ובספר חסידים סי' רנ"ד כתב האומר בלחש ברכו התורה ושאר ברכות הוא חוטא ונוול את המקום, שהרי לא נמצא מי שענה אמן אלא אי"ב מרים קולו בברכת, ובסי' תת"כ כתב, כשיברך להקב"ה יברך בקול רם שיוודעו כל הקרבים עכ"ל, וכן כתב בבאר היטב סי' תרט"ג

(כו) אין ספר ראשית חכמה שמי"ט או מען מאכט אברכה לבטלה אין גכ"י"ד וויא מ"אינו מוציא ז"ל ר"ל, און דיא היצוניהם זענין דעם מענטש מטמא מיט זרע לבטלה ר"ל, ברויף מען זיין גיוואריגט אין דעם בפרט אשלי"ח צבור, און עהר זאל ניט זאגן די הויכע שמונה עשרה אויב ס'איז ניט דא זיין זאל'ן ענפערין אמן, ע"כ אזוי ווי פיהל מענטשין נוערין נכשל און דער חזון זאגט איבער די שמונה עשרה ענפערין זיי ניט אמן אין דאך די עבירה פון ברכות לבטלה אויף ויי, און ביי קריאת התורה גרענגט דער מחבר סימן קל"ט סעיף ו', אז ברכו און ברעות ברוך מען זאגען הויף, די וואס זאגען שמיל האבין אטעורת, מהי"ד זאגן אז מען ברוך איבער זאגען נאך א מאהל הויף, שרייבט דארט דער מגן אברהם סעיף י' מען זאל ניט זאגן ברכו סידרין און ס'איז דא צעהן מענטשין און אזוי ביי קדיש וברכו, דר ח"י אדם ככל ל"א סי' י"ב שרייבט און מ'מאכט אברכה ביי דר תורה שמי"ט איז נאהנט און די ברכה זאל זיין כבטלה:

דער ספר חסידים שרייבט און מ'מאכט אברכה שמי"ט איז עהר אחוטא וואס גזל'ט פון הש"ת דעם אמן ווייל מען הערט ניט דיע ברכה מ'זאל ענפערין אמן, דרום זאל דער עולה לתורה מאכען די ברכה הויף מ'זאל הערין און ענפערין אמן, עכ"ל, נאך שרייבט עהר סימן תת"כ און מ'מאכט אברכה ברויף מען זיא מאכען הויף, און אזוי שרייבט אויף דר

סעיף קמן א' דכל אדם ירניף עצמו לומר כל הברכות בקול רם כי הקור
מעורר הכוונה, בשם השליה הקדוש:

(כח) וכתב שם המחבר סעיף ד' לכן כל האדם יעשה עצמו כאילו אין
ט' זולתו ויכון לברכת השיץ, וכ' הרמ"א וי"א שכל העם יעמדו
בשעה שחוזר השיץ התפלה, ובספר אור צדיקים אות מ"ז כתב שהאר"י
ז"ל הי' מעצים עיניו כשהי' השיץ חוזר תפלה י"ח כמו כשהי' הוא עצמו
מתפלל בלחש, עכ"ל:

וכתב שם המחבר סעיף ו' ויענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו בין
אותם שלא יצאו ידי תפלה:

(כט) ובסעיף ז' כתב המחבר לא ישיח בשעה ששיץ חוזר התפלה, ואם
שח הוא חוטא ונדול עונו מנשוא ונוערין בו, וכן בעת קרי'א
התורה דינו מפורש בש"ע ס' קמ"ו סעי"ב וז"ל כיון שהתחיל הקורא לקרות
בספר תורה אסור לספר אפילו בדברי תורה, וכמו שהזהיר בזה גם בזוהר
הקדו' ויקהל דף ר"ו ע"א דאפילו בדת אסור לספר בעת קריה"ת, וכתב
המנ"א סעי"ק ד' בשם הב"ח אבל בין נברא לנברא מותר בפרט האידנא

באר היטב אין שולחן ערוך סימן תרמ"ג סעי"ק א' פארץ שר"ה הקדוש
או ידער מענטש זאל זיך גיוואנגן זאגען אלע ברכות הויף, ווארען דער
קור דער וועקט די כוונה:

(כח) שרייבט דארט דער מחבר או יעדער מענטש זאל זיך רעכינען
ווי ס'וואלט חוץ איהם ניט גיוועזן זיין מענטש'יך, און זאל
מכין זיין צו הערן די ברכות פיג'ים חוץ, שרייבט דער רמ"א ס'פאר האן
א דעה או דאס קהל זאל שטיין בשעת דער חזן זאגט תורת השיץ, דער
ספר אור צדיקים שרייבט אות מ"ז, דער אר"י המדוש ז"ל פלעגט צו
האקטען פערמאכט די אויגען ווען דער חזן האט גוואגט די הויכע שמונה
עשרה גלייף ווי עהר האט גיטוהן ביי זיין אייגיגע שמו"ע:

שרייבט עהר דארט או מ'זאך ענטפערין אמן נאך יעדער ברכה, ביי
די וואס האבין שוין יוצא גיוועזן ביי די וואס האבין ניט יוצא
גיוועזן חובת תפלה:

(כט) מען זאל ניט ריידן בשעת דער חזן זאגט די שמונה עשרה, און ווד
ס'רייד איז או חוטא ס'איז א גרוסקי עבירה און מ'שרייט אהן און
איהם, און אזוי אויף ביי קריאת התורה דער דין איז מפורש אין שלחן
ערוך סימן קמ"ו סעיף ב' מיט דעם לשון, או דער קורא הויבט אהן
קיינען אין דער תורה טאר מען ניט שמועסין אפילו דברי תורה (וויא איז
זוהר ווערט גיבראכט), שרייבט דער מגן אברהם סעיף קמן ד' פארץ ב"ח או

שמאריכוין במי שבירך עכ"ל המנן אברהם, אבל באמצע הקריאה כתב שם סעי"ק ה' ראסור אפי' להורות לאדם ששואל לפי שעה או לפרש שום דבר תורה אסור, בשם הרי"ף ז"ל:

(ל) וכתב שם הרמ"א ז"ל ויצמוד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעוה"ב:

(לא) וכתב שם המנן אברהם סעי"ק י"א וצריך שיחנכך שיעמדו באימה וביראה, ואותן שרצים ושבים בבית הכנסת בשחוק מוטב שלא להביאם עכ"ל המנ"א, ובא וראה מה שכתב התנא דביא רבא פרק י"ג מעשה באדם אחד שהי' עומד הוא ובנו בבית הכנסת וכל העם עונין אמן והללויה אחר העובר לפני התיבה ובנו עונה דברים של תפלות ולא אמר לו אביו שום דבר ואמרו לו הכריות שימחה בבנו, והשיב להם מה אעשה לו תינוק הוא ישחק, שוב למחר עשה כן, כל אותן ימי החג ענה בנו דברים של תפלות ולא אמר לו אביו שום דבר, לא יצתה אותה שנה ולא שניה ולא שלישית עד שמתו אשתו ובניו ובני בניו ויצאו לו חמש

צווישן איין עולה אין צווייטען נאך די ברכה מעג מען יזא, בפרט היינטיג. נע צייט וואס מ'מאכט מי שבירך עכ"ל, אבער אין מיט לייענין שרייבט דער מגיד סעי"ק ה' אז אפילו פסקנען א שאלה אדער מפרש זיין דברי תורה מאהר מען ניט, עכ"ל בשם הרי"ף ז"ל:

(ל) שרייבט דארט דער רמ"א מ'זאל לערנען די קליינע קינדער זאקען ענטפערין אמן, ווייך וויפאלד אקינד הויבט אהן ענטפערין אמן האט עהר שוין א חלק אויף יענער וועלט:

(לא) שרייבט דארט דער מגיד ס"ק י"א, מען ברויך זיי גיוואנען זאלין שטייען מיט אימה ויראה, אין דיא וועלכע לויפען אום א הון און קריג אין שוהל מיט שפילען זיך אין גלייכער אז מ'זאל זיי ניט ברענגען אין שוהל, ע"כ לשון המנן אברהם, אין ס'שטייט אין תנא דבי א"ר רבה פ' י"ג, עם איז גיוועזין א מעשה איין מענטש איז גיוועזין אין שוהל מיט א קינד, און דער גאנצער עולם האט געענטפערט אמן און הקלויה נאך דעם תון, אבער דאס קינד האט גירייד נאר'ישע רייד און דער פאטער האט איהם גאר ניט גיוואנט, האבין מענטשין איהם גיוואנט אז ער זאל ווערין זיין קינד, האט ער געענטפערט, וואס זאל איך איהם מ'הן עהר איז דאך אקינד זאל עהר זיך שפילען, צו מאדנענס האט ער אויך אזוי גיטוהן, די גאנצע צייט פון יום טוב האט דאס קינד אויך גירייד וכו' און דער פאטער האט גאר ניט גירייד, עם איז ניט אויס גינאנגען צוויי דריי יאהר ביז ס'זענין אויס גיטמארבין די ווייב מיט די קינדער און די אייניקי

לעך

עשרה נפשות סתוך ביתו ולא נשתייר לו אלא שני בנים אחד חינוך וסומא ואחד שומה ורשע עכ"ל התדב"א, ובא וראה אחי את גודל העונש למי שאינו מחנך את בניו בביהכ"נ ליראת שמים:

(לב) עוד איתא שם בתנא רבי אליהו שוב מעשה באדם שהי מתחרט בעצמו שלא קרא ולא שנה פעם הייתי עומד אני והוא בבהכנ"ס כיון שהגיע שליח ציבור לקדושת השם הגביה אותו בן אדם את קולו וענה אחריו בקול רם קדושת השם ואמר קדוש קדוש קדוש וכו', אמרתי לו בני מה ראית שהגבתה את קולך עד מאוד, ואמר לי לא די שלא קריתי ולא שניתי אלא עכשיו שניתן לי רשות אנביה את קולי ותנוח עלי נפשי, אמרו לא יצתה אותה שנה ולא שני ולא שלישית עד שעלה אותו איש מבבל לארץ ישראל, עמדו ועשאוהו ממונה מבית קיסר ומינוהו על כל הבורניות שבארץ ישראל, ונתנו לו מקום ובנה בית וישב בה כל ימי חייו והניח לבניו ולבני בניו ממון הרבה עוד סוף כל הדורות, עכ"ל התנא רבי אליהו רבה פרק י"ג:

ומזה נוכל ליקח מוסר איך שמחשבה טובה אינה נאכרת בשמים ח"ו

לקח. און ס'אזוי איהם אונעק פופצעהן נפשות פון זיין הויז עם אזי איהם נר גיבליבען צווי קינדער. איינער איז גיוועזן בלינד און דער צווייטער אשומא און ארשע. בוי אהער איז דער לשון פון תנא דב"א. היינט זעה ברודער די גרויסע שמראף פון א מענטש וואס גיוויינט ניט זיינע קינדער צו יראת שמים אין שיהל:

(לב) נאך שרייבט דארט דער תנא רבי אלי' ווידער איז גיוועזן א מעשה א מענטש האט חרטה גיהאט וואס ער האט ניט גיבערינט קיין חומש און קשניות איין מאהל בין איך מיט איהם גיווען אין שיהל אז דער חזן איז גיקומען צו קדושת האט דער מענטש אויף גיהויבין זיין קול און האט גיזאגט קדוש קדוש קדוש כו', האב איך איהם גיפרעגט מיין קינד וואס האסטו עפ"ס אזוי הויך גישריגען, האט עהר מיר גיזאגט לא די וואס האב ניט גיבערינט נור יעצט אז איך האב רשות וויל איך שרייען איך זאל מיין נשמה אמוכה טהוען, אמרו, עם אזי ניט אונעק צוויי דריי יאר בוי דער אייגינער איז אויף גיזאגטן פון בבב קיין ארץ ישראל האט מען איהם דארט גימאכט פון קיסר פאר א ממונה אויף אקע פרניות וואס אין ארץ ישראל און מהאט איהם גיעבן אפלאץ און עהר האט זיך גיבויט אהויז און איז גיעסין דרינען זיין גאנץ לעבן, און ער האט איבער גילאזין פיר די קינדער און אייניקליך פיהל געלד אויף דור דורות, בוי אהער איז דער לשון פון תד"א פרק י"ג:

רק מבצבין ועולה עד לרקיע ונבין מזה כמה טובות יש להארם המחנך לבניו למחשבות טובות וישרות שכמה גדול שכרו בשמים :

(ט) **וכתב** שם המ"א סק"ח והאנשים שלומדים בעת חזרת הש"ץ התפלה, או אומרים תחנונים, בספר ווי העמודים קרא תגר עליהם וכן משמע ממי"ש בסי' צ' סעיף י"ח עכ"ל המנ"א, וכתב ע"ז הפרמ"ג בא"א ס"ק ח' וז"ל, בסיומן צ' סעיף י"ד בהג"ה כתב שלא יעסוק בתורה בשעה שהצבור אומרים סליחות כ"ש שצריך לשמוע כל התפלה מהש"ץ ולא יעסוק בשום דבר עכ"ל :

(לד) **וכ"כ** בספר הנן ליום י"א שצריך להזהיר להמון עם שלא יאמרו תהלי' או מעמדות ושאר תחנונים בשעת חזרת הש"ץ כי בודאי אי אפשר לכיון כראוי, ועונים אמן קטופה, או המופה, או יתוסה, ואין זה סברך אלא מנאין :

(לה) **וכתב** שם במשנ' ברורה ס"ק י"ז ע"כ יש לזהר מלומר תחנונים או

פון דעם קען מען זיך א מוסר ארויס נעמין או אגנטע מחשבה ווערט ניש פערלוירען אין היממעל ח"ו נור זי שפראצט און גייט אויף גיזין היממעל, און פון דעם קען מען פארשטיין וויפריה טובות האט דער וואס איז מתנדב זיינע קינדער צו גוטע ריינע מחשבות ווי גרויס זיין ש"כר איז אין היממעל :

(לג) **שרייבט** דארט דער מנ"א סעיף קמן ח' דיא מענטשען וואס לערנין אין דער צייט וואס דער חזן זאגט די הויכע שמו"ע, אדער זיי זאגין תפלות אפער תהלים, שרייעט דער ספר ווי העמודים אויף דעם, און אזוי ווייזט אויס אויף פון דעם וואס ס'איז געש-ריבען אין סי' צ' סעיף י"ח, גיז אהער איז דער לשון פון מנ"א, שרייבט אויף דעם דר פרמ"ג אין א"א סעיף ח' בזה הלשון, אין סי' צ' סעיף י"ח בהגה"ה, שרייבט ער מ'זאל ניש לערנין אין דער צייט וואס דס צבור זאגט סליחות, אפ"ל ש"כן אז מ'פרוץ אויס הערען די גאנצ'ה תפלה פונ'ם חזן און ניש עוסק זיין אין קיין שום זאך, ע"כ לשונו :

(לד) **און** אזוי שרייבט אויף דר ספר הנן, אז מ'ברוך ווארען דעם המון עם זיי זאל'ן ניש זאגן קיין תהלים ופעמדות וכהנה בשעת דער חזן זאגט שמונה עשרה, ווייל ס'איז אונטער'דיג מכוין זיין ווי גיהעריג ענפערין זיי א אפגיהאקטען אדער אגיחאפטען אדער איתוס דיגען אמון, הייסט ער ניש א מברך נור ח"ו א מנאין :

(לה) **שרייבט** דארט דער משנה ברורה סעיף קמן י', דרום ברוך מען ניש זאגען תפלות אדער לערנין בשעת חזרת הש"ץ

ללמוד בעת חזרת השליח צבור, ואפי' אם מכוונים לסוף הברכה לענות
אמן כראוי שלא תהי' אמן יתומה כו' נ"כ לא יפה הם עושים, שמחמיאים
את הרבים עכ"ל. ובסעיף קמ"ן י"ח כתב המ"ב שם וז"ל, ויראה לכתחילה
לכוין לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד עכ"ל:

(לו) **ובסעיף י"ט** בתיש במ"ב וז"ל, והעולם נוהגי' לצרף למנין ולהתפלל
חזרת השיץ אפי' מי שיודעין בו שמשית ואינו שומע חזרת
השיץ כראוי, ונ"ל דבכנון זה טוב להתנהג כמיש במ' שולחן שדמה שאז יתנה
השיץ בינו לבין עצמו בחזרת התפלה שבאם לא יענו תשעה אמן אחריו
ויכוונו לברכותיו שתהא אז התפלה בתורת נרבה עכ"ל:

(לז) **עוד** כתב המחבר שם בסעיף ח' ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה
קצת כדי שיוכל לומר א' מלך נאמן וכן צריך להרהר באמירת
אמן א' מלך נאמן, תוס' שבת קי"ח ובפסקי תוס' שם, כל המאריך באמן
מאריכין לו ימיו ושנותיו, (ברכות מ"ז ע"ג):

(לח) **כתב** הרמ"א סי' ס"א סעי' י"ב שאין לענות על שום ברכה ב'
פעמים אמן וכתב שם הלבוש דשרי לענות אמן ואמן בוא"ו

אפילו עהר איז מכוין צו סוף ברכה צו ענפערין אמן ווי גיהעריג עס זאל
ניש זיין אַאמן ותוּמָה וכו' טוהן זיי אויף ניש גוט, און זענן נאך מחמיא
את הרבים עכ"ל. אין סעיף קמ"ן י"ח שרייבט עהר מיט דעם קישון מ'זאל
זעהן לכתחילה מכוין זיין אויס הערין די גאנצע ברכה ניש פלוים דעם
סוף ברכה אליין, עכ"ל:

(לז) **אין** סעיף קמ"ן י"ט שרייבט דארט דער משנה ברורה וז"ל דר עולם
איז זיך נוהג מצרף זיין צום מנין און צו די הויכע שמוע אפילו
א מענטש וואס מ'ווייסט אז עהר שמועסט אין הארכט ניש חזרת השיץ
ווי גיהעריג, דאכט מיר אז ס'איז גוט זיך צו פיהרן ווי דער שקתן שלמה
שרייבט, אז דער שיץ זאל זיך מתנה זיין פאר זיך פאר דעם חזרת השיץ
אז באם ס'זעט ניש זיין ניין מענטשין זאקין נאך זאגין אין מכוין זיין צו
זיינע ברכות זאך די תפלה זיין בתורת נרבה, עכ"ל:

(לו) **נאך** שרייבט דער מחבר סעיף ח', אז מען זאל נישט ענפערין קיין
קנרצען אמן נור אביסל לאנג אז מען זאך קענן זאגן א' מלך
נאמן ואון אזוי זאך מען איז זיין האבין ביים ענטפערין אמן א' מלך נאמן
הש"ת איז א ווארהאפטער מלך, תוספ': די גמרא זאגט אין ברכות ווער
ס'איז פארייך ביי אמן דערקענערט מען איהם זיינ פאג און יאהרין:

(לח) **דער** רמ"א שרייבט סימן ס"א סעי' י"ב, אז מ'זאל ניש זאגן צוויי
מאל אמן נאך קיין שום ברכה, שרייבט דער קבוש דארט,

והובאו דבריו באיר שם ס"ק י"ח :

וכתב הברכ"י סימן קכ"ד אות ח' דמי שנזדמן לו לענות שני אונים על שני דברים מותר לומר אמן אמן כו' וטפי עדיף לומר אמן ואמן בוא"ו עד כאן לשונו :

(לט) **ועיין** בפרמ"ג סי' ס"א סעיף שכתב דבר חדש בזה והוא דיש תרי נווני אמן אחד שאני מאמין שכן הוא והשני פירו' של בקשה, דיל שיאמנו הדברים ויטלא משאלותינו, ואיכ בברכה שיש בה שני ענינים ע"ד משל רפאנו ה' ונרפא, רופא חולי עמו ישראל, שפיר יש לומר שני פעמים אמן שרי, כמו אנו ליה וליה עינינו תרי עיניו שפיר דמי, וכמ"ש רש"י שם סוכה ג"ג ע"ב ד"ה אנו ליה וז"ל כיון דאתרי מילי כמדכר ל"י תרי זימני ולאו אתרא מילתא תרי זימני לית לן בה עכ"ל רש"י ז"ל ה"ה זה, ובתהלים שם סי' ס"א ה"י שם שאלת צרכיו וגם האמנת דברים ושפיר דמי והבן, עכ"ל הפמ"ג :

ולפי זה כיון שמביא רא"י מתהלים ס"א דאתרי מילי שרי לענות שני פעמים אמן צריך ל"י כמו שאמר דוד המלך ע"ה אמן ואמן בוא"ו המפסיק כמובן :

או מ"מטג יוא זאגין אמן ואמן מיט אַנא"ו :

שרייבט דער גרבי יוסף סימן קכ"ד אות ח' אז וויבאלד ס'איז איהם אונטער גיקומען צו ענפערין צוויי מאהל אמן אויף צוויי זאכן מעג מען זאגען אמן אמן כו' גרייבער איז צו זאגין אמן ואמן מיט אַנא"ו עד כאן לשונו :

(לט) **ועה** ווי דער פרי מגדים סי' ס"א סעיף קטן י' שרייבט אַניע ואך אז ס'איז פאַרבראנין צוויי מיני אמן, איינער איז אמן איה גלויב אז ס'איז אמת, דער צווייטער איז לשון בקשה מיניט מען אז ס'זאל וואר ווערן און ס'זאך ערפילט ווערן אונטער באנער, אין אברכה וואס ס'איז אין איהר צוויי זאכן, למשל רפאנו ה' רופא חולי עמו ישראל, קען מען זאגין צוויי מאל אמן מעג מען אזוי וויא (אנו ליה וליה עינינו) ווייך ס'איז אין איהר דא צוויי זאכן (ווי רש"י ואט דאטס אין סוכה) אין תהלים קפ"ט מ"א איז אויך פרהאן צוויי זאכן בקשה און ס'זאקין וואהר ווערין, איז ריכטיג צו זאגין צוויי מאהל אמן, עכ"ל :

זו עהר פרעגט אַראַייה פון תהלים אז אויף צוויי זאכן מעג מען זאגען צוויי מאהל אמן, ברודק מען זאגין ווי דוד המלך עליו השלום האט זיגאנט אמן ואמן מיט אַנא"ו :

(ט) **וכתב** בס' תוספ' חיים כלל ו' סימן א' דאין לענות אמן אחר זכורא את הכל שבברכת יוצר אור, וכן אחר קונה שמים וארץ שבברכת מעין שבע, וכן אחר אמת וצדק שבברכה הפטורה, כמו שאין עונין אמן אחר ברכת המעביר שנה מעיני מטעם שהוא כמו באמצע הברכ' יעו"ש בשם האחרונים:

(מא) **וכתב** ס' בית אהרן בהסדר היום באות ג' וז"ל יתד כ"א שישמע מתברו כל ברכה שהוא צריך לאומרה בכדי שיענה אמן, כי איתא בכתבי האר"י ז"ל שהי' שומע ברכת השחר אפילו ממאה אנשים, אעפ"י שהי' יכול ברנע אחר לייחד כל העולמות, אפ"ה לא השגיח ע"ז ולא הי' מתעצל לשמוע אפ"י מאה פעמים הנותן לשכוי בינה וכל הברכות עכ"ל, ובאות ז' שם כתב וז"ל, להתאמין לענות אמן על כל הברכות הן ברכת השחר ושמוע וכל הקרישים ועל יהי רצון שאחר קריאת התורה ועל הרחמן שבברכת המזון, עכ"ל הק':

(מב) **וכ"כ** המנ"א ס' קפ"ט ובש"ע הרב שם סע"ז שכל המברך את ישראל מצוה לענות אמן, ולפי"ז יש לענות אמן גם על כל מי שבירך מה שמברכים להאנשים העולים לתורה ועל מה שמברכים או

(ט) **שמי"ט** אין ספר תוספות חיים כלל ו' סי' א' או נאך די דאוני ברכות זאל מען ניש ענטפערין אמן נאך זכורא את הכל פון יוצר אור און קונה שמים וארץ פון ברכת מגן אבות פרישטאג צו נאכט'ס און נאך אמת וצדק פון די הפטורה אזוי ווי מענטפערט ניש אמן נאך המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפי דען ס'א"ז ווי אין מימן איין ברכה:

(מא) **ס' שמי"ט** אין ספר בית אהרן אין סדר היום אות ג' או מ"זאל הערן פון ניין חבר די ברכות בדי מען זאל ענטפערין אמן, און עהר שרייבט אז אין כתבי האר"י ז"ל שמי"ט אז דער האר"י הקדוש האט גיהרט די ברכות השחר אפיקו פון הונדערט מענטשין אפילו עהר האט דאך גיקענט מיחד זיין אלע עולמות אין איין רגע פון דעסט וועגין האט עהר זיך נישט גיפויקט צו הערן אפילו הונדערט מאהל הנותן לשכוי בינה און אזוי אלע ברכות. אויף שרייבט עהר דארט מ"זאל זיך שטארק קין צו ענטפערין אמן נאך אלע ברכות סיי ברכות השחר סיי ברכות פון קריאת שמע און אויף אלע קרישים און אויף די יהי רצונ'ם נאך קריאת התורה און נאך אלע הרחמנים פון ברכת המזון עכ"ל:

(מב) **און** אזוי שרייבט דער מגן אברהם ס' קפ"ט און דער אלטר רבי אין ש"ע הרב אז מען הערט בענטשין אייד דארף מען ענטפערין אמן, קומט אויס אז מען הערט מאכין אייד אמי שפירך בשעת ליענין איז מען

לצדיקים, ובתבו שם שלכן יש לענות אמן אחר הרחמן שבברכת המזון, עוד כת"ש בש"ע הרב סי' קפ"ט סעי"ה דמה שאנו אומרים בברכת המזון עושה שלום במרומוי ומסוי' ואמרו אמן אף אם הוא מברך לברו הוא אומר כן להמלאכים השומרים אותו, ובתב בכפר חיי אדם כלל מינ' סי' א' שכל השומע שהמברך מסיים בהברכה רביעית של ברהמ"ז לעולם אל יחסרנו, צריך לענות אמן כי כאן היא סוף הברכה, וכ"כ בסידור יעב"ץ לענות אמן אחר לעולם אל יחסרנו, וכן פסק הגר"א ז"ל בסידור שלו:

(מג) **וכתב** בש"ע אורח סימן ו' סעיף ד' יש נוהגים שאחר שבוירך אחר ברכת השחר וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונים אחריו אמן, וכסדר הזה עושים כ"ל אותן שענו אמן תחלה, וכ' המג"א שם סעיף קטן מ' וז"ל, ג"ל שעושים כן כדי לענות צ' אמנים, וכדאיתא בזהר חרש, וכתב שם המחצית השקל' וז"ל צ' אמנים וכמ"ש המקובלים שיראה שיהי' בתואר צדיק, שיענה בכל יום צ' אמנים, ד' קדושות, יוד קדישים, ק' ברכות, ובעשרה מאמרות ראיתי שיהדר שיהיו שנים שומעים ברכותיו ויענו עליהם אמן, והש"ך בחו"מ סימן שפ"ב כתב דהא דאמרינן

מען אויף מחויב צו ענטפערין אמן, שרייבין ווי דארט אז דריבער נאך אלע דרחמנים פון ברכת המזון ברויף מען ענפערין אמן, נאך שרייבט דער רב ש"ע סימן קפ"ט סעיף ה' דאס וואס מיר זאגען ביים פענעטשין עושה שלום במרומוי בו' און מלאזט אויס ואמרו אמן, אפילו מ'פענעטשט אליין, ווייל מ'זאגט דאס צו די מקאכים וואס הימען איהם, און דער רבי אדם שרייבט אין כלל מ"ז סי' א' אין דער סידור ר' יעב"ץ אז מען הערט אז איינר קאזט אויס ומכל שוב תמיד לעולם אל יחסרנו פון פענעטשין איז מען מחויב צו ענפערין אמן ווייך דאס איז דער סוף פון די פירטע ברכה און אזוי פסקנ'ט דער ווילנער גאון אין זיין סידור:

(מג) דער שלחן ערוך אורח חיים סימן ו' סעיף ד' שרייבט אפילו וענין יך נוהג אז נאך דעם ווי איינער קאט גיואגט ברכות השחר און מען קאט געענפערט אמן, זאגט ווי דער איינער ברכות און מענפערט ווי דער אמן און אזוי בסדר, שרייבט דארט דער מגן אברהם סעיף קטן מ' אז מען מדינט אזוי כרי צו ענפערין ניינציג מאל אמן, ווי ש"שמיט אין זהר חרש, שרייבט דארט דער מחצית השקל' דער מענטש זאל זעהן מקנים זיין די אותיות פון צדיק דהיינו, ער זאל ענפערין אלע מאג צ' ריינו ניינציג מאל אמן, ד' פיער קדושות, י' צעהן קדישים, ק' הונדערט ברכות, און דער עשרה מאמרות שרייבט אז איינר מאכט א ברכה זאל עהר נאך זוכין צוויי מענטשין זאלין דערין זיין ברכה און ענפערין אמן.

בש"ס שברכה שזה עשרה זהובים, היינו דוקא כשמברך בפני אחרים אבל לא כשמברך בינו לבין עצמו עכ"ל המחצית השקלה;

(מד) ולפי דברי העשרה מאמרות הנ"ל פירש בספר הקדוש דרש משה על תהלים קפ"ו ל"א פסוק כ"ד אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר ה' כתב שם וז"ל, יש לפרש עפ"י מה דאמרין בנמרא ב"ק דף ל' ע"א האי מאן דבעי למיהוי חסידא יקיים מילי דברכות, והנה קשה מאד וכי מי שאינו מקיים מילי דברכות חסיד הוא ולא מיקרי הלא רשע הוא ונקרא גולן שגזול להקב"ה וכנסת ישראל, כמבואר בברכות דף ל"ה ריש ע"ב ופירש"י שגזול להקב"ה את ברכתו ולכנסת ישראל שבחטאו הפירות לוקין, עוד איתא שם בנמרא שכל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה חבר הוא לאיש משחית, ופירש בנמרא שחבר הוא לאיש משחית לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים, ופרש"י ולפי שהוא מקול

דער ש"ך אין חושן משפט סימן שפ"ב שרייבמ, אז דאם וואס די גמרא זאגט אז אברכה איז ווערט געטון גילדין, איז נור ווען עהר מאכט דיע ברכה פאר מענטשין כדי זאלן ענפערין אמן, אבער ניש אז עהר מאכט שטיל פאר זיך אכין די ברכה דאמאלס איז די ברכה ניש ווערט קיין געטון גילדין, עכ"ל המחצית השקלה הנ"ל:

(מד) לויט וינדער עשרה מאמרות שרייבט אז מ'זאל מחדד זיין אז צוויי מענטשין זאלן הערין זיין ברכה, מייטשט דער הייליגער ספר דרש משה אויפ'ן פסוק (תהלים ל"א ב"ד) אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר ה' שרייבט עהר אז דער פשט איז לויט די גמרא זאגט אין (בבא קמא ל' ע"א) האי מאן דבעי למיהוי חסידא יקיים מילי דברכות, אז איינער וויל זיין א'חסיד ואל עהר מקיים זיין די דינים פון ברכות, איז דאך א קשיא דא ווייזט אויס אז עהר איז ניש מקיים מילי דברכות דאם הייסט עהר מאכט ניש קיין ברכה איז עהר נור ניש קיין חסיד אבער אמיטלער יוד איז עהר יזא אבער עהר הייסט דאך ארשע אז עהר מאכט ניש קיין ברכה, ווי די גמרא זאגט אין (ברכות ל"ה ע"ב) כל הנהגה בעולם הזה בלא ברכה היא גזול להקב"ה וכנסת ישראל, זאגט רש"י עהר גזול'ת דעם אויבערשטין די ברכה, און פנסת ישראל גזול'ת עהר, ווייל אין זיין זינד וואס עהר מאכט ניש קיין ברכה איז עהר גורם די פרות זאלן ניש גוט וואקסן גזול'ת עהר דאך די יודען די פרות, נאך שמיט דארט אין גמרא ברכות כל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה חבר הוא לאיש משחית, כו' ווער ס'איז נהגה פון דער וועלט אהן א ברכה איז א חבר פון ירבעם בן נבט וואס האט גוינד'גט און גימאכט זינד'גען די יודען, זאגט רש"י ווייל

רואים אחרים ולמדוין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכך נקרא המקיל חבר לאיש משחית לירבעם בן נבט שחטא והחטיא את ישראל, כך הוא חוטא ומחטיא את הרבים, ולמה אמר, למיהווי חסידא, אם אינו מקיים מיצי דברכות הלא רשע הוא, אך י"ל כמו"ש בווהר הק' פ' ויצא, בנין דיסתלק שבחא דקודשא ב"ה ברזא דתלת, חד דטברך ותרוין דאודין אמן ובעשרה מאמרות הנ"ל, שהברכה כדקא יאות הוא דוקא אם מברכה בפני שני אנשים שיאמרו אמן, שנאמר כי שם ה' אקרא דהבו גודל לאהינו, והבו הוא לשון רבים, שצריך להדר ששנים יענו אמן על ברכותיו, וזהו הברכה כדקא יאות, וזה שטרמו הכתוב אהבו את ה' כל חסידיו, וא"ת הלא על הברכה הוא מחויב ועומד ומה חסידות הוא זה, וכי בשביל זה נקרא חסידות, על זה אמר הכתוב אמונים נוצר ה', כלומר החסידות שלו היא מה שמחד/ שיענו ב' אנשים אמן אחר ברכותיו, זה נוצר ה' על המברך ג"כ ששומר גם את המברך ומקבל שכרו משלם על האמנים שעונים השומעים ברכתו לבר שבר הברכה שלו עכ"ל הקדוש :

ווייך עהר איז מקיף אין פרכות און אנדערי לערנין יוד פון איהם הנהה צו ויין פון דער וועלט אהין אברכה דרייפר הייסט עהר דבר כו/ אזוי איז עהר אהויא און מאכט וינדיקין אנדערי פאר וואס זאגט ער חסידא, אז עהר איז גיט מקיים די דינים פון פרכות איז עהר דאך ארשע? זאגט דער הייליגער ספר דרש משה אזוי, לויט ווי ס'שטייט אין זוהר הק' און דער עשרה מאמרות, אז אריכטיגע פרכה איז נור אז צוויי מענטשין הערין און זאגין נאך אמן נאך ויין פרכה דהיינו ווען ער מאכט די פרכה הויך פאר צוויי מענטשין און ווי זאגין נאך אמן אזוי ווי ס'שטייט אין פסוק כי שם ה' אקרא, אז איך מהו רופען דעם אויבערשמינס נאמן, דהיינו ווען איך מאך אברכה הבו גודל לאהינו זאלט איהר גרויסן דעם אויפער שמינס נאמען, דהיינו איהר זאלט זאגין אמן, הבו איז דער מיינש איהר זאלט געבין אלשון רבים איז דאך צוויי גודל אגרויסקייט לאהינו צו אונזער גא"ט דאס הייסט אז צוויי מענטשין זאלין ענפערין אמן, מיינשט ער דעם פסוק אהבו את ה' כל חסידיו דהיינו די וואס זענן מקיים מילי דברכות כנגד, אבער ווען איז ער אחסיד אז ער גיט אכטונג אז ס'זאל ויין צוויי אמן פון צוויי מנמשין וואס הערין ויין פרכה דמאלט אמונים נוצר ה' היט השי"ת דעם מענטש וואס מאכט הויך אברכה און איז גורם אז צוויי מענטשין זאלין ענפערין אמן און גיט עהם אויך פיל שכר פאר די אמן'ס וואס צוויי יודין ענפערין אויף ויין פרכה הויך וואס עהר גיט איהם שכר פאר ויין פרכה;

(מה) **אנב** נביא מה שכת' בספר הגן הנז' וז"ל, ועתה אכתוב כוונת קוף של צדיק המרמזת על מאה ברכות, דאיתא בנמרא ברכות ליג ע"א על פסו' מה ה' אלוך שואל וכו' אל תקרי מה לא מאה שחייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות, וכשמברך על איזה פרי או שום ברכה מחייב לברך בקול רם כמ"ש בספר חסידים סי' רנ"ד ובבאר היטב סימן תרמ"ג בשם השל"ה הקדו' כדי שחבירו יענה אמן, ואם יעשה כך אם ח"ו נגזר עליו קללה או מהפך הקללה לברכה, דאיתא בכתבי האר"י ז"ל ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה והקשה הא אין קללה למעלה, ופי' כך שאם תהפוך אותיות קללה ותעשה הלל ק' דהיינו כמו שהוא בהיפוך אתוון הלל ק' שיברך ק' ברכות אז תהי' הקללה גם כן ברכה, וזהו פירו' הפס' ויהפוך ה' לך את הקללה לברכה, היינו על ידי שתהלל להשי"ת בק' ברכות הלל ק' ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, וזהו כוונת הפסוק בתהלים ויאחז כללה ותבואהו, דקשה מי פתי ושוטה לאחוב קללה, ועל זה אמר ולא חפץ בברכה, היינו לברך ק' ברכות בכל יום,

(מה) **אנב** וועל"ן מיר ברענגין וואס דער ספר הגן שרייבט דארט וז"ל, יעצט וועל"ן מיר שרייבין דעם דעם פון דעם קוף פון צדיק דאס געטייט אויף די הונדערט ברכות וואס מענטש איז מחויב צו מא- כ"ן אלע טאג, און אז עהר מאכט א ברכה אויף אפרי אדער אנדער ברכה או עהר מחויב מאכין די ברכה הויך אזוי ווי ס'שטייט אין ספר חסידים סי' רנ"ד אויף און פאה"ט סי' תרמ"ג פאר'ן של"ה'ס וועגן פדי דער חבר זאל הערין און זאל ענטפערין אמן, אויב עהר וועט אזוי מוהן, אויב ס'איז ח"ו נגזר גיווארין אויף איהם אקללה איז דער אויבערשטער יתפרד ויירעגלה מהפך די קללה צו א ברכה אזוי ווי ס'שטייט אין כתבי האר"י הק' ז"ל ר' אה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, פרענט דער האר"י הקדוש אויבן אין היממעל איז דאך נישטא קיין קללה, ענטפערט עהר אזוי, אויב די וועסט פערקעהרין די אותיות קללה אויף ה' לל ק, אזוי ווי די אותיות קללה מאכין צריק הלל ק, פלומר, הלל איז מייטש לויבין ק' הונדערט, דאס הייסט אז וועסט לויבין השי"ת מיט הונדערט ברכות וועט ווערין פון קללה א ברכה, און דאס איז דער פשט פון ויהפוך ה' לך את הקללה לברכה, אז דו וועסט לויבן השי"ת מיט הונ- דערט ברכות (הלל ק') וועל"ן איבער גיקעהרט ווערין דיע קללות צו ברכות, און דאס איז דיע פוננה פון פסוק ויאחז קללה ותבואהו, איז דאך דיע קשיא וועלכר מענטש האט דאס קיב אקללה, אויף דעם זאגט ווייטער דער פסוק ולא חפץ בברכה, עהר וויל נישט מאכען

ער כאן לשונו :

(מו) ובס' הגן הנ"ל יום כ"ט כתב שם וז"ל באתי להזהיר ולהזכיר גודל השבר של עניית אמן ותר מהמברך שבזה הוא מוסף כח ונבורה בפמליא של מעלה, ואין לך גדול לפני הקב"ה כעניית אמן כמבוא' במד"ד ריש פ' תבא והובא בזה"ק פ' וילך שכמה טובות משתכחין בכל העולמות ע"י המשכת אורות ושפע בעניית אמן, וגורמים עי"ז למלטם מכל צרה בעלמא הדין ובעלמא דאתי, וקול הכרוז יוצא בכל העולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, וצריך להזהיר להמון עם שלא יאמרו תהלים או מעמדות ושאר תחנונים בשעת חזרת השי"ן התפלה כי בוודאי אי אפשר לכוון כראוי ועונים אמן קמופה חמופה, יתומה, ואין זה מברך אלא מנאץ עכ"ל :

(מז) וכל ברכה אמרו וז"ל בחולין דף פ"ז ע"א דשוה עשרה זהובים וע"ז כתבו בעלי התוס' כפ' נשא פרשה ז' אות י"ד וז"ל כף אחת עשרה זהב דהכי מרמו השי"ת בהפסוק דכף בנימטריא מאה, וה"פ דקרא כף אחת, אחת מכף דהיינו אחת ממאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום

די הונדערט פרכות אלע טאג ווי ס'איז מרומז אין הלל ק' :

(מו) נאך שרייבט עהר אין יום כ"ט, איך בין געקומין מזהיר זיין און דר- מאנין דעם גרויסען שבר פון ענפערין אמן, ס'איז נישטא קיין גרעסערי וואך פאר השי"ת ווי דאס וואס מענפערט אמן אזוי ווי ס'שטייט אין מדרש רבה אין אנהויב פרשת תבא, און אויך אין זוהר פ' וילך שטייט אז פיהל גומס ווערט אין אלע וועלטין מען ציהט אראפ גרויס שפע ברכה דורך דעם ענפערין אמן ס'איז גורם צו בעשירמען פון אלע צרות ר"ל און מען ברודן ווארינן דעם המון אז בשעת דער חזן זאגט די הויכע שמונה עשרה זאלין זיי דענסמאהר ניט זאגן קיין תהלים און שום תחנונת נוד אים צו קערין דעם חזן אין נאך זאגן אמן אזוי ווי ס'גיהערט צו זיין דען אז מען ענפערט אמן חמופה אגיהאפטען אמן, אבער אמן קמופה, אבער אמן יתומה, אבער אקצרה און כדומה הייסט מען דער מיט א מבוה ח"ו השי"ת און מען דער צערינט עהם ח"ו :

(מז) און יעדער ברכה זאגן די תכמים אין חילין איז ווערט צעהן גיךדין און דאס איז מרמן דיא בעלי התוס' אין פ' נשא פרשה ז' פסוק י"ד אויך דעם פסוק כף אחת עשרה זהב, אזוי ווי כ"ף באטרעפט הי"ג דערמ, איז השי"ת מרמו אין דעם פסוק כף אחת איינס פון כף וואס באטרעפט הונדערט דהיינו איינס פון די הונדערט פרכות עשרה זהב איז ווערט

כמנין כף, עשרה זהב, שוה עשרה זהובים עכ"ל:

עוד כתב בספר הגן ביום י"א בד"ה ועתה אכתוב היוד סוד של עשרה קדישים וכתב שם באמצא המאמר שהעניית אישיר בכח הוא תיקון גדול להעון המר מוציא זרע לבטלה ר"ל עכ"ל:

(מח) וְהוּבָא בסי' יש שכר | יודע שהמחבר הוא מנורי הארזי ז"ל והעטרי' זקנים בסי' א' מביאון כדיני קדיש סי' ו' וז"ל, לענות אמן

יהא שטי' רבא מברך דוקא בכח ובקול רם, ומביא לשון הוה"ק פר' נח דף ס"ב ע"ב וז"ל, ביומנא דישראל אתיבו אמן יהש"ד מברך ככל כחם ובקול רם קוב"ה איתמלי רחמין וחיים על כולא כו', לכן יהי' אדם נזהר לכוין לענות אמן יהש"ט בכל כחו ובקול רם, עכ"ל:

(מט) מדרש כונן, וכן הובא בעבוד' הקדש לאזולאי בחלק צפורן שמיר סימן ב' אות כ"ז אמרו חכמים כל המבטל קדוש וברוך ואמן יזא שמי' רבא גורם למעט העטרה החיוב גידוי עד שישוב ויביא קרב לפני הצדיקים לעתיד לבא, דהיינו שהם השבעה רועים ושטנה נסכי אדם הנזכרים במיכה ה' ד', שהם יפסקו עליו להביא קרבן לפני הקב"ה:

וְעֵרַט צְעָהָן גִּילְדִין עכ"ל:

נִתְקַן שְׁרֵיבְט דְעַר הַיִּלְדִּינְעַר סִפְר הַגֵּן יוֹם י"א דִּיבּוּר הַמַּתְחִיל וְעַתָּה אֶתְהוּב הַיּוֹד כּו' שְׁרֵיבְט עֵהָר דְאָרְט אֹז נֶאֱדָה וְאִגִּין אָמֵן יְהֵא שְׁמִי' רַבָּא עֲרִינְצֵט מִימָּה בְּוֹנָה אִיז אֲגִרוּסְעַר תִּיקוּן אוּיָה דְעַם הָאֲרִבְעָן וְיַנְד פּוּן מוּצִיא זֶרַע לְבִטְלָה ר"ל:

(מח) ס' וְעֵרַט גִּיבְרֵאכְט אִין סִפְר יֵש שְׁכָר אִין דִּינִים פּוּן קִדִּיש סִימָן ו' מִיט דְעַם-לְשׁוֹן, צו עֲנַפְעֵרִין אָמֵן יְהֵא שְׁמִיה רַבָּא מְבָרַךְ מִימָּה אֶהוּיָה קוּל, עֵהָר בְּרַעַנְגֵט דָּאס לְשׁוֹן פּוּן הַיִּלְדִּינְעָן זֹחֵר פ' נח דף ס"ב ע"ב וז"ל, אִין דְעַר צֵיט וְעַן יוֹדִין עֲנַפְעֵרִין אָמֵן יְהֵא שְׁמִיה רַבָּא מְבָרַךְ מִימָּן נֶאֱנְצִין בְּחֵ אִין מִיט אֶהוּיָה קוּל וְעֵרַט הַקְּבִיָּה פּוּל מִיט רַחֲמֵי נוֹת אִין אִיז יוֹד מְרַחֵם אוּיָה אֶלְעָמִין כּו', דְרִיבְעַר בְּרוּיָה דְעַר מְעַנְמֵשׁ זִיין גִּיהִיט מְכוּין זִיין צו עֲנַפְעֵרִין אָמֵן יְהֵא שְׁמִיה רַבָּא מְבָרַךְ מִימָּן נֶאֱנְצֵעַן בְּחֵ אִין מִיט אֶהוּיָה קוּל:

(מט) דְעַר מִדְרַש בּוּנן שְׁרֵיבְט, דִּי חֲכָמִים זָאגִין דְעַר מְעַנְמֵשׁ וּוָאס זָאגֵט נִיט קִיין קְדוּשָׁה, אֲדְעַר בְּרוּךְ פְּבוּר הַיֵּם, אֲדָר אָמֵן יְהִשְׁרִימ אִיז גִּירָם צו פְּעַרְקֶקְעֵנְעֵרִין דִּי קְרוּיָן, אִין מְעַן בְּאֶרֶץ עֵהָם מְנַדָּה זִי גִיז עֵהָר וְעַט תְּשׁוּבָה מַהוּן אִין וְעַט בְּרַעַנְגִין אֶקְרַבֵּן פִּיר דִּי צִדִּיקִים לְעַתִּיד לְבָא, הֵינּוּ ווי ס' שְׁטִיט אִין (מכ"ה ה' ד') וּוָאס זִי וְעַלִּין פִּסְקִינְן עַר זֶאך בְּרַעַנְגִין אֶקְרַבֵּן פֶּאָר גָּאט:

(ג) עֵד שם במדרש כונן הקב"ה ברא אופן אחד בארץ וראשו כנגד חיות הקודש והוא מתורגמן בין ישראל לאביהם שבשמים ויזקאל (ז' ט"ז) והנה אופן אחד בארץ אצל החיות, וכנדלפון שמו וקושר כתרים לבעל הכבו' מקדושות וברוך כבוד ה' ממקומו ואמן יהא שמי' רבא שעונים בני ישראל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות :

(נא) תנא רבי אליהו רבא פרק י' ותשר דבורה מה נתנבאה דבורה לישראל, אלא כך אמרה דבורה לישראל במי הקב"ה נפרע להן לישראל מן העכזים בבני אדם שמשכימין ומעריבין לבית הכנס' ולבית המדרש ועונים אמן ומברכים את הקב"ה בכל יום תמיד :

(נג) ושם בש"ע הבאה"ט עם הפירוש פתחי עולם כתב שם הפתחי עולם סעי"ק מ' בשם ספר חסידים סי' ג' שבכל פעם שאנו מזכירים את השי"ת מחויבים אנו לברכו ולומר יתבר' שמו ממעם זכר צדיק לברכה מכל שכן צדיקו של עולם יעו"ש :

(נד) עֵד שם סעיף ה' כתב המחבר וז"ל על כל ברכה שאדם שומע אומר

(ג) נֶאֱדָר שְׂרַיִבְמָ דְעַר מַדְרַשׁ כּוֹנֵן, הַשִּׁי"ת הָאֵם בְּאַשְׁפִּין אַ מְלֶאֱדָ וְוָאם יִינן קָאפּ אִיזוּ קַעגִין דִּי חַיִּית הַקּוֹדֶשׁ וְוָאם עַהר אִיזוּ אַ בְּעַ- שִׁידְעַר צְוִיִּישׁן יוֹדְעֵן אִין הַשִּׁי"ת, יִינן נֶאֱמִין אִיזוּ סַנְדְּלָפוֹן עַהר קִנְיִפְמָ קְרוּיִנן צו הַשִּׁי"ת וְוָאם עַהר אִיזוּ דְעַר בְּעַל הַכְּבוֹד פּוֹן דִּי קְרוּשׁוֹת אִין בְּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ, אָמֵן יְהֵא שְׁמִיָּה רַבָּא וְוָאם יוֹדִין עֲנַפְעֵרִין אִין דִּי שׁוּהֶלִין אִין בְּתֵי מַדְרָשִׁים :

(נא) דְעַר תְּנֵא רַבִּי אֵלִי רַבָּא פִּי שְׂרַיִבְמָ וְנֶשֶׁר דְּבוֹרָה דְּבוֹרָה הָאֵם גִּיווֹנְעֵן אִין הָאֵם נְבִיאֹת גִּיוֹאֲגָמָ, וְוָאם אִיזוּ גִיווֹעִיזִין אִיהָר נְבִי- אוֹת? זִי הָאֵם גִּיוֹאֲגָמָ: דוֹרְךָ וְעַמִּין וְעַם הַשִּׁי"ת שְׂמֶרְאֶפֶין דִּי עֲבוּסִים, דוֹרְךָ דִּי יוֹדִין וְוָאם גִּיִּיעֵן אִין שׁוּהֶל אִין דְעַר פְּרוּ אִין בֵּי נֶאֱכָמָ, אִין עֲנַפְעֵרִין אָמֵן, אִין צוּיִבִין שְׂמַעֲנִידִים דְעַם אוּיְפֵרְשְׁמִינִים נֶאֱמִין :

(נג) אִין שְׁלַחַן עֲרוּךְ בְּאֵר הַיַּמִּב וּפְתַחֵי תְּשׁוּבָה, שְׂרַיִבְמָ דְאַרְט דְעַר פְּתַחֵי עוֹלָם סַעִי"ק מ' פֶּאָרְן סַפֵּר חַסִּידִים סִימָן ג', דָּאֵם יַעֲדִים מֵאַהֲלֵ אִין מִיר דְעַרְמֵאֲנִין הַשִּׁי"ת וְעִינִין מִיר מְחַיֵּב צוּ בְּעַנְמִשִּׁין אִיהֶם אִין זְאִינִין יִתְבַּרְךָ שְׁמוֹ, נוֹיִיר סִשְׁמִיִּים וְכָר צְדִיק לְבָרְכָה אִין מִדְרַמֵּאֲנִט דְעַם צְדִיק בְּרוּךְ מְעַן אִיהֶם צוּ בְּעַנְמִשִּׁין, מִכָּל שְׁכֵן הַשִּׁי"ת וְוָאם עַהר אִין דְעַר צְדִיק פּוֹן דְעַר וְעַקְמָ עִי"ש :

(נד) נֶאֱדָר שְׂרַיִבְמָ דְאַרְט דְעַר מַחְבֵּר סַעִיף ה' מִישׁ דְעַם לְשׁוֹן, אוּיְף יַעֲדֵר בְּרַבָּה וְוָאם אֲמַעְנִמֵּשׁ הָעַרְט בְּרוּיָף עַהר זְאִינִין בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ

ברוך הוא וברוך שמו, ורמז לזה כתב המשנה ברורה סעיף קטן כ"ב סמ"ה שאמר הכתוב כי שם ה' אקרא הבו גודל לאהינו, ועוד אם כשמוכריו את הצדיק. בשר ודם צריכים לברכו שנאמר זכר צדיק לברכה צדיקו של עולם על כמה וכמה, והברכות שחתומתן קצרה בב' תיבות, כמו פוקח עורים, מלביש ערומים בברכת השחר וכו' בשמו"ע בכל הברכות מהנכון להשי"ן ליותר שלא למהר כ"כ לחתום הברכה תיכף אלא לשהות מעט כדי שכל העונים ישמעו איזה ברכה החזן מסיים אחר כך, וגם יהיו יכולים לענות האמן תיכף, דאל"ה לפעמים ע"י הקול של עניית ב"ה וב"ש הרבה מהעונים אינם יודעים איזה ברכה השי"ן מסיים וגם ענייתם הוא איננו תיכף אחר שכלה הברכה ויש בו חשש אמן יתומה עכ"ל המ"ב:

(נד) וכתב שם המג"א סעיף קטן ט' וז"ל ופשוט דאם עסוק במקום שאין רשאי להפסיק אסור לאמרו. עכ"ל המגן אברהם, וכתב שם הפרי מגדים דמשמע אפי' בין הפרקים או פסקי דומרה עכ"ל:
 (נה) ולפי זה נראה דגם לאותם המניחי תפילין בחול המועד ואין מברכים

וברוך שמו, ארְמֵזוּ צו דַעַם שְׁרַיִיבֵט דְעַר מִשְׁנַה בְּרוּרָה סַעִיף כ"ב וְאִם סְשִׁימִיט אִין פִּסְקִים בִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הִבּו גוּדֵל לְאֵהִינוּ, אִז אִיךְ רוּף גְּאִמְסִי נְאִמִין וְאֶקֶט אִיהֵר גְּעִבִין אֶגְרוּיִסְקִיט צו אִינְעֵר נְאִמ, נְאִי, אִז מְדַעַרְמֵנֵט אֶצְדִּיק אֶבְשֵׁר וְדַם בְּרוּיךְ מֵעַן אִיהֵם בְּעַנְשֵׁינִי, וְיִי אִין פִּסְקִי שְׁמִיט יִכְר צְדִיק לְבִרְכָה, בְּפִרְט הַשִּׁי"ת וְאִם עָהָר אִיז דְעַר צְדִיק פִּזֵּן דְעַר וְעֵלְמֵט עַל אַחַת בְּמָה וּבְמָה, אִזֵּן דִּי בְּרִכּוֹת וְאִם זִייעַר אוּס קִזֵּא אִיז קוּרֵץ הִינֵנו מִיט צוּרִי וְעֵרְסֵר, לְמִשְׁלַל פּוֹקֵחַ עוֹרִים, מְלַבֵּשׁ עֲרוּמִים, בִּי בְּרִכּוֹת הַשֶּׁחַר וּבְהִנֵּה בִּי שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה אֲלַע בְּרִכּוֹת אִיז גְּרַיִיבֵעַר אִז דְעַר תְּזֵן וְאִל נִיט אִיִּקְעֵן יֵיךְ אוּס צו לְאִזֵּן דִּי בְּרִכָּה תִיכֵף, נוֹר עָהָר זֵאל וְאֶרְמִין אֶבִּיסֵל בְּדִי דִי וְאִם עֲנַפְעֵרִין זֵאלִין הִיעֵרִין וְאִם אֶבְרָכָה דְעַר תְּזֵן לְאִזֵּמ אוּס, אִזֵּן וְאִלִּין קִאִנִּין גְּרִיִּיד זֵאנְעֵן אִמֵּן, אִז עָהָר וְעַט נִיט וְאֶרְמִין קֵעֵן זִיין יֵאִז דוּרְךָ דַעַם קוֹל פִּזֵּן ב"ה וּב"ש וְיִיטִין פִּיהֵל נִיט וְאִם פִּאָר אֶבְרָכָה דְעַר תְּזֵן לְאִזֵּמ אוּס, אִיךְ דֵאָם זֵאנִין אִמֵּן אִיז נִיט תִיכֵף וְיִי עָהָר קִאִזֵּמ אוּס דִּי בְּרִכָּה אִיז דֵא אַחְשֵׁשׁ פִּזֵּן אִמֵּן יְתוּמָה, עִכְלֵל הַמ"ב:

(נד) שְׁרַיִיבֵט דְאֶרְט דְעַר מִגֵּן אֶבְרָהֵם סַעִיף ט' וּז"ל, סְאִי פִשׁוּט בָּאֵם עָהָר הָאֲלֵט אִין מִיט'ן אוּיךְ אוּי אֶאֶרְט וְאִם מֵעַן מֵאָר נִיט מִפְּסִיק וְיִין מֵאָר עָהָר נִיט זֵאנִין קִיין ב"ה וּב"ש, שְׁרַיִיבֵט דְאֶרְט דְעַר פְּרִי מַגְרִים סְעִינִיט אוּס אֶפִּילֵן בֵּין הַפְּרָקִים אֶדְעַר פִּסְקִי דוּמְרָה מֵאָר מֵעַן אוּיךְ נִיט, עִכְלֵל:

(נה) נְאִיךְ דַעַם קוּמַט אוּס אִז אוּיךְ דִיע וְאִם לִיגְעֵן תְּפִילִין חוּל הַמּוֹעֵד אֵהֵן

עליהם או בתפילין דרית דאמרו לחפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש כמו שכתב המג"א סימן כ"ה סעיף קטן י"ד דאפילו לאותן המנוחין תפילין בחוה"מ בלא ברכה עבירה הוא להשיח, וכתב הפ"מ וז"ל ובחזית דאין סברך מותר לענות אישיר אבל שיחה במילה עבירה הוא וחזור נמי מעורכי המלחמה ע"כ, איכ פשיטא דאין אומרים אז ברוך הוא ובי"ש :

(נ) גם בבאה"ט שם סעיף י"א ובשע"ת שם סבואר להדיא דגם בתפילין דרית רשאי דוקא לענות קדיש וקדושה וכמ"ש"כ במחצה"ש שם על מה דהמג"א מציין ב"י מהרא"י וז"ל ואייתי רא"י מרברי הרא"ש דאפי' מלבד האיסור דגורם ברכה, איכא עבירה להשיח ביניהם, וכת' בס' לחם המורות כהל' תפילין סעיף ט"ז הטעם בשם הר"ן וז"ל והיי"ט משום דאע"ג דשתי מצות הן כיון דכתיב בתפילין של יד ושל ראש והי' לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, צריך זכירה שניה תיכף של ראש לשל יד כדי שתהי' הוי' אחת לשתיהן, עכ"ל המחצה"ש :

(נז) ואם כן לפי טעם זה בודאי אין חילוק בין תפילין בחול המועד בלא ברכ' ובן תפילין דרית בלי ברכה טעם שתהי' הוי' אחי' לשתיהן

אָהוּ אַבְרָהָה, אָדָר בְּי רַבִּינוּ תַּסְ'ס תְּפִילִין מְאָר מְעַן דָּאךְ נִישַׁם מִפְּסִיק זַיִן צְוִיטְשֶׁן שֶׁל יָד און שֶׁל רֵאשׁ, אַזוּי וּזֵי דְעַר מִגַּן אַבְרָהָם שְׁרֵיבְטָם מִי כִּיָּה סַעִיק יָד סִיאִיז אַעֲבִירָה צו רִיידִין, און דְעַר פְּרִי מַגִּידִים שְׁרֵיבְטָם דָּאָרְט אָו דִּי וואָס לִיגִין תְּפִילִין אום חוֹל הַמוֹעֵד מֵאַכְט מִדָּאךְ נִישׁ קִיִּין בְּרַכָּה מְעַן מְעַנְפֶּעֶרִין אָמֵן יִשְׂרָאֵל, אָפְּעַר דְבָרִים בְּפִילִים מְאָהָר מְעַן נִישׁ רִיידִין סִיאִיז אַעֲבִירָה עַד כֵּאָן, אִיז אַפְּשִׁטָא אָו מְעַן מְאָהָר נִישׁ זְאָגִין קִיִּין בְּרוּךְ הוּא וּבְרוּךְ שְׁמוּ :

(ט) אַזוּךְ דָּאָרְט אִין בְּאָר הַיַּמֵּב סַעִיק יִיא אַזוּךְ שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה אִיז מְבֹאָר בְּפִירוּשׁ אָו אַזוּךְ בְּי רַבִּינוּ תַּסְ'ס תְּפִילִין מְעַג מְעַן דְּוָקָא נֹד עֲנַפְפֶּעֶרִין אָמִים פֿון קְדִישׁ וּקְדוּשָׁה, אָון וּזֵי סְשִׁמִּיט אִין מַחְצִית הַשֶּׁקֶל דָּאָרְט אַזוּךְ דְעַם וואָס דְעַר מַגִּא בַעֲצִיכִינְט דְעַם מַהֲרָאִי וּזֵל אַרְאִיָּה אִיז דָא פּוֹנִים רֵאִישׁ מִרִיד אָו אַחוּץ דְעַם אִיסֹר וואָס מֵאִין גֹּרָם אַבְרָכָה וואָס מְעַן בְּרוּךְ נִישׁ אִיז אַזוּךְ דָא אַעֲבִירָה צו רִיידִין צְוִיטְשֶׁן שֶׁל יָד און שֶׁל רֵאשׁ, שְׁרֵיבְטָם דְעַר סַפֵּר לַחֵם חַמּוּדוֹת הַלְכוּת תְּפִילִין סַעִיק טַ"ה, דְעַם פֶּעַם פֶּאָרְזִין רִזֵּן, חֲאֲפְשִׁי וּזֵי זַעֲנִין צְוִיטְשֶׁן מִצְוֹת, וּזֵייל סְשִׁמִּיט בְּי וּזֵי וְהִיָּה קָד לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזַכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ, בְּרוּךְ מְעַן גִּידְעֲנִקִין סִזְאָר זַיִן שֶׁל רֵאשׁ תִּיכְפָּר נְאֻדִין שֶׁל יָד, בְּרִי סִזְאָל זַיִן אִיִּין הַעֲנֶה צו בִּיידְע, עַכְ"ל הַמַּחְצִית הַשֶּׁקֶל :

(י) נְאֻדְךָ דְעַם פֶּעַם אִיז בְּנֻדָּאִי קִיִּין חִילוּק מְעַנְפֶּעֶרִין חוֹל הַמוֹעֵד אָהוּ

וגם בלבוש סי' כ"ה סעי'ט מבואר להדיא ואין הטעם איסור הפסקה ביניהן משום דגורם ברכה שא"צ כמשיב המניא אלא מטעם הרין הנ"ל שצריך שתהי' הוי' אחת לשניהם, והאר"י סעי'ק י"ד שם כתב וז"ל, ונראה דאף המניח תפילין בחוה"ט בלא ברכה אסור לענות ביניהם אמן יהא שמוי' רבא מטעם דעביר' הוא בידו ודלא כמניא שמקיל בזה עכ"ל האר"י, מכל מקום אף דלמעשה יש לסמוך על גדולי האחרנים הפט"ג ס"ק י"ד ותשוב' דרכי נועם סי' ו' ודרה"ח, יאוצות החיים, לענות קדיש וקדושה ביניהן ולא כאר"י אבל כ"ה ובי"ש בודאי אסור לענות:

(נח) **ואנב** דאתי לידן בדין איסור הפסקה בין תפילין של יד לשל ראש נימא ב' מילתא, דלפי"ז אם אח' חלין התפילין באמצע התפלה להטי"ל מיב, אם הוא אחר שמונה עשרה ואחר כך מניחן לגמור התפלה בתפילין דאסור לומר אשר יצר בין של יד לשל ראש משום דצריך להיות הוי' אחת לשניהן כנ"ל, כיון דדברי האר"י אפי' אמן ישיר אסור לענות ביניהן, ואיכ הגם דאנתנו לא פסקינן כוותי' בזה מיט בברכת אשר יצר

א ברכה און רבינו תס"ס תפילין אויף אהן א ברכה, ווייל ס'דארף זיין והיה איין הונ' צו ביי"דע, אין לבוש סימן כ"ה סעי'ט מ' שמי"ט ארויס בפירוש או דער איסור הפסקה צווישן זיי איז נישט מטעם ווייל עהר איז גורם א ברכה וואס מ'ברוך נישט, ווי דער מגן אברהם, נור ווייל ס'שמי"ט והיה כנ"ל ווי דער ר"ן, און דער אר"י רבא סעי'ק י"ד שרייבט מיט דעם לשון, מנייזט אויס אפילו דער וואס לייגט תפילין הו"ל המועד אהן א ברכה מאהר אויף נישט ענפערין אמן ישר"מ ווייל ס'איז א עבירה כו' און נישט ווי דער מג"א וואס איז מקיל אין דעם עכ"ל האר"י, האמש להלכה קאן מען זיך סומך זיין אויף די גרעסט' אחרונים דער פרי מגדים סעי' קמן י"ד, תשובת דרכי נועם חלק אורח סימן ו', דה"ח, יאוצות החיים, וואס זענען מתיר צו ענפערין אמן פון קדיש און קדושה אום חול המועד אדער רבינו תס"ס תפילין צווישן של יד און של ראש, און נישט ווי דער אר"י, אפער ברוך הוא וברוך שמו איז אנדאי או מ'מאר נישט ענפערין:

(נח) **אנב** מיר ריידין פון דין איסור הפסקה צווישן של יד און של ראש וועלן מיר זאגן לויט ווי אויבין שמי"ט קומט אויס או איינר מהוגט אויס די תפילין צו געהן משתין ויין, אויב נאך שמונה עשרה און נאכדער מהוגט עהר זיי צוריק אהן צו ענדיגען דאס ראבינן מאהר מען נישט זאגן אשר יצר צווישן של יד און של ראש מטעם ווייל מ'דארף עס זאל זיין איין הונ' כו', ווייל קייט דער אר"י רבא שרייבט מאהר מען נישט ענפערין אפילו אמן יהשר צווישן של יד און של ראש, אם זין הגם מיר

בודאי אמור הפסיק דרוקא לענות אמן וקדיש וקדושה אנו מתירין כנ"ל,
כיון דאם לא יענה תיכף, יפסיד ענייתו, אבל בכרכת אשר יצר דיכול
לברך אחר הנחתן בודאי אמור לברך ביניהם כנ"ל:

(גמ') ורענן ברכת אשר יצר אם המיז מים בין ישתבח ליוצר אור נראה
בפשיטות דצריך לברך, ואע"ג דההוי אדם כלל כ' סי' כתב
דאין לברך ממעם דאפשר דמיז למלית ע"ש שנשאר בצ"ע בזה, ולפענ"ד
נראה בפשיטות דיברך אשר יצר בין ישתבח ליוצר, כיון דבנשמת אדם
שלו פסק דיברך בין ישתבח ליוצר ברכת אשר יצר, וכן פסק בספר גינת
וורדים כלל א' סי' ג"ב הובא בפאת השולחן מבעל המחבר קיצור ש"ע
בהנהגותיו שם בסו' י"ד דיכול לברך אשר יצר אפי' באמצע פסוקי דזמרה
ומכ"ש בין ישתבח ליוצר, ומ"ש הח"א דאפשר דמיז למלית, נראה לפענ"ד
דלא דמי כלל למלית לפי משיב הרמ"א בסו' ס"ו דמי ששכח להניח מלית
ותפילין דיכול להפסיק בין הפרקים בכרכ' על התפילין אבל לא על המצות
וכתב שם המו"ז סעיף קמ"ן ב' ומנ"א סעיף ד' כיון דהמלית אינו חובת

פסק"נ נ"מ ווי עהר אין דער זאך כנ"ל, פון דעסמונגין טאהר מען בודאי
נימ זאגין אשר יצר, ווייל דוקא אמן, קדיש און קדושה, זענען מיר מתיר
ווייל וויבאלד אז עהר וועט נימ באלד ענפערין, וועט עהר אהן ווערין
ווייל די צייט געהט אונטען, אבער אשר יצר קאן עהר דאך זאגען נאך
קייגין די תפילין טאהר מען זיכער נימ זאגין צווישן זיי כנ"ל:

(גמ') און קייגין אשר יצר, אויב עהר האט משתין גיווען צווישן ישתבח
און יוצר אור, ווייזט אויס אפשימא אז עהר ברויף זאגין אשר
יצר, האמ"ש דעה דהיי אדם כלל כ' סימן ג' שרייבט אז מ'זאל נימ זאגין
ממעם ס'איז אפשר גלייך צו אמלית וואס עהר האט ערשט בעקומען
צווישען ישתבח און יוצר אור כו', אבער מיר דאכט אז ס'איז אפשימא
אז מען ברויף זאגין אשר יצר צווישען ישתבח און יוצר אור, ווייל עהר
פסק"נ אזוי אין נשמת אדם, אויך דער ספר גנת וורדים כלל א' סי' ג"ב
פסק"נ אויך אזוי, און אזוי ברענגט דער פאת השולחן אין די הנהגות אין
סימן י"ד אז עהר מעג אפירן אין מיטן פסוקי דזמרה זאגין אשר יצר
מכל שפ"ן צווישן ישתבח און יוצר אור, און וואס דער חיי אדם שרייבט
אז ס'איז גלייך צו אמלית, דאכט מיר אז ס'איז נאר נימ גלייך, לויט ווי
דער רמ"א שרייבט אין סימן ס"ו אז איינער האט פערנעסן צו לייגען
מלית ותפילין, מעג עהר מפסיק זיין מיט אברכה אבער די תפילין
אבער נימ אויפ'ן מלית, שרייבט דארט דער מ"ז סעיף קמ"ן ב' און דער
מגן אברהם סעיף ד', ווייך דער מלית איז נימ קיין חובת גברא דריכר
הייסט

נברא חיו ברכתו הפסקה בין הפרקים אבל נבי תפילין שהם חובת נברא מפסיק בברכתו אפי' בין הפרקים ע"ש וא"כ היה בברכה אשר יצר דג"כ הוא חובת נברא די לנו דאין מברכים אשר יצר בין הפרקים, אבל בין ישתבח היוצר אור דפסקינן בסי' נ"ד סעי"ג דלצורך מצוה מותר להפסיק אפילו לקבול בביה שיעשו לו דין, או לברך חולת, אם כן בודאי פשיטא דמותר לברך אז ברכת אשר יצר, דהוי ג"כ צורך מצוה, ומשי"כ החיי אדם דיכול לברך אחר התפלה, אין זה סברא כלל דהא חוינן בתפילין דג"כ יכול לברך אחר התפלה ועכ"ז פסק הרמ"א הנ"ל דיברך תיכף בין הפרקי' משום דחביבא מצוה בשעתה וא"כ היה בברכת אשר יצר וק"ל:

ועוד נראה דאין סברא להמתין בברכת איי לאחר התפלה דשמא יצטרך אז שנית להטיל מים ויהי' ספק ברכה דלדעת השי"ע מי"ז סעי"ג יצטרך לברך ב' פעמים ולדעת הטו"ז והמנ"א שם אינו מברך רק פעם אי:

(ס) אחריו כתבי זאת מצאתי את שאהבה נפשי כבוד ירדי הרב הגאון ר' משולם פינקלשטיין שליט"א בעהמ"ח ספר תוספו' חיים בביאורו

הייסמ די ברכה אהפסק בין הפרקים, אפער די תפילין וענין אחובר, מעג עהר מפסיק זיין מיט א ברכה מאכין אפילו בין הפרקים, אין דער ועלבר דין איז ביי אשר יצר ס'איו אויף א חובת נברא, על כל פנים בין הפרקים טאר מען ניט, אפער צווישן ישתבח און יצר אור פסקינן מיר דאך אין סימן נ"ד סעיף ג' אז מיר א מצוה ווענין מעג מען מפסיק זיין, אפילו א חולה אמי שגידף מאכין, אפשיטא אז מ'מעג זאגן אשר יצר, ס'הייסט אויף א צורך מצוה, איי דער חיי אדם שרייבט דאס עהר קאן זאגן נאך'ן דאבינען, איז דאס גאר קיין סברא ניט, אמער מיר זעהן דאך ביי תפילין קאן עהר דאך אויף מאכין די ברכה נאך'ן דאבינן, פון דעם ווענין פסקינמ דער רמ"א הנ"ל אז מ'זאל תיכף מאכין די ברכה אפילו בין הפרקים וזייל רביבא מצוה בשעתה, איז דאך ביי אשר יצר אויף דאס ועלבע, וק"ל:

נאך קאן מען זאגן, אז ס'איז ניט קיין סברא צו ווארשין מיט אשר יצר ביי נאך'ן דאבינן, טאמער וועט עהר יעמאלס נאך א מאהל משתין זיין וועט עס זיין א ספק ברכה, וואס דער שלחן ערוך פסקינמ דארט אין סימן ז' סעיף ג' מ'זאל צוויי מאהל זאגן אשר יצר, און דער ט"ז מיטן מגן אברהם פסקינן דארט מ'זאל נור איין מאהל זאגן אשר יצר, ע"כ איז גלייכער צו זאגן אשר יצר צווישן ישתבח און יצר אור:

(ס) נאך דעם ווי האב גישריבען כנ"ל, האב געפונן אז דער רב הגאון רבי משולם פינקלשטיין שליט"א בעל המחבר ספר תוספות חיים

על החיי אדם כלל י"ג סי' מ' שכתב ג"כ להדיא כמה שכתבתי שאין עונים ב"ה וב"ש אפי' בתפילין דר"ת בין של יד לשל ראש, וכווננו ב"ה שנינו לדעה אחת, וכן מצאתי בספר הנדפס מחדש קצות השלחן סימן ח' סעיף כ"ב, וכן הלכה:

(סא) כתוב בספ' מוסר בעניית אמן על כל ברכה יכוין שהמלאכי' שומעין הברכה או הקדיש ועונים אמן כי אמן בגימ' מלאך, ואם אינו עונה אמן בכוונה מקדימין הקליפות לנשמתו ומולכים אותה לחדרי חושך, ויזהר כל אדם אף בביתו שיאמר הברכות בקול רם, והשומעים יענו ב"ה וב"ש, וידקדקו בעניית אמן:

(סב) ומי שמדקדק בעניית אמן, זוכת ועונה אמן לעולם הבא, ובשני אמנים יזהר ביותר לענותם, אחד אחר המחזיר שכינתו לציון, ואחד אחר ופרוס עלינו ליל שבת ויר"ט:

(סג) עוד כתב שם שגדולה צדקה שקודם התפלה שע"י נתינת הפרומה לצדקה קודם התפלה פודה התפלה מכל מקמרג, כי מקמרג עולה במספר קמן צדקה, שנא' (תהלים י"ז) אני בצדק אחזה פניך, ויאמר הפסו'

חיים אויפ'ן חיי אדם כלל י"ג, שר"יבט מפורש ווי מיר האבין געשריבין אז מ'זאל ניט ענפערין ברוך הוא וברוך שמו צווישן של יד און של ראש אפילו ביי רבינו ת"ס תפילין, ב"ה מיר האבין בייידע צו גיטראפען צו איין דעה, און אזוי איז די תלכה:

(סא) ס' שטייט אין ספר מוסר ביי אמן וואס מענטפערט אויף יעדער ברכה ברוך מען מכוין זיין אז די מלאכים הערין דיע ברכה און ענפערין אמן וואס באטרעפט מ' אף, און וויבאלד מען פערט ניט קיין אמן מיט פונגה קומען די קליפות נאך'ן שטארבן און גע- מין זיין נשמה און פיהרען זי אין תדרי חשך, ברוך מען גינארניט זיין אפילו אין שטוב צו זאגן אקע ברכות הויף, און די וואס הערין זאגען ענפערין ברוך הוא וברוך שמו:

(סב) און ווער ס'איז מדקדק צו ענפערין אמן, איז זוכה צו ענפערין אמן לעולם הבא, און ביי צוויי אמו"ם ברוך מען מעהר נוהר צו זיין, איינער, נאך המחזיר שכינתו לציון, און דער צווייטער, פרייטאג צו נאכט'ס און יום טוב נאך ופרוס עלינו:

(סג) נאך שר"יבט עהר דארט אז די צדקה וואס מ'ניט פאר דעם דאסי' גען איז זעהר גרויס, אז דורך דער פרומה צדקה וואס מ'ניט גיזומן מען אויס די תפכה פון א"ע מקמרגיגים, ווארין מקמרג באטרעפט במספר קמן צדקה, ווי ס'שטייט אני בצדק אחזה פניך, ד. ה. אז מיט צדקה

קודם נתינתו הצדקה לעני :

(סד) ולענין אם לענות אמן על ברכת להניח שבירך חבירו בין תפילין של יד לתפילין של ראש שלו, יש מחלוקת בין האחרוני' והעיקר דעונין אמן על ברכת חבירו בין תפילין של יד לתפילין של ראש שלו, שכן הסכימו רוב האחרונים הפנים מאירות ח"א סימן נ"ט והובא בשערי תשובה סי' כ"ה סעיף ח' והסכים עמו מטעמא דמסתבר יעו"ש, וכן נמי בתשובות אגודת איזוב המדברי סימן ח' פוסק דעונין, וכתב שם שהציע טעמו לפני גדולי תורה והסכימו עמו דעונין, וגם בקיצור שלחן ערוך סעיף ח' פסק דעונין מטעמא דמסתבר, וא"כ אף דבהנה' ר' עקיבא אייגער הסכים לתשובת דבר שמואל סי' קמ"ב שאין לענות אמן בין תפילין של יד לשל ראש אפי' על ברכת להניח תפילין שבירך חבירו, מכל מקום יש לומר כיון דרבו המתירין לענות אמן על ברכת להניח תפילין של חבירו בין של יד לשל ראש שלו, בודאי יש לפסוק כן דיחיד ורבים הלכה כרבים, והמתירים הם ארבע הפ"ט והשע"ת והאגודת איזוב והקצור שלחן ערוך, והפוסקי' דאין עונים הם שנים, והוי כיוחד כנגד רבים והלכה כרבים, ובפרט דהנאון בעל אגודת איזוב כתב שם שהציע טעמו לפני גדולי תורה והסכימו עמו,

צדקה ווער קומען פאר דיר, און זאל זאגן דעם פסוק ווען עהר גיט די צדקה צום ארומאן :

(סד) און קאגן ענטפערין אמן צווישען של יד און של ראש אויף להניח תפילין וואס מ'הערט אז דער ריבד מאכט די ברכה, איז א מחלוקת צווישען די אחרונים און די הלכה איז מ'זאל ענטפערין אמן אויף להניח פנים חבר וייר רוב אחרונים וענין אויף אזוי מסכים, דער פנים מאירות ח"א סי' נ"ט, אין דער שערי תשובה ברענגט איהם סי' כ"ה סעיף ח' און איז מסכים מיט איהם, האמשי דער הגהות ר' עקיבא אייגער איז מסכים צו תשובת דברי שמואל סי' קמ"ד וואס עהר אסרת צו ענטפערין אמן צווישען של יד און של ראש אפילו אויף ברכת להניח תפילין וואס דער גאון בעל אגודת איזוב המדברי סימן ח' איז מסכים צום פנים מאירות הנ"ל, און עהר שרייבט אז עהר האט פאר גי'יגט די זאך פאר ב"מ גדולי תורה און ווי האבין אויף מסכים גיווען מיט איהם אז מ'זאל זא ענטפערין אויף אין קיצור ש"ע סי' י' סעיף ח' פסקנ'ט אויף אז מ'זאל ענ- פערין צווישען של יד און של ראש זאך ברכת להניח תפילין וואס מ'הערט פון ריבד, און עהר שרייבט דארט אפערשטענדליכען מעם ווארין אמן איז די שייטש באגלויבונג, עהר גלויבט אין די מצודה פון תפילין איז עס זאך איין הני :

ע"כ פשיטא דכן נכון להורות לענות אמן על ברכת להניח של חברו בין של יד לשר ראש וק"ל:

(סה) ואין דעקש ולומר כיון דהגאון רע"א הוי חריף טפי הוא שקיל כמו רבים, יש לי שתי תשובות בדבר הדא מי יומר דהגאון בעל פ"ט הי' קמן מהגאון רע"א, הא הוא אצלינו מגדולי הפוסקים, ועוד הא קיימ"ל ב"ש ובי"ה הלכה כבי"ה כיון דהם הוי רובא הלכה כמותם כנגד ב"ש אף דבי"ש הוי חריפי טפי, וא"כ מפורש דאין להשניח על החריפות בזה במקום שגם הרבים הם גדולי תורה, כאשר אנו יודעין שהשערי תשובה והאגודה איוזב והקיצור ש"ע כולם הוי ת"ח גדולים גדולי תורה, וכפרט הפנים מאירות ידוע שהי' מגדולי הפוסקים ג"כ מסכים עמהם בודאי הלכה כמותם דעונין, גם חוינן להבית יוסף ביו"ד סי' שצ"ט פסק שם כנגד הרמב"ם וסמיעתו כיון שהחולקים עליהם הם הרוב, וז"ל ולענין הלכה נקטינן כוותי' דרבים נינהו נגד הרמב"ם וסמיעתו, ולא השניח על גדולת הרמב"ם וסמיעתו אם החולקים עליהם הם הרוב, ע"כ נלפענ"ד דכן נכון להורות לענות אמן על ברכת להניח בין של יד לשל ראש בדי פקפוק:

(סו) ובענין גודל חיוב הכוונה בעניית אמן כת' הרב הגאון הקדוש אבד"ק טארניגראד זצ"לה בספרו היקר נועם מגדים פ' משפטים שזה מרומז בפסוק אלמנה ויתום לא תענון, דהנה אמרו ז"ל העונה אמן יתומה וכו' ומזכר בפוסקים והוא שמפסיק ומאחר בעניית אמן אחר ברכת המברך הלא ענש יענש כמו שאמרז"ל, ואף אנו נאמר על העונה אמן בדי כוונה והתלהבות רק הרמת קול לבד שזה נקרא אמן אלמנה, עם הירוע דברי

(סה) ארי"ף דער שיערי תשובה הנ"ל איז אזוי מסכים להלכה אין שרייבט דארט ארי"ף אפערשטענדקיך טעם, אם כן איז דאך ארי"ף די הלכה ווי ארבים קענין די וואס זענין ווייניג היינט דער דברי שמואל און הגאון ר' עקיבא אייגער ז"ל, ווייל דער רוב פוסקים זענין אזוי מסכים איז די הלכה דרבים, ווי ס'שטייט אחרי רבים להטות, מען ברוריך נאך געהן נאך די רבים:

(סו) און זענין חיוב כוונה ביים ענפערין אמן שרייבט דער בעל מחבר ספר נועם מגדים פ' משפטים, איז דאס איז מרומז אין פסוק כל אלמנה ויתום לא תענון, ווארין חוץ דעם וואס די חו"ל זענין מזדויר אז מ'זאל גיט זאגן קיין אמן יתומה, ד. ה. אז מ'ברוריך תיפת ענפערין אמן נאך די ברכה אבער ניט שפעטער ווארין דאס הייסט אמן יתומה, אזוי איז פאר האין אמן אלמנה, דהיינו מען זאגט אמן אהן כוונה, דען אריבור אהן כוונה איז ווי אגוף אהן אנשמה, דען דער דיבור איז פונ'ם מויל

בעלי הקבלה לדמות דבור בלי כוונה כגוף בלי נשמה ממש, כי הדיבור ומוצאות הפה הם כלי הגוף והרי זה נשמי, והחיות להדיבור שהוא הכוונה הוא דבר רוחני בא מהנשמה שהוא ג"כ רוחני, ואם בלא נפש ידבר, הרי הדברים כגולמים לבד הרי הוא כאלמנה ונלמדה מבעלה הנפש והנשמה והרי לפנינו שתי אמנים, אשר מאן ימאן אבינו שבשמים, הא' אמן יתומה המוזכר בדברי רז"ל הנ"ל, ועוד אחרת היא אמן אלמנה שהיא בלי כוונה כנ"ל כמאמרם ז"ל שבת דק"ט מאי אמן אל מלך. גאמן וכתבו התוס' שם דלפ"ז צריך לכוון כן בעניית אמן, וגם בפסקי תוס' שם מביא כן דה"ל שצריך להרהר בכל אמן א' מלך ג'אמן מלכד פשוטו ש' אמן שהוא האמנת דברים, ומלכד דברים העומדים ברומו וכבשונו של עולם, ועכ"פ הממעיט לא יפחות מלכוון בפשטות גם הכוונה של א' מלך נאמן, וזו"ל הכוונה הוי עניית אמן בזה כאלמנה מטעם שכתבנו, ועל שתיים אלו הוזהר הארון ה' צבאות במקרא קודש הלז ומרמו לנו כל אלמנה ויתום לא תענון שלא תענו אמן יתומה ואמן אלמנה, ויהי תענון מלשון עונין עכ"ל:

(הגה"ה מבעהמ"ח לפ"ט שמבואר בספ' מדרש תלפיות ריש ענף אשה שגוף האדם החומרי הוא נמשל לאשה, והנשמה והצורה שהוא המחשבה המתהורה שבלב שהוא החיות להדיבור היא נמשלת לזכר וא"כ שפיר קאמר דאם בלי נפש ידבר רק הפה לכד ויאמר אמן בלי כוונה ומחשבה כדון הנ"ל

מויל וואס איז אַמֶּשׁ ווי דער גוף, אין די פּוֹנָה איז דאָ אַרוֹחֵנִי, אַזוי אַזוי ווי די נְשָׁמָה איז ג'וֹשֶׁעַר רוֹחֵנִי, אין אויב עהר עֲנַמְפַּעֲרִי נִיט אָמֵן מִיט פּוֹנָה איז אַזוי ווי אַאֲלֵמְנָה וואָס פֿלִיבֶט אַרְיִין אָהָן אֵיהֶר מֵאָן, דען תּוֹסֵפוֹת אֵין מִסְכַּת שֶׁבֶת דָּף קי"ט שְׁרִיבֶט מִזְאֵל אֵין יִנְעֵן אָבְקֵן בִּי"ם עֲנַפֶּרִין אָמֵן אַל מִלְּךָ נֶאֱמָן, הַשִּׁירָת אֵין אַבְאֲנִיבֶטֶר מִלְּךָ, אין די פֶּרְכָּה וואָס עהר זאָגט איז אָמֵת, אין אויף די בִּידֵע אָמֵן'ס אָמֵן יתוֹמָה אין אָמֵן אַלְמָנָה וואָס הַשִּׁירָת אֵין מֵמֵאָס אֵין מֵרָמוֹ דער פֶּסוּק פֿל אַלְמָנָה ויתוֹם לֹא תִעֲנוּן, דֵּהֵינּוּ אֵיהֶר זאָלֵט נִיט עֲנַפֶּרִין קִיין אָמֵן אַלְמָנָה אָדער אָאָמֵן יתוֹמָה, לֹא תִעֲנוּן אֵין פִּין לְשׁוֹן לֹא תִעֲנֶה, זאָרֶסט נִיט עֲנַפֶּרִין דֵּען עִם אֵין אַנְרוֹיֶסע עֲבִירָה, עכ"ל:

(הגה"ה פון בעל מחבר, אַזוי ווי ס'שְׁמִיט אֵין סֵפֶר מִדְרָשׁ תַּלְפִּיּוֹת אִזֵּר אֲשֶׁה אֵין דער קַעֲרַפֶּר פֿון מַעֲנֶשׁ אֵין גִּבּוֹר צו אֲאֲשֶׁר, אין די נְשָׁמָה וואָס וויל דִּינֵען הַשִּׁירָת מִיט אַרְיִינִים גִּדְאָנֵק אין מִיט אַרְיִין הַעֲרָץ ווערֶט גִּיגְלִיבֵען צו אַזְכֵּר וואָס עהר נִיט אַרְיִין חוֹרֵת צו דער אֲשֶׁה דאָס אֵין דער דִּבְעוֹר אָהָן פּוֹנָה, אַזוי ווי ס'שְׁמִיט תַּפְּלָה בְּלִי פּוֹנָה פֿגוֹף בְּלִי נְשָׁמָה, ה' ה' תַּפְּכָה אָהָן פּוֹנָה אֵין ווי אַגוֹף אָהָן אַנְשָׁמָה, ווי אֲאֲשֶׁה אָהָן אֵיהֶר

הוי כאלמנה ונלמורה מבעלה הצורה, שהוא המדחשבה והכוונה כדון המבואר לעיל בספרנו זה בעזרה"י;

(סז) **ועתה** נבאר בעזרה דין עניית אמן בברכ' קיש דהנה אם סיים ברכת יוצר המאורות קודם השיץ מבואר בשעית סי' נ"ט סק"ה דיש לענות אמן וזה אליבא דכ"ע, וכן מבואר במשנה ברורה שם ס"ק כ"ד אך לענין אם צריך לדרקק לסיים הברכות קיש בשוה עם השיץ כרי שלא יצטרך להפסיק בין הברכה לקיש בעניית אמן בזה יש חילוקי דעות, הנה בהברכה של יוצר המאורות, רוב דעות פסקו כהרמ"א סי' נ"ט סעיף ד' דימחר לסיים קודם השיץ ויענה אמן, שהרי הרב אומר כן (הוא הרב ארמ"ר) בש"ע שלו סי' נ"ט סעי"ד, וכ"כ הלבוש סי' נ"ט סעי"ד, וכן כתב השע"ת סעי"ק ה' דמפשות לשון ש"ע המחבר משמע דדוקא אחר הבהר כו' הוי כמפסיק בין הברכה לרבר שמברך עליו כו' [אבל לא אחר יוצר המאורות] וכן דעת הפמ"ג סי' ס"א סעי"ב וכן הבאתי רא"י לעיל סי' ט"ז ממדרש אגדת בראשית דעונים אמן אחר ברכת יוצר המאורות, וכראי

איהר מאן אזוי איז אאמן אהן פוננה, דאם איז מרמו דער פסוק אלמנה ותום לא תענו, תענון קאן מען מיימשיין ענפערין אזוי ווי מען מאהר ניט ענפערין קיין אמן יתומה כנ"ל, אזוי מאר מען ניט ענפערין אאמן אלמנה, היינו אהן פוננה דען ס'איז אגרויסע עבירה :

(סז) **יעצט** וועלן מיר מבאר זיין דעם דין פון ענפערין אמן צווישען די ברכות פון קריאת ש"מ, וויבאלד עהר האט אויסגילאזין די ברכה יוצר המאורות פאר'ן תון, איז מבואר אין שערי תשובה סימן נ"ט סעי"ה קמן ה' אז מ'ברויף זאגען אמן, און דאס זענין אלע מודת, און אזוי שמיים אויף אין משנה ברורה סעיף קמן כ"ד, אבער אויב מ'ברויף זעקן אויס לאזין גרייך מיט'ן ריזן און נאך זאגען אמן, און ניט ברויכין מפסיק זיין צווישען דער ברכה און קריאת ש"מ מיט אמן, איז דא חילוקי דעות, ביי ברכת יוצר המאורות האלמין רוב פוסקים ווי דער רמ"א אז מ'זאל הייזען אויס צו זאגען פאר'ן ריזן און ענפערין אמן, דער רב ש"ע זאגט אויך אזוי און דער רב"ש דארט און דער שערי תשובה סעי"ק ה', ווייל פונם לשון השי"ע ווייזט אויס אז דוקא נאך הבהר כו' זאל מען ניט זאגן אמן ווייל ס'הייסט ווי אמפסיק צווישען דער ברכה און די זאך וואס מ'מאכט איבער איהר, אבער ביי יוצר המאורות איז ניט אזוי, אויך דער פרי מגדים און אויף האבין מיר גיברכט ארא' אובין סי' ט"ז פון מדרש אגדת בראשית אז מ'זאל זאגן אמן נאך יוצר המאורות, די אלע נאונים זענין נערט סומך צו זיין אויף זיי צו זען אזוי ווי דער רמ"א הייסט סי'

הם תנאונים הנ"ל לסמוך עליהם לעשות כהרמ"א הנ"ל דימדר לסיים קודם השי"ן כדי לענות אמן אחר ברכת יוצר המאורות אף על פי שיש מערערין בדבר :

(סח) אך לענין עניית אמן אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה יש לעיין, דהנה המהבר בסי"ג נ"ט סעי' כתב דלא יענה אמן משום דהוי הפסק וע"ז כתב בשליח הוב' בשע"ת סק"ה שנראה בעיניו מנהג הספרדים שלא יענה אמן ויסיים עם השי"ן כדי שלא יפסיק בין האהב' לקבלת עול מלכות שמים, רק אם סיים קודם השי"ן יש לענו' אמן, והמעם דלא יענה אמן אף ע"ז דמותר להפסיק מפני היראה וכבוד בין הפרקים כמ"ש בטור סי' ס"ו, מיט כיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשבח אחר עכ"ל השע"ת וכ"כ בטו"ז סי' ס"א סק"ב בשם הב"ח דלא יענה אמן אחר באהבה, דלא כהרמ"א שם שפסק דיענה אמן אחר באהבה :

(סט) אמנם הלבוש בסי"ג סעיף ד' כת"ש על ברכת יוצר המאורות וז"ל כשיגיע סמוך לסוף הברכ' ימחר לסיים הברכה קודם שיסיים החזן וכשסיים החזן יענה אמן מיהו אחר ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה, י"א

נ"ט או מ'זאל אוים לאזין פאר'ן תזון די ברכה יוצר המאורות כד' נאך צו זאגען אמן :

(סח) אבער וועגן אמן נאך הבוחר בעמו ישראל באהבה, ברוד' מען מענין זיין, וואר'ן דער מחבר שרייבט אין סימן נ"ט סעיף ד' אז מ'זאל נ"ט זאגן אמן ווייל ס'הייסט א הפסק, אויף דעם שרייבט דער שליח הקדוש און מ'וערט גיבראכט אין שער'י תשובה סעיף ה' אז עס גיפעלט איהם דער מנהג פון די ספרדים נ"ט צו זאגן אמן נור אוים לאזין גלייך מיט'ן תזון, כד' נ"ט מפסיק זיין צווישען אהבה רבה און קבלת עול מלכות שמים, אז עהר האט אבער אוים גילאזט פאר'ן תזון ברוד' עהר יז ענפערין אמן, אין דער מעם איז פאר וואס מ'זאל נ"ט זאגן אמן תאמש מימעג מפסיק זיין מפני היראה וכבוד בין הפרקים ווי דער מור שרייבט סי' ס"ו, פון דעסוועגן ווייל עהר איז עוסק אין שבת פון השי"ת ברוד' עהר נ"ט מפסיק זיין מיט א אנדערין שבת, ע"כ לשון השע"ת, און אזוי פסק'נט אויף דער מורי זהב סי' ס"א סעיף קמ"ב, פאר'ן ביח מ'זאל נ"ט זאגען אמן נאך הבוחר בו באהבה, און נ"ט ווי דער רמ"א וואס פסק'נט דארט אז מ'זאל יא זאגען אמן נאך באהבה :

(סט) אבער דער לבוש סימן נ"ט סעיף ד' שרייבט דארט אויף ברכת יוצר המאורות מיט דעם לשון, אז מ'קומט נארינט צו סוף ברכת זאל מען היירען אוים צו לאזען די ברכה פאר'ן תזון, כד' יא דער

שלא למחר כדי לענות אמן והוי הפסק בין הברכה לקיש שכיון שברכה זו קאי על מצות קיש אין לו להפסיק בין הברכה להדבר שמברכין עליו וי"א ודאי אם היינו מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות קיש הוי אמן הפסק בין הברכה להדבר שמברכין עליו אבל באלו הברכות שאינ' אלא תוס' שבה לפני שבה של קיש ליה אמן הפסק, וגם בהבוחר כו' ימהר קודם החזן ויענה אמן על ברכת החזן דלא גרע משאילת שלום שמפסיקין בין ברכה שני' לשמע וכן נוהגין עכ"ל הלבוש :

(ע) וכן נראה מדברי הפמ"ג סימן נ"א בא"א סק"ג שכתב שם וז"ל דע בקיש וברכתו דשואל מפני הכבוד כל שכן לענות אמן ולא הוי הפסק דאם שואל מפני הכבוד כ"ש לענות אמן, כמ"ש הטור בסי' ס"א בשם הרמ"ה, ומשמע אפי' אמן על שאר דברים שאדם מברך והוא שומע דעונה לרידן בסי' ס"א בהג"ה עכ"ל הפרי מגדים, הרי לחדאי שמסכים דעונין אמן גם אחר באהבה כמ"ש בריש דבריו בקיש, וברכותי', וחזו"ן דס"ל דבין הפרקים מותר לענות כל אמנים וכ"ד רע"א הובא בתוס' חיים

ת"ן ועתא אוים קאזען די ברכה ואל מען קאגין זאגען אמן, אבער נאך הבוחר בעמו ישראל איז פארהאן אדעה אז מ'אל ניט היילען אוים צו האזין פאר'ן ת"ן און נאך זאגען אמן, ווייל ס'הייסט אהפסק צווישען דער ברכה און קריאת שמע, ווייך די ברכה גיהערט אויף מצוות קיש בריוך זען ניט מפסיק זיין צווישן דער ברכה און די נאך וואס מ'מאכט איבער איהר, אדעה איז פארהאן אז ווען מיר זאגען זאגין אשר קדשנו כו' על מצות קריאת שמע, וואלט אמן גיוועזין אהפסק כנ"ל, אבער די ברכות זאם זענין נור אשבה הייבט אמן ניט קיין הפסק, איז אפילו ביי הבוחר ה' זאל מען היילען אוים צו קאזען פאר'ן ת"ן און זאגען אמן נאך'ן ת"ן, און אזוי איז מען זיך נוהג, עכ"ל הלבוש :

(ע) און אזוי ווייזט אויף אוים אין פרי מגדים סימן נ"א און א"א סעיף ג' שרייבט עהר דארט מיט דעם לשון דע, זאלט וויסען אז ביי קיש מיט די ברכות איז דער דין אז שואל מפני הכבוד איז אכל שכן אז מ'אל ענפערין אמן ס'זאגט קיין הפסק ניט גיהייסן ווי דער טור שרייבט אין סימן ס"א בשם הרמ"ה, און ס'ווייזט אוים אז אפילו אמן אויף אנדערע ברכות וואס עהר הערט בריוך עהר אויף ענפערין אמן עכ"ל הפרמ"ג, זעהן מיר נאך בפירוש אז עהר איז מסכים מ'אל ענפערין אמן אפילו נאך הבוחר בעמו כו' ווי אויבען נישריבען, און מיר זעהן אז ער האלט אז צווישן די פרשיות פון קיש מעג מען ענפערין אלע מיני אמן, און אזוי איז אויך דער דעת ר' עקיבא אייבער זצ"ל, דער תוספות חיים אויף'ן דני

על החיי"א כלל כ' סק"ט, וכ"ד הד"ח והשלחן שלמה, דבין הפרקים יענה כל אמנים וכ"פ בקיצור ש"ע סי' מ"ז סעי"ב:

(עא) וכתב שם בפאת השלחן בהערותיו שדעת הרמ"א שנים בין באהבה לק"ש יכול לענות אמן על כל ברכה שהוא שומע, וכ"כ בערוך השלחן וז"ל דהעיקר לדינא כהרמ"א לענות אמן גם על ברכת הבוחר בעמ"י ישראל באהבה ומש"כ המחבר בסי' נ"ט סעי' שלא לענות או אמן מטעם הפסק אין אנו סוברים כן, משום דהברכות לא קאי על ק"ש כמ"ש בשם הרשב"א עכ"ל, ואחרון החביב הוא אדמו"ר סי' נ"ט סעי' הוא ג"כ מסכים בהש"ע שלו לענות אמן בין באהבה לק"ש:

(עב) וב"כ בס' קצות השלחן הנדפס מחדש וז"ל כן מתבאר מסידור אדמו"ר שכתב ואסור להפסיק באמצע הברכה של ק"ש אפי' בעניית אמן שאחר ברכה זו עצמה, משמע דבסוף דברכה יכול לענות אמן שאחר ברכה זו עצמה, ונראה בפשיטות דיש לסמוך על כל הגי גדולי רבנותא דיכול

אדם בַּרְעֲנָטָא אִיהֶם כֻּלָּל כ' סעי"ק ט', און אָזוי אַיז אױף דער דַּעת הַדר"ח און דער שֵׁלחַן שְׁלֵמָה, און צװישן די פֿרָשׁוֹת זאַל מֵעַן זאָגן אַלְע מײַג אַמ און אָזוי פֿסקײַט דער קיצור ש"ע סימן מ"ז סעיף ב' :

(עא) שְׂרַיִיבֵט דאָרט דער פּאת השֵׁלחַן אִין נײַע הַערות און דער גֵּערַת הרמ"א, אִיז אַפִּילו צװישען אַהֲבָה און קְרִיאַת שְׁמַע מֵעַן מֵעַן עֲנֻפֶּערִין אָמֵן אױף אַלְע בְּרֻכּוֹת וואָס מ'הַעֲרַט און אָזוי שְׂמײַט אױף אִין ערוף השֵׁלחַן מיט דַּעַם קְשׁוֹן, און דער עִיקַר אִין דִּין אַרײַן אִיז וויא דער רמ"א צו עֲנֻפֶּערִין אױף אױף הַבוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה, און וואָס דער מחבר שְׂרַיִיבֵט אִין סימן נ"ט סעיף ד' און מ'זאַל נײַט עֲנֻפֶּערִין אָמֵן צװישן הַבוֹחֵר בְּעַמּוֹ כּוּ מֵטַעַם הַפֶּסֶק, הַאֲלֵמִין מִיר נײַט אָזוי ווייל די בְּרֻכּוֹת נִהְעֵרִין נײַט צו ק"ש ווי מִיר הַאָבֵען נִשְׂרַיִבֵן פֿאַר'ן רֶשֶׁב"א עכ"ל, און דער ש"ע הרב סי' נ"ט סעיף ד' אִיז אױף מַסְכִּים צו זאָגן אָמֵן צװישן הַבוֹחֵר כּוּ בְּאַהֲבָה און ק"ש :

(עב) און אָזוי שְׂרַיִיבֵט אױף דער קצות השֵׁלחַן און ס'איז אָזוי מְבוֹאָר פֿון מִדּוּר הַרֵב, עַהר שְׂרַיִיבֵט אָסור לַהֲפִיֵק כּוּ מֵעַן מֵאַהֲרַ נײַט מַפְסִיק זײַן אִין מיט בְּרֻכָּה פֿון ק"ש אַפִּילו צו עֲנֻפֶּערִין אָמֵן פֿון דער בְּרֻכָּה אֲלֵיך, ווייזט אױס און בײַם סוף בְּרֻכָּה מֵעַן מֵעַן יו עֲנֻפֶּערִי אָמֵן נאָך דער אַייגִינֶער בְּרֻכָּה, ווייזט אױס בְּפִשְׁיׁוֹת און מ'קאַן זײַך סוּמָה זײַן אױף די אַלְע גְדוּלִים און מ'מֵעַג עֲנֻפֶּערִין אָמֵן אַפִּילו אױף דער בְּרֻכָּה הַבוֹחֵר כּוּ בְּאַהֲבָה ווי דער רמ"א און דער לבוש און נאָך גְדוּלִים וואָס מִיר

לענות אמן גם על ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה כהרמ"א והלבוש ושאר גדולי רבנותא שהבאתי והכי נקמ'נן:

(עג) ולקריש ולקדושה ולברכו מבואר בש"ע סי' ס"ז מע"ג דמפסיק אפי' באמצע הפרק וכן למודים, והטעם מבואר במנן אברהם סק"ה דאם פוסק לשאול מפני כבוד ב"ד ק"ו מפני כבוד הקב"ה, וכתב המנן אברהם שם דמהאי טעמא אם שמע קול רעמים יפסיק ויברך עכ"ל וכתב המנן אברהם סק"ו דמש"כ המחבר דיפסיק למודים פ"י למודים אנתנו לך בלבד ובברכו אומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ואישי"ר עד עלמאי וישתוק וישמע עד אמן שאחר יתברך ויענה אמן, ומתתקבל ואיך לא יענה אמן כי אינו אלא מנהג, ועל ברכת התורה עונה ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וגם אמן [על סוף הברכה] ובקדושה יאמר קדוש, וברוך, ולא ימלוך ובהנהגות יש נוחלין משמע שעונין גם ימלוך שזה שייך לקדושה, אבל בתוספתא פ"ק דברכות משמע כדברי לחם חמדות, ונ"ל שבאמן יהא שמי' רבא אומר גם כן יתברך דהפליג מאד בבית יוסף בעונש המפסיק בין עלמאי ליתברך ע"ש, עכ"ל המנן אברהם:

מיר האַבען גיבראַכט, אין אזוי איז די הלכה:

(עג) ביי קריש אין קדושה און ברכו איז מבואר אין ש"ע סימן ס"ז סעיף ג' אז מ'אל מפסיק ויין אפילו אין מיט פרק, און אויף צו מודים און דער טעם איז מבואר אין מגן אברהם סעיף קמן ה' אז מ'מעג מפסיק ויין צו זאגען שלום פון כבוד בשר ודם וועגן איז אקל וחומר פאר כבוד הקב"ה, שרייבט דארט דער מג"א אז נאך דעם טעם קומט אויס אז מ' הערט אקול פון ארינער זאל מען מפסיק ויין און מאכען א ברכה עכ"ל, אין סעיף קמן ו' שרייבט דער מג"א, דאס וואס דר מחבר זאגט אז מ'זאל מפסיק ויין צו מודים, איז דער פירוש בלויס, מודים אנתנו לך, אין ביי ברכו זאגט מען ברוך ה' המבורך לעולם ועד, און אמן יהא שמיה רבא ביי עקמאי, און אויס הערין ביי אמן פון דאמירן בעקמא און זאגען אמן, און אמן'ס פון התתקבל אהן, זאל מען ניש ענפערין ווייך ס'איז נור א מנהג, און אויף דער ברכה ביי'ס ספר, ענפערט מען ברוך ה' המבורך לעולם ועד, און אויף אמן ואויחין סוף ברכו, אין ביי קדושה זאל מען זאגען קדוש כו' ברוך כו' אבער ניש ימלוך, אין הנהגות יש נוחלין ווייזט אויס אז מ'זאגט ימלוך אויף ווייך ס'יגהער אויף צו קדושה, אבער אין תוספתא פון ברבות פרק ראשון ווייזט אויס ווי דער לחם חמדות, גיפעלט מיר אז ביי אמן יהא שמיה רבא זאל מען זאגען יתברך אויף, ווייל דער בית יוסף איז שטארק מפליג אין עונש פון דעם וואס איז מפסיק צווישען עלמאי

(עד) ובבין הפרקים מבואר מכל האחרונים הנ"ל דמותך לענות כל אמנים, ואמן של ה' הקדוש ושומע תפלה דינו כמו קדיש וקדושה וברכו המפסיק אפי' באמצע הפרק, חוץ מהפסוק שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד מבואר בהמחבר סי' ס"ז סעי' דלא יפסיק בהם כלל אם לא מפני מי שירא שמה יהרגנו, וכתב שם במשנה ברורה סעי' י"ב וז"ל משמע דאפי' קדיש וקדושה וברכו לא יענה, ואפשר דאם הקריאה ה' לאחר ג' שעות דהוא רק כקורא בתורה צריך להפסיק [בין שמע ישראל לברוך שכמל"ן] עכ"ל המשנה ברורה:

(עה) וכתב הרמ"א שם סעי' ג' דמכל שכן באומר תחנונים [דמפסיק להאמן דה' הקדוש ושומע תפלה] וכתב שם המשנה ברורה ס"ק כ"ב דהוא מיירי בתחנונים הרגיל לומר בסוף סיום י"ח ע"כ אלו אמנים דוקא, וכתב שם דכן מצא בתשובת הרשב"א שממנו נובע הדין עכ"ל המשנה ברורה:

(עו) אבל בספר ערוך השולחן סי' קכ"ב סעיף ב' פסק שבתחנונים

עלמ"א און יתברך ע"ש, ביו אהער אין דאס לשון המג"א :

(עד) און וועגן בין הפרקים אין מבואר פון אלע אחרונים הנ"ל או מ'מעג ענפערין אלע אמונים, און אמן פון ה' הקדוש און שומע תפלה אין דער זע, בער דין ווי קדיש וקדושה וברכו או מ'זאל מפסיק זיין אפילו אין מיטן פרק, אויפער דעם פסיק שמע ישראל און ברוך שם כבוד כו' אין מבואר אין מחבר סימן ס"ז סעיף א' או מ'זאל ניט מפסיק צווישען וי' גאר ניט סיידן או ס'איו דא אפחד פון סכנות נפשות, שרייבט דארט דער משנה ברורה סעיף י"ב מיט דעם לשון, ס'ווייזט אויס אז אפילו קדיש וקדושה וברכו זאל מען ניט ענפערין, און ס'איו מעגליך אז וויבאלד אז יענער זאגט קריאת שמע נאדין זמן היינט נאך דריי שעה אויף'ן טאג אין דאך גלייך ווי עהר לייקנט און דער תורה ברודף מען יז מפסיק זיין וצווישען שמע און ברוך שם עכ"ל המ"ב:

(עה) שרייבט דארט דער רמ"א סעיף ג' אבד שכן אז מ'זאגט תחנונים [וניבעט] ואיז מען מפסיק צו זאגען אמן פון ה' הקדוש און שומע תפלה, שרייבט דארט דער מ"ב סעיף כ"ב אז מ'מינט תחנונים וואס מ'זאגט אין סוף שמונה עשרה [דהיינו אהי נצור] על פן ד'קא די אמונים, און עהר שרייבט דארט אז עהר האט אזוי געפונן אין תשובת הרשב"א וואס פון איהם נעמן מיר דעם דין עכ"ל המ"ב:

(עו) אפער דער ערוך השולחן סימן קכ"ד סעיף ב' פסק'נט אז אין אהי נצור וואס נאך שמונה עשרה מען זאגען אלע אמונים

שלאחר י"ח מותר לומר כל אמנים אם אמר קודם התחנונים יהיו לרצון, ומ"ש המשנה ברורה דכן מצא בתשו' הרשב"א דמותר להפסיק דוק בהאמנים דה"ל הקדוש ושומע תפלה ודכוותיהו, יש לומר דהרשב"א מיירי שלא אמר יהיו לרצון קודם התחנונים אבל אמר יהיו לרצון קודם התחנוני' י"ל דהרשב"א מודה דמותר להפסיק לכל אמנים דלא כמ"ז דכת"ש דאסור לענות בתחנונים שאר אמנים אפי' אמר יהיו לרצון קודם התחנונים, ואחר כך בסעיף ד' כתב הערוך השלחן וז"ל וכבר כתבנו דאפי' אמן סתם יכול לענות והפסק' לדבר אחר הוא דאסור ע"ש דמסתבר מעמ' וכ"פ בקיצור שלחן ערוך סי' י"ח סעיף ט"ז דאם אמר יהיו לרצון תיכף כשסמיים תפלת י"ח מותר לענות כל אמנים, ובתב' שם בפאת השלחן בהנהותיו טעמא דמסתבר בזה ומדה דברי המ"ז שם דאסור לענות שאר אמנים, וכת"ש דכן פסק המחב' שלחן שלמה דמותר לענות כל אמנים אחר יהיו לרצון הראשון:

(עו) ובין פסק הגר"א ז"ל בסידור שלו אחר הסיום השיע וז"ל עוד כתב בספר אמרי נועם שאמר הגר"א ז"ל שאחר יהיו לרצון כבר נגמרה התפלה וכמאן דעקר רגליו דמי, וכ' ואם יאמר יהיו לרצון קודם [התחנונים]

אויב עהר האט געזאגט יהיו לרצון, און וואס דער משנה ברורה שרייבט אז עהר האט געפונען אין תשובת הרשב"א אז נור דוקא אמן פון ה"ל הקדוש און שומע תפלה וכו' דמ"ז, קאן מען זאגען אז דער רשב"א שמועסט ווען עהר האט קיין יהיו לרצון ניט געזאגט פריער, אבער אז עהר האט געזאגט יהיו לרצון פאר אהי נצור קאן זיין אז דער רשב"א אויף מדה אז מ'מעג זאגען אלע אמן'ס, און ניט ווי דער מ"ז וואס זאגט אז אפי' מ'האט געזאגט יהיו לרצון טאר מען ניט ענפערין קיין אנדערע אמן'ס. נאך דעם שרייבט עהר דארט סעיף ד', און מיר האבען שוין גישריבען אז אלע אמן'ס מעג מען זאגען נור צו אנדערע זאבען טאר מען ניט מפסיק זיין, און שרייבט דרויף גומע מעמים. און אזוי פסקנט אויף דער קיצור שיע סימן י"ח סעיף ט"ז אז עהר האט באלד נאך שמונה עשרה פאר אהי נצור געזאגט יהיו לרצון מעג עהר שוין זאגען אמן אויף אלע ברכות, און עהר ברענגט דארט אין זיינע הנהו"ת וואס רופט זיך פאת השלחן ריכטיגע מעמים צו דעם דין, און איז מדה דעם מ"ז וואס אסר'ת, און עהר שרייבט אז אויף דער מחבר שלחן שלמה פסקנט אז מ'האט געזאגט יהיו לרצון מעג מען ענפערין אלע אמן'ס:

(עו) און אזוי ברענגט עהר אין וויקנער גאון'ס סידור מיט דעם לשון נאך שרייבט דער אמרי נועם פארן גאון ז"ל, אז נאך יהיו לרצון איז גענדיגט דיא תפלה אין ס'איו גלייך ווי מ'האט שוין זיך אויס גירוקט

פשיטא דמותר לומר כל מה שירצה דכמאן דעקר [רנליון] דמי עכ"ל: ונראה דיש לסמוך על כל הני גדולי רבנותא בתראי ולענות כל אמנים אחרי יהיו לרצון הראשון:

אנב ארפס בעזיה עוד דב"ר נתון חירוש דין מספר ערוך השלחן סי' ג"ב לזכות הרבים:

(עח) דהנה כתוב בש"ע סי' ג"ב אם בא לביהביג ומצא ציבור בסוף פסוקי דזמרה ואמר ברוך שאמר ותהלה לדוד ואח"כ הללך את ה' מן השמים ואח"כ הללו אל בקדשו כו' ואח"כ ישתבח ואח"כ יוצר אור וק"ש וברכותי' ויתפלל עם הציבור כו', וכתב שם הרמ"א וז"ל ומ"מ יאמר [לאחר התפלה] כל הברכות שמחויב לברך בבקר עכ"ל, וכ' הפריח סי' נ"ח חובא בפמ"ג סי' נ"ב במ"ז סק"א דאם לא אמר אלהי נשמה א"א אחר התפלה שכבר נפטר בברכת מחי' מתים, עוד כ' הפנ"מ דגם בהז' לא יאמר שכבר נפטר באה"ר, וכתב ע"ז כס' ערוך השלחן סי' ג"ב שלפי דעתו גם ברכת הנותן לשכוי בינה לא יברך אחר שבירך יוצר המאורות וגם ברכת מתיר אסורים אחרי שהזכירו בשמ"ע במכלכל חיים ומסיק שם וז"ל הנ"ל דכפ"ק ברכות להקל ולא יאמ' גם אותן הב' ברכות אחר התפלה עכ"ל:

גירוקמ פון שמונה עשרה, שרייבט עהר דארט אז וויפאלד עהר זאגט יהיו לרצון א"י א פשיטא אז מ'מעג אלקעם זאגין ווארין ס'א"י גלייך ווי מ'א"י שוין אויס גיבאנגין פון שמונה עשרה, און ס'א"י פדאי זיך סומך אז ויין אויף די ארבע גדולים און ענפערין אמן נאך יהיו לרצון: יעצט אזוי וויי איד האב געענהן אנא"יעם דין אין ספר ערוך השלחן סימן ג"ב וועל איד עתם דא שרייגען קנקה רבים צו עין:

(עח) אזוי ווי ס'שטייט אין שלחן ערוך סימן ג"ב אז מ'קומט שפעט אין שיהל און מ'קאן ניט נאך קומען דעם מנין זאל מען אייגר הי' פען טייל מזמורים אבי צו דאבינין מיט מנין ווארין ס'א"י זעהר אגרויסי מאגרה, זאגט דער רמ"א אבער אלע ברכות השחר איז מען מתייב אז זאגען נאך דעם דאבינין, אויף דעם זאגט דער פרי חדש אז די ברכה פון אהי נשמה טאר מען ניט זאגען נאך שמונה עשרה ווייל מ'איז יוצא מיט מחיה המתים, און דער פרמ"ג זאגט אז ברכת התורה זאל מ'אויף ניט זאגען נאך דעם דאבינין ווייל מ'איז יוצא מיט אהבה רבה, דרויף שרייבט דער ערוך השלחן אז לבעתו ברויף מען ברכת הנותן לשכוי בינה אויף ניט זאגען נאך דאבינין ווייל מ'איז יוצא מיט יוצר המאורות אויף מתיר אסורים ברויף מען ניט זאגען נאך דאבינין ווייל מען האט שוין דערמאנט אין שמונה עשרה ביי מבקבל חיים כו' ומתיר אסורים:

(עט) **אנב** נחנך להודיע משיכ הבאר היטב סי' גיב סקיא וזיל, המניד הזוהר להביי כו' להתפלל כסדר ולא בדילוג כי העושה כן מהפך הצינורות, ומסיק שם הבאיהמ וזיל, אבל בתשובות חכיצ סי' ל"ז כתב שמשיכ בס' הזוהר להתפלל כסדר היינו שאינו מתפלל עם הצבור אבל אם איתר לבוא לביהכ"ג ובא כשהציבור מתפללין כיע מודי והיינו הזוהר והמניד הג"ל דמדלג כדי להתפלל עם הציבור, וכיכ הפריח בסיו' ג', עכ"ל הבאר היטב והובאו דברי הבאיהמ אלו בספרי עמק יהושע אחרון בהעלי לתרופה שם סוף סימן ג', והבאתי שם בספרי הגי' בסוף שער המורה בהשמטות דכן מסק בס' ארחות חיים מהרב הנאון דברזאן וציל בסיו' גיב בשם ספר מאורי אור והוסף שם בשמו דהשוהים לבא לביהכ"ג ואין מדלגין ממעם היפוך הצינורות הוא עובר על דברי חכמים כי זה רק דכתחילה אבל לא לעיכוב כלל ועייש שהביא רא' לזה עיכ לשוני שם :

(ס) **כתב** בתשובות הרמ"ע סי' פ"ד הובא במגן אברהם ריש סימן ס"ט בדיון פורס על שמע, דדוקא מי שלא שמע ברכו כלל דתירו

(עט) **אנב** איז נויטיג מדינע זיין וואס דער באר היטב ברענגט סימן גיב מיט דעם לשון, דער מגיד האמ מזהיר ניוועזין דעם הייליגען בית יוסף עהר ואל דאבינין כסדר נימ איבער-היפערין. ווארין דער וואס איבער היפערט קערמ עהר איבער די צנורות, מיהרמ דארט אויס דער באהימ וזיל, אבער דער חכם צבי ברענגט אין זיינע תשובות סימן ל"ז, אז דאס וואס ס'שטייט אין זוהר אז מ'זאל דאבינען כסדר. מיינט מן נור אז מ'דאבינט ביחידות אהן א ציבור, אבער אז ער האט פארשפעטיגט און איז גיקומען ווען דער ציבור האלט שוין אין מיטן דאבינען וענין אלקע מודה אז מ'זאל יוא איבער היפען כדי מ'זאל דאבינען מיטן ציבור, און אזוי אויף שרייבט דער פרי"ח סי' ג', ביו אהער איז דאס לשון פון באר היטב, און אויף ברענג איהם אין מיין ספר עמק יהושע אחרון אין קונטרס עלה לתרופה סוף סימן ג', אין אויף ברענג דארט אין סוף שער התורה אין די השמטות, אז אזוי פסקנעט דער בערזאנר רב פאר'ן ספר מאורי אור, און איז דארט מוסף פאר'ן מאורי אור וענין אז די וואס פערשפעט-טיגין דעם דאבינן כג"ל און היפערין נימ וענין זיי עובר אויף דברי חכמינו ז"ל, ווארין נור דכתחילה ברויף מען דאבינין זכיד כניג אבער נימ לעיכוב, און ברענגט דארט אראיה לדבריו ע"ש :

(ב) **אין** תשובות הרמ"ע סימן פ"ד שטייט און אויף דער מגן אברהם ברענגט איהם אין אנהויב סימן ס"ט אין דין פון פורס על שמע ד. ה. אז זאנען ברכו מיט קרושה ווען מ'האט פערשפעטיגט דעם מגן.

לומר בשבילו ברכו אף שכבר אמר יוצר אור אבל בשביל מי ששמע כבר ברכו מפי התון או מן העולה לתורה רק שהוא נתאחר מחמת שהאריך בפסוקי דזמרה ומתפלל ביחידות זעתה הניע לברכו היינו קודם שהתחיל יוצר אור אומרים בשבילו ברכו כ"ש הוא בעצמו אי איכא עשרה שרי לוי למימר ברכו אף שכבר שמע. אבל לאחר שהתחיל יוצר אור אין חוזרין בשבילו אם כבר שמע ברכו אף שלא שמע רק מהעולין לתורה וגם הוא בעצמו לא יאמר ברכו עכ"ל. וכ"פ בש"ע הרב רז"ש בנ"י ס"ט סע"ה, אבל מי ששמע כבר קדושה אין לו לומר קדושה עוד פעם כשהניע לתפלה י"ח כאשר הוא מתפלל ביחידות, וכן שמעתי מרבנן קשישאי דהסברא נותנת בן דיש לחלק בין ברכו לקדושה, דכש"מא ברכו כך היא סדר התפלה לומר ברכו קודם יוצר אור אבל קדושה הסדר התפולה לאמרו השי"ן אחר השמונה עשרה ולמה יאמר עתה קדושה כיון שאין סדר התפלה כך והוא כבר שמע קדושה, אך מי שלא שמע עדיין קדושה התירו לו לומר ג' ברכות ראשונות

שהייבט עהר או דוקא ווען מ'האט ניט ג'הערט קיין ברכו דעמאלט מעג מען זאגען פיר איהם קדיש מיט ברכו אפילו עהר האט שוין ג'זאגט יוצר אור, אבער או עהר האט שוין ג'הערט ברכו פונעם תון אדער פון א עולה לתורה נור עהר האט פערשפעטיגט ווייל ער האט גילאסין ג'זאגט פסקין דזמרה אין דאכינט ביחידות אין עהר האלט ביי ברכו איידער עהר האט אהן ג'הויבען יוצר אור, או ס'איז דא צעהן מענטשין מעג מען זאגן פיר איהם ברכו אכל שכן אז ער אלעין מעג זאגין האמש ער האט שוין ג'הערט כנ"ל, אבער או עהר האט שוין אהן ג'הויבין זאגין יוצר אור, ואל מען ניט זאגין פיר איהם ברכו כל שכן אז עהר אלעין מאר אונדא ניט זאגען ווייל עהר האט שוין ג'הערט, אפילו פון אעוזה לתורה עכ"ל, אין אזוי פסקינט אויך דער רב שלחן ערוך סימן ס"ט סעיף ד', אבער קדושה וויבאלד עהר האט שוין ג'הערט קדושה אין יעצט אז עהר האט ג'דאכינט ביחידות מאהר עהר ניט זאגין קיין קדושה, אין אזוי האב איה ג'הערט פון גרויסע רבנן אז די סברה ניט אזוי מיט אז ס'איז אהי"וק צווישען קדושה און ברכו כנ"ל, ווארין בשלמא ברכו איז אזוי דר סדר התפלה פריער ברכו נאכהער יוצר אור, אבער קדושה איז דער סדר צו זאגען נאך שמונה עשרה אז דר חזן זאגט איבער, ע"כ אז ער האט אבער שוין ג'הערט קדושה פארזאם ואל עהר משנה ויין דעם סדר התפלה צו זאגען אין מיטין קדושה או עהר האט שוין ג'הערט אבער ווער ס' האט ניט ג'הערט קיין קדושה, האט מען מתיר ג'וועזין צו זאגען די ער-שטע דריי ברכות מיט קדושה הוף, אבער ניט אז ער האט שוין ג'הערט

קדושה

בקול עם קדושה אבל לא למי ששמע כבר קדושה לפי שאין סדר התפלה כך כמובן:

(פא) הנה מה שיש נוהגין לענות אמן אחר השי"ן שענה אחר הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד גם אחר העולה לתורה שענה אחר הקהל ביהל"ו, הנודבר זה כתוב בסידור דרך ההי"ם אחר ושתכח בס"י ב' וז"ל כתב בס' שערי אפרים קצת שי"ן כשהציבור אומרים ביהל"ו עונה אחריהם אמן וחוזר ואומר ביהל"ו ומעות הוא בידם כיון שאומרים מיד ברוך ה' כו' א"צ לומר אמן, אבל הצבור יאמרו אמן אחר השי"ן אף שאמרו בתחילה ביהל"ו וכן נוהגין, עיין פרמ"ג סי' נ"ז עכ"ל, והפמ"ג סי' נ"ז כתב שם וז"ל ומ"מ יראה רשות הוא, אם ירצו הצבור עונין אמן, וכן הסכים בס' משנה ברורה דמביא בשם הפמ"ג סי' נ"ז דהכריע לבסוף דרשות הוא ביד הצבור אם ירצו עונין ע"ז אמן ומסיק המ"ב שם וז"ל ועכ"פ מי שהוא עומד במקום שאסור להפסיק לא יענה אמן זה, הרי להדיא דבמקום שמתור להפסיק הוא מסכים לענות אמן שם, וכן בקיצור ש"ע סי' ט"ז סעי' ה' כתב שם דיש נוהגין לענות לענות אחר השי"ן אמן אבל השי"ן לא יענה אחר אמירת

קדושה וי"ל דער סדר התפלה איז ניט אזוי כמובן:

(פא) דאם וואס ס' פאר האטן זייל וועלכע זענען זיך נוהג נאך זאגן אמן נאך'ן עולה לתורה ווי עהר זאגט ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אויף געפינט זיך אין סידור דרך ההי"ם נאך ושתכח סימן ב' מיט דעם לשון, ס' שמי"ט אין ספר שערי אפרים, אז א זייל חזנים, ווען דער ציבור זאגט ברוך ה' המבורך כו' ענפערין ווי אמן, נכחער זאגט ער ברוך ה' המבורך כו' אבער ווי האפען אגרויסין טעות, ווייך ווי ענפערין הייבט ברוך ה' המבורך ברויכען ווי ניט זאגען אמן, אבער דער ציבור זאגט נאך'ן סוף אמן האטשי ווי האבין פריער גוזאגט ברוך ה' המבורך כו' און אזוי איז מען זיך נוהג אין דער פרי מגדים סי' נ"ז שרייבט מיט דעם לשון, דאך ווייזט אויס אז עס איז ארשות, אז ווער סווייל מען ענפערין, און אזוי איז אויף מסכים דער משנה ברורה עהר פריענט דארט פיר דעם פרי מגדים סימן נ"ז אז צום סוף איז עהר מבריע אז ס' איז ארשות אז דער ציבור וי"ל מענין ווי ענפערין אמן, און דר משנה ברורה פיהרמ אום וז"ל, ער פ"ר פנים אז מ'האקט אויף אזוי אארט וואס מ'טאר ניט מפסיק ויין זאל מ'ניט זאגן דעם אמן, זעהט מ'דאך מפורש אז וויפאלד מ'האקט אין אזוי אארט וואס מ'מעג מפסיק ויין איז עהר מסכים מוזאל ווא זאגן אמן הנ"ל, און אין קיצור ש"ע סימן ט"ז סעיף ה' שרייבט דארט אז זייל

הקהל עכ"ל, מכל הלין מבואר שנכון לענות אמן אחר השי"ע העונה ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אבל אחר כתבי זאת מצאתי להגדול שבאחדונים בסידור הרב ארטור כהל' תפלה אחר דין קדושת תפילין וז"ל, ולא יענה אמן אחר השי"ע שאומר ברוך ה' הלא כי אין צריך כלל לענות אמן זה וכו' ולכן אין להשי"ע להמתין עד שיסימו הצבור ביה"צ אלא עונה עמם ביחד עכ"ל :

(פב) וזה רמז לי ידירי הרב הג' ר' חיים נאה שליט"א בעהמ"ח ס' קצות השלחן בהלבוש שכתב בסימן נ"ז שטוב הוא שהשי"ע יחזור ברוך ה' לעולם ועד, בלחש, דיש לומר דלכך יענה השי"ע, בלחש שלא יביא את הקהל למסק עניית אמן כאשר יש מחלוקת בזה בין הפוסקים, כי בסידור יעב"ץ כתב ג"כ וז"ל ועונים אמן אחר השי"ע שכ"ש קודם ברכו ס"י ג' וז"ל, כורע בברכו וזוקף בשם ועונים אמן אחר החזן וכשיש מנין מצומצם אומר החזן והקהל ביחד ברוך ה' המבורך לעולם ועד ואין עונים אמן, הרי מבוא, להדיא רכשיש יותר ממנין מצומצם אז עונים אמן אחר החזן העונה ברוך ה' המבורך לעולם ועד :

וענין ז'ך נוהג צו ענפערין אמן נאד'ן חזן או עהר זאגט ברוך ה' המבורך אפער דער חזן זאל ניט זאגן קיין אמן נאד'ן קהל עכ"ל, פון דעם אלעס זעהן מיר אז ס'איז גלייך צו זאגן אמן נאד'ן חזן או עהר זאגט ברוך ה' המבורך וכו', אפר נאך מיין שרייבן האב איך געפונן אין סידור הרב אין הלכות תפלה מיט דעם קשון, מ'זאל ניט ענפערין אמן נאד'ן חזן או עהר זאגט ברוך ה' המבורך כו', ווארין מ'ברויך דעם אמן ניט זאגן, דרייפער ברויך דער חזן ניט ווארטיין ביז דער קהל נועט אויס זאגן ברוך ה' כו' נור זאגן גלייך מימן קהל :

(פג) און דאס האט מיר אן גיוויזען הרב ר' חיים נאה ג"י אין לבוש וואס שרייבט אין סימן ג"ז אז ס'איז געמער אז דער חזן זאל זאגען ברוך ה' המבורך ו"ל, שטיל, קאן מען זאגן אז דרייפער זאל דר חזן זאגן שטיל, פרי דער קהל זאל ניט קומען צו אספה אמן אזוי ווי ס'איז א מחלוקת צווישען די פוסקים און דער סידור יעב"ץ שרייבט אויך אז מ'זאל ענפערין אמן נאך ברוך ה' המבורך כו', עהר שרייבט דארט אין די דינים וואס פאר ברכו מיט דעם קשון, מ'זאל ז'ך גיקען ביי ברכו און אויך שטעלן ביים שם, און מ'ענפערט אמן נאד'ן חזן, און אז ס'איז נאר אמנן מצומצם זאגט דר חזן מימן קהל צו זאמען ברוך ה' המבורך וכו', און ניט ענפערין אמן, זעהן מיר דאך מפורש אז אויב ס'איז דא מעהרר מענטשן ענפערט מען יא אמן נאד'ן חזן או עהר זאגט ברוך ה' המבורך וכו'.

(פג) ודגה החיי אדם כתב כלל י"א סימן ה' וז"ל, ואחר שאמר השי"ן ברוך ה' המבורך לעולם ועד אין צריך לענות אמן, והנה אין אני רוצה להכניס ראשי להכריע בין ההרים הגדולים האלו אשר קטנם עבה ממתני, רק זאת נוכל בודאי לומר שאלו ואלו הם דברי אקים חיים, ודעביד כמר עביד, ודעביד כמר עביד:

(פד) ועתה אבאר בעזתי הרין המוסכם ברוב האחרונים דאם אחר לא שמע מהשי"ן כשאמר ברכו רק שמע מהקהל היינו י' אנשים שאמרו ברוך ה' המבורך לעולם ועד עונה עמהם ג"כ ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אבל אם שמע רק מהשי"ן מה שעונה אחר הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד לא יענה עמו רק יענה אמן על דבריו. שהרי הרב ארמ"ז אומר כן בשלחן ערוך שלו בסי' ג"ז סעי"ב דכן עיקר שאם ט' שמעו מהשי"ן ברכו ועונין אחריו יכולים כל הקהל לענו' עמהם אע"פ שלא שמעו מהשי"ן ברכו את ה' המבורך וכו' כיון שיש כאן עשרה האומרים דבר שבקדושה, וכן כתב בסידור דה"ח אחר ישתבח סי' ב' ומסיים שם בסידור דה"ח א"ר סי' קל"ט דלא כמ"א סי' ג"ז וכן הלכה:

(פג) און דער חיי אדם שרייבט אין כלל י"א סימן ה' אז נאך דעם ווי דער תזן זאגט ברוך ה' המבורך כו' ברוך מען ניט זאגן אמן און מיר ווילן זיך ניט מכניס זיין צו מכריע זיין צווישען די גרויסן בערג וואס זענן מידל גרעסר פאר מיר, נור דאס קאנען מיר פונדא זאגן אז די פוסקים און די פוסקים זענן אלע דברי אקדמי חיים, און ווער עס מהוט ווי דער איז גוט און ווער עס מהוט ווי דער מהוט אויך גוט:

(פד) יעצט וועלן מיר מבאר זיין דעם דין וואס איז מוסכם ב"י רוב אחרונים ווי באלד מ'הערט ניט פון תזן ברכו נור פון ציבור זיי האבען זאגט ברוך ה' המבורך כו' זאל מ'זאגען מיט זיי ברוך ה' המבורך כו' אבער אז מ'האט נור גיהערט פון חזן אז עהר ענפערט נאך'ן קהל ברוך ה' כו' זאל מ'ניט זאגען ברוך ה' המבורך נור ענפערין אמן, ווארין דה רב ש"ע אין סימן ג"ז סעי"ב זאגט אויך אזוי, און שרייבט אז אזוי איז דער עיקר, אז זיין מענשין האבן גיהערט פונם ש"ץ ברכו און ענפערין נאך איהם קאנען אנדערן אויך ענפערין תאמש זיי האבן ניט גיהערט פונם תזן ברכו ווייל סא"ז דא צעהן וואס זאגען אדבר שבקדושה, און אזוי שרייבט דער סידור דרך החיים פאר'ן אר"י רבה סי' קל"ט, און אזוי איז די הלכה:

(פה) ועתה נבאר הדין בעוה"י האיך הדין בברהמ"ז אם עונין אמן אחר המברך שחוזר ועונה ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, הנה דין זה מבואר בהלבוש סוף סי' קצ"ח דשלושה או עשרה שאכלו כאחד לא תקנו להם לומר אמן אחר המברך שחוזר ועונה ברוך שאכלנו או בעשרה ברוך אהינו וכו' כדי שיבינו לבם שלא יפסקו ויצטרפו עם ברכת הזימון, וכן פסק הפמ"ג בסי' קצ"ח במש"ז סק"א וז"ל, ולענין אמן המתבאר מדברי הלבוש והמברך אין עונה אחריהם אמן כו' ולאחר שאומר המברך ברוך נ"כ אין עונים האוכלים עמו אחריו אמן כדי ליתן לב ולצדק ברכת הון יעו"ש, והבא לשם כשהמברך אומר ברוך יענה נ"כ אמן עכ"ל הפמ"ג, ובא"ר סי' קצ"ח סק"ב כתב וז"ל באם עונה אחר המברך ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד תו לא צריך לענות אמן על העונים דהרי ענינו ברוך ומבורך הוא במקום ברוך שאכלנו של העונים ואם שכח ולא הוי אדעתו כשאמר המזמן נברך ולא אמר ברוך ומבורך אזי, צריך שיענה אמן אחר העונים ואפשר דגם עונה אמן אחר שחוזר המברך ואומר ברוך שאכלנו דלא כמ"ז ע"כ הא"ר, כללו שיר הנכנס אצל המברכין בזימון או שהיה שם ולא אכל

(פה) יעצמו ועלין מיר מבאר נ"ן בעוה"ה דעם דין פון ברכת המזון אייב מ'ברויף ואגין אמן נאך דעם מברך נען עהר ענפערט ברוך שאַכְלנו משלו ובטובו חיינו, דער דין איז מבואר אין לבוש סוף סימן קצ"ח אז דריי אדער צעהן מענטשין האבין צוזאמן יונגעסין זאל מען ניט זאגען אמן נאך מברך אז עהר זאגט ברוך שאַכְלנו כו' אדער ברוך אהינו כו' כדי זאלין אויס הערין אין מכוון זיין צו דער ברכה פון מזמן אין אזוי פסק'נט דער פרי מגדים אין סימן קצ"ח אין משבצות והב סעיף קטן א' מיט דעם לשון, אַקאַיִן אמן איז מתבאר פון לבוש או דער מברך זאל ניט ענפערין אמן נאך די בנטשרם, און זיי זאלן אויף ניט ענפערין אמן נאך איהם אז עהר זאגט ברוך שאַכְלנו כו' כדי זיי זאלין צו הערין און מצד פון ברכת הון, און אז מ'קומט אריין נען דר מברך זאגט ברוך כו' ברויף מען זאגען אמן, ביז א הער איז דער לשון פון פרי מגדים, און דער ארי' רבה סימן קצ"ח סעיף קטן ב' שרייבט מיט דעם לשון, זיי באַרד מ'ענפערט נאך'ן מברך ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ברויף מען שוין ניט זאגען אמן נאך די וואס זיי ענפערין ברוך שאַכְלנו כו' זאריין דאס איז דאך במקום ברוך שאַכְלנו כו' נור וויב'לד מ'האט פערנעסין צו זאגען ברוך כנ"ל דעמאקס ברויף מען זאגין אמן נאך די וואס ענפערין ברוך, און ס'קאן זיין אז מ'ברויף זאגין אמן אויף נאכדעם זיי דער מזמן זאגט ברוך שאַכְלנו ע"כ לשון הא"ר, דער כלל איז אז מ'גע'הט אריין אין

כלל כשהמברך אומר נברך שאכלנו משלו עונה ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, ואם נכנס וכבר אמר המברך נברך ושמע רק מהעונים שאומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו עונה אחריהם אמן, וכן הדין אם המסובים יודו אומר ברוך להינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם כבר אמר המברך עונה אמן, כן כתב בחיי אדם כלל מ"ח סי' י"ז כדברי הלבוש והא"ר דלא כטו"ז סי' קצ"ח סעיף קטן א':

(פו) הנה באמירת ברכו המוציא מבורך בהרמ"א סי' רצ"ג סעיף ג' לאטרו באריכות נועם כדי להוסיף טהול על הקודש, וכתב ע"ז בשע"ת שם סעיף קטן ב' בדי"ה וברכו באריכות נועם וז"ל וכתב בהלכות גדולות סוף הלכות ציצית ומבע"י ל"י לאינש לאגודי [ר"ל להאריך ולהמשיך] בברוך ה' לעולם ועד באפוקי שבתא כי הכי דניתצל מהויקא דהאי שבתא והביאו בברכי יוסף ושם כתב שראה מטרת יד הקודש מהרח"ו בשם רבינו האי גאון ז"ל קבלה דמנכי שיש הצלחה כשמושיך אדם ומאריך באומרו ברוך ה' המבורך לעולם ועד באפוקי שבתא עכ"ל השע"ת ע"כ יש ליוהר בזה מאד:

אין א' שטוב און מ'טרעפט ביים בענטשין, אדער ווער ס'איז גינעוין אי שטוב און האט ניט גינעסין מיט זי, אז דער מזמן זאגט נברך ענפערט מען ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, אז ווען עהר איז אריין גיקומען האט שון דער מזמן גיהאט געזאגט נברך, נור עהר האט נאר גיהערט אז מ'ענפערט ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ענפערט עהר נאך זיי אמן, און אזוי איז דער דין אז די מסובים זענען צעהן ענפערט עהר ברוך להינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד אז דער מזמן האט אפער שוין גיזאגט ברוך בו ענפערט עהר אמן, אזוי שרייבט דער חיי אדם כלל מ"ה סימן י"ז ווי דער לבוש:

(פו) בענען ברכו פון מוצאי שבת קודש שרייבט דער רמ"א סימן רצ"ג סעיף ג' מ'זאל זאגען ברכו באריכות נועם ד. ה. אפיסיל לענגער און מיט א' ניגון בדי מוסיף צו זיין מחול על תקודש שרייבט דארט דער שערי תשובה אין סעיף קטן ב' מיט דעם קשון דר הלכות גדולות סוף הלכות ציצית שרייבט מ'ברויך ציהען ביי ברוך ה' המבורך כו' מוצאי שבת בדי מ'זאל ניצול ווערין פון שקעכטס די וואך, און דר ברכי יוסף בענטש איהם און שרייבט דארט אז עהר האט גיזעהן פון הרב רח"ו פאר'ן רב האי גאון ז"ל, ס'איז בקבלה אין אויס גיפריבט אז ס'איז מסוגל צו הצלחה אז מ'דערלענגערט ביי ברוך ה' המבורך ל"ו מוצאי שבת עכ"ל השערי תשובה, על גן ברויך מען זעהר גיזען זיין אין דעם:

(טו) בשמשים יוצר המאורות קודם הש"ץ ושומע מאחרים שכימו יוצר המאורות צריך לענות אמן טכר המטימים שהוא שומע

אחר שהוא כבר סיים יוצר המאורות:

(פח) דגה יש נוהגין שהש"ץ מסיים ברכת נאל ישראל בתשאי כרו שלא יביא את הצבור לירי ספק עניית אמן, הנה בש"ע יש ב' דעות לענין עניית אמן בסי' קי"א סעי"א, דהמחבר פוסק דלא יענה אמן משום סמיכת נאולה לתפלה והרמ"א פוסק שמותר לענות אמן על נאל ישראל וכתב שכן נוהגין, א"כ זה המנהג הוא דוקא שייך במקום שמתפללין כולם בפעם א' אבל במקום שמתפללין הרבה פעמים ומנין הב' מסתיין להתפלל עוד פעם במנין בודאי אסור להש"ץ לסיים בלחש ברכת נאל ישראל כמ"ש לעיל בסי' כ"ז בשם ספר חסידים סי' רנ"ד שהואמר בלחש ברכות התורה ושאר ברכות הוא חוטא ונוול את המקום שהרי לא נמצא מי שיענה אמן אא"כ הוא מרים קולו בברכה עכ"ל, ונמצא שנוול להקב"ה את האמן וכמו שפירש רש"י ז"ל בברכות דף ל"ה על הנמרא דכל הנהנה מן העולם בלא ברכה נקרא גזול ופירש רש"י שנוול להקב"ה את ברכתו וכאן ג"כ

(טז) אָן מ'לְאִזֵּם אוֹים יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת פֶּאֶרְן תֵּן אוֹן מ'הֶעֱרַם מִן אַנְדֶּעֶרִי וְעַן וַיִּי לְאִזֵּן אוֹים יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת בְּרוּיָה מִעַן עֲנַפְעֶרִין אָמֵן מִן אֶלֶע וְוֵאם לְאִזְעֵן אוֹים יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת, וַיִּיל עֶהָר אֶלְיִן הָאֵם שׁוּיִן אוֹים נִיְקִאזֵם דִּי וְעַלְבֵּי בְּרַכָּה:

(פח) אָזוּי ווי ס'פֶּאֶרְהֵנן מְהִייל חֲזָנִים וּוּם זַעֲנן זִיָּה נוֹהֵג אוֹים צוֹ לְאִזֵּן גָּאָד יִשְׂרָאֵל שְׁמִיל פְּדִי קֶהָר זִיָּה נִיט קוֹמִין צוֹ אֶסְפֵּק אָמֵן, אִיז אוּוִי אִין שִׁעַ ס' קִיָּא סְעִיָּא אִיז דָּא צוּוִי דְעוֹת וְעַנְיִן עֲנַפְעֶרִין דְעַם אָמֵן, דִּר מְרַבֵּר פֶּסְקִינְט אִז מ'זֵאל נִיט עֲנַפְעֶרִין אָמֵן וַיִּיב מ'בְּרוּיָה סוֹמְךָ וַיִּין גָּאָל יִשְׂרָאֵל צוֹ שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה, אִין דִּר רַמ"א פֶּסְקִינְט אִז מ'מַעַג זִאגִין אָמֵן גָּאָד גָּאָד יִשְׂרָאֵל, אִין עֶהָר שְׁרִיבְט אִז אוּוִי אִין מַעַן זִיָּה נוֹהֵג, קוֹמֵט אוֹים אִז דִּר מְנַהֵג וְוֵאם דִּי חֲזָנִים לְאִזֵּן אוֹים שְׁמִיל גָּאָד יִשְׂרָאֵל אִין נִיר דָּאָרְט ווי אֶלֶע דִּאבִינֵן מִיט אֶמְאָרְל צוֹ זִאסִין, אֶבְעֵר נִיט אִז מ'דִּאבִינְט עַטְלִיבֵט מְאָדֵּךְ אִין אִיין מְנַן וְוֵאָרְט אוּרְן אַנְדֶּעֶרִין מְאָדֵּךְ דִּר חוּן נִיט אוּיִסְקִאזִין שְׁמִיל גָּאָד יִשְׂרָאֵל ווי מִיר הָאבִין גִּישְׁרִיבְעֵן אוּיבִין סִימֵן כִּי פֶּאֶרְן סְפֵר חֲסִידִים אִז מ'קִאזֵם אוֹים שְׁמִיל א בְּרַכָּה אִין מַעַן אַרְחוּמָא אִין מְגִלִּית הַשִּׁית דְעַם אָמֵן וַיִּיב מ'קִאָן נִיט עֲנַפְעֶרִין אָמֵן פִּידיִין מ'זֵאָנְט רִוּיָה דִּי בְּרַכָּה, אִין רִשִׁי זֵאָנְט אוּרְךָ אִין בְּרִכּוֹת דָּף לִיָּה אוּרְךָ דִּי גְמָרָא פֶּל הַתְּהִנָּה מִן הַעוֹלָם הַזֶּה בְּלֵא בְּרַכָּה וְעֶרְטֵם אָן גִּיהוּסִין גְּזִלְךָ, זֵאָנְט רִשִׁי עֶהָר גְּזִלִּית הַסְבִּיָּה דִּי בְּרַכָּה, דָּא גְּזִלִּית עֶהָר אוּרְךָ הַקְבִּיָּה דְעַם אָמֵן מִן גָּאָל יִשְׂרָאֵל

נזול להקב"ה את האמן של ברכת גאל ישראל כבספר חסידים הנ"ל ובפרט שהמנהג הזה לא נמצא בשום פוסק, ובאמת אין זה חשש כלל שמה יענה אחד אמן על ברכתו כיון שהרמ"א פוסק שיותר לענות אמן על ברכת גאל ישראל וכתב שכן נוהגין, וכ"כ בלבוש ע"פ הקבלה הובא במנ"א סק"ב, וכ"פ בש"ע הרב אדמו"ר סו"ט סע"ט ומ"י קו"א סע"א והוא מדברי הטור דיותר לענות אמן, ובפרט בזה בודאי הכל יודעים דברי המנ"א משי"כ בזה בס"י ס"ז סע"ק י"א דאם ירצה יוכל לכיוון לסוים עם הש"יך [בשות] ואז אינו מחויב לענות אמן, ות"ו להנהיג המנהג הזה במקום שיש אנשים שעדיין לא התפללו דודאי אינו נכון לברך אז ברכת גאל ישראל בלחש ולגזול להקב"ה את האמן כבספר החסידים הנ"ל ;

(פ) זאת גם כן צריך להודיע מה שכתב המחבר סוף סימן ר"יג סע"ף ג' דאין אדם יוצא בשמיעת הברכה אפי' יענה אמן אלא אי"ב שמעה מתחילתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו והמברך נתכוין ג"כ להוציא ידי חובתו ;

(צ) צריך לרקק מאוד בהר' אמנים האלו, אחר השומר עמו ישראל לעד ובשבת אחר הפורס סוכת שלום, ואחר המחזיר שכינתו לציון

ווי אין ספר חסידים הנ"ל, ובפרט אז דער מנהג ג'פונגט זיך גיט אין קיין שום פוסק, באמת אין דאס גאר קיין רש"ש אז איינער וועט זאגן אמן נאך זיין ברכה, ווייל דער רמ"א פסק'נט אז מ'מעג ענטפערין אמן נאך גאל ישראל און שרייבט אז אזוי אין דער מנהג, און דער מגן אברהם סע"ף קמ"ב ב' ברענגט פאר'ן לבוש ע"פ הקבלה, און אזוי פסק'נט און דער רב ש"ע סימן קי"א סע"ף א' ווי דער טור אז מ'מעג ענטפערין אמן, ובפרט אז אלע ווייסן וואס דער מגן אברהם שרייבט אויף דעם סוף סימן קי"א אז מ'ויל קאן מען מכוין זיין אויס לאזן גלייך מיט'ן תיון אין מען שוין גיט מחויב צו זאגן אמן, מ'טאר גיט איין פיהרען דעם מנהג אויף אַרמט וואס ס'איז פאר'הנין מענש'ן וואס האב'ן נאך גיט גידאבניט אין אונדא' גיט רעכט צו זאגן גאר ישראל שפיל און צו גז'ל'ן הקב"ה אאמן ווי אין ספר חסידים הנ"ל :

(פ) דאס בריוף מען מו'דע זיין וואס דער מחבר שרייבט סוף סי' ר"יג סע"ף ג' אז מ'איז גיט יוצא בלויס מיט'ן הערין און זאגן אמן, סידין מ'הקטט די גאנצע ברכה פון אנהויב ביז'ן סוף און מ'איז מכוין יוצא זיין חייב און דער מברך אין מכוין מוציא זיין דעם שומע :

(צ) מען בריוף זעהר מרקקט זיין ביי די פיער אמן'ס, נאך השומר עמו ישראל לעד, און שבת נאך הפורס סוכת שלום וכו', נאך

ואחר מדי המתי' ואחר ברכת נומל קודם שיענה מי שנמלך כל טוב שיענה קודם על הברכה:

(צא) **אנב** אביא משיב הרוז' מי' תרכיא סיך בי' מי שרוצה להזכיר את השם לא יאמר אדושם כי אין זה דרך כבוד של מעלה ארא יאמר השם עכ"ל:

(צב) **אנב** אודיע דבר נחוצ' אשר כתב בס' הגן ליום כיג' היות יש בני אדכ שמתפללים במהירות ויאמרו על השם קריאתו כשוא תחת הד אָרְרֵנִי, ובודאי אין זה מן השם שיהא מורה על אדנור, שהוא אדון הכל, רק צריך להדגיש החלום של אָרְרֵנִי או הוא מלשון אדון שהוא אדון עולם אבל אם יאמר אדם אָרְרֵנִי הלא היא אינה תיבה כלל, וע"כ אם יאמר אדם איזה ברכה ויאמר קריאת השם כלשון אָרְרֵנִי הלא אינה ברכה כלל כי כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, וברכה כזו הלא היא בלי שם ואינה ברכה ונזול להקב"ה וכאלו מעל בקדשי שמים, כי קודם הברכה הלא אמרו רז"ל רע"ז כתיב לר' הארץ ומלואה וגורם שחבירו יאמר אמן לבטלה, כי אם אינה ברכה אסור לומר אחר' אמן, והוי כאמן יתומה:

(צג) **והנה** הנודע ביהודה מה'דוק סי' ב' כתב דבהשם הנכבד צריך לקרותו מלרע הנו"ן נקודה בתנועה גדולה ונח נראה, ומ' שקורא את השם מלעיל הוא עצמו מלרע עכ"ל, ע"כ לפי זה צריכין ליותר

המתויר שכינתו לְצִיּוֹן נֶאֱדָר מְתוּחַ תְּמִתִּים, נֶאֱדָר בְּרֶכֶת הַגּוֹמֵל אֵיידֶער מ'עֲנֵנְעֵי'ט מ'י שְׁנִמְלֶךְ כ'י זֶאָר מְעַן פְּרִיֶער זֶאָנְעֵן אִמֵּן אוֹיף דְּעַר בְּרַכָּה: (צא) **רַעַר** מו"ז סי' תרכ"א סעיף קמ"ב שְׁרִייבֵט ווער ס'וויכ מ'זכיר זיין דַּעַם שֵׁם זֶאָל עֵהר נִיט זֶאָגִין אַדוּשֵׁם, וְזֶאָרִין דָּאָס אִיז נִיט קִיין דְּרָךְ כְּבוֹד אֶקִיִּינן הִימְמַעַל, נור עֵהר בְּרוּיָךְ זֶאָגִין הַשֵּׁם עִכ"כ:

(צב) **נֶאֱדָר** וועלן מיר מודיע זיין אנוימ'גע זאך ס'איז פֿאַרְהֶאָגִין מְעַמְשִׁין וועלכע דאב'נען גיך זאנען זיי דַּעַם שֵׁם מִיט אַ שְׂוֹא אִינְמַעַרִין ד' אָרְרֵנִי און דָּאָס אִיז גָּאָר קִיין שֵׁם נִיט, נור מְעַן בְּרוּיָךְ אויס דְּרוֹקִין דַּעַם חוֹכֵם און זֶאָגִין אַרְרֵנִי הַעֲרֵשֶׁט אִיז רַעַר מִיִּינְגֵּן לְשׁוֹן הָאָר. ווי אָדוֹן עוֹלָם דְּעַר הָאָר פֿון דְּעַר וועלכע אָבְעַר אַז מ'זֶאָגֵט אַדָּן אִיז עַם נֶאֱהָר קִיין וְזֶאָרֵט נִיט, ע"כ אַז מ'זֶאָגֵט אַ בְּרַכָּה און מְעַן זֶאָגֵט אָרְרֵנִי אִיז עַם נֶאֱהָר קִיין בְּרַכָּה נִיט, וְזֶאָרִין יַעֲדֶער בְּרַכָּה וְזֶאָס דָּאָס נִיט קִיין שֵׁם וּמַלְכוּת אִיז קִיין בְּרַכָּה נִיט, און מְעַן נִזְכָּרַת הַשְׁמִי"ת און מ'איז מוֹעֵל אין הַיִּיִלְיָקִיט, וְזֶאָרִין ס'שְׁמִי"ת לְד' הָאָרֶץ וּמַלְאָה, זֶאָגֵט ד' נְמָרָא דָּאָס מִיִּינֵט מְעַן פֿאַר דְּעַר בְּרַכָּה, און אִיז גוֹרֵם אַז מְעַן זֶאָגֵט נֶאֱדָר אִמֵּן לְבַטְלָה וְזֶאָרִין אַז ס'איז נִיט קִיין בְּרַכָּה מֵאַהֲרַר מְעַן קִיין אִמֵּן נִיט זֶאָגִין ס'הַיִּיבֵט אַווי ווי אִמֵּן יתומה:

להדגיש בהשם החולם שאחר הדי' וגם הנו"ן לקרותה מלרע כדבריו הנודע ביהודה וק"ל:

(צד) **אנב** נחוק לנו להודיע עוד מענין זה שנשרש בין רוב אנשים השיבוש הגדול שאומרים הודו לךני כי טוב, או הודו לךני קראו בשמו, או שירו לךני כל הארץ, או ויאמר כל העם אמן והלל לךני, או לךני הישועה או זמרו לךני חסידיו ובדומה הרכה, וצריך לדקדק בזה מאוד לאמור הודו לאדני ולהדגיש האלף היטב כי בלא האלף הלא אינו שם כלל למו יאמר הודו ופי הוא דני אם יאמר במהירות הודו לךני או אפי' אם יאמר עם החולם הודו לךני מי הוא הדני בלא האלף ורק עם האלף הוא שם הארון השם צבאות ית"ש אבל כפי הא' אינה שם ולא תיבה כלל ע"כ למעשה ולמע"ש צריכים הרבה לדקדק בזה לכל מי שיראת השי"ת נגע בלבבו

(צה) **גם** צריך כל איש אשר יראת השם ית' נוגע בלבבו לקיים מה שכתב בסידור האר"י ז"ל תובאו דבריו הקדושים בחיי אדם כלל ה' סימ א' וז"ל ויירא ויודעו איבריו בשעה שמוכר השם ולא שם המיוחד בלבד אלא כל השמות שאינם נמחקים המיוחדין לשמו הגדול ביה' גם תובא זאת

(צד) **נאך** איז נויטיג מודיע צו זיין פון דעם זעקבין ענין וואס ס'איז אייני גיווארצילט פיי רוב מענטשן אגרויסער גרויו, מ'זאגט הודו לךני כי טוב, אדער הודו לךני קראו בשמו, און שירו לךני פד הארץ, און ויאמר כל העם אמן והלל לךני, און דני הישועה וכו', און זמרו לךני חסידיו ובדומה פיהג אעקבע, און מ'ברויף זעהר מדקדק זיין אין דעם און זאגען הודו לאדני און ארויס זאגין די אלף דימליף, ווארין אהן דער אלף איז עם דאך נאך קיין שם ניט, צו וועמין זאגט מען הודו, און ווער איז דני אז מ'זאגט ניה הודו לךני, אדער אפי' אז מ'זאגט מיט אהולם הודו לךני, ווער איז דני אהן א אלף, נור מיט אלף איז עם דער נאמין פון השי"ת, אבער אן דער אלף איז עם קיין שם ניט און אפי' קיין ווארט ניט, על כן למען השם למעשה ברויף מען גוט מדקדק זיין אין דעם ווער ס'האט נור א פינגק יראת שמים אין הארצין וז"ל:

(צה) **אויך** ברויף יעדער מענטש וואס האט א פינגק יראת שמים אין הארץ מקנים זיין וואס דער הייליקער האר"י ז"ל שרייבט, (און ס'ווערט אויך גיבראכט אין חיי אדם כגד ה' סימן א') און דאס איז זיין לשון, מ'ברויף מרא האבין און אקע איברים זאלין ציטערין ווען מ'איז מ'זכיר דעם שם, ניט פלוים דעם שם המיוחד נור אפילו אקע שמות וועלכע דער דין איז אז מ'טאר ניט אפ מעקין, וועלכע זענן נור השי"ת נאמין, אויך דער ספר יסוד ושורש העבודה דף י"ב און ברענגט דאָרט אמעשה

בספר יסוד ושורש העבודה דף י"ב ע"ב, ומביאים שם מענין זה מעשה נורא, וזה לשון הספר יושיה ובסידורי האר"י ז"ל כתב בהוכרת השם 'זרעו כל איבריו ומביא שם מעשה נורא על זה הענין וז"ל, המחבר זרע יצחק ז"ל אנגיד ושמע בב"ד שז מעלה קול רעש גדול פנו מקום לצדיק אחד שנפטר וקבלוהו בכבוד גדול ונתנו לו מ"ת בדרועו ושאלוהו קיימת משי"כ בזה ואמר הן, קיימת מצוה ראשונה שהיא פריה ורבי' לא להנאתך אלא לשם שמים ואמר הן, ואמרו מי מעיד כך ובאו המלאכי' שנבראו מהמצות אשר עשה עד אין מספר והעידו בו, זה אומר נבראתי, ממצו' זו וזה מזו וכן כולם, אח"כ הביאו לפניו ארבעה טורים ושאלוהו קיימת תורה שבע"פ ואמר הן, ומי מעיד ובאו המלאכים כנ"ל והעידו בו, שוב שאלוהו נזרת מלחוציא שם שמים לבטלה וידום, חזרו ושאלו אשתיק ולא אמר להו ולא מירי, והכריזו אחר עדות, ובאו גדודי מלאכי חבלה לכבושים ומתעטפי' שחורים והעידו בו, זה אומר נבראתי ביום פלוני כשהוציא איזרות כך וכך בתפלה בלי כוונה, וזה אומר כך, ויקרעו שמלותם כל הבית דין שז מעלה וגם אני

אֲמַעֲשֶׂה נורא אויף דעם עֲנִין וז"ל, דער מחבר פון ספר זרע יצחק אײַן שְׁלֵאף גײַוועזן און אײַן פּאַרְתִּילִישׁ גײַוואַרען, האָט עײַר גײַהערט בײַם גײַת־דײַן שׁך מַעֲלָה שׁרײַען פֿנוּ מִקּוּם ד. ה. מֵאֵבֶט אַפֿלאַץ פֿיר אַצְדִּיק וואָס אײַן נִפְטֵר גײַוואַרען, און מ'האַט אײַהם מִקְבֵּל גײַוויזן בִּפְכוּר גְדוּל, און מ'האַט אײַהם גײַנעפֿין אַספֿר תּוֹרָה אײַן הַאָנֵד אַרײַן און מ'האַט אײַהם גײַפֿרעגט האָסט מִקִּיִּים גײַווען וואָס דאָ אײַז גײַשְׁרײַבן? וואָנט עײַר יו, האָסט מִקִּיִּים גײַווען דײַ עֲרֻשְׁמַע מִצְוָה (פּוֹרֵר) לְשֵׁם שְׁמַיִם נִימ פֿיר דײַן הַנְּאִוָּה ווענין? וואָנט עײַר יו, פֿרעגט מען אײַהם ווער וועט עֲדוּת זאָגן אויף דײַר? זענין גַּעקומען דײַ מִלְּאָכִים וועקע זענין בַּאֲשֵׁאפֿין גײַוואַרין פֿון דײַ מִצְוֹת וואָס עײַר האָט גײַטוהן עײַר פֿיִּהֵר אַהן אַ צֵאָהֵל און האָבין עֲדוּת גײַזאָנט, דער זאָנט אײַף בײַן בַּאֲשֵׁאפֿין גײַוואַרען פֿון דער מִצְוָה און דער פֿון דער מִצְוָה און אזוי אַקע, נאָכדעם האָט מען גײַפֿראַכט פֿאַר אײַהם דעם טור שֶׁלֶחן ערוף און מ'האַט אײַהם גײַפֿרעגט האָסט מִקִּיִּים גײַווען תּוֹרָה שֶׁבֶעַל פֿה האָט עײַר גײַזאָנט יו, און ווער זאָנט עֲדוּת, זענין גַּעקומין מִלְּאָכִים כִּנֵּר און האָפֿען עֲדוּת גײַזאָנט אויף אײַהם, האָט מען אײַהם גײַפֿרעגט, בִּיסמוּ גײַווען אַפֿ גײַדיטען נִימ מִזְכִּיר זײַן שֵׁם שְׁמַיִם לְבִטְלָה, האָט עײַר גײַשווינען, האָט מען אײַהם נאָך אַ מֵאָהֵל גײַפֿרעגט, האָט עײַר ווייטער נִימ גײַענפֿערט, האָט מען אויס גײַרופֿען עֲדוּת, זענין גַּעקומין נאָנצע מַחֲנוּת מִלְּאָכִי חֲבֵרָה אײַן שׁוואַרצין אָן גײַטען דר האָט גײַזאָנט אײַף בײַן בַּאֲשֵׁאפֿין גײַוואַרען דעם און דעם מאָג אַז עײַר האָט גײַזאָנט בײַם דאָבײַנין דײַ שְׁמוֹת

קדמתי ואמרו טענה מרוחה איך לא יראת ב' ונגמר דינו או לירד לניחנם
 או יחזר ויבא בגלגול, ובחר בניחנם מבגלגול עכ"ל. ומעשה זו חובא ג"כ
 בחיי אדם כלל ה' סימן א' הנ"ל אות באות רק שלא הביא דהמעשה
 דאינניר הנ"ל ה"י אצל המחבר זרע יצחק ז"ל :

(א) אצל על המעשה הנורא הזו יש לנו שני עדים כשרים ונאמנים איך
 שיש לדקדק לקיים דברי הארי ז"ל שצריך כל איש להורעזע
 פל אפריו בשעה שמוכר את השם יתיש ועל כל פנים יראה כל אדם לקיים
 דברי חז"ל ברייתא ערוכה ודין מפורש בתלמוד ובהר"ף והרא"ש ז"ל, ולא
 יאזק ברכה מפיו במס' ברכות דף מ"ז ע"א, ופי' רש"י ז"ל וז"ל, במהירות
 שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו עכ"ל, ובפירש"י על הר"ף
 ז"ל שם פירש וז"ל, במהירות שדומה עליו כמשא לא שחובה עליו לאומרה
 והרא"ש שם פירש וז"ל, ולא יזרוק ברכה מפיו, פיר' שלא יסחר להוציא
 הברכה מפיו אלא יברך כמתון ובכוונה עכ"ל :

(ב) ועל כ"פ כמה צריך האדם ליותר שלא יוציא שיש לבטלה ח"ו והשומע
 מפי חברו דמוציא שיש לבטלה חייב לנדוותו, וכתב ר' ירוחם

אָהן פּוֹנֵה, און דער זאגט אזוי, האט דער גאַנצער בית-דין צוריקסען
 זייער קלײדער און אײך האב אײך צוריקסען מײנע קלײדער און מ'האט
 גיזאגט מ'פדה סרוחה ווי אזוי האסט נים קיין מורא וכו', און ס'איז גיען-
 דיגט גינארען זיין פסקדין אדער עהר זאל געהן אין גיהנם אדער צוריק
 קאמלנד ווערן, האט עהר געסר אוים גיקליבען גיהנם אידער גלגול ע"כ
 ק'ש"נו, און די מעשה ווערט אײך גיבראכט אין חיי אדם כלל ה' סימן
 א' הג"ע אור באות נור עהר ברענגט נים אז די מעשה איז גינעזין ביים
 מחבר זרע יצחק ז"ל :

(א) און אײך די פירקמליכע מעשה האבן מיר צוויי פשרע פאגלייבטע
 ערות ווי מ'ברויך מדקדק זיין מקיים זיין דעם הייליגען האריים
 זעטערטער אז יעדער מענטש ברויך ציטערין מיט אלע איברים ווען עהר
 איז מזכיר דעם הייליגען נאמן פון הש"י עד כל פנים ברויך דר מענטש
 זעהן מקיים צו זיין דברי חז"ל פון דעם דין מפורש אין גמרא ברכות מ"ז
 און ראשונים ז"ל, אז מ'זאל נים ארויס ווארפן קיין ברכה פון מויל,
 מאכט רש"י ז"ל מיט דעם פשוט, אײך גיך וואס ס'איז גלייך אײך איהם
 ווי אמשא זייל ס'איז אײך איהם אחיוב, און דר רא"ש זאגט דעם פשוט
 עהר זאל נים מאכן די ברכה גיך נור גילאסין און מיט פוֹנֵה עכ"ל :

(ב) על כל פנים ווי פיהל ברויך דער מענטש זיין גיהט עהר זאל ח"ו
 ארויס ריידן ג'טום נאמן לבטלה, און ווער ס'הערט ווי איינער

הובא בחיי אדם כלל ה' סי' א' דאם מוציא שם שמים לבטלה אפי' בלשון לעז חייב לנדותו דהיינו נא—ט בלשון אשכנז ומכל שכן האסור לכתוב באיגרת שם שמים בלשון אשכנז או בכל לשון חז' מטעם דאותרן מכתבים נזרקים אח"כ בשוקים וברחובות באשפה ושם שמים מתבזה, וכ"פ אדם מקנה עצמו בהן וכדאי בזיון וקצף ור"ל מענשו של זה:

(צח) ורבים טועים שכותבים במכתבים שמו יתברך בלשון אשכנז או שכותבים תיבת ארי"ע והוא לשון צרפת, עם ה" או בא"ג בלשון פוליש והוא איסור נמור, יען כי לאחר זמן יתגלגל המכתב באשפה ודבר זה גורם עניות בישראל מה ששם שמים מצוי בבזיון גדול כזה ר"ל וצריכין התחממות והתאמצות לבטל זאת, אורים ותומים סי' כ"ז, וכשרוצים להוכיח את השם יאמר תיבת השם ולא כמו שטועים החמון ואומרים אדושם כי אין זה דרך כבוד של מעלה, טורי זהב סוף סי' תרכ"א;

(צט) וחדע אשר המקלל את חבירו או את עצמו בשם או בכנוי בכל לשון חייב מלקות אפי' באחד מהשמות שקורין הגויים להקב"ה

ואגם ארוים ש"ש לבטלה או עהר מחויב איהם מנדה זיין, שרייבעט ר' ירוחם און דער חיי"א ברענגט איהם דארט אז אפילו אז עהר זאגט אויף זשארגון דהיינו נא"ט או עהר אויף מחויב איהם מנדה זיין, וקפל שפן אז מ'מאר ניט שרייבען אין אבריקעף נא"ט אויף ו'ארגון אדער אנדער שפראך, וייל די בריקעף ווערין נאכהער אנוועקגינארפין אין די גאסן און אויפ'ן מיסט ווערט שם שמים מתבזה, און אופט מאהל ווישט מען זיך אונטער מיט זיי, ווי גרוים איז דער בזיון, ר"ל פון דעם עונש:

(צח) און פיהל זענין זיך טועה אין דעם וואס שרייבען אין די בריקעף דעם הייליגען שם יתברך, בלשון אשכנז אבער זיי שרייבען דאס ווארט אדיע און דאס איז אויף פרנצעזיש מיט גאט, אדער פאג אין פוליש, און דאס איז אגרוסע איסור, ווייג נאכהער וואקערט עס זיך אין מיסט כניל, און דאס איז גורם ארומקייט ביי יודען וואס שם שמים איז אזוי בבזיון ר"ל, און מ'ברויך גרויס מיה און לשטרק ארבייטן דאס אונטער צו ברענגן, אזוי שרייבעט דער אורים ותומים סי' כ"ז, אז מ'ברויך מזכיר זיין דעם שם, זאך מען זאגן השם, און ניט ווי דער המון איז פאר גרייזט און זאגען אדושם, ווארין עס איז ניט קיין דרך כבוד קיינז הימעה, טורי סוף סימן תרכ"א:

(צט) זיי וויסען אז איינער שעלט דעם צווייטען אדער זיך ועלבסט מיטן שם אדער אנדער בלשון איז עהר חייב מלקות אפילו מיט איינעם פון די נעמען וואס די גויים רופין צו הקב"ה קומט איהם אויף מלקות אויף

נוקת, כמבואר בטור חו"מ סי' כ"ז סעיף א', ואם קל"ל לחברו בלא שם ובלא כנוי או היתה הקללה באה מכלל הרברים, כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לה' אינו לוקה אבל איסורא מיהא איכא, ובעונותינו הרבים רוב המון עם אינם נזהרים בזה ואומרים בלשון אשכנזי נאט זאל עהם שטראפין, ועוברין בזה על לאו של תורה שיש בו מלקות:

(ק) בענין הונגה את השם באותיותיו כתב המהרש"א במס' ע"ז דף י"ח ע"א ע"ד התוס' ד"ה הונגה וז"ל, שאין להזכיר אף אותיות י"ה

היינו האותיות זה אחר זה אבל בקריאת התיבה ודאי דמותר יעו"ש: כתב בספר דבש לפי דלומר יוד אי ה' ו' אי ה' מותר כיון דמפסיק בין האותיות שרי, במערכת ה' אות כ"ג ומערכת ע' אות י"ב:

(קא) וכתב בסידור האר"י ז"ל הנקרא בשם קול יעקב מהמקובל האלהי ר' יעקב קאפיל בעהמ"ס שערי גן עדן ז"ל בכוננת אמן דף ד"א ע"א וז"ל, בכתבי האר"י ז"ל מפלוג בעונש השומע ברכה מפי חבירו ואינו עונה אחריו אמן וכו' שם אר"ף מ"ם נו"ן שהוא אמן במלווי, אר"ף מתהפך לאפיל, והוא חושך שנותן כח להסטיא סוד החושך, וכתוב אר"ן עיפתה כמו אופל עיפתה כפול ומכופל והוא מדור ה"ז של גיהנם שהוא

אזוי ווי דער מור שר"ייבט סי' כ"ז סעיף א', און ווי זאלד עהר שעלט דעם חבר אהן אשם אדער די קללה אין גיועוין פון די רייד ארויס צב"ש עהר זאגט זאלטם ניט ויין גיבענטשט צו ג' קומט איהם קיין מלקות ניט אבער איסור אין דאך דא, ובעונותינו הרבים דער המון זענין ניט נזהר אין דעם און מ'זאגט אין זארגון נאט זאל עהם שטראפין און זענין עובר אויף אלעו אין דער תורה וואס ס'קומט מלקות:

(ק) אין ענין או מרייד ארויס דעם שם מיט די אותיות שר"ייבט דער מהרש"א אין גמרא ע"ז י"ח ע"א אויף דעם תוספות דיבור המת' ח"ל הונגה וז"ל מ'טאר ניט דערמאנן אפיקו די אותיות י"ה, אבער גייענין גידיף דאס ווארט מעג מען עיין שם:

(קא) אין סידור האר"י ז"ל וואס ווערט גירופין, מול יעקב פון מקיבל הר' ר' יעקב קאפיל ז"ל, אין פונת אמן דף כ"א ש"מייט מיט דעם לשון, אין כתבי האר"י ז"ל אין עהר שטארק מפלוג אין עניש פון דעם וואס הערט אברכה פנים חבר און זאגט ניט נאך אמן עהר שר"ייבט דארט אר"ף מ"ם נו"ן דאס אין אמן, אר"ף ווערט איבער גיקערט אויף אפ"ל, ה. ה. פינסטער און דאס אין חשך עהר ניט כח די סטרא אחרא וואס הייסט חשך, און ס'ש"מייט אר"ן עיפתה פכו אפ"ל, אדאפילט פנים מערניש און דאס אין דער זעבענטער מדור פון גיהנם וואס אין מאפילט פינסטער

כפול כמבואר בזוהר, ונזקבא דסמאל סמונה על איהון האנשים, ודמסום
 בפסוק אכלה ופחתה פיה ואמרה ל'א פ'עלתי אין רית אפל, מים זיין
 בנימט' קלון, כי כל מי שאינו עונה אמן עונשו אפ"ל וקלון, וז"ש הכבוד
 מלא פניהם קלון ויבקשו שמך ה', מלא פניהם קלון מית אמן, ואמר מליא
 אותיות א"ם לפי שעשה עצמו כאלם, ולא ישמע לקול הברכה ולענות אמן
 או פניהם עזיב בנימ' קלון, ואם בן פניהם קלון הוא כפל דאיתו ארץ
 עיפתה כמו אופ' השך כפול, לפי שעיי כוונת אמן גורם להשפיע אור גדול
 בפניהם של זי"ג, וזה מונע האור וגורם כביכול השך בפנים של מעלה,
 לכן מדה כנגד מדה מליא פניהם קלון, כי פניהם בני' קפ"ה וב' פנים
 הם ב' פעמים קפ"ה בני' ש"ע, סוד שיע' נהורין המאירים בפנים של מעלה, וזה
 מונע זה האור, ולכן מלא פניהם קלון עד שיחזרו בתשובה ויבקשו שמך ה'
 שמך אדני, ה' הוי"ח גימט' אמן, עבדתיק :

(קב) וכתב עוד שם עמוד ב' וז"ל ובאות אלף של אמן מבואר שם
 [כזוהר] שצריך להאריך בו, ובספרו שערי גן עדן בשער
 האותיות באות א' בסוד אמונה ואמן בריש דרך ד' מאריך יותר בזה וז"ל
 שם, והנה עתה עת דודים לנלות לך הסוד מ"ש רב מתיבתא [כזוהר ס']

פ'נסמער ווי ס'שמי"ט אין זוהר און דער שר איו ממנה אויף די ס'נסמשיין
 און ס'איו מרנמו אכבה ופחתה פיה ואמרה ל'א פ'עלתי אין איו ראשי
 תיבות אפ"ל, די מ"ם נרין פון אמן איו ג'נימטריא קלון, שאנד, וז"ל
 ס'ענפערט ניט קיין אמן, איו זיין עונש אפ"ל וקלון, פ'נסמער און שאנד,
 דאס איו מרמו דער פסוק מלא פניהם קלון ויבקשו שמך ה', מליא
 פניהם קלון איו סופי תיבות א"מ, און מליא איו אותיות א"ם אשמומך,
 וזי"ל עהר האט זיך גימאכט ווי אשמומער און האט ניט צו ג'העקט צו
 דער ברכה און נאך זאגן אמן, פניהם מיטן כולל באמערעפט קלון,
 שמי"ט פניהם און קלון טאפיל, דאס איו ארץ עיפתה כמו אופל אטא
 פילער פ'נסמטקייט, וזי"ל דורך בוננת אמן איו מען גורם צו משפיע זיין
 אגרויסען אור אין אלע עולמות, און דער וואס זאגט ניט קיין אמן איו
 גורם א חושך ח"ו, איבער דעם איו רעכט מלא פניהם קלון ביו זיי וועלן
 תשובה מדין ויבקשו שמך ה', ה' באמערעפט אויף אמן, עכ"ל הקדוש :

(קג) און שרייבט דארט עמוד ב' מיט דעם צישון אין אות אלף פון אמן
 איו מבואר דארט אין זוהר הק' אז מ'ברוך מאריך זיין אין
 איהם, און אין זיין ספר שערי גן עדן אין שער האותיות אות א' סוד אמונה
 ואמן אין אנהויב דרך ד' שמעטסט עהר דארט מער ארום וז"ל און יעצם
 איו די רעכטע צייט דיר מגלה צו זיין דעם סוד וואס ס'שמי"ט זאגן

שלח) וזיל מאן דקצר יתקצר מאן דקצר יתארך, ופי' שם מאן דקצר אות א' של אמן ולא מאריך בו יתקצרו ימיו, מאן דקצר אות א' דאחד יתארכו ימיו עכ"ל השערי גן עדן, וכתב שם סוד גדול בזה מה שצריך להאריך בהאלף של אמן יעו"ש:

(קג) שוב הראה לי ידיד נפשי הארזים שיחי' בסידור הארזים להר' שבת רשאקובער זצ"ל בכונת אמן וזיל וכשעונ' אמן לא יאמר במהירות והלעטה כי אז נאמר הבשר עודנו בין שניהם ומצוה להאריך באלף של אמן עכ"ל:

(קד) ולענין אם עונין אמן אחר לעסוק בדברי תורה קודם והערב נא, המו"ז בסי' מ"ז סוף סעי"ק ד' מסיק וז"ל, ומחרי' לוריא כתב ש"ל אמן אחר ברכת לעסוק בדברי תורה, וכ"כ המג"א שם סעי' קטן ה' ומשמע דמסכימים הם להארי' ז"ל בזה דלא מעורערים ע"ז מאומה, וכ"כ הרב אדמו"ר הזקן בש"ע שלו שם ומציין שם בחמ"ט האר"י ומג"א, הרי להדיא דהמג"א מסכים להארי' ז"ל, ולפי"ז גם המו"ז מסכים לזה אשר הוא

וזהו הק' פ' שלח) וז"ל ווער ס'איו מקצר וועט קורץ ווערין, ווער ס'איו מקצר וועט דערלענגערט ווערין, און איו דארט מפרש, ווער ס'איו מקצר אין די אלף פון אמן וועלן פערקורצט ווערין זיינע יאהרין, און ווער ס'איו מקצר אין די אלף פון אחר וועלן דערלענגערט ווערין זיינע יאהרין ביז אהער איו דאס לשון פון שערי גן עדן און עהר שרייבט דארט א גרויסען סוד און דעם וואס מ'ברויך מאריך זיין פ"י די אלף פון אמן עיין שם:

(קז) ווייטער האט מיר גיווען ידידי הארזים אן מידור הארי' ז"ל פון הר' שבת רשאקובער זצ"ל, אין די פונות פון אמן מיט דעם לשון, אז מענפערט אמן זאל מען ניט זאגן גיך און איינשלינגען עהם, ווארין אויף דעם זאגט דער פסוק הבשר עודנו בין שניהם, און ס'איו א מצוה מאריך אז זיין אין דער אלף פון אמן עכ"ל:

(קח) און אויב מ'דארף ענפערין אמן נאך לעסוק בדברי תורה פאר הערב נא, דער מורי זהב סימן מ"ז סוף סעיף קטן ד' פיהרט אויס מיט דעם לשון, דער אר"י לוריא שרייבט אז מ'ברויך זאגן אמן נאך לעסוק בדברי תורה, און אזוי שרייבט דארט דער מגן אברהם סעיף קטן ה', ווייזט אויס אז ענין מסכים צום הארי' ז"ל אין דעם, אויף דער רב ש"ע פסקנ"ט אויף אזוי, און ברענגט פאר'ן הארי' און מג"א זעהן מיר מפורש אז דער מג"א איו מסכים צום אר"י ז"ל, און מיר זעהן אז דער מו"ז איו אויך מסכים צום אר"י ווארין עהר ברענגט זיינע רייד סתם

ג"כ סתם דבריו בסופו בשם האר"י ז"ל כמו המנ"א ונגם הנאון יעב"ץ
 בסידור סתם דבריו כן וז"ל, אחר סיום ברכה זו [של לעסוק בדברי תורה]
 עונה השומע אמן, וכ"פ בשלחן שלמה סי' מ"ז ויש לענות אמן על סיום
 לעסוק בדברי תורה, וא"כ אף שהפרמ"ג כתב בהמש"ז סי' מ"ז סק"ד דאין
 לענות אמן על ברכת לעסוק בדת וכ"כ בדה"ח משום דהוי ספקא מ"מ אין
 הספק שלהם מוציא מידי ודאי של מרן הנאון הקדוש האר"י ז"ל שפסק דודאי
 שתי ברכות הן כמבואר במנ"א סק"ה דס"ל להאר"י דברכת והערב נא היא
 ברכה בפני עצמה היא בודאי ולא ספק וכיון שהמנ"א והמ"ז ואדמו"ר הוקן
 ז"ל בהש"ע שלו והנאון יעב"ץ והשלחן שלמה הם מסכימים לדברי האר"י ז"ל?
 לענות אמן על ברכת לעסוק בדברי תורה בודאי נוכל לסמוך עליהם ולענות
 אמן על ברכה זו, ולא לאמרה בלחש כדעת הרה"ח מטעם הכפך הנ"ל רק
 לאומרה בקול כדי לענות אמן כדעת מרן הנאון הקדוש האר"י ז"ל וכל הגדולים
 הנ"ל דודאי שתי ברכות נינהו ומטילא חיוב הוא לענות אמן על ברכת
 לעסוק בדת, והכי נקטינן וכ"פ בערוך השלחן דעונין:

סתם, אויף דער גאון יעב"ץ אין זיין סידור פֿרעגננט אויף סתם וז"ל נאך
 דעם אויס לָאו [פון לעסוק בְּדַבְרֵי תוֹרָה] ווער ס'הערט פֿרויך נאך זאגן
 אמן, און אזוי פֿסקנ'ט דער שלחן שלמה סי' מ"ז מיט דעם לשון מ'פרויך
 ענפֿערין אמן נאך לעסוק בְּדַבְרֵי תוֹרָה אַם פֿן האַמט'ש דער פֿרי מגדים
 שרײַבט אין משבצות זהב סימן מ"ז סעיף קמן ד' אָז מ'זאל ניט זאגן
 אמן אויף לעסוק בְּדַבְרֵי תוֹרָה, און אזוי אויף שרײַבט דער דרך החיים
 ווייל ס'איז אַספֿק, פֿון דעסמועגין איז אַספֿק ניט מוציא פֿון אַונדאָי וואָס
 דער אר"י הקדוש פֿסקנ'ט אָז ס'איז צוויי בְּרָכוֹת ווי ס'שטייט אַרויס אין
 מגן אברהם סעיף קמן ה' אָז דער אר"י הק' האַקט אָז והערב נא אָז אַ
 פֿאוונדערדי בְּרָכָה פֿונדאָי, אין אָז דער מג"א און מו"ז און רב ש"ע און ר'
 יעב"ץ און שלחן שלמה זענן אַלע מִסְכָּפִים צום אר"י ז"ל צו זאגן אמן נאך
 געסוק בדברי תורה, קאגין מיר זיך פֿונדאָי סומך זיין אויף ניי און ענפֿערין
 אמן אויף די בְּרָכָה, ניט זאגן שְׁמִיל ווי דעם דרך החיים ספק מטעם
 הנ"ל, נור ווי זאגן הויף פֿרי מ'זאל קאגין נאך זאגן אמן ווי די אַלע
 גדולים הנ"ל אָז ס'איז אַונדאָי צוויי בְּרָכוֹת מִמִּילָא אָז מען מחויב נאך
 צו זאגן אמן, און אזוי איז די הלכה:

ועתה באתי להעתיק מעניני אמן ממ' דמשק איעזר באות אמן וז"ל:
 (א) ידוע כמה הפלינו בווה"ק בגודל ועוצם שכר מי שהוא שומר אמונים
 שיושב ומצפה מתי יבא לידו לשמוע ברכה כדי לענות אמן,
 ומאחר דכתיב אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ירך לעשות, על כן מה
 מאד צריך אדם לזהר לומר הברכות בקול רם ואם יש אנשים שחפצים
 לענות אף ימנע טוב מהם ולו תהי' צדקה ובכלל מזכה את הרבים יחשב
 כדי שיענו אמן ולפי גודל המצוה יגדל שכר המזכה, ומזה תבין שאין עושה
 טוב מי שנתאחר לקום ובא לביהכ"ס וכסופא ל"י מילתא להראות לכל
 שעכשיו קם מהמטה ומה עושה אומר הברכות בלחש בינו לבין עצמו וכבר
 ידוע שהמברך בינו לבין עצמו אין לו שכר העשרה זהובים (כמו שהבאתי
 למעלה אות מ"ג) וכי אדם מתירא מן בני אדם יותר מן הש"ת תלילה לך
 לעשות כן אלא תברך ברכותיך בקול רם ובשמחה ובטוב לבב:

(ב) יכוין כי אמן בנימט מלאך וכן יש למעלה ש"ע נהורין דמאורין בש"ע

ועצם ועליון מיר מעתיק זיון דעם. עגנו אמן פון פגד דמשק גאלענד אור
 אמן, און דאס איז זיין לשון:

(א) עם איז באוואקסט ווי ווייט דער זוהר הקדוש איז מפליג דם גרויסן
 שכר פון דעם וואס היט נאך צו זאגען אמן, און עהר ווכט און
 האפט ווי וועט עהר שוין הערין א ברכה עהר זאל קאנין ענפערין אמן,
 און ווייט ס'שטייט אל תמנע טוב כו' ד. ה. איז מ'קאן יענים מהן אמונה
 איז מען מחוייב צו מהן, על כן איז דער מענטש מחוייב נזהר זיין זאגען
 אלע ברכות בקול רם, הויף, און וויבאלד ס'איז דא מענטשין וואס
 ווילען ענפערין אמן מאר מען ניט פערמיידן דעם גוטס פון זיי און פאר
 איהם ווערט עס גירעכניג פאר א צדקה, און עהר איז גירעכניג אין פלל
 פון מזכה הרבים זיי זאלין ענפערין אמן, אין לויט דעם גרויסקייט פון דר
 מצוה איז גרויס דער שכר פון מזכה, אין פון דם קאן מען פארשטען
 אז מ'איז שפעט אויפגיטמאנין און ס'איז איהם אבושה אז מ'זאל זעהן אז
 עהר איז הערשט אויף גיטמאנין, מהוט עהר ניט גוט וואס עהר זאגט
 אפ די ברכות שמיל פאר זיך, און דאס איז ידוע אז מ'מאכט די ברכה
 פאר זיך האט מען ניט דעם שכר פון זעהן גולדין וווי מיר האבין אייבן
 גיבראכט אות מ"ג פרין ש"ך סו"ס שפ"בוע"כ ווי אזוי האט א מענטש פאר
 מענטשין מעהר מורא ווי פאר הש"ת, בהוף מען זעהן צו מאכען די
 ברכות מיט אהויף קוד און מיט שמחה אין א פריידיג הארץ:

(ב) מ'זאל מכוין זיין אז אמן באטרעפט מלאך און אזוי איז פאר האנין
 אין הימער דרייהונדערט זיבציג ליכטיגקייטן וואס לייכטען
 אין

עולמות, וכל העונה אמן בכוונה זוכה לשיע נהורין דמאירין בשיע עולמות, ולהיפוך חיו מקדימין לנשמתו שיע קליפות ומולכין אותו לחדרי גיהנום של חושך ועל זה אמר הנביא ע"ש יאכלם:

ג) אף דמי שעוסק בתורה פטור מלענות אמן שהעוסק במצוה פטור מן המצוה מי"ט מדת חסידות היא שיפסיק ויענה, אבל בחזרת התפלה ואפי' ללמוד אסור באותו העת וכמו שהבאתי לעיל אות ל"ג בספרי זה ואפי' תהלים ותחנונים אסור לומר בשעת חזרת השי"ן ובפרט אם אין שם אלא מנן מצומצם דאז הוא גורם שהשי"ן מברך ברכות לבטלה וחייב מדוני דגרמי אשר עבירה גדולה היא [וכמו שהבאתי לעיל אות כ"ז]:

ד) כל האומר צ' פעמים אמן בכל יום אין המכשפות יכולות להזיק לו, כך שמעה אשה אחת מהשרה ברושא ששלחה חברותי ליקח הילד החי והיתה היא ישנה והשיבה הברושא שאינה יכולה לקחתו, שאמו ענתה צ' פעמים אמן היום ונתעוררה האש' ושמעה הדיבורים הלא, מדבר קדמות להר' חיד"א ז"ל במערכת א' אות ל"ג:

אין דריי הונדערט זיבציג וועקסין, אין ווער ס'ענפערט אמן מיט פונקט אין עהר זוכה צו די דריי הונדערט זיבציג לייבטיגקייט וואס לייבטין אין ש"ע עולמות, און חיו פערקעהרט, נאך זיין פטירה געהן איהם אקוייזין שיע קליפות און פיהרען איהם אין חדרי גיהנום פון הש"ה, אין אויף דעם זאגט דער נביא ע"ש יאכלם ד. ה.

ג) האמש או דער וואס לערינט תורה אין פטור פון אמן צו ענפערין ווייך או מאיו עוסק אין איין מצוה אין מען פטור פון אא"י דערי מצוה, אפער מדת חסידות אין עהר זאל מפסיק זיין און ענפערין אמן, אפער ביי תורת השי"ן טאהר מען אפילו ניט לערנין ווי מיר האבען גיבראכט אויבין אות ל"ג בפ"ט וויבאלד ס'אין ניט דא נור אמנין מצוה מצב, וויבאלד אז עהר ענפערט ניט אמן אין עהר גורם אז דער חון זאגט די פרכות לבטלה און ס'אין אגרויסע עבירה ווי אויבין אות כ"ז:

ד) ווער ס'זאגט ניינציג מאהל אמן יעדן טאג קאנען די מכשפות איהם ניט מוזיק זיין, אזוי האט אא"ישה גיהערט פון די שדה ברושא ווען די תברתירה האבין איהר געטיקט צו נעמן איהר קינד ווען זי איז גישקאפען האט זי זיך איבער גיוועקט און האט גיהערט זיי די ברושא האט גענפערט צו איהרע תברתורת אז זי קאן ניט שולט זיין אין דעם מינד ווייך די מוטער האט היינט גיזאגט ניינציג מאהל אמן, הרב הקדוש חיד"א ז"ל אין ספר מדבר קדמות מערכת א' אות ל"ז:

(ה) **כל** שבא לציחכנים ומצא דלבר ענו הציבור אישיר כל שלא השלימו חטני זו מצטרף לענות עמהם אבל אינו עונה אמן דלעיל רק יהא שמי רבא, שיורי מהרה מערכת הע' אות מ"ח:

(ו) **מי** שבירך ברכת המוציא וקודם שיאכל שטע מאחר שבירך ניכ ברכת המוציא וענה אמן אם הוי הפסק הנה הברכי יוסף מי קפית סעיף קטן ד' הביא משם הרב פנים מאירות ח"ב סימן ה' דהוי הפסק ומפשמ הלשון נראה דצריך לחזור ולברך המוציא כרין שח בין הברכה לדבר שטברך עליו, וזה דלא כמו שכתבתי בספרי בנין יהושע בשם שו"ת בנין עולם דמותר לענות אמן בין המוציא לאכולה על ברכת המוציא ששמע אז מחבירו יעו"ש, שהרי הרב פנים מאירות פסק לאיסור וכן הסכים הברכי לאיסורן וכיון שהוא פסק ברכה לבטלה כמיש דצריך לחזור ולברך, נראה דודאי אין לענות אז אמן אפי' על ברכת המוציא של חברו:

(ז) **כתב** בפ' זכירה ד"ה הסבטל אישיר אפי' פ"א דוחין אותו מ' יום ממחינתו של הקב"ה והוא חוטא ומחטיא, משם רבינו האריז"ל ע"ש, והשומע

(ח) **אז** עהר איי גיקומין אין שוהל און האט גיטראפין דאס ציבור ענפערט אמן יהא שמי רבא מעג עהר מיט ויי מיט זאגין יהא שמי רבא, אָבער אמן פון פריער טאהר מען ניט זאגען, שיורי מהרה מערכת ע' אות מ"ח:

(ו) **אז** איינער האט גימאכט אמוציא און איידער עהר האט טועם גיוועזין האט עהר גיהערט פון אנדערין ברכת המוציא און האט גיענפערט אמן אויב דאס הייסט אהפסק, דער ברכי יוסף סימן קס"ח סעיף קטן ד' ברענגט פארין פנים מאירות ח"ב סימן ה', אז דאס הייסט אהפסק, און פון ויין לשון ווייזט אויס אז מ'ברויב נאך א' מנהגל מאכין אמוציא ווי דער דין הפסק איז, וניט ווי מיר האבין גישריבן אין ספר בנין יהושע פארין שו"ת בנין עולם אז מ'טעג יו ענפערין אמן צווישען המוציא אין סטין אז מ'הערט פון חבר אויס לאזין ברכת המוציא, ווייל דער פנים מאירות פסק'נט אז מ'טאר ניט, און אזוי איז מסכים דער ברכי יוסף לאיסור און ווייל ס'איז אפסק ברכה לבטלה ווי מיר האבין גישריבן אז ס'ווייזט אויס אז מ'ברויך נאך א' טאהרל מאכין אמוציא, ווייזט אויס אונדאי אז מ'טאר ניט ענפערין אמן אויפן חבר'ס המוציא:

(ז) **דער** ספר זכירה שרייבט אז מ'איז מבטל אפילו איין מאהל אמן ישיר, איז מען איהם מדוזה פון השי"ת'ס מדויצה פערציג טאג און עהר איז אחטא ומחטיא עהר ברענגט דאס פארין האר"י הקדוש, און ווער ס'הערט דאס פרויבען אין איהם ציטערין אלע גיינער אפילו עהר

זה כל עצמותיו יאחזמו רעד אפי' שתק ולא ענה וכי' כשמדבר עם חבירו
 והיצהיר נפיש חילי' לפתות בני אדם שידברו זה עם זה כדי שלא ישמעו
 הקדיש ולא יענו ומקבלים עונשם בלתי שום הנאה כלל מהעבירה רחיל,
 רוח חיים סי' נ"ו, וכשי' אותם הבורחים מביהכ"נ כתינוק הבורח מן הספר
 קודם קדיש וברכו, ואפי' אם יש לו איזה מיחוש או כאב או שבאו צינים
 ופחים ר"ל, ביודעו אלו הדברים צריך שידחוק עצמו עוד מעט כדי שלא
 לאכר טובה הרבה, ולפום צערא אנרא, ובזכות זה ישלח לו השם יתברך
 רפואה שלמה במהרה:

ח) העונה אמן בכל כחו זוכה למעלה רמה ככתוב בישעי' ל"ג הו"א
 מרומים ישכון ס"ת אמן, דעי' שעונה אמן בכל כחו זוכה
 לשכון מרומים בניע העליון וכמ"ש בסנהדרין דף ק"י ע"ב קמן מאימתי
 בא לעוה"ב משיאמר אמן שנא' פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים
 אית אמונים אלא שאומרים אמונים, היינו נמי שאומר אמן בקול ובכל
 כחו, כי שומר אמונים ס"ת רם דעי' שאומר אמן בקול רם פותחין לו

עַהָר הָאֵם גִּישׁוּיָגְעַן אִין נִיט גִּיעֲנַפְעֶרְט, מִכָּר שְׁכָן אִין עַהָר רִייד מִימִין
 תִּכְר, אִין דְּעַר צִימ, וואַרין דְּעַר יַצַּר הָרַע הָאֵם אַגְרוֹיִסְעַן פֶּח אַהֲן צו
 הִיידִין מְעַנְמִשִּׁין זײ אַקְעַן רִיידִין מִיט אַנאַנד בְּדִי זײ זאַלן נִיט הָעַרן דְּעַם
 קָדִישׁ אִין נַאָד זאַקֶן אַמֶן, אִין זַעֲנִין מִקְבֵּל זײַעַר עֲוֹנֶשׁ אַהֲן שׁוּם הַנְּאָה פִּין
 דְּעַר עֲבִירָה רִל, רוח חיים סימן נ"ו, אַכַּל שְׁכָן דִּי וואַם לײַפֶּעַן פִּין שׁוּהַל
 זײ אַקִּינד אַנְמַלײַפֶּט פִּין תְּרַר פֶּאר קָדִישׁ אִין בְּרַכּוּ, אַפִּילוּ עַהָר הָאֵם
 אַמִּיהוּשׁ אָדְעַר אַזױיטיג אָדְעַר סִאִי קאַלט רִל, אִין אַז מײַזעט ווִיסְעַן
 דִּי רִייד בְּרױך מִעַן זײַך אַבִּיסִיל נִימִין בְּדִי מִזַּאד נִיט אַהֲן ווערין אזױ
 אַגְרוֹסִין שְׁבַר אִין ווִי דְּעַר תַּנָּא זאַגט אִין אַבּוֹת לְפּוּם צַעֲרָא אַגְרָא דִּיה ווִי
 גְרוּים סִאִי דְּעַר צַעַר גְרַעסְעַר אִין דְּעַר שְׁכַר, אִין דְּעַם זְכוּת וועט אִיהֶם
 הַשִּׁית שִׁיקֶעַן אַרְפּוּאָה שְׁלֵמָה בְּמַהֲרָה:

ח) ווער ס'ענפערט אמן מיטן גאנצן כח איז זוכה צו אהויבע מעלה,
 ווי ס'שטייט אין ישעיה קפ"טל ל"ג הו"א מרומים ישכון ס"ת
 מיכות אמן, דורך דעם וואס עהר ענפערט מיטן גאנצן כח וועט עהר
 זוכה ויין צו אגרויסע מעלה אין גן עדן, און ווי די גמרא זאגט אין סנהד'
 רין דף ק"י ע"ב, אקנד פון ווען איז עהר זוכה צו עלום תבא אז עהר
 הויבט אהן זאגן אמן ס'שטייט אין פסוק פתחו שערים ויבא גוי צדיק
 שומר אמונים אל תקרי אמונים לא אמונים דיה עפינט די טוערין פון גן
 עדן ס'זאלן קומין די וואס היטן צו זאגן אמן מיינט מען אויך אז מ'זאגט
 אמן הויך במול רם אין מיטן גאנצן כח, ווארין שומר אמונים איז ספי'

שערי ג'ע העליון, יפה ללב ח'ה ס' נ'ו, אך בתנאי שלא ירים קולו יותר מן המברך כמ"ש מרן סוף סי' קכ"ד, וע"כ מצווה על השי"ן לסיים הברכה בקול, שלא יכשלו בני אדם לענות בקול יותר מהם והם יהיו הנרמא בניזקין חס ושלום:

(ט) **איתא** בזה"ק פ' וילך דף רפ"ה ע"א א"ר יהודה ובזוי יקלו מאן דלא ידע לאוקור למארי ולא אתכוין באמן דתנינן גדול העונה אמן יותר מן המברך, ופיר' שם בגליון בשם הרמ"ז ז"ל שבדאי אין הפ' ובזוי יקלו מדבר ברשעים נמורי' שאינם עונים כלל כי לא דברה תורה במתים, שאצלם לא יהי' להם די לעונשם בשקלו, אלא ענין הכתוב במי שאינו מכיון באמן שדבר ק"ל הוא להבינו ולכוין בו דהיינו הפשוט שבכבודות שמל' אמן עולה בנימ' הוי' אדיני, וע"כ מי שאינו מכיון באמן עליו נאמר ובזוי יקלו עכ"ד הגליון הנ"ל בשם הרמ"ז ז"ל, וא"ו הדבר' מכאיבים לבו של אדם אבל באמת אמרו אין הקב"ה בא במרוניא עם בריותיו וקמי שמיא גליא שלבנו כל עמנו ואנחנו מרודים מכה מרדות הזמן, מ"ט אעפ"כ חיובא רמיא

תיבות ר"ם, דורך דעם וואס מיזאנט אמן הויף עפינט מען פיר איהם די מ'עדין פון גן עדן העליון, יפה ללב ח'ה סימן נ"ו אבער בתנאי עהר זאך ניט אויף הויבין זיין קול העקער פון דעם מברך, אזוי ווי דער בית יוסף שרייבט סוף סימן קכ"ד, דריבער איז אמגורה אז דער חזן זאל אויס קאזין די ברכה גאנץ הויף, אויף די וואס זאגין קדיש זאלין זאגין הויף קדי די וואס ענפעדין זאלין ניט זאגין העקער, ווערן זיי ניט גורם זיין קיין הטא ח"ו אין דעם:

(ט) **ס'שמיים** אין זוה"ק פ' וילך דף רפ"ה ע"א ר' יהודה זאגט, ובזוי יקלו, דער וואס פארשעמט מיך וועט אריין פארשעמט ווערין דאס מיינט מען ווער ס'ווייכט ניט ערקיד צו האלטיגן דעם האר פון דער וועלט און איז ניט מכיון ביי אמן, ווארין מיר האבין זיך עדינט ס'איז גרעסער דער וואס ענפערט אמן מעהר ווי דער וואס מאכט די ברכה, מיינטשט דארט דער רמ"ז, אז דער פסוק הייד ניט פון רשעים וואס ענפערין גאר קיין אמן ניט ווארין פיר זיי איז דער עונש קניין נור דער פסוק שמועסט פון די וואס זיינין נור ניט מכיון ביי אמן, ווייל ס'איז דאך אגרינגע זאך צו פערשטעהן און מכיון זיין פיי איהם, דהיינו די פראסמי פונה איז אז דאס ווארט אמן במרעפט ווי דער שם הוי' אדני' ע"כ ווער ס'איז ניט מכיון ביי אמן אויף איהם זאגט דער פסוק ובזוי יקלו עכ"ל, און דיע ווערטער מאכין ווייטהן די הארץ פון מענטש, אבער די הניל זאגין אז הקב"ה ווייסט און זעהט אז מיר זייגן ניט שוחד'ג ווייל מיר זיינין

עלינו להתחוק ולכוון באיזה פעם שיבול וה' יעזור לנו, והירא את דבר ה' יכתוב בנייר או בקלף כוונת אמן דברכות יאהרונה'י וכוונת אמן דקדישים איהרונה'יה ויהיו אלו הדברים תמיד לנגד עיניו בחזרת השי"ן ובשאר ברכות יאהרונה'י ואמן שבקדישים איהרונה'יה, וברצות ה' דרכי איש שבא לפה ולכוין מסייעין לו מן השמים:

(י) מה שכתוב באות יו"ד כבר הבאתי למעלה אות י"ג:

(יא) אם יודע שהמברך ירוץ דברו ובעוד שיאמר ב"ה וב"ש המברך יסיים ברכתו קודם, בזה יותר טוב שלא יענה ב"ה וב"ש אמן כדי לענות אמן תיכף בסיום הברכה ולא שיאמר ב"ה וב"ש אמן בבת אחת בלי הפסק דעניות אמן קודם לב"ה וב"ש, שהכל הולך אחר התחום, יפה ללב חלק א' בסופו, יושר רבב ס"י קב"ד אות ה':

(יב) איתא בזה"ק ר"ב עקב דכל ברכה דאתיבן עליה אמן דא איהו בקימא כדקא יאות ובש"כ אם הוא ברכתא דמניאין מברבין לה ומעטרין לה בעטרין קדישין ברזא דאמן, אמן הוא רזא דקשרין דכל יחודא וקדושה ברזא דמארי' ומעטר לההיא ברכת' בעטרין עלאין כדקא יאות:

ועהר מרוד פון די שלעכטי צייט, פון דעסט וועלן פרויף דער מענטש יוד מתוק ויין מיטן גאנצין ב"ה און ווי נייט עהר קאן און זאל מכוין זיין ביי אמן, און השי"ן זאל אונז העלפן, און דער וואס האט מורא פאר גאט זאל יוד אויף שרייבן אויף פאפיר אדער פארמישט די פונות פון אמן פון די ברכות און די פונות פון אמן פון קדישים און זאל זיי האלפן קוינין די אויגן ביי חזרת השי"ן און ביי אנדער ברכות, ווי אויף ביי קדיש, און תבא למהר און מכוין זיין העלפן מען איהם צו מן השמים:

(י) דאס וואס ס'שטייט דארט און ה' האבן מיר אויבן גיבן אגמ אות י"ג: (יא) אויב עהר ווייסט אז ביי עהר וועט זאגן פרויף הוא ופרוץ שמו וועט דער מברך אויס לאזן די ברכה וועט עהר קיין אמן ניט קאנין זאגן איז געסר אז מ'זאל קיין פרויף הוא וב"ש ניט זאגן נור ענשערין אמן ווען יענר לאזט אויס די ברכה און ניט זאגן ב"ה וב"ש אמן צו זאמן אהן א הפסק ויארין אמן איז פיקער פון ב"ה וב"ש, ווייל אכץ נעהט נאדן אויס לאזן, יפה ללב ח"א אין סוף, ספר יושר רבב ס"י קב"ד אות ה':

(יא) ס'שטייט אין זוהר הקדוש פ' עקב אז דאס הייסט אברכה ווי עס פרויף צו זיין ווען מ'ענפערט אויף איהם אמן מכל שכן אז פיהל מענטשין ענשערין אויף איהם אמן, אמן איז דער סוד וואס איז מנהר אכץ יחודים און קדושות און מ'קריינט איהם אהן מיט קרוינין ווי גיהעריג:

ובזוה"ה פ' ויצא דף ק"ס ע"א כי שם ה' אקרא דא חד דמברך הכו גודל
 לאהינו אלין תרין אוחרנין כו' דאמרין אמן וכבר הבאתיו לעיל
 אות מ"ד יעו"ש :

יג) **איבא** דכ"ע לא יפסיק בק"ש וברכותי' לענות אמן על חזרת השי"ן
 מלבד אמן דהא' הקדוש ושית' שסובר הסמ"ק דצריך לענות
 והמעב דאלו חשובים יותר מאחרים, ומבואר בפוסקים דאמן דהא' הקדוש
 לפי שהוא סיום השבח של הג' ראשונות, ושל שומע תפלה לפי שהוא סיום
 השבח של האמצעות, והא דלא חשיב האמן של סיום הג' אחרונות לפי
 שזה האמן עונה היחיד אחר סיום י"ה ברכות, ולפיכך אין לו להפסיק מפני
 זה מאחר שהוא בעצמו יאמר אותו, פקודת איעזר סי' ס"ז דף צ"ג ע"ב:
 (הגה"ה מבעה"מ ואמרו אמן אבל הא"ר סי' ס"ז סעיק"ז פוסק דגם על
 סיום הג' אחרונות דהיינו על המברך את עמו י"רא בשלום ג"כ
 פוסק ועונה והפרטי"ג שם סי' ס"ז בא"א סק"ז מביאו והסכים עמו, גם מבואר
 בש"ע שם דפססיק ג"כ על ישר ועל אמן דאמרין בעלמא, ובברכו אוסר

אין זוהר הקדוש פ' ויצא דף קס"ח ע"א שמי"מ, כי שם ה' אקרא ד. ה.
 או איך מהו רפ"ן גאמ"ס נאמין, מיינ"ט מן אז איינער מאכט אברכה,
 הכו גודל לאהינו, גיבט אנדויסקייט צו אוינער גאט, ד. ה. אז מען זאל
 ענפערין אמן וכו' און מיר האבין שוין גיבראכט אויבין אות (מר) ע"ש:
 יג) **ביי קריאת שבע מיני די ברכות האלמין אלע פוסקים אז מ'מאחר**
ניט מפסיק זיין צו ענפערין אמן אויף די ברכות פון חזרת השי"ן
היין פון דהא' הקדוש און שומע תפלה דהאלט דער סמ"ק אז מ'ברויף
ענפערין אמן, און דער טעם איז ווייל די ברכות זענען חשוב'ע מעהר
פון אנדערן ווייל דהא' הקדוש איז דער אויס לאז פון שבח פון די ערשטי
דריי ברכות, און שומע תפלה איז דער סיום שבח פון די מיטעלסטע
ברכות, פאר וואס רכינט מניט אמן פון די קצטע דריי ברכות ווייל דעם
אמן זאגט דער יחיד אז עהר לאזט אויס די שמונה עשרה דריבער
ברויף מען ניט מפסיק זיין אין מיט די ק"ש ווייל עהר זאגט מיינוי דער
נאך ביי ואמרו אמן, פקודת אריעותי' סי' ס"ז דף צ"ב ע"ב:

(הגה"ה פון בער המרחב ואמרו אמן, אבער דער אל' רבה סימן ס"ז
 סעיף קמ"ו' פסקי"ט אז אויף אויף המברך את עמו ישראל
 בשלום איז עהר מפסיק און זאגט אמן אויף דער פרי מגדים סימן ס"ז
 אין אשל אברהם סעיף קמ"ו' ברענגט איהם און איז מפסיק מיט איהם,
 אויף איז מבואר דארט אין שו"ע אז אויף אמן יהש"ד און אמן פון
 דאמירן בעלמא און ברורה ה' המברך לע"ו, און אוף ברכו פון עוקה
 לתורה (יוד)

ברוך ה' המבורך ליו, וכן על ברכו דהעולה לתורה וגם אמן, כי כהמניא סעי' קמן ו' ופירש הפרמ"ג שם וז"ל ומ"ש אמן היינו אחר שאמר המברך ברוך וכו', וכוונתו בכירור על מה שמברך המברך ברוך ה' המבורך ליו, דאי על ברכת התורה כוונתו לא ה"י צריך לומר שמברך המברך ברוך אלא כמ"ש הרב אדמו"ר הזקן בש"ע שלו שהוא אמן על בה"ת ועוד ראי' ממה שמציין שם הפרמ"ג לעיון בכ"י ל"ז ושם כתב דרשות הוא לענות אמן אחר עניית החזן ביהל"ו משה"ה פירש ופסק בזה לענות אמן בזה כמו על ברכו, אבל אדמו"ר הזקן הרב אויל לשיטתו דאין עונין אמן אחר ברוך יהל"ו, וכבר כתבתי בס"י פ"א דהרבה אחרונים סוברים דעונין אמן אחר ברוך ה' המבורך ליו, וכתבתי שם דאילו ואילו הם דברי אה"ם חיים וממילא נזכר לסמוך בכאן על הפרמ"ג בזה שגם על עניית החזן ברוך ה' המבורך לעולם ועד יכול להפסיק ולענות אמן ועוד כ"ש המניא סק"ה דגם אם שמע קול רעמים דיפסיק ויברך ובקרושה יאמר רק קדוש וברוך ולא ימלוך וזהו הסכים המניא סק"ו בשם התוספתא דימלוך אינו שייך לקרושה וכן הסכים

לתורה און אמן, איז מען אויף מפסיק אין מיט ק"ש, און אזוי ברענגט דער מג"א דארט סעיף קמן ו', שיימ"ש דער פרי מגדים, אז דאס מיינט מען אמן נאך ברוך ה' המבורך לע"ה, און זיין כוונה איז בבירור אויף ברוך ה' המבורך לעולם ועד וואס דער עולה לתורה זאגט, ווארין אז עהר זאל מיינין אמן פון ברכת התורה וואלט עהר ניט בדארפט זאגן דאס לשון שמברך המברך, נאדר אזוי ווי דער רב ש"ע מיימ"ש אז דאס איז אמן נאך נותן התורה, נאך ארא"ה פון דעם וואס דער פרי מגדים צייכנט אהן מ'זאל אכטונג געבין אין סימן ל"ז און דארט שרייבט עהר אז ס'איז ארשות צו ענפערין אמן נאך'ן חזן אז עהר זאגט ברוך ה' המבורך ליו, איבער דעם זאגט עהר און פסק'נט אויף אז מ'זאל ענפע- רין אמן אזוי ווי אויף ברכו, אבער דער רב ש"ע האלט אז נאך ברוך ה' המבורך ליו זאגט מען ניט קיין אמן, און אויף האב שוין געשריבען אויבן סימן פ"א אז פיהל פוסקים האלפען אז מ'זאל יא ענפערין אמן נאך ברוך ה' המבורך ליו, און האב דארט געשריבן אז די פוסקים און די פוסקים ענין אלע דברי אה"ם תיים, ממילא קאנין מיר זיך דא סומך זיין אויף'ן פרי מגדים אין דעם אז דער חזן זאגט ברוך ה' המבורך ליו מעג מען אויף מפסיק זיין און ענפערין אמן, און נאך שרייבט דער מג"א סעיף קמן ה' אז מ'הרט דינערין מעג מען מפסיק זיין און מאכין אברכה און ביי קדושה זאל מען זאגן קדוש וכו' ברוך וכו' אבער ניט ימלוך וכו' און ברענגט דאס פיר די תוספתא אז ימלוך גיהער ניט צו קדושה, און

הרב ארמור הזקן בשיע שלו רבן עיקר דימלוד לא שייך לקדושה וכתב שם דמכ"ש דאינו פוסק על מה שמוסיפין בשבת שחרית או בקול וממקומך מלכנו תופיע ובמוסף כבודו מלא עולם וממקומו הוא יפן דזה אין ענין לביע, ע"כ הנה"ה):

יד) להפסיק באמצע הברכות לקדיש וקדושה בברכת הנהנין דמיא בברכת המוציא דהיינו ברכו קצרות וכגון ברכות הפירות וביוצא, ובאלו לא שייך להפסיק כלל דתיכף ומיד שהזכיר את ה' אם מפסיק צריך לחזור ולברך שהרי לא חלה הברכה על שום דבר עד אחר סיום ברכתו, משא"כ בברכה ארוכה קצת כגון ברכת מעין ג' או אשר יצר וכיוצא בזה מורה מרן ז"ל דשפיר דמי להפסיק כל שהוא באמצע הברכה שכבר חלה הברכה על שום דבר, ויצא לנו מזה דבאמצע שאר ברכות ארוכות שפיר דמי להפסיק, פקודת אליעזר ס"ז ס"ז:

(הנה"ה) אבל בחיי אדם כלל ה' סי' י"ג כתב וז"ל, אבל בברכה ארוכה כמו ברכת ק"ש ואשר יצר וכיוצא בו מותר לכתחילה לענות קדיש וקדושה ואמן דהא הקדוש ושומע תפלה, ורינו כמו באמצע הפרק

אזוי אין מסכים דער רב שיע אז ימלוך גיהר ניט צו קדושה, אין שרייבט דארט אז אבד שבתן אז מוציא ניט מפסיק זיין שבת ביי שחרית אז מוציאט אין קדושה או בקול און ממקומך, און ביי מוסף כבודו מלא עולם, אין ממקומו, אז דאס גיהער אויף ניט צו קדושה זענן אלע פוסקים מודה אז מוציא ניט מפסיק זיין, ע"כ הנה"ה):

יד) מפסיק זיין אין מיט ברכות הנהנין ווי המוציא דהיינו קורצע ברכות ווי ברכות פירות וכהנה צו קדיש קדושה קען מען ניט, ווארין באלד אזוי ווי מ'איז מוכיר דעם שם ווי באלד מ'איז מפסיק בריוף מען נאך אמאדל מאבין אברכה ווייל די ברכה איז ניט חל אויף דער נאך וואס מ'מאכט איבער איהר ביי מ'ענדיגט, אבער אכענגערדי ברכה ווי על המהות אדער אשר יצר וכהנה אידער בירת יוסף מודה אז מ'איז גלייך מפסיק זיין אין מיט צו קדיש וכו' ווייל די ברכה האט שוין אהן גיהויבען חל זיין אויף עפים, ועדן מיר פון נאנן ארויס אז אין מיט אכאנגע ברכה איז רעכט מפסיק צו זיין כנ"ד פקודת אליעזר סוף סימן ס"ז:

(הנה"ה) אבער דער חיי אדם כלל ה' סימן י"ג שרייבט מיט דעם לשון אבער ביי אלאנגערדי ברכה ווי ברכת קריאת שמע אין אשר יצר וכהנה מעג מען לכתחילה מפסיק זיין צו ענפערין אמן צו קדיש קדושה און הא הקדוש און שומע תפלה, ווי אין מיט ברכות ק"ש, און אויף

דברכת ק"ש וע"ז כתב בספר קצות השלחן הנרפס מחדש סימן ה' סעיף א' הערה נכונה דאם הפסיק סמוך לברוך יש לו לחזור ולהתחיל איזה תיבות מקודם התימת הברכה ובחתימת הברכה כשיאמר ברוך אתה ה' צריך לנמור הברכה ואסור להפסיק וכן בתחילת הברכה לא יפסיק כלל עד שיאמר איזהו תיבות אחר מלך העולם שיהי' על כל פנים דומה לברכה קצרה ונכון הוא :

כתב בחידושי רע"א בשם הפנים מאירות ח"א סימן ס"ז והובאו דבריו בביאור הלכה סי' ס"ז סעיף ה' מי שמניח תפילין דר"ת וקורא ק"ש בלי ברכות שואל מפני הכבוד אפילו באמצע הפרק וכתב בביאור הלכה ע"ז שם דזהו דוקא בק"ש שקרא פעם שניה כמו שנהגין לקרות בתפילין דר"ת דאינו יוצא בה המיע של ק"ש ורק קורא אותה כדי לקרות ק"ש בתפילין אבל אם אחד קורא ק"ש אפי' בלי ברכות לצאת בה ידי חובת ק"ש כי ירא שיעבור הזמן אסור להפסיק באמצע הפרק טרינא כמו בשאר ק"ש ומסיק שם בביאור הלכה וז"ל וכעין זה כתב הפרמ"ג ג"כ בסוף סי' זה ע"ש ע"כ הנהי"ה):

אות מ"ז היא מעשה הדלבוש אביא איה בחלק השני באריכות :

אויף דעם שרײַבט דר קצות השלחן סימן ה' סעיף א' אהערה נכונה אי אויב עהר איז מײַסיק נאָהנט פון סיום הַבְּרָכָה בְּרוּיף עֵהר נאָך אַמאַל אָהן הויבין עמליקע ווערמער פאר'ן אויס לאז פון די בְּרָכָה און אז עהר האלט ביי ברוך אתה ה' מאהר עהר ניט מײַסיק ניין נור ענדיגען אויף אין אנהויב בְּרָכָה מוז עהר זאגן עמליקע ווערמער נאך טקד העולם סײַזאל אויס זעהן ווי אקורצע בְּרָכָה עכ"פ:

דער חידושי רע"א איינער שרײַבט פאר'ן פנים מאירות חלק א' סימן ס"ז עם ווערט אויף גיבראקט אין ביאור הלכה סימן ס"ז סעיף ה' דער וואס זייגט רבינו תום תפילין און לייענט קריאת שמע אהן בְּרָכּוֹת אפילו אין מיט ק"ש מעג עהר מײַסיק ויין צו זאגן שלום שרײַבט אויף דעם דער ביאור הלכה דארט דאס איז נור דוקא ביי דער צווייטער ק"ש ווי מ'איז זך נוהג צו לייענין אין ר"ת תפילין וואס מיט דעם לייענין איז מען ניט יוצא די מצוה פון ק"ש נור מען לייענט צו לייעב רבינו תום תפילין אבער אז איינער לייענט ק"ש אהן בְּרָכּוֹת וייל עהר האט מורא עם וועט אנועק געהן די צייט מאהר עהר ניט מײַסיק אין מיט ווי ביי ק"ש איז דער דין און עהר פיהרט דארט אויס אז דער פרי מגדים אין דעם סימן שרײַבט אויף אזא שטייגער ע"ש ע"כ הנהי"ה):

(ט) די מעשה פון לבוש ווערין מיר ברענגן אין חלק שני באריכות :

טו, יו, יח, יט) כבר הבאתי למעלה בספרי זה:

(ב) **כתב** הטנן אברדם סי' קכ"ד סעיף קטן י"ד שאם החזן מאריך בנינו על ואמרו אמן יותר מדאי הוי הפסק רק יאמרו מיד אמן:

כא, כב) כבר הבאתי לעיל בספרי זה:

(ג) **ראוי** למברך להשמיע קולו כשמברך כדי שיענו השומעים אמן, ואם אינו עושה כן נמצא שהוא גורם שלא יענו אמן, והעונש הראוי למי שאינו עונה אמן ראוי לבא לו, ש"ץ דף פ"ח, (הגה"ה וכבר הבאתי זה לעיל סי' כ"ז):

(ד) **כתב** בשער הכונות דף א' ע"ג וז"ל ראיתי למורי ז"ל כשהי' איזה אדם מברך ומסדר הברכות בבית הכנסת ה"י עונה אחריהם אמן

אף אם היו המברכים רבים, (הגה"ה וכבר הבאתיו בספרי זה סי' מ"א):

(ה) **המברכים** בלחש מאבדים טובה הרבה, ובאמת אמרו שהתורה מרמזת בזה בראשית אמרי' שהר"ת ב'ראשית' הוא ב'קול ר"ם א'ברך ש"ם ה' ת'מיד, ומלבד שמרויח שכר הרבה עוד ירויח

טז--יז--יח--יט) **האבין** מיר שוין ג'בראכט אויבין אין דעם ספר:

(ב) **שרייבט** דער מ"ג אברדהם סימן קכ"ד סעיף קטן י"ד אויב דער חזן איז מאריך מיט אנגונ ביי ואמרו אמן אז פיהל הייסט עס אהפסק, נור מ'ברויף באלד זאגין אמן:

כא--כב) **האבין** מיר שוין ג'בראכט אויבין אין דעם ספר:

(ג) **אז מ'מאכט אברכה ברויף מען זאגין הויף כדי די וואס הערין זאלין ענפערין אמן, ווי באלד אז עהר מאכט ניט הויף איז עהר גורם אז מ'זאל ניט ענפערין אמן, איז דער עונש אויף דעם וואס זאגט דיע בר'קה שטיג, ש"ץ דף פ"ח:**

(ד) **דעם** ספר הכונות דף א' ע"ג שרייבט מיט דעם לשון איף האב גיזעהן מיין רבי (האר"י) ז"ל אז עמוץ האט גיזאגט פר'כות השחר אין שהל האט עהר גיענפערט אמן אפילו אין מיט פסוקי דומרה אפילו ווי זענין גיזעזין פיהל (מ'ברכים) און דעם האבין מיר שוין גיב-ראכט אין דעם ספר סי' מ"א):

(ה) ווי דער ש"ך שרייבט אין השן משפט סוף סימן טפ"ב דאס וואס די ח'כמים ז"ל האבין גיזאגט אז אברכה האט ווערט צעהן גי'דין, איז נור דוקא ווען עהר מאכט די בר'כה פאר מענטשין ווי זאלין ענפע-רין אמן אבער ניט שטיק פארזיך פון דאגין איז אאפענע תוכחה פיר די וואס מאכין אבר'כה שטייל ווי עקרלי'דען גרויס גוטס, באמת האבין חז"ל גיזאגט אז די תורה איז מרמז אין ב'ראשית' ר"ת ב'קול ר"ם אברך

בזה שאם נכנס לבית הספק אם בירך אם לא שישאל לחבירו או לבני ביתו ואומרים לו אם בירך או לא ויצא מידי ספק, לכן הירא את דבר ה' ינהיג את עצמו לברך כל ברכותיו בקול רם ובשמחה ובטוב לבב ובפרט בברכת אשר יצר שהיא ברכת הודאה, וארוזל ד' צריכין להודות ואחד מהן חולה ואין לך חולה גדול מזה כמיש מהר צועה להפתח, ואם בכל הברכות חיובא רמיא עלינו לברכן ביראה ואהבה כ"ש בברכה זו, שכבר אנו רואים כמה בני אדם שיש להם חולי השתן ר"ל ותייה אינם חיים שמתיראים לשתות טה וקאפע בחושבם כשיבואו להטיל מים כמה מצטערים וכמה חורקין את שיניהם עד שמוציאים טיפה אחת, ואנחנו ב"ה כבואנו להטיל מים תיכף ומיד מהר צועה להפתח הקילוח בלי שום מיחוש ובלי שום כאב, ואח"כ מברך אותה בשעה שמנגב הידים ברכה הטובה, ויש מי שמתחיל לדבר עם חבירו קודם הברכה ואח"כ שוכח הברכה ואינו מברך כלל, וכי זה הגמול שאנו גומלים להשי"ת על שאין לנו שום כאב ושום מיחוש, לברך ברכה כזו הטובה וקטופה ובלי נשמע קולם כלל, חלילה מעשות כדבר הזה

אִבְרָחָם שֵׁם הו' מִמִּיד, הוֹצֵן וְנֹאם עֲהָרָה אִינוּ מְרִוּת פִּיהֶל שֶׁבֶר כְּנִיל. אִינוּ נֶאֱדָר אִמוּבָה אִינוּ דַעַם לְמַשְׁלֵל, וְוִי בְּאֶכְרָ עֲהָרָה גִידְעֵקֶטָט נִיט אויב עֲהָרָה הָאֵט גִּימֶאכְט דִּי בְרָכָה קֵאָן עֲהָרָה פִרְעֵגִין וְוִין חֶגֶר אֲדַעַר דִּי בְנֵי בֵית, וְנֹעַט עֲהָרָה שׁוֹיִן אַרְוִים פּוֹנִים סִפְקִי, דְרִיבְעֵר בְּרוּיָה יַעֲדַעַר יוֹד וְנֹאם הָאֵט מוֹרָא פֶּאָר הַשִּׁירָת יוֹד פִּיִּתְרֵעֵן אִו עֲהָרָה זֶאל מֶאכֵן אֶלְקַע בְּרָכוֹת בְּקוֹל רָם אִין מִיט שְׁמַחָה, בְּפִרְט בִּי אֲשֶׁר יִצֵר וְנֹאם אִינוּ בְרָכָת הוֹדָאָה, אִין דִּי חוֹלֵל הָאֵבִין גִּיזְאָנְט פִּיעֵר בְּרוּיָכֵן לוֹיבִין הַשִּׁירָת אִין אִינְעֵר פּוֹן זִי אִינוּ אַחוּלָה, אִין דָּאס הֵיִסְט אויף אַחוּלָה, וְוִי סִשְׁמִיט מְהֵרָ צוֹעָה לְהַפְתֵּחַ, אִין אויב אֶלְקַע בְּרָכוֹת וְעִינֵן מִיר מְחַיֵּב אִין מֶאכֵן מִיט פּוֹרְקֶט אִין קִיעֵב שְׁאָפֶט כֵּד לְעָבֵן בִּי דַעַר בְּרָכָה, וְוִי מִיר וְעָהֵן פִּיהֶל מְעַנְטִשִׁין וְנֹאם לִיידִין אויף עֲצִירַת הַשִּׁרָת אִין וְוִיעֵר לְעָבִין אִינוּ פֶּאָר בִּיטְעֵרֶט, זִי רֶאָבֶעֵן מוֹרָא אִין מְרִינְקֵעֵן מְהֵרָ קֵאוּע וְוִייל זִי רַעֲבִינְעֵן אִו זִי וְעַלִּין הָאֵבִין יִסּוּרִים אִו זִי וְעַלִּין בְּרוּיָכֵן מְשִׁתִּין וְוִין אִין פִּיהֶל קְרִיצֵעֵן מִיט דִּי אִיין בִּיז וְוִי קֵאָנִין אַרְוִים בְּרַעֲנִין אַטְרֶאפִין, אִין מִיר בִּיָּה אִו מִ'בְּרוּיָה מְשִׁתִּין וְוִין אִינוּ מְעַן אָפֶעֶן תִּקְפָּה אֵהֵן שׁוֹם מִיחֻשׁ אִין יִסּוּרִים, נֶאֱדָר דַעַם מֶאכְט מְעַן חֶאפִינְדִיג דִּי בְרָכָה אִין מוֹיִשְׁט יוֹד אִם דִּי הַעֲנָה, אִין סִפְאֶרְהֶאנִין וְנֹאם לִיידִין מִיט אֶמְעַנְטֶשׁ פֶּאָר דַעַר בְּרָכָה אִין פֶּעֲרֵקֶסט דַעַר וְוִייל אִין מֶאכֵן דִּי בְרָכָה אִינוּ דָּאס רַעַן אֶמְוִיל וְנֹאם מִיר גִּיבְעֵן אִין הַשִּׁירָת אויף דַעַם וְנֹאם מִיר הָאֵבִין נִיט קִיין יִסּוּרִים אִין מִיחֻשׁ חִזוּ אִין מִ'מֶאכְט אִינְקַע בְּרָכָה אִין שְׁמִיל אִו קִינְעֵר הַעֲרֶט נִיט אִין זֶאנִין אִמן, עַל כֵּן בְּרוּיָה מְעַן נִהָר וְוִין

אלא צריך ליותר לברך איתה ביראה ואהבה ואם יכוין פשט הדברים מה שמוציא בפיו די והותר לברך אותה בשמחה רבה:

(כו) אביא איה"ש בחלק השני בארוכות:

כו, כה, כט) כבר הבאתי לעיל בספרי זה אות מיג מ"ד יעו"ש:

(ל) תדע לך קורא נעים שאע"פ שכ"כ גדול כחו של עניית אמן אבל יש לפעמים שאסור לענות אמן כגון המשנה ממטבע שמטבע חכמים

בברכות דאין עונין אחריו אמן דהיינו שיש בני אדם שאומרים בברכת הגומל, הגומל להיבנים טובים והוי משנה ממטבע שמטבע חכמים בברכות ולא די שהוא ברכה לבטלה כמ"ש הר"ף והרא"ש והש"ע ס"י ר"ט שצריכים לומר הגומל להיבנים טובות אלא דאסור לענות אחריו אמן:

אגב אביא עוד איזה נרגרים נחוצים מס' דמשק אליעזר הנ"ל:

ובאות א' של אכילה אות ו' כתב הדמשיא וז"ל כשאדם אומר בפה מלא אין אני אוכל להנאת גופי רק לבריאת הגוף לעבודת בוראי ב"ה בזה הדיבור הוא בורא מלאך קדוש ומסלק את הכ"ט מעל שלחנו פענח רזא פ' בהעלותך לכן טוב בכל פעם שרוצה לאכול שיאמר הריני

צו מאכין די ברכה הויך מיט פורקט און ליבשאפט און מכוין זיין דעם פשט פון די ווערטער מיט שמחה:

(כו) וועלן מיר ברענגן אין חקך שני באריכות:

(כו) — כה — כט) האבין מיר שוין גיבראכט אין דעם ספר אות מיג מ"ד ע"ש:

(ל) ליבער לעזער זיי וויסען האמש ס'איו אזוי גרויס דער ב"ח פון ענפע-רין אמן, אבער אמאהל מאהר מען ניט ענפערין אמן, ווי

באךד או מ'איו משנה פון דעם נוסח וואס די חכמים האבין מרקן גיוועזן ביי ברכות מאהר מען ניט נאך איהם זאגן אמן, דהיינו ספאר-

האנין מענטשין וואס זאגן ביי ברכת הגומל הגומל לחיבים טובים, דאס הייסט אמשנה פון די מטבע וואס די חכמים האבין מתקן גיוועזן, און

לא די ס'איו אברכה לבטלה ווי ס'שרייבן דער ריף הרא"ש והש"ע ס"י ר"ט, ווייז מ'ברויך זאגן הגומל לחיבים טובות, נור אמן מאר מען

אויך ניט ענפערין:

אין אות א' פון אכילה אות ו' שרייבט דער דמשק אליעזר מיט דעם דשוין, אז אמענטש זאגט מיטן פולין מויל איך עס ניט להנאת גופי,

נור איך זאל זיין גיוונד צו עבודת הבורא ב"ה, מיט דעם דיבור בשאפט עהר אמאך און איז דוחה מיט דעם דעם ס"מ פון זיין מיש, פענח רזא

פ' בהעלותך, דריבער איז בעסער אז מ'געהט עסין זאל מען זאגן, איך

בא לאכול ולשתות כדי שיהא נופי כרי וחוק לעבודת השמים ;

ובאות א' של אשר יצר אות ד' כתב וז"ל ואתה קורא נעים מאחר שקרית
ושנית כמה גדול שכר כל ברכה וברכה, מזה תבין ותקח מוסר
לנפשך ולא תעשה כמעשיהם של כמ' בני אדם שקמים כמה פעמים בלילה
ומשתנינין ושותין מים ואינן מברכין לא בהרהור הלב, וכבר ידעת דהרהור
כדיבור דמי הוא מחלוקת י"א כדיבור דמי וי"א דלאו כדיבור דמי, ואם
בכ"ד של מעלה יפסקו הלכה כמ"ד דלאו כדיבור דמי מה תענה ליום דינך
על כן תזהר בזה שלא תפסיד ברכותיך ולא תהי' נוזל להקב"ה כמאמרם
וז"ל ברכות ל"ה כל הנחנה מעולם הזה בלא ברכה כאילו נוזל להקב"ה
וכנסת ישראל ודו בזה ;

שם באות א' איי, מי שיש לו יסורין או איזה צרה כ"מ לא יאמר אוי
ולא ווי לא איי שהוא ר"ת אברהם יצחק יעקב ויכוין שבזכותם ינצל
מכל צרה, כספר צוואה מחיים ;

שם באות ב' של ברכות אות ו' כתב הגה כאשר אסור לעשות מלאכה

וועל עסין און טרינקן כדי דער גוף זאל זיין גיוונד און שפארק צו
עבודת השמים :

אין אות א' פון אשר יצר אות ד' שרייבט עהר וז"ל, מייקער לעזר אז
האסט שוין גילרינט און גיתורת ווי גרויס ס'איז דער שכר פון יקער
ברכה, פון דעם וועסטו פארשטעהן און נעמן אמסר און ניט צו מוהן
ווי די מענטשן וואס שמהן אויף ביי נאכט וויסיד מאהל און זענן משתין
און טרינקען וואסער און מאכין ניט קיין ברכה נור זענן מתהרהר, אין דאס
איז ידנע דאס מחלוקת פון הרהור כדיבור דמי, ס'איז דא אדעה וואס
האלט אז מתשבה איז גלייך ווי דיבור, און אדעה וואס האלט אז הרהור
איז ניט ווי דיבור, און אויב מ'פסקנט אין הימעל ביים ב"ד של מעלה
אז הרהור איז ניט ווי דיבור וואס וועסטו זענפערין צום יום הדין, ע"ג
ברויך מען זעהן מ'זאל ניט הייזק האבין די ברכות און מ'זאל ניט זיין
קיין נוזל השמים, ווי די גמרא זאגט אין ברכות ל"ה אז מ'איז נהנה פון
דער וועלט אהן אברכה איז ווי מ'זקית הקב"ה און די יידין וד"כ :

דארט אין אות א' איי, ווער ס'האט יסורים אדער אנדערע צרה רח"ל
זאל ער ניט זאגן אוי אדער וויי נור איי דאס איז ר"ת אברהם
יצחק יעקב, און זאל מכוין זיין אז אין זייער זכות זאלן מיר גיציג
ווערין פון אלע צרות, ספר צוואה מחיים :

דארט אות ב' ברכות אות ו' שרייבט עהר הגה אוי ווי מ'מאר ניט
מוען קיין מלאכה אין דער צייט וואס מ'מאכט אברכה ווי
ס'שטייט

בעודו מברך כמבואר בש"ע סי' קצ"א סעי"ג וכתב המנ"א שם סעיף קטן ב' וז"ל דמוטב לדלג הברכה מלעשות מלאכה בעודו מברך וסוים המנ"א שם דאפי' תשמיש קל אסור לעשות, לכן באשר יצר ויגב תחילה הידים ואח"כ יברך ובענטמי יברך תחילה ואח"כ יגב וכן הברכה אחרונה שאחר המגילה ולא יברך בעודו כורך המגילה אלא או כורך ואח"כ מברך או מברך ואח"כ כורך וגם כל הקהל כיון שמכוונים לצאת י"ח בברכת התון צריכים לזהר בזה מאד שלא יכרכו המגילה בעוד החון מברך:

שם באות ג' גזל וז"ל עיר שיש בה שני בתי כנסיות ובאים אורחים לעיר ואחד מביהכנים האחר הולך ומפתה לאורחים שיבואו להתפלל בביהכ"נ שלו הוי גזל כי האורחים בלתי פיתוי יש מהם רוצים להתפלל בביהכ"נ זה, ויש רוצים להתפלל בביהכ"נ אחר, וזה שמפתה שילכו אצלו הוי גזל, מביט ח"ג סי' מ"ח יפה ללב חלק א' סי' קנ"ז אות ה', דברים אלו מכוויבין לבו של אדם לראות עד כמה חומרו של גזל:

ס'שמי"ט אין ש"ע סימן קצ"א סעיף ג', שרייבט דער מגן אברהם דארט סעיף קטן ב' מיט דעם לשון ס'א"ו בעסער צו איבער דיפערענץ א ברכה איידער צו טוען אמלאכה אין דער צייט וואס מ'מאכט א ברכה, פיהרט אום דארט דער מג"א אז אפילו אקלייניגקייט מאר מען אויף ניט טוען, דריבער זאל מען ביי אפר יצר פריהר אב ווישען די הענד נאכהער זאגן די ברכה, און ביי על נטילת ידים זאל מען פריהר זאגן די ברכה נאכהער אב ווישען די הענד, אויף ביי די ברכה זאל דער מגיכה זאל מען ניט זאגען די ברכה און איין וויקלין די מגיכה, נור אבער פריהר איין וויקלין און נאכהער זאגען די ברכה אדער פריהר זאגן די ברכה נאכהער צו וויקלין די מגיכה אויף דער קהל ווייג זענן מכוין יוצא זיין זייער חוב מיט דער ברכה פונם תון ברויכין זעהר גיהמ זיין זיי זאקין ניט וויקלין די מגיכה אין דער צייט ווען דער תון זאגט די ברכה:

דארט אות ג' גזל דאס איז זיין לשון, אשטארט וואס ס'איז אין איהר פארהאגן צוויי שוהקין, און אז ס'קומען אורחים אין שטארט, און איינער פון איין שוהל געהט און היידט איבער די אורחים זאלין קומען דאוויגן אין זיין שוהל הייסט עס גזל, ווארין ווען ער זאל ניט אהן ריידין די אורחים וואקלין מ'הייג גיגאנגן אין דער שוהל און מ'הייג און דער שוהל און אז ער היידט זיי איבער זאלין געהן אין זיין שוהל הייסט עס גזל מבי"ט ח"ג סימן מ"ח, יפה ללב חלק א' סימן קנ"ז אות ה', דאס מאכט זיין דאס הארץ פון מענטש צו זעהן ווי הארב ס'איז דער איסור פון גזל:

עוד שם אות ג' נילוח, המנלחים זקנם עוברים בכל פעם על חמשה לאוין
ואם המנלחו הוא ישראל עובר עוד חמשה לאוין דעל כל לאו יש
גיב הלאו דלפני עור, כי המנלה והמספר גם כן עובר ומטילא הם עשרה
לאוין, ועל המספר יש גיב אותן העשרה לאוין וביחד הם עשרים לאוין.
ועיין בפנים הספר שם בדיני נילוח מעשה נפלאה שאירע לחרב ר' יעקב
אבואלעפייא בזמן הארצי הק' זיל שראה לאותן שנלחו זקנם שבאו בנלגול
פרות, ורמז בפסוק לא תקיפו פאת ראשכם ולא תישחית רית פרות;
הגדה מבעהמ"ח ואמרו אמון וכדי להלחוב את לב הקורא אעתיק מש"כ
בקיצור שליה בשם ספר יוין המשומר על הפסוק הזה דלא תקיפו
פאת ראשכם ולא תישחית פאת זקנך וזיל כתב הר"ר זלמן בן הר"ר יהודא
החסיד זיל אמר לי אבא מורי החסיד זיל שביטוי הו' מעשה בעשיר שהו'
מנלח זקנו והו' אבא מורי בא ומוחה בו ולא השניה על דבריו כי אמר
העשיר אכטנים אני ואיני יכול לסבול חזקן, ואמר לו אבא מורי ידוע
תדע כי מרה יהי אחריתך כי לאחר מותך יבואו מלאכי חבלה הדומין

דארט אות ג' נילוח, די וועלכע גאלין די בארד זענין יעדס מאהל עובר
אויף פינף לאוין ואין אויב דער שעקער איז איינה, איז דער
מחנה עובר אויף נאך פינף לאוין נייט אויף יעדן לאו איז אויף דא
דער לאו פון לפני עור נייט דער שעקער איז אויף עובר ממילא איז
דאך צו זאמען זעקן לאוין, אין דר שעקער איז אויף עובר אויף די ועלכע
זעקן איז צו זאמען צוואנציג, אין עהר ברענגט דארט אין דינים פון גידוח
אווינדערליכע מעשה וואס האט גיטראפין הרב יעקב אבואלעפייא, אין
דער צייט פון האר"י הקדוש זיל, דאס עהר האט גיזעקן די וואס האפין
גינאקט די בערד אז זענין מגוקגל גיווארין אין קוה, און עס איז מרומז אין
פסוק לא תקיפו פאת ראשכם ולא תישחית ראשי מיבות פרו' ת':

(הגדה) פון בעש המחבר ואמרו אמון, גדי צו דרנעקין דאס יידיש הארץ
פון דער וועלן מיר מעתיק יוין וואס דר קיצור שליה שרייבט
פארן ספר יין המשומר אויף דעם פסוק לא תקיפו פאת ראשכם ולא
תישחית פאת זקנך וזיל הר"ר זלמן בן הר"ר יהודה החסיד שרייבט
זה לשונו, מין פאטער אין רבי רבי יהודה החסיד זיל האט מיר גינאקט
דאס אין יוין צייט איז גיווין א מעשה אעושר האט זיך גינאקט די בארד
אין מין פאטער פלעג איהם זאגן און עהר האט גיט גינאקט אויף איהם
עהר האט גינאקט דאס עהר איז אמפונק עהר קאן גיט ליידין די בארד,
האט עהם מין פאטער גינאקט, זאלסט וויסן אז דיין סוף וועט זיין ביטור
ווארין נאך דיין טויט וועלין קומין מלאכי חבלה אין גישמאקט פון קוה
אין

לפרות ויהיו דורסין על פאת זקנך כי זהו עונש של המשחיתים פאת זקנם, ותדע שכן הוא רמזו בתורה לא תקיפו פאת ראשכם ואלא תישחית רית פרות, ובשנפטר אותו העשיר חיו יושבים אצלו כל הגדולים שבשפיאד ואבא מורי ה' שם וה' כותב שם אחד וזרק על אותו העשיר ותיכף קם על רגליו וכל היושבים שם ברחו מפניו מחמת הפחד, והתחיל אותו המת למרוט את ראשו ותולש בשערותיו, אמר לו אבא מורי מה לך אמר לי אוי לי שלא שמעתי לך אמר לו הנידה נא לי מה נעשה לנשמתך, איי כשיצאה נשמתו בא מלאך מחבל ודומה לפרה גדולה והביא כלי אחד מלא זפת ונפרית ומלח וקבל נשמתו והניחה לתוכו ולא היתה יכולה לצאת משם ובא מלאך אח' מבית דין של מעלה ונטל מאתו אותו הכלי עם נשמתו אשר בתוכו והעלה אותו לפני ביד הגדול של יוצר נשמות ואז יצאה בת קול מפי הבית דין ואמרה לי קרית ושנית, אמרתי לו קריתי ושנתי, מיד צוה להביא חומש ואיל קרא בו מיד כשפתחתי הספר מצאתי כתוב ולא

אין וועקין טרעטין אויף די עקין פון דיין בארד ווייל דאס איז די שטרראף פון די וואס נאלין אפ די עקין פון די בארד, אראנה, סאיז אוי מרומב אין דער תורה לא תקיפו פאת ראשכם ואלא תישחית רית פרות, און אז דער עושר איז גיטטארבין זענן דארט גיוועזן אלע גרויסע לייט פון שפיאד און מיין פאטער איז אויך גיוועזן, האט מיין פאטער אויך גע- שריבען אויף פאפיר אישם און האט ארויף גיווארפן אויף דעם מת, איז עהר תיכף אויף גיטטאנין אויף זיינע פיס און אלע וואס זענן דארט גיוועזן זענן אנטלאפן פאר עהם מחמת פחד, האט עהר זיך אהן גיהרגין הייסן די האר פונם קאפף, האט מיין פאטער צו איהם גיזאגט, וואס איז מיט דיר, האט דער מת צו עהם גיזאגט וויי איז צו מיר איד האב גיט גיט גיט גיזאגט דייןע דיר, האט מיין פאטער צו עהם גיזאגט זאג מיר וואס איז גיווארין מיט דיין נשמה, האט עהר גיענטערט, אז מיין נשמה איז ארויס פון מיר איז געקומין זעהר אגרויסער מלאך מתפלל ווי אקנה און האט גיבראכט אפלי פול מיט סמאל און שוועביג און זאלץ און האט מיין נשמה אריין גינעטן אהין און איד האב שוין גיט גיקענט ארויס פון דארט, איז געקומין אמלאך פון בית דין שך מעקה און האט געטימן פון איהם די פלי מיט מיין נשמה וואס איז גיוועזן אין איהר און האט ארויף גיבראכט פארין בית דין הגדול, און סאיז ארויס אפת קול פונם ביד און האט גיזאגט צו מיר האסט גילערניט חומש אין משניות האב איד גיענטערט אז האב גיקערניט כניל תיכף האט מען גיהייסן ברענגין א חומש און האט גיזאגט צו מיר לייזן אין איהם אויז ווי איד האב נור גיעפינט

תשחית פאת זקנך ולא ידעתי מה להשיב, מיד שמעתי קול אחי שהי מכריז תנו גשמתו להביאה במדריגה התחתונה של גיהנום, ועתה הביטו וראו נא אחי ורעי כמה גדול עונש המנלח שער זקנו השם ישמרנו עכ"ל:

ודרך המנלח זקנו דרכו במומאתו לנלח גם את פיאותיו שהם עוד בי לאוין ומי הוא זה אשר מפני כבוד המדומה יפקיר את נפשו להתחייב שבעה לאוין ובכל דאו יש ליט מלקוין שבעה פעמי ליט הוא רעיה מלקיות כמנין רעה ואם כי אין עתה רשות ביד להקרותו ידע בבירור כי שם בעלמא דאתי יקבל כל המלקות עיי מלאכי חבלה אשר שם יותר הם כאבים מן המלקות של מטה ולפעמים יזדמן שיסובב שיקבל מלקיות גם בזה העולם וכלל אמרו חז"ל אע"פ שבטלו מנהדרין דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתייב סקילה או גופל מן הגג או חיי דורסתו כו' וכן כל די מיתות ובודאי כן הוא בעניני מלקות, וכל איש אשר בשם ישראל יכונה הוא מזכרה להאמין בדבריהם הקדושים ז"ל, כאשר נפסק ביו"ד סימן קי"ט

געפינט דאס ספר האב באלד געפינין געשריבען „ולא תשחית פאת זקנך“ האב איך ניט גיוויסט וואס צו ענפערין, באלד האב איך גיהערט אקול וואס האט אויס גירופין פיהרמ די נשמה אין דער אונטערשטער מדרגה פון גיהנום. יעצט קוקט זיך צו און זעהט מיינער פרוידער ווי גרויס ס'איז דער עונש פון די וואס גאלען די בערד השם ישמרנו עד כאן לשונו:

און דער סדר פון די ווס גאלען זיך די בארד גאלין זיך די פאות אויף אפ וואס דאס איז נאך צוויי לאוין, און וועלכער מענטש וועט פאר דעם גארשען כבוד וועגן מפקיר זיין דאס נפש צו חייב זיין זיבען לאוין און אין יעדער כאו איז דא ניין און דרייסיג מלקיות זיבען מאהל ניינאזן דרייסיג בטרעפט צוויי הונדערט פינף און זיבציג מלקיות וויפיל רע"ה בטרעפט, און אפילו יעצט וואס דאס בירת דין האט ניט קיין רשות צו שלאגן מלקות ברויך מען וויסן בבירור אז אויף יענס עוקם וועט עהר אפ געמיין די מלקות דורך מלאכי חבלה וואס דאס טהומ מעהר וויי פון די מלקות פון דער וועקט, און אמאהק טרעפט אז מ'איז מקבל מלקות אויף אין דער וועלט, ווי די חז"ל זאגן אכלל האמש די מנהדרין זעגן בטל גיווארין אבער דער דין פון ארבע מיתות ביד זענין ניט בטל גיווארין. למשל אז מ'איז חייב סקילה, אדער ער פאלט אראפ פון דאך אדער אחר, הארגט איהם, אין אזוי אכלע ארבע מיתות, אין מלקות איז בודאי אויך דאס זעלבע, און יעדער וואס פראגט דעם נאמן יוד ברויך און איז מחויב צו גלייבן די הייליגע הו"ל'ים הייד ווי דער יורה דעה

בפירוש מי שאינו מאמין בדברי חז"ל הרי הוא כעכו"ם, וכל דבריהם הם
בנחלי אש ודי בזה:

עוד באות ה' הפסק אמרו בחגיגה דף י"ב ע"ב כל הפוסק מדברי תורה
לדברים בטלים מאכילין אותו נחלי רתמים, ואיתא בס' חסידים שאינו
מקבל שכר על אותו הלימוד אלא נענש עליו, ועי' ירו' כל הרוזים, והורא
את דבר ה' ישים עצמו כאלם מדברי שיחה בעת לימודו, ואם דבריו
נשמעים ימחה ביד אחרים המדברים, אורות אלים ד"ו ע"א, ועי' בזהר ח"ג
דף קס"ב אמרו במתיבתא דרקיע מאן דפסק מילין דאורייתא על מילין בטלין
יתפסקון הייהו מהאי עלמא, ודינ' קיימא בהאי עלמא, ובאבות דר"ג פרק
כ"ו תלמידו חכמים מתים קטנים לא מפני שמאפיין ולא מפני שנוולין
אלא מפני שפוסקין מדברי תורה ועוסקין בשיחה בטלה, ואם מוכרח להפסיק
חתיקון הוא שיסגור הספר שזה הוא כמי שנמר הלימוד, ואולי בזה תהיה
ארוכה קצת ונקח מהעין החמור הלזה, בחורי חמד שמעו ותחי נפשכם,
עכ"ל הספר הקדוש המשק אליעזר:

דעה פסק'נט סימן קי"ט בפירוש אז ווער ס'גלו'נט ניט אין ד'ב'רי חז"ל
האט דעם דין ווי אעכו"ם. אין ווער'ר הייד זענן ווי קולין פייער ודי ב'זה:
ד'א'ר'ט אין אורת ה' הפסק, אין מסכת חגיגה דף י"ב ע"ב ווער ס'א'ז
מפסיק פון ד'ב'רי תורה צו ד'ב'רים בטלים מאכט מען עהם עסין
ב'רעניגדיגע קולין אין ספר חסידים ש'מייט אז מ'א'ז ניט מקבל קיין
ש'כר אויף דעם לימוד נור מ'ווערט נאך נענש אויף דעם לימוד. און
אויף דעם ב'רויף מען גינג ק'אנען, און דר וואס האט מ'זא פאר השי"ת
ב'רויף זיך מאכין ווי אשטומער אין ניט היידן אינ' מיט'ן קערנין, אין
אויב עהר איז נאך ג'פ'ח זאך עהר נאך ווערין אז אנדער' ואלין אויף ניט
היידין, אורות אלים דף ו' ע"א, דער וזהר הקדוש ח'כ ג' דף קס"ב
ב'רענט, אין הימער נאגט מען ווער ס'א'ז מפסיק פון ד'ב'רי תורה צו
ד'ב'רים בטלים וועט אפ ג'האקט ווערין זיין לעבין פון דער וועלט און זיין
משפט ווארט אויף עהם אין יענר ווערט, אבות דר' נתן פרק כ"ו תלמידי
חכמים שטארבין זינגע הייט ניט ווייל זיי ג'ולן אדער זענן מ'נאף ח'ז, נור
ווייל זיי זענן פוסק פון ד'ב'רי תורה און היידן ליידיגע שמועסין. אז
מ'ב'רויף אבער נויטיג מפסיק זיין איז דער תיקון אז מ'זאל פאר מאכין
דאס ספר איז דאס ג'ליוה ווי מ'ענדיגט דאס לערנן אפ'שר וועט דאס
זיין אשטיקיל רפואה צו דער ב'רויסער זינד, שייערי זינגע לייט הערט
זיך צו און איהר וועט לאנג לעבין. ביז אהער איז דאס ק'טון פון ספר
דמשק אליעזר:

הטבת חלום על ידי עצמו

הנה שאלתי להרה"ג הגדול הצדיק המפורסם איש קדוש כקש"ת מו"ה ר' שמואל ז"ק אבדיק ביאלע-גדול המפורסם בשם טיראספאלער עלוי בדיותי בביתו, מה יעשה אדם הרואה חלום קשה ואין לו מן המוכן תלתא דרחמי להטיב, ומה שאומרים הרבש"ע שזוכר בברכות נ"ה ע"ב ובש"ע סי' ק"ל הלא הוא דוקא רק על חלום דחזא ולא ידע מה חזי, כמב' מלשון הגמ' שם האי מאן דחזא הלמי ולא ידע מה חזי ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידיהו ולימא הכי רבש"ע, וכן הוא הלשון בש"ע הנ"ל, אבל אם אדם רואה חלום קשה ויודע חלומו, ע"ז אמרינן שם בגמ' ובש"ע סי' ר"ב הרואה חלום ונפשו ענומה עליו ויטיבנו בפני שלשה לייתי תלתא [דרחמי לוי, כ"ה נירסת הרא"ש והש"ע סי' ר"ב] ולימא כו', וא"כ מה יעשה האדם שראה חלום קשה ואין לו מן המוכן תלתא דרחמי לוי שייטיבנו בפניהם, ובפרט לפי מנהג הרבה מקומות שאין אומרים הרבש"ע כלל, ואפי' באותן המקומות שאומרים כתבו האחרונים דיאמר הרבש"ע בשעה שהכהנים מאריכין בנינו של וישמרך או ויהונך, אבל בשעה שהכהנים אומרים את התיבות לא יאמרו הציבור שום דבר רק ישמעו היטב בכונ' את התיבות מפי הכהנים, וא"כ לפי רוב המקומות שהכהנים אינם מנגנים כלל בסוף

מיר האבען אמאדק גיפרעגט הרב הגאון הצדיק וכו' הר"ר שמואל ז"ק שליט"א אבד"ק ביאלע, וואס זאל טוהן א מענטש וואס זעהט א שווערין חלום און האט ניש קיין דריי פריינד ווארן איהם מטיב חלום זיין, אין דאס וואס ס'ווערט גיברכט אין ברכות נ"ה ע"ב און ש"ע סי' ק"ל, און מ'זאל זאגען ר ב ש " ע ביי פֿרֿכת פֿהֿנים, איז נור אז עהר ווייסט ניש וואס עהר האט גיזעהן, און ווי ס'שטייט דאס לשון אין דער גמרא ז"ל ידע מה חזי וכו' און אזוי שטייט אויך אין ש"ע הנ"ל, אבער און מ'זעהט א שווערין חלום אין ווייסט דעם חלום, זאגט דארט די גמרא הנ"ל אז איינער זעהט א חלום און עהר איז פֿרויערדיג זאל עהר דעם חלום מטיב זיין פֿאר דריי פֿריינד, און וואס זאל טוהן א מענטש וואס זעהט א שווערין חלום און האט ניש קיין דריי פֿריינד ווי זאגן עס מטיב זיין ובפרט אז אויך א סך ערטער זאגט מ'ניש קיין ר ב ש " ע, און אפי' ווי מ'זאגט יו רבש"ע שרייבן די אחרונים אז מ'זאל זאגן ווען די כהנים זענן מארדיך מיט'ן זינגן פון וישמרך און ויהונך אבער ווען די כהנים זאגן די ווערטער זאל מען נאר ניש זאגן נור אויס הערין מיט זונגה די ווערטער פון די כהנים, א"כ אז אין פיהל ערטער זינגען די כהנים נאר ניש ביי וישמרך ויהונך

הברכה של וישמרך ויהונך ואם כן א"א לומר הרבש"ע ומה יעשה האדם שחלם לו חלום קשה אם אינו יכול לומר הרבש"ע בני"ל ותלתא דרחמי ל"ו לא מוכן לו, מה יעשה:

והשיב לי כי בשעת הדחק יש לסמוך על הירושלמי מפורש פרק אין עומדין שכל אחד יכול להטיב חלומו ע"י עצמו, ואמר לי שמצוה לפרסמו ולהדפיסו לזכות הרבים, וקיימתי המצוה לשמוע דברי חכמים, והעתיקתי והדפסתי את דברי הירושלמי אות באות בכאן, וז"ל הירושלמי ברכות פרק אין עומדין הלכה א':

ר' יונה בשם ר' תנחום בי ר' חייא, זה שהוא רואה חלום קשה צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואהי אבותי שיהיו כל החלומות שחלמתי בין בלידה הזה בין בשאר הלידות בין שחלמתי אני ובין שחלמו לי אחרים אם טובים הם יתקיימו עלי לששון ולשמחה, לברכה ולחיים ואם לדבר אחר כשם שהפכת את מי המרה למתיקה ומי יריהו ע"י אישע למתיקה ואת מלח בן בעור לברכה בן תהפוך את כל החלומות הקשים ומה שחלמו לי אחרים לטובה לברכה ולרפואה ולחיים לשמחה ולששון ולשלוש, הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאורני שטחה למען יזמך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך דך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך אז תשמח בתולה כמנהל ובחורים וקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מינוגם, עכ"ל הירושלמי אות באות:

ויהנה קאן מען דאך ניש זאגין רבש"ע, וואס זאל אַמענטיש מדין און ס'האט עהם גיחלוסיט אַשונעקער חלום, און קיין דריי פרוינד האט עהר ניש אין רבש"ע קאן עהר אויף ניש זאגין:

האט עהר מיר גיענפערט און בשעת הדחק קאן מ'זיד סיגד זיין אויף'ן ירושלמי פרק אין עומדין און עהר קאן זיד אליין מיטיב חלום זיין און עהר האט מיר גיזאגט און ס'איז א מצוה דאס מצדקס זיין אין דרוקון בפקדי מופת זיין הרבים, ענין מיר מקנים די מצוה לשבוע דברי חכמים און האב מעתיק גייעזיין דעם ירושלמי אור באור און דאס איז דאס קשון הירושלמי ברכות פרק אין עומדין הלכה א', זעה און פנים:

הנה אחר הערכת החלק הראשון מצאתי אשר מה שכתבתי בכ"ו צ"ד שקדמני גדול אחד בעהמ"ח ארין חסדה בהקדמתו הובא בספר לקוטי שושנים חלק א' אות כ"ו, וברוך שכוונתי:

תם ונשלם חריב ראשון במיעתא דשמייא.

סגולה להצלחה

עוד ראיתי סגולה גדולה להצלחה באפוקי שבתא בכל השבוע הבאה מכת"י
שהי' ספון ומטון מהרב הגאון הקדוש הצדיק המפורסם איש א"י כבוד
קש"ת מו"ה ר' לוי יצחק וצוקללה' אבדיק באר ד"מ ש"ב, בעל
המחבר ספר קדושת לוי ז"ע ועכ"א, וז"ל הכתי"ק:

סגולה גדולה להצלחה שיאמרו האנשים ונשים והטף בקשה זו בכל
מוצ"ש קודם הבדלה ג' פעמים, ובסוף אני בה' שיצליחו בבני
חיי ומזוני בודאי בטח בעזרהי' בזה הלשון:

נאך האבין מיר געפונן אסגולה צו הצלחה בכל ענינים, שבת צו נאכטס
צו זאגן, פון דעם הייליגען ברדיט' שו"ב' ער רב הרב הקדוש רבי לוי
יצחק זצ"ל פון פתח יר קדשו מיט דעם לשון:

אסגולה צו הצלחה מאנסלייט און ווייבער און קינדער אלע זאלין זאגן
פאר הבדלה דריי מאהל, זענין זיי בשמים און זיי זעלין גיחאלפן זעדין
מיט קינדער און גיוונד און פרנסה וכל טוב בעזרה':

נאט פון אברהם און יצחק און פון יעקב באהיט דיין סאלה
ישראל פון אלעם ביזוין אין דינים לויב און דער קיבער

שבת קודש גייט אונעם אז דיא וואך זאל אינו קומען צו

אמונה שלימה צו אמונת חכמים צו אהבת ודיבוק חברים

טובים צו דביקות תפוצא ברוך הוא מאמן צו זיין פשולש

עשרה עיקרים שלד ובנאוכה שלמה וקרובה במהרה בימינו

ובתורת המתים, ובנבואת משה רבינו עז"ש, רבשע הוא

ביסט דאך אנותן לענה ב"ח, גיב דייעע ליבע יודישע קינדערדיך

אויף כח דרך צו גויבן, און דרך צו דיגען און ווייטער זיינעם

גיטט, און דיא וואך זאל אינו קומען צו גיוונד, און צו מזל, און

צו פרנסה, און צו הצלחה, און צו חסד, און צו עשר וקבוד,

און צו פני, חיי ומזוני לנו ולכל ישראל אמן:

ואמרו אמן

חלק שני

בו יבואר בעזרת מה שאספתי עוד הרבה מאמרי חזיל מגדול השכר של עניית אמן, ואמן היא שמי" רבא בכונה, וגדול העונש המתעצל בענייתם עם עוד הרבה הוספות ודינים נחוצים המסתעפים מדיני ענייתם. אשר חסרתי בחלק האי אשר לקחתם עוד משי"ם וזוה"ק ומדרשים וספרי מוסר להללוב את לבן של יישראל לאבינו שבשמים בעניית אמן בכונה, ומגדולי הוסקים ראשונים ואחרונים עם מעט נוסף משלי בעזרת שמי" אשר חנני השית להכריע ובבא לטובה הקדושים, וזכותם יעמוד לכל ההוגים בו שיזכו לרב טוב בזה בזכות אבותי ולברכה, ולגאולה שלימה ברוחניות ובגשמיות בב"א.

הקי יהושע אלטר ווילדמאן אבדיק קאנסקיוואליע

מלפנים אבדיק ביליראדקי

קעת חונה פה ירושלים עיה"ק חובבי"א

בעהמ"ח ספרי עמק יהושע, בנין יהושע, ברכת יהושע, ואמרו אמן ח"א. בלאסוף הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' אלימלך אבדיק מיואטש זצלה"ה אשר מנחתו כבוד פה עיה"ק ירושלים חובבי"א נין ונכד להאי סבא קדישא הרבני ר' אלימלך בעהמ"ח ספר נועם אלימלך ולמעלה בקודש אבותי הקדושים הרבי"א והמגי"ע והתו"ט כולם זצוקלה"ה זכותם ינן עלינו ועכ"א.

נעצם דריקען מיר בעזרת דעם צווייטען טייל יאמרו אמן וייקר אנשיסליקען שערקניגען וואס מיר האבין פאר פעלש אין דעם עקשטין טייל וועלכע זענן אנרוים דער וועקניג צו דעם יידישן פאלק פון די גרויסע מציה צו ענטפערן אמן, אין אמן ויהא שמי" רבא מיט זונתי האבין מיר איקער גינעצט נעצט אויך אלעס אויך נארטן מוקה רבים ניין או יעדער נאל דאס גרינג שארשקייט, אין ווער עס וועט לערנין אין דעם ספר וואס דא זעירט גישרידיג תורה ומוסר פון אלע הייליגע צדיקים, ועט וייקר זכית פנין ניין אויך ניי או ניי נאלין עקאלפין זערין מיט געווגרי, אין פרנסה, אין העלטה, אין צו ארייבית, מיט, און צו נחת פון הקדש, און צו אנאילה שליקה

במקרה קיימינו אמן:

דפוס

אברהם יצחק פריעדמאן

לזכר עולם יהיה צדיק

זכרה נא אלקי לשובה ולכרכה את כבוד ידידי הרב הגדול בתורה, וביראה ובחכמה, הנביר הנכבד, האלוף המרום הצדיק המפורסם בצדקת פזרונו, כשית מוה"ר ר' בן ציון נוראק שליט"א בן לאותו צדיק הרב הג' בתורה וביראה ובחכמה ובכינה יתירה הנביר הנכבד האלוף המרום הצדיק המפורסם הנדבן המצוין מוה"ר שלום שבנא זצ"ל אשר האציל מברכתו עלי גם על החלק השני הזה להיות בתומכו נפשי גם בהוצאה הגדולה של הספר הזה, במדה גדושה ומלאה, להוציאו לאור עולם, וכאשר ידענא ב"י שכל מעשיו רצוים לשם שמים, לזאת הנני מברכו ברב תודה ותשואת חן גדול, אשר בשכר נדבה צדור כספו שהזויל מכיסו לסייעני גם בהדפסת ספרי זה החלק השני לזכות את הרבים, שישא נא ברכה מאת ה' עד בלי די, ויצליחתו השנית עם אשתו היקרה הרבנית הצדיקת מנשים באוהל תבורך בכל טוב עד עולם, ועם בניהם היקרים הצדיקים שיחיו וישמרו השנית לכולם מכל מקרים רעים ח"ו ויאררך הש"י את ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים, בעושר וגדולה וכבוד, עם מלא חפנים נתת מבניהם ובני בניהם עד עולם, והון ועושר בביתו, וצדקתו עומדת לעד, אמן נצח סלה ועד.

ההסכמות כבר נדפסו בחבורי הקודמים

הנה זה עומד אחר כותלנו להחמיל על כל מי שיתמוך אותי בקבלת קסמי, שישלח לו הש"י ברכה והצלחה בכמי.

לוח המפתחות

הקדמה

מדף ג'—ח'.

איזהו נרנרים בפולפולי דאורייתא

נרנרי א'. בתוס' יבמות דף ו' ע"א לישב קושי' עצומה על ב' אופנים. מדף ה' עד י"א. פלפול עצום בזה בעוה"י.

נרנרי ב'. שבועות מ"ה בסוגי' דשכיר ליישב שם ע"ד הפלפול דברי הרמב"ם ז"ל התמהים בפ"א מהלכות שכירות. ולישב שם קושי' העולם. מדף י"א—י"ב.

נרנרי ג'. בשבועות ד' מ"ב. בסוגי' דמנה לאב"ד בידו והאכלתיו פרס. דף י"ג—י"ד.

נרנרי ד'. סותר רא"י הרב מפרוואה מה שדוחה דברי המתיר בבישול ב' בצים ונמצא באחד מ"ס דס' והבאתי רא"י ברורה לדברי המתיר, ומה שכתבתי שם בשם הפלתי הוא בסקני שם.

התחלת הספר

צ"ד לעשות תשובה מי שלא ענה איזה אמן. וכיש אישיר. אות א' דף י"ג.

מאי העונש מי שלא מכון באמן. ומדו מכרוזין עליו. שם. ובאות י"ג דף כ"ה. והמכון באמן השכר טוב.

עניית אמן בקול רם. שם. ובאות ז' דף כ"א. ובאות כ"ה דף מ"ז. ובאות נ"ח דף

פ"ה—צ'. ובאות ס' דף צ"א. ובאות ע"ה דף ק"א.

אלו שעושים עצמם אלים בעניית אמן מלא פניהם קלון ס"ח אמן. אות ב'—ג' דף י"ח.

מי שאינו עונה אמן חייב מיתה אפי' שומע מפי קטן והייב למסור נפשו על ענייתו. אות ד' דף י"ח. ובאות כ"ג דף מ"ה.

נוכדיקון של אמן. שם. ובאות י"ג דף כ"ה.

הרשעים וצדיקי אודיע שעונין אמן מתוך גיהנם ניצולים מניהגם לאחר שסבלו הרבה.

עונשים ויסורים. אות ה' דף י"ט. ובאות ע"ה דף ק"א.

ההיכל של אלו העונין אישיר. אות ו' דף כ"ב.

בכל זמן דאמרי ישראל בקיר אישיר מברך קוביה אתמלי דחמין וחיים על רשיעי.

שבניהגם. אות ז' דף כ"ב. ובאות ע"ה דף ק"א.

הנידו לרשבי' בשיבה של מעלה. מי שפוסק מדברי תורה לדבר דברים בטלים.

ומי שמקצר באמן ולא מאריך בו. מתקצרים ימיו ר"ל. ומאן המקצר בא' דאחר.

ומאריך באמן מאריך לו ימיו ושנותיו. אות ח' דף כ"ב.

עד היכן קדושת אישיר סליק, ולמה קדושת אישיר בתרגום. אות ט' דף כ"ג. אות נ"ט ד' צ'.

בעניית אישיר צריכין לעורר כל האיברים בכח גדול, ועיני מעורר כח קדושה העליונה.

ונשבר כח ותוקף הסמ"א, ומי שאינו עושה כן אתתקף בו הסמ"א ר"ל. אות י' דף כ"ד.

לברך ע"כ מה שנהנה מהעוה"ז ואם לאו נקרא נולך. ע"י הברכות ממשיכין חיים

ממקור החיים. ויתברכו האבות והבנים. והמברך נוטל חלק בראש, ומכרוזין עליו

בשמים זאת הוא הדורן ששלח איש סלוני להקביה. והברכה שעונין עליה אמן

איזה בקיומא כדקא יאות. וכיש אם רבים עונין עליה אמן, ועל אמן מעטר לההוא

ברכתא בעשרין עילאין. אות י"א דף כ"ז.

מי שאינו מכון באמן עונשי' רב וע"י אמן ממשיך ברכות ממקור העליון לכנסת

ישראל. וכמה פתיחין דברכאן פתיחין ליה לעירא. וכמה סובות משתכחין בכל

עלמין ומדו שכרו בעוה"ז ובעוה"ב. אות י"ב דף כ"ז.

לוח המפתחות

צריכין לשמוע ולנטור הברכה מהמברך ולחכות להשיב אמן. שם ובאות כ"ח דף ג"ה.
עונש להגדו גברי רמב"ו לאחבא אמן. באות י"ד דף כ"ח וכ"ט. ובאות מ"ז דף ל'
ובאות א' דף י"ז.

העונש למי שאינו עונה אמן אפילו על ברכת תינוק. וכ"ש שאר אמנים. ומעשה
נורא שסיפר הגי' ר' אבובב הספרדי ז"ל להנאון בעל הלבושים ז"ל. אות מ"ז דף ל'—ל"ז.
להוחר בכל אמן. ומעשה נפלא מספר. מוסר ודעתי לברך אמן אחר ברהמ"ז בלעולם
אל יחסרנו. אות י"ז דף ל"ז—מ"ב.

התעוררות ותוכחה להוחר בעניית אמן. אות כ"א דף מ"ב מיג.

להוחר בכל אמן. וביתוד לאחר ברכת מחיי המתים. ולאחר ברכת המחזיר שכינתו
לציון. ולאחר ברכת ופרוס בו ועל ירושלים. אות כ"א דף מ"ד. אות כ"ז דף מ"ה.
קודם התפלה יאמר יהודי שתעלה כוונת אמן שלי עם הירודעים לכנון. וזכה בדמעות
שליש על אותם האמנים שלא ענה.

לעתיד נשאל כל אדם אם היה בגדר צדיק לקיים בכל יום. צ' אמנים. ד" קדושות,
י' קדושים, ק' ברכות. אות כ"ג דף ובאות כ"ז דף ג'.

כל איש ישראל ששמוע ברכה מישראל אפילו מאשה וקטן ואינו עונה אמן חיוב
מיתה לשמים ומגדן אותו. וחיוב למסור נפשו על עניית אמן. שם. ואת ד' דף י"ח.
פ"י הכתוב וצדיק באמנתו יחיי פ"י מי שהוא צדיק שעונה צ"פ אמן יחיה. ימשלימין
לו שנתיו באר"י. וזכה לישב במדרו הצדיקים, ויחיה חיים נצחיים ופ"י על הפסוק
ויהיו חיי שרה.

המברך ק' ברכות בכל יום ככונה ינצל ממגפה ומדבר ומכל רע ר"ל. ויתעשר בכל
טוב, ושואב מים חיים. אות כ"ד דף מ"ז.

הברכות מתייב אדם לומר בקול רם כדי שיהי בהם עניית אמן. אות כ"ז דף מ"ה.
חשפון וסדר צ' אמנים בסדר התפלה של חול. אות כ"ז דף ג'—מ"ב.

הצ' אמנים של שבת קודש. אות כ"ח דף ג"ב—מ"ד.

האריז"ל הי' עונה אמן אפי' אחרי מאה אנשים ששמע מהם ברכות השתר. אות כ"ח דף ג'—מ"ה.
לענות אמן אחרי כל הברכות וקדישים. ועל היהודי שלא אחרי קהילה. ועל הרחמן
שבברכת המזון.

גודל שכר עניית אמן יותר מהמברך שמוסיף בת ונבורה למעלה. ואין לך גדול לפני
קב"ה בעניית אמן. אות כ"ט דף ג"ז.

שלא לאמר תהלים ותחנונים בעת חזרת השי"ן שלא יבוא ח"ו לאמן יתומה וקטומה
וחסומה, ונקרא מנאץ. אות כ"ט דף ג"ז.

אסור לומר שיחה בסבילה בביהכ"נס. ויעמדו אנשים משגיחים על זה. אות ל' דף ג"ז.
ההגיה מהמחבר שיברך בקול רם וישעו העומדים אצלו ויענו אמן בשם הראשונים ז"ל
אות ל"א דף ג"ח. ובאות ל"ב, ל"ג, ל"ד, מ' דף ס"א.

אם מותר לענות אמן בשעומד לאחר ברכת יוצר אור ואילך. אות ל"ה דף ג"ט.
צואת האוזן והאף לא מוקרי צואה לדעת הגרי"א ז"ל. אות ל"ז דף ג"ט.

בעניני אמירת השם ב"דקדוק. אות ל"ז, ל"ח, ל"ט, דף ג"ט—ס"א. ובאות
מ"א דף ס"ב. ובאות נ"א דף ע"ג.

שיכוין בשילוב הוי' ואדנות. ביום תהלת הוי' הנורא. ובלילה תהלה אדנות נוקבא.
בשם הפרמ"ג סימן ה' סק"א. אות ל"ט דף ס' ס"א.

רוח המפתחות

בעריות שהוא עון סלילי ונקרא נואף, ולזהר בעון הזה, ולעשות עצמו כאלם.

אות ס"ה דף צ"ד צ"ה.

אם היו נותנים רשות להצדיקים ששניע היו באים לזה העולם לענות אמן ואישיר.

אות ס"ז דף צ"ה.

אם סיים הקדיש עד אחר דאמירן בעלמא ושמע מאחר שמסיים ג"כ הקדיש דאמירן

בעלמא, או איזו ברכה אחרת, יאמר אמן קודם יהא שלמא רבא. אות ס"ז דף צ"ה.

בברכת הוימוין העונים ברוך שאכלנו משלו ישוון קולם אל קול המברך. אות ס"ח דף צ"ז.

בהשלשה שמות מהשלשה פסוקים של ברכת כהנים יאמר ביה וביש. אות ס"ט דף צ"ז.

עניית אמן הוא דאורייתא, לכן אמרו חז"ל העונדה יותר מן המברך.

אות ע" דף צ"ח.

התפלה שיאמר אחר אכילת המוציא. ועיינו התפלה בורא מלאך קדוש ומסלק הסיים

משלחנו. ואח"כ יאמר מזמור ה' רועי. אות ע"א דף צ"ח.

לזכות הרבים הרפסתי תפלה מדהשערי ציון, המסוגלת מאוד להאומרה.

אות ע"ב ע"ג דף צ"ח צ"ט.

מצוה רבה ללמוד עצמו יחודים לשכינה ובו מסעד ועזר להשכינה ומקרב הנאולה.

ובן הבעל הרחמים מקבל ברחמים וברצון כוונת לב האדם שמכוון אף כפשוטה אם

הוא בלי מחשבה זרה. ויאמר קודם התפלה לשם יחוד קובהו כו' לא יהא אדם

בסל מן המצות, וקבלה בידו מאנשי מעשה שאף בעת שהיו יושבים בטלים היו

ממשמשים בציצית ומסתכלים בהם, לקיים מצות וראיתם אותה. לא ברא הקב"ה את

האדם לתועלת נופו לא לתועלת נשמתו, ועייז נודרך גם הנוף ומאיר, ובפרט כשהנוף

מתחמם לדבר מצוה, עיי עניית אישיר בקול רם ובכל כחו ממש הקב"ה מתמלא

רחמים על החיים. ועל הרשעים שבניהנם.

מעשה מזהיק בבריה דרב ספרא שדלג מאיגרא חדא לשמוע קדיש בצבור. וכמה מילין

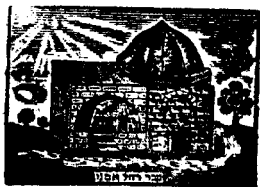
סבין נלמוד מזה המעשה עייש.

הצעטיל קטן מאאיז בעל נועם אלימלך זצ"ל.

תפלת השב ררבינו יונה ז"ל.

הנהגות האדם מאאיז בעל נועם אלימלך זצ"ל.

אות ע"ה דף ק"ט—קכ"ד.

השמות ח"ב

באות ד' דייח נוטריקון של אמן, עוד שמעתי מהרב ר' יצחק פרילינג שלישיא שראה בס' אור לישרים בשם הרב הקדוש אדמו"ר ר' יהושע מבעלז זצוקללה"ה נוטריקון על אמן ופירושו ורמז יקר על הנמרא דשבת קייט ע"ב כל העונה, אמן בכל כחו פותחין לו שערי נן עדן ופירש ע"ד הרמז כי תיבת אמן נוטריקון אכילה כמסן נשים ופי' כל העונה עצמו מלשון עינוי כלומר שהוא מענה את עצמו בני דברים האלו ואינו רודף אחר אכילה ואחר המסון, ואחר תאות נשים אז פותחין לו שערי נן עדן:

באות ה' דף י"ט בשביל אמן שעונין הרשעים מתוך גיהנם ניצולים מניהנם אחר שסבלו הרבה עונשים ויסורים מצאתי ע"ז בספר ראשון לציון מבעל האור החיים הקדוש זצ"ל ד' קליו ע"ג וזלח"ק שם אחר שמביא שם דברי המדרש הלו כתב שם דיש ב' מיני רשעים מין א' אלו הרשעים אשר רק מחמת תוקף יצרם עברו דברי השי"ת לאלו יש להם תקוה באחרית הימים ע"י עניית האמן שישינו ג"ע אחר עונשי הניהנם, אבל מין הב' אלו הרשעים אשר כשאט נפש הם כונדים כהשי"ת והמה האפיקורסים שמנו חז"ל לאלו אין להם תקוה ותוחלת כל עיקר לחלוטין עכ"לח"ק:

באות ל"ו ד' ג"ט כתבתי בשם ספר מעשה רב דהנוגע בצואת האף והאוזן אי' צ' נטי' וכתבתי שם שכדאי הוא הנריא ז"ל לסמוך עליו בשעת הדחק דאם אין לו מים שינקו ידיו הטיב ויתפלל כדעת הנריא ז"ל, והנה מה שכתבתי דבשעת הדחק יש לסמוך על הנריא ז"ל אף דחויגן דבספר חסידים סי' רניב קאי כוונת' דדי בקינות, וגם בס' מור וקציעה מהגאון סו"ה יעביץ ז"ל פסק כן הובא דבריו בשע"ת סי' צ"ב דגם הוא ס"ל כהנריא ז"ל, אמנם יען ראיתי שהאר"י ז"ל בשער הכוונות דף א' עמוד ג' בסדר ענין ברכת השחר לא ס"ל כהנריא ז"ל שכתב שם ז"ל גם הזרחני מאד מורי ז"ל שלא להכניס האצבע לתוך האזניים לנקות הזוהמא שבהם בתוך התפלה מהתחלת הברכות עד גמר עלינו לשבח ואם עשה כך צריך נטילה עכ"ל שם:

וכי"פ הלבוש סי' צ"ב סע"ו, וכי"פ השלי"ה דף רנ"א ע"ב כדברי הרמ"א בשם המהר"ל בס' צ"ב סע"ו ז' דצריך נטילה, וכי"פ בש"ע הרב הנרי"ז בס' צ"ב סע"ו ז' גם החיי"א כלל כ"ב אות ט' פסק כהרמ"א בשם המהר"ל הג"ל דצריך נטילה גם בס' מחזיק ברכה הובא בשע"ת פסק שם דצריך נטילה, גם בס' אור צדיקים דף כ' אות ט' פסק ג"כ דהנוגע בצואת האף והאוזן צריך נטילה, לכן כתבתי דרך בשעת הדחק כדאי הוא הנריא לסמוך עליו אבל לכתחילה שלא בשעת הדחק כודאי צריך נטילה בכל הני גדולי רבנותא דלעיל, אך בשעת הדחק כודאי כדאי הוא הנריא ז"ל ודעמי הג"ל לסמוך עליהם דדי בקינות:

באות מ"ח דף ע' כתבתי אשר אף שע"פ הלכה השי' עונה אמן על הברכה של הברכה כהנים וגם על הפסוקים עכ"ז כתב הפרטי"ג שם במש"ז סי' י"ד דלאחר הברכה הני דוישם לך שלום לא יענה השי' אמן וכי"כ בא"ד וכי"כ בש"ע הרב אדמו"ר הנרי"ז ז"ל יעו"ש: אבל אח"כ מצאתי בהגדול

ה ש מ ט ו ת

שכאחרונים הפריח כפי קביד אות י"ח באמצע דבריו שכתב שם וז"ל ומאי דמייתי סיעתא מדלא קתני ואם הבטחתו שהוא עונה אמן אלמא בכל גוונא לא יענה אמן כו' לאו מילתא הוא שהרי בליח בפי [אין עומדין] אות נ"ב כתב שמצא במדור פ' תבוא שאם הוא מוכבט שחוזר לתפלתו רשאי לענות אמן ומי יוכל לחלוק על המדרש בלי ראי' מהש"ס והא ודאי הוי תיובתיהו ועיקר דקדוקם במשנה אינו, דלרבותא נקט נשיאת כפים וכ"ש אמן, והכי דייק קצת לישנא דמתניתין כו' עכ"ל הפריח הרי דהוא מותם ופוסק דעל הפסוקים יכול לענות אמן באם מוכבט ואינו מחלק בהם:

וכ"כ בתפארת ישראל על המשניות בפי' אין עומדין באות כ"ב וז"ל וי"א דגם אמן רשאי לענות במוכבט וכן נ"ל מצד כ"ש עכ"ל וחזינן שהוא מסכים נ"ב להפריח הנ"ל דכתב גם כן שם דכ"ש אמן דיכול לענות בהבטחתו: **וכ"כ** במשנה ברורה שם סי' ע"א וז"ל ואם מתפלל בתוך הסידור ומוכבט לו שלא תחלבלל דעתו רשאי לענות אמן דאמן זה אינו חשוב הפסק דהוי צורך תפלה עכ"ל ואינו מחלק כלל בין הפסוקים:

וכ"כ בהסידור הרב מליסא בדיני נשיאות כפים שאחר תפלה מוסף של יו"ט באות מ"ז וז"ל ואם השיג מתפלל תוך הסידור ומוכבט לו שלא תחלבלל דעתו רשאי לענות אמן עכ"ל ואינו מחלק שם בין ב' פסוקים ראשונים לפסוק ג':

וכ"כ בתקצור שיע' סי' ק' אות י"ב וז"ל לא יקרא השיג בע"פ אלא סמוך לסידור שלא יתבלבל ויכול לומר גם הוא האמנים שלאחר הפסוקים ולא הוי הפסק שזהו צורך תפלה עכ"ל ואינו מחלק כלל בין הפסוקים: **וכ"כ** בפי' חיי אדם כלל ל"ב סי' כ"ד וז"ל והאידנא שמתפללין בתוך הסידור ולא חיישינן שמא יתבלבל מותר לענות אמן כו'. כסוף כל פסוקי דלא מקרי הפסק שזהו צורך תפלה עכ"ל:

ע"כ נראה מי שנפשו של השיג ענוסה עליו ורוצה לעשות זאת רוח לפגראו יח"ש ולענות אמן גם על הפסוק הג' של וישם לך שלום יש לו על מי לסמוך על חני גדולים האחרונים שזכרתי שלא חילקו בין הפסוקים וכתבו שאם השיג מתפלל בתוך הסידור יכול לענות אמן על הפסוקים ולא חילקו ביניהם כלל כניל וק"ל:

באות סי' דף צ"ו הבאתי אשר בהסידור יעביד בתנשיאת כפים בהתפלה מוסף של יו"ט הוא מציין בכל שם מהני פסוקים של הג"כ שיענה ביה וכ"ש יעו"ש. ועתה מצאתי שגם הפריח סי' קכ"ח אות י"ב כתב נ"ב כן ז"ל שם כשמוכרים הכהנים את השם צ"ל ברוך הוא וברוך שמו כו' עכ"ל:

הקדמה

ישוּבו לי יראיך ויודעי עדותיך
הבינני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב
ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש
הנה תאבתי לפקדיך בצדקתך חניני.

יתברך הבורא וישתבח שמו עולם אשר למדנו מהור ראשיתו ונתן
חלקנו בתורתו הקדושה שנקרא ראשית כמיש ראשית דרכו, והנה
כאשר ראשית חכמה יראת ה' ואמרו חכיל ביבמות ד' קיט: כל האומר אין
לו אלא תורה אפילו תורה אין לו ופירשי' זיל דאפי' שכר לימוד אין לו,
וכמשאים חזיל כשבת ליא: עהיפ' והי' אמונת עתך כו' דאפי' אם א' בקי בכל
השים אבל אם אין לו יראת אלקים אין לו כלום מכל לימודו, ואמרו בצחות
לשונם ואי לא לא, כלומר דלית לי' כלום מכל תורתו, אי לזאת נתעוררנו
כיה כחיבורנו, ואמרו אמין חלק הראשון להודיע את גדול הנחת רוח אשר
ליוצרנו יתיש וית' בעניית אמין, והרבה הלכותי כמשארזיל במדרש ריש פ'
תבא שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונין, והנה אמרזיל
בסוטה י"ג: שהמתחיל כמצוה ואינו נוסרה הוא כסכנה ח"ו, ע"כ כאשר

יתברך הבורא וישתבח שמו עולם אשר למדנו מהור ראשיתו ונתן חלקנו
בתורתו הקדושה ונאם ווערמ אַנגרופין ראשית דרכו, אזוי וויא
הראשית חכמה איז דאך יראת ה' אין די חזיל זאגן אין יבמות ד' קיט: כל
האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו, דער וואס בארימט זיך אז
ער איז אלמדין האט ער נישט אפילו קיין שכר לימוד, אזוי וויא דיא חזיל זאגן
אין (שבת ליא) אויף דעם פסוק והי' אמונת עתך כו' אפילו ווען איינער איז
קלאר אין גאנץ שייס און ער האט נישט מיין יראת שמים האט זיין לערנין
מיין שום ווערדע, ע"כ האבין מיר נימאקט אויפגעקראם מיט אינגער חיבור
וואמרו אמין דעם ערשטען חלק, צו מאכין וויסן דעם גרויסן נחת רוח
זאם מיר טוען אינגער באשפער מיט דער סעצה אז מען פערט אמין, און פילע
דינים וויא דיא חזיל זאגן אין (מדרש פ' תבא) ס'איז נישט דא קיין גרעסערס
פאר הקב"ה ווי אז אידן ענפערין אמין אין וויקער זאגן די רז"ל (סוטה י"ג)
אז דער וואס הויבט אן א מצוה אין ענדיגט זיא נישט איז ער אין א סכנה ח"ו

הקדמה

ראיתי אשר ספרי ואמרו אמן החלק הראשון נחקבל ביה מאוד אף אצל גדולי ישראל ואמרו כזה אשר מן השמים הניחו לי מקום להתגדר בו, ע"כ נתעוררתי בזה להדפיס בעזתי את החלק השני הרבה ענינים נחוצים מאד אשר הסרנו בחלק הראשון מפני גודל הוצאות הדפוס עם המעשה הנורא של הלבוש זל, גם מעניני הפלה בכוינה וחפלה בצ'יבור, וגם מעניני קדיש והרבה דינים נחוצים הכסתעפים לזה. גם מעניני קדושת ביחבנים גם ספר מורה מקדש מהרב הנאון הקדוש ר' ייבא סבא גם מעניני מוסר ומדות טובות מגאוני קדושי עליון להלהיב את לבן של ישראל לאבינו שבשמים ומעט מעניני קדושת המקוה בעזתי, גם יש בו הערות נחוצות על החלק הא' וגם הוספתי בו בעזתי הלכות נחוצות ועוד מאמרי חזיל בגודל השכר ממעלה עניית אמן, ואמן יהא שמיה רבא, ובאו וראו משיב הרבינו בחיי פ' בשלח עה"פ ויאמינו בדי' שהתכוון שם לדברי הזוה"ק פ' וילך ברוח קדשו וזלתיק שם, וע"ז אמרו גדול העונה אמן יותר מן הסברך, ובאור הענין כי הסברך מעיד בכרכתו של הקב"ה שהוא מקור הכרחה, והעונה אמן הוא

ע"כ אזוי וי"א א"ך האב ג'ענן אז דער ערשטער חלק פון מ"ן ספר ויאמרו אמן אזי ב"ה ויער אגנייטען ג'ווארין בא אלע גדולי ישראל אזוי וי"א פון היקל האט מען מיר ג'הייסן מוכה זיין הרבים ע"כ נעם א"ך ו"ך דא געצט השי' צו היקל צו דרוקן דם צווייטען חלקי מיט פיל נויטיגע ענינים וואס מיר האבן פארפעלט אין דעם ערשטען חלקי מיט דער פארבטיגע מעשה פון דעם לביש זל, צוליב די גרוסע שפעטן וואס דער דרוקן בארף באטרעפן, אויך פון עניני הפילה בכוינה אין הפילה בצ'יבור, אויך פון עניני קדיש און פיל דינים ו"ס באלגענען צו דעם, אויך פון עניני קדושת ביחבנים אויך ספר מדרא מקדש' מהרב הנאון הקדוש י"בא סבא אויך פון עניני מוסר און מידות טובות מגאוני קדושי עליון צו דער וועקן אינגערע אידישע הערצער קאביני שבשמים און אייניגע ענינים פון קדושה במקוה, אויך געפינען זיך נויטיגע אויפמערקונגען אויף דעם ערשטן חלק און אויך האב א"ך דא צוגעגעבן בעזתי נויטיגע דינים און מאמרי חזיל פון דעם גרוסען ש"כר וואס מעקאט פאר ענפערין אמן' ואמן יהא שמיה רבא:

און דער רבינו בחיי שרייבט און פ' בשלח אויף דעם פסקו ויאמינו בדי' וכו' אז דער פשט פון דעם ענין אזי אז דער וואס מאכט א ברכה ואנט ערות מיט זיין ברכה או השי' איז אמקור הברכה ד.ה. דער קוואל פון אלע

מקיים השטר והוא העיקר שאין קיום העדות כעד ראשון אלא בעד שני שהעדות נסמך על ידו והענינה אמן הוא העד השני וצריך הוא שיצטרף עכ העד הראשון שהוא המכבד כי עמו העדות קיים כיו וזה המכבד את השנית באמת אשר עליו אמתי כי מכבדי אכבד וכל מי שאינו נזהר במלת אמן לכיון ככל כחו וכונתו הרי זה מכזה את השנית ועליו אמר הכתוב ובזוי יקלו ומוי מדורין שיש בניהנם מורידין אותו לאחרון שבכולם שהוא כפול יהוא נקרא ארץ עיפתה והוא ארץ שאלו תחתית כי שאלו מדור אחד ותחתית מדור שני ואותו תחתית נקרא אבדון וזהו שאלו ואבדון נגד ה' מי שיווד לאבדון שוב אינו עולה ועזו אמר הכתוב אותי עזבו מקור מים חיים כיו ומה יהי עונשם לחצוב להם בארות בארות נשברים כלומר הרי הן יורדים לניהנם מדרגה אחר מדרגה בעונש כפול וזהו שכפל בארות בארות והכל מדה כנגד מדה בין - עונש בין בשכר עכיל הקי אות באות :

וכן יחא בתשביץ סי' ינא כי המכבד נדמה לשטר החתום שלא נחקים בכד ואחרי שהוא מאושר ומקום עי עניית אמן עליו אין להוסיף ומסנו אין לגרוע והוא סגולה שחקים הכרכה ומשויה גדול השונה יותר מן המכבד

בכרות. אין דער וואס ענפערט אמן אין מקיים דאס עדות פון מכבד, דען דר קיום פון עדות ואנין ווערט פערטיג נאר דורך דם אנדערין עדות דען אין עדות פועלט ניט אין דער וואס ענפערט אמן אין מכבד הש' אין אויף עהם זאגט דער פסוק כי מכבדי אכבד וכו'. אין דער וואס אין ניט נזהר צו ענפערין אמן מיט דעם גאנצין כח אין סוניה דער אין מכונת השני ח' אין אויף איהם זאגט דער פסוק ובזוי יקלו דער מענטש וואס פערשעמט מיד וועט פערשעמט ווערין, אין פון דיע ויעפען וואנהענגען וואס עם אין דא אין גיהנם אין דאס אונטערשטי וואהנינג ניטאפילט מיט פינסטערקייט עם הייסט ארץ עפתה אין דאס הייסט ארץ שאלו תחתית, שאלו אין איין מדור, תחתית אין דאס אנדערין מדור, אין דארף נידערט מען אריין דעם וואס ענפערט ניט קיין אמן דער מדור הייסט אויף אבדון, אין דער וואס נידערט אריין דארט קומט שוין מעהר ניט ארום אויף אייביג, אין אויף דעם זאגט דער פסוק ואותי עזבו מקור מים חיים, דהיינו דיע וואס האבין מיד פערלאזט צו ענפערין אמן, אין ויער עונש, לחצוב להם פארות פארות נשברים, שטייט צוויי מאהל, בארות. ד. ה. דיס צווייטע גרוב תחתית זאבדון, ביז אהער אין דאס לשון

פון רבינו בחיי:

הקדמה

ואיתא בספרי הובא ברוקח סי' שי"ב רבי יוסי אומר מנין שעונן' אמן וכו' שנאמר חכו גודל לאלקינו וכאז וראו משיב בהספר יסוד ושורש העבודה בשער המזרח פ"א :

וזו לשון בעל ספר יסוד ושורש העבודה לאחר שהביא מאמרי הזחר הספלינים מענין עניית אמן כתב ח"ל אחי ורעי ממאמרים אלו יכול אדם לחתבונן איך ראוי לכוון בעניית אמן יהא שמי' רבא ואיך ישחדל האדם בתמידות לענות אותו כי בעניית אמן משכר כל הקליפות וסמרא אחרא ומשפילם עד לעפר וכבודו של בוראינו ויוצרינו ית'ש ויתעלה נתגדל ונתקדש ונתעלה בכל העולמות וזוכר אז לשכינה הקדושה ולבניו לגואלם וכו' ומכאן מודעה רבה לקדושת איש'ר שבוודאי צריך האדם שיתעורר בכל אבריו וחושיו ומחשבותיו ויענה בקול גדול, ועתה אחי ורעי אודיעכם גודל פעולת אמן יש'ר והוא שעתה בעוה"ר בגלות המר נתמעט ונשפל כביכול כבוד הבורא ית'ש כי היינו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסכיבותינו כי אלינו עם קדוש יאמרו הגוים איה אלחינו צור חסיו בו, יקומו ויעזרוכם יהי עליכם סתרה, ראו עתה כי עוונותינו הטו כל אלה וחטאתינו מנעו הטוב ממנו ואנחנו הנרם בנזקים כי בעוונותינו מתנכרים כח הקליפות וחוטפים כל השפע הנמשך לנו מעולמות העליונים ונשאר לנו מעט מזעיר, וכל הגוים

דער ספר יסוד ושורש העבודה שרייבט אזוי מיט דעם לשון מיינע ברודער און מיינע פריינד פון פיהל פלעצער פון זוהר המדוש קאן מען זעהן וויא ווייט מען ברויך צו גאנגן ערינצט אמן יהא שמי' רבא, מען זאל זיך שטענדיג באמיהען צו ענטפערין אמן דען מיט דעם צו גרעכט מען אללע מקבריים און, דיא סמרא אחרא און מען מאכט וויא נידריג ביו צו דער גרד און דער הייליגער קבוד פון אינגער באשעפער ווערט גילויבט און זיין גאהמען ווערט גינרויסט און גיהייליגט און דערהויבט אין אללע וועלמיין און דערמאנט זיך אין פגפח ישראל אין זיינע קינדער ווי אויסצולייזן וכו' און פון דאנען זעהט מען אז אומענטש ברויך מיט אללע חושים און מיט אללע אברים צו דערנועמן זיך און ענטפערין מיט אנדרים קול, דען דיא איצמיגע צייט זענן מיר ידען אין גלות צווישען די אומות שפלים ונגבוים און דער קבוד פון באשעפער ית' ווערט נידריג די אומות גאנגן צו אונז ווי אזוי אינגער גאט לאזגער אינו העלפין, גאהר מיר זענן גורם צו די שאנדע מיט אינועקע חטאים וואס מיר טוען ריב, און די סמרא אחרא דיא מקטרינים, שטארקען

ישנים שלווים ושקטים, מהם אפרכים, מהם דוכסים, מהם מלכים, וכבודם
 הולך וגדול מאד ואנחנו עם קדוש בנים לה' ביה וביש נזים ומחופים ועניים
 ושפלים בין האומות בזווי דבזווי כל היום וכל הלילה לא יחשו מאונאת
 דברים לנו, ובוודאי ראוי לכל מי שיראת ה' ננע בלבו שיבכה שעה אחת
 בכל יום ויפול מלא קובתו ארצה ויתן בעפר פיו ויבכה הרבה בכי עד
 שלא ישאר בו כח לבכות על חילול שמו הגדול והנורא בזה וכו' אך זה ידוע
 שככל החפלות שאנו מתפללים ומשבחים לבוראינו יתיש בזה אנו משברים
 כח הקליפות מאד ומאד ונתעלה ונתקדש שמו ית' בכל העולמות ובפרט
 בחפלה שאנו מתפללים אמן יהא שמיה רבא מברך וכו' שאנו משבחים
 ומפארים בשבחים גדולים ונפלאים ועיב תקנו הקדיש בלשון הרגום ספני
 המלאכים שלא יבינו ולא יתמנאו כגו שאנו משבחים שבה גדול כזה כו'
 לכן כתב חז"ל ז"ל שבעניית אמן ישיר יקבל אדם ע"ע מסירת נפש כי עי'
 עבודה זו של מסירת נפש במחשבה יתגדל ויתקדש שמו הגדול יותר בכל
 העולמות יעו"ש שהאריך בזה, ונזכה לנאולה שלימה במהרה בימינו אמן:
 ויען ראיתי שהרב הנאון הקדוש בעל הכאר מים חיים על התורה שהוא
 כתב בהקדמת ספרו הקדוש סידורו של שבת ז"ל ולחיות שקמי
 שמיא גליא שאין דעתי ורצוני לעשות עטרה לחתגל בה כו', אך אמרתי
 אולי יאמרו מאן האי דקיימא ל"י שעתא ואולי לא ידע צורתא דשמעתתא,
 ויחא החיבור חלו בעיניהם כאין ואפס ע"כ מן החכרה להעלות על הדפוס
 דבר חידוש חלכה שהתנגה בו יראה אשו שמתי פני בחלכה הליכות עולם
 עכ"ל, ועתה נחזה אנו אם הנאון הקדוש הצדיק המפורסם הזה חשב בדעתו

ויה אויף אונז אלקע אומות ויצען כבוד. פון זיי איז דא מלכים, דוכסים,
 הארין און זיי האבין אלע מעניות פון דער וועלט און מיר יודן ועינן געבאך
 ויער צו שאנד און שפאט, און בודאי ברויך יעדער ערליכער יוד צו וויינען
 געהר פיל אויף דעם: גאהר אזוי וויא מיר ענטפערין ערנימצט אמן ישיר
 צופרעכין מיר דעם גת פון דיא סטרא אחרא און דער גבור פון השי"ת
 ווערט וואס אגמאהל מעהר גיגרויט און השי"ת וועט אונז שימען דעם נואל
 אדק אמן, דרום שרייבן די כתבי האר"י ז"ל אז בשעת מען ענפערט אמן
 ישיר זאל מען אויף זיך מקבל זיין זיך מוסר נפש זיין פאר השי"ת מיט
 דעם גאנצין הארץ און מיט דעם גיגאנק ווערט גילויבט און גיהיליגט דער
 נאמען פון השי"ת אין אלע וועלטין און מיר וועלין זוכה זיין צו אנאולה
 שלימה במהרה בקיינו אמן:

שיאמרו עליו מאן האי דקיימא לי' שעתא מכ"ש אנא ועירו דזעירי שידעתי
 מד ערכי ערך קטן עלו, ובפרט שהעתקתי גם את ספרי זה החלק השני
 ואמרו אמין על זארנון לזכות את הרבים כמו שעשה הרב הקדוש הנאון
 המפורסם בעל הקב הישרי שכתב בהקדמתו שהעתיק את ספרו בלשון
 אשכנז כדי שיד כל אדם יחיו שולטין בו להכין ולהשכיל בו וכן הספר
 צאינה וראינה על התורה שהוא בלשון אשכנז הוא ספר יקר וחראי שמביאו
 המו"ז באורח סי' רפ"ה מס"ק ב', ועכ"ז ידענא שיחשבו אם המחבר העתיק
 את ספרו גם על זארנון מסתמא הוא איש פשוט ואינו כדאי להביט
 בספרו ובודאי יאמרו עליו מאן האי דקיימא לי' שעתא ואולי לא ידע צורחא
 דשמעתתא ויהי בעיניהם החיבור הזה כאין ואפס לכן הנני מוכרח להדפיס
 בתחילת ספרי איזה נגרים חידושי תורה בפלפולא דאורייתא משיש ופוסקי'
 להראות אשר בעוה"ז חבר אני לגדולי תורה, ואך סהדי במרומים אשר עתה
 לעה זקנתי אשר ידענא כי שזוודאי קלילא מאד ואורחין רחיקא עשיתי בזה
 לזכות את הרבים ואולי אבנה גם אנכי מהם לזכות את נשמתו כספרי זה
 בדברים השכיחים מאד מעניני אמין ואישיר מה שעדיין לא הבאתי בחלק
 הראשון גם איזה הערות נחוצות על חלק הראשון ועניני חפלה ועניני קדיש
 ועניני קדושת כיהננים ועניני מדות טובות להיות לי מעט טובה בשכבי
 בקבר לאחר מאה שנה להכין לי מעט צידה לדרך הרחוק הניל, וע"כ גם
 אנכי מדפיס קודם ההתחלת ספרי איזה נגרים בפלפולי דאורייתא כמשיכ
 בספר הקדוש סידורו של שבת הניל וזה החלי בעוה"ז:

נגריר א'.

בתוס' יבמות (כ' :) ד"כ טעמא כתבו דרף ו' וז"ל וא"ת או צלמא דחי
 א"כ קרא דכלאים בליזית ליל ותרלו וז"ל ועוד ס"ד ללא לידחי עשה
 דליזית לאו דכלאים שאינו שוב נשים למ"ד נשים פטורות מליזית עכ"ל. וכח
 לי זה זמן כבר רכב בגדול ש"ב נשים מוכ"ר זימל קאנטראוויטש ניי מטאמאשאוו
 בזה קושיא עלומה דלפ"ו כא דדרשינן בקדושין (ל' :) מתיראו לרבות נשים דסדא
 איש נחבי, ולפי דברי החוס' בנייל יקשה מאד דל"ל כוא"ו דתיראו לרבות נשים
 לכיבוד כא ממילא מוכרח דאיש לאו דוקא דאי איש דוקא ואשה פטורה מן מליזת
 כיבוד א"כ כיו עשה דכיבוד ג"כ עשה שאינו שוב בכל וכדלרא קושיא החוס' הנ"ל
 לדוכחא דא"כ קראי דסמיכי כלאים בליזית ל"ל דניליף מכיבוד ועכ"ל כתיובין החוס'
 דעשה דכיבוד כיו עשה השוכ בכל לאשה חייבת ככיבוד א"כ ל"ל כוא"ו דתיראו
 לחייב נשים ככיבוד כא ממילא ש"מ מדאלטרין קרא דסמיכי דכלאים בליזית

וכתבתיו לרוב בגדול כגיל כן בדרך החידוד ונקדים מאי דאמרין בפסחא (כ"ו) יומא (כ"ט) אין לך דבר שנעשית מלותו ומיעלין בו ומקשינן וברי תרומת הדשן דנעשית מלותה ויש בה משום מעילה כו' ומשני משום דכוח תרומת הדשן ועגלה ערופה שני כתובים בבאין כאחד ואין מלמדין הניחא למיד ז"כ הכ"כ אין מלמדין אלא למיד מלמדין מאיל ומשני תרי מיעוטי כתיבי ושמו הערופה עכ"ל בגמרא שם והקשו בתוס' פסחים בג"ל דיה הכא וז"ל תימא דתרי מיעוטי ל"ל:

ונרפעי"ד לתרץ קושיית התוס' דהנה אמרין בגדה (ל"צ) צסוגיא דקטן וקטנה מטמאין צויבה בדרשת וא"ו אי דרשינן וא"ו יתיבה יעו"ש דחלי באי דברה תורה כלשון בני אדם דרי' יהודה דדריש מאיש איש לרבות קטן בן יומנו לזיבה, ומוא"ו דוכאשה לרבות קטנה בת יומא לזיבה ורי' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא דדריש מלכר כל שהוא זכר אפילו בן יומנו ומלנקיבה כל שהוא נקיבה אפילו בת יומא ואיש איש דיתורא ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ותקשה וא"ו דוכאשה דדריש ר' יהודה לקטנה בת יומא ל"ל ובעכ"ל דמאן דס"ל ד"ת כלשון בני"א ס"ל דוא"ו לא דריש ומאן דס"ל לא ד"ת כלבני"א דאיש איש אתא לקטן בן יומנו ואשה בת יומא מגיל צע"כ מוכאשה ובע"כ דדריש וא"ו וע"י צסנהדרין (פ"ה) בפלוגתא דרי' יהונתן ורי' יאשיהו אי בעינן קרא לחלק זה תליא באי דברה תורה כלבני"א וע"י חולין (ע"ה) בפלוגתא דרי' חנניו ורבנן אי חוששין לזרע האב דזה תלוי באי בעינן קרא לחלק ע"ש, והנה אחרי שר' יהודה ספוקי מספקא ל"י שם בחולין (ע"ה) אי חוששין לזרע האב ממילא מספקא ל"י גמי בדרשת וא"ו יעו"ש, וע"י בש"ס יצמות (ע"ב:); כו' הא דיתבי ר' יוחנן ודריש אין לי אלא נותר בזמנו שנשרף ביום שלא בזמנו מנין ת"ל והנותר ואפ"י למיד דלא דריש וא"ו, וא"ו וה"א דריש ע"ש וממילא מאן דדריש וא"ו בה"א דמוכנתר מיותר ובע"כ דלא דריש כ"י ומאן דדריש אות' כ"י גבי דברים הדברים גבי פלוגתא דרבי ורבנן בצרכות (י"ג) גבי ק"ש כסדרן בע"כ דלא דריש וא"ו דאל"כ ל"ל וא"ו יתיבה גבי והנותר כיון דדריש בה"א ובע"כ דלא דריש הוא"ו ורי' יוחנן דאמר וא"ו וה"א דריש כלומר, אליבא דמאן דלא דריש וא"ו לחוד או כ"א לחוד מ"מ וא"ו וה"א דריש אבל מאן דדריש וא"ו בודאי לא דריש כ"י ומאן דדריש כ"י בודאי לא דריש וא"ו דאל"כ תרי יתיבי גבי והנותר למה צמד סגי וחד לא דריש או בה"א או הוא"ו כג"ל, ועוד כלל אחר אקדים לך דמאן דדריש סמוכין לא דריש וא"ו והוא מהתוס' יצמות (ד'.) ד"ה וכו' מפני וז"ל בתוך דצריבס והא דדריש סמוכין צפ"צ דקדושין וכו' דאויכא למימר דהתם וא"ו מוסיף על ענין ראשון דריש דכתיב וזאת תורת ע"ש וכו' ממילא ש"מ דמאן דדריש סמוכין הוא"ו הוזאת תורת מיותר ובע"כ דלא דריש וא"ו דאי דריש וא"ו לא כ"י לריכוס למימר דוא"ו מוסיף על ענין ראשון אלא התם דדריש וא"ו יתיבה אלא דוקא כאן דריש וא"ו משום דמוסיף על ענין ראשון אבל לא בעלמא מטעם דלא דריש וא"ו:

ומעתה נצו להבכוון דמאן דס"ל ז"כ בבאין כאחד מלמדין הוא ר' יהודה צסנהדרין (כ"ז:); והוא מספקא ל"כ אי דרשינן וא"ו וכנזכר לעיל וממילא מספקא ל"י בדרשת כ"א וכג"ל:

ורפ"ז נראה בעליל צעזכ"י לישב קושיית התוס' פסחים (כ"ו) בג"ל דל"ל תרי מיעוטיין ד"ל דהני תרי מיעוטיין מאן נינהו הוא"ו דושמו מדלא כתיב

ושם הווא"ץ מיוחד למעט אתי זה ולא אחר וגבי הערוסה כה"א מיוחד למעט אתי דוקא הערוסה ולא דבר אחר, אי"ל ללא חרי מיעוטי הוא רק חדא מיעוט הוא דהיינו כאשר היינו מסופקים אם דרשינן וא"ו ואז הווא"ץ דושמו מיוחד ודרשינן הווא"ץ ממילא לא דרשינן כה"א יתירא דהערוסה, ואי לא דרשינן הווא"ץ דושמו למעט כלום אז דרשינן כה"א דהערוסה דמיוחד וכי"ל וכגמי דנקיט ב' מיעוטינן הווא"ץ והה"א הוא מטעם ספק אי דרשינן וא"ו או כ"א ואליצא דריי דכ"ל ב"כ הבאין כאחד מלמדים קיימינן השתא בסוגין ואחר דמספקא ליי כניל הולך ב' מיעוטינן כי בני חרי מיעוטינן הוי רק חדא מיעוט וכני"ל:

ואורי יש לכיין בזה כוונת רש"י ז"ל בפסחים כ"ז כניל ד"ה חלא למיד מלמדיו ר' יהודה במס' סנהדרין ויל"ד מאי צעי רש"י ז"ל בזה אך צא לישב בזה קושית התוס' הנ"ל דחרי מיעוטי ל"ל. לפי דברינו כניל דאחר דריי מספקא ליי כניל הולך להבוא ב' מיעוטינן כי בני ב' מיעוטינן הוי רק חד מיעוט וכני"ל:

ורפ"ז נבוא לישב הקושי דתיראו כניל דליל הווא"ץ דתיראו כניל דייל בפשיטות לפי כני"ל דמאן דדריש סמוכ"ס הוכחתו למעלה דהוא לא דריש וא"ו ואפי' אם נאמר דהתנא דדריש תיראו לחייב נשים בכיבוד דריש מפשטא דקרא דמשמע לשון רבים אף דלא דריש וא"ו מימ כלא אין להקשות הווא"ץ דתיראו למיל דאחרי דלא דרשינן וא"ו יתירא אי"כ אין להקשות עוד על היתור האות כיון דאורחא דקרא הוא. ואליצא דרי יהודה דמוכרחין אנו לומר דס"ל כתנא דבי ר' ישמעאל ביבמות (ד') וברי ר' ישמעאל לא דריש וא"ו בסוטה (כ"ט.) ועו"ש ברש"י ד"ה וכהנה וממילא אין להקשות אליצא דידי' הווא"ץ יתירא ליל וכני"ל ודוי"ק כי נכון הוא בעזרי:

ועפ"י מש"כ לעיל דדרשת סמוכין תלי' בפלוגתא דרי' ישמעאל ורע"ק אי דרשינן וא"ו ור' יהודה ספוקי מספקא ליי בדרשת וא"ו לפי"מ דמספקא ליי בחולק ע"ה ריש אותו ואת צט אי חוששין לזרע האב ועו"ש דהא בזה תלי' וכני"ל בזה מובן מאד ש"ס חמוה בפסחים (כ"ח:) אליצא דרי"ה דמני"ל הא דרי"ה"ג דפסח מלר"ס אינו נוהג חימוזו אלא יום אחד ומשני איצ"ע מדמנין ליי היום איצ"ע סמוכין לא דריש דקשה לכאורה מאד מה משני מעקרא איצ"ע מדמנין ליי היום והוא סמוכין הא מבוחר להדיא בש"ס סנהדרין ס"ב דריי לא דריש סמוכין וכו"ה בש"ס בכמה דוכתי:

ורפ"י הנ"ל יתיישב דיל דמה שמבואר בכמה דוכתי דריי לא דריש סמוכין הוא מטעם ספוקי מספקא ליי בדרשת סמוכין דהא בזה תליא וכני"ל וכמו דמספקא ליי אי חוששין לזרע האב כמו כן מספקא ליי נמי בדרשת וא"ו ומספקא ליי נמי בדרשת סמוכין דהא בזה תליא וכני"ל. וא"כ מיושב שפיר מה דנקיט לב הש"ס פסחים (כ"ח) כניל בבי' אופנים אליצא דרי יהודה לבך גיסא דרשינן סמוכין, ולבך גיסא דלא דרשינן סמוכין וכני"ל וק"ל:

עוד יש לישב הקושיא כני"ל דתיראו בפשיטות עפוי"ש"כ התוי' יבמות (ד.) ד"ה דכתיב ח"ל ואיפכא ל"ל דאפי' במקום גדולים לא תלשב שטטן דאי"כ ליסתוק קרא מיני' וממילא ידעין דאין עשה דליתיה דוחה לית דכלאש יעו"ש, והשתא ניחא קושיא כני"ל בפשיטות דבבבא זו אי"ש רק לפי המסקנא לאחר דכתיב תיראו דנשים חייבות בכיבוד וכו"ה כיבוד עשה השור ככל וממילא לא מוכל ללמוד גבי

ולוית דידחה הכלאו דכלאים מכובוד כתיב החוס' יצמות ו' הנ"ל דכיבוד הוא עשה השור בכל ולוית הוא עשה שאין שור בכל וא"ש סברת החוס' יצמות (ד') ד"ה דכתיב הנ"ל דא"ל דאתו הסמוכים להקיש לחומרא דלחומרא למומר דלא דמי ל"ל קרא וימכיבו תומו לומר דידחה ומכיבוד א"ל למילף דהוה עשה השור בכל ולוית אינו שור בכל ואם אין אנו לריכוס הסמוכים לחומרא צע"כ דלקולא צל הסמוכין להורות דוחה העשה דלוית הלאו דכלאים :

וב"ז יוחא אחרי שכתוב בתורה תיראו הלאו דכלאים כי להורות שלא ידחה ע"ז אין לריך קרא דסמוכים כסברת החוס' יצמות (ד') ד"ה דכתיב הנ"ל א"כ צע"כ לקולא אחי שידחה הלאו דכלאים וכנ"ל. וזכו הכל לאחר שכתוב תיראו לחייב נשים בכיבוד אבל אם לא היו כתיב תיראו היו אמרינן נשים פטורות מכובוד והיו כיבוד עשה שאינו שור בכל, ואז היינו יכולים ללמוד מכובוד גבי לוית דידחה ג"כ הל"ת דכלאים ול"ל הסמוכים והיינו מוכרחים אז לומר דהסמוכים צל להורות לחומרא דלדרוש איפכא דלא ידחה הלאו דכלאים כקושית החוס' יצמות (ד') ד"ה דכתיב הנ"ל. והשתא לא נוכל לומר עוד כתירון החוס' דלהורות שלא ידחה ל"ל קרא וישתוק קרא מיניי ז"ה הא אם ישתוק קרא מסמוכים לחומרא היינו יכולים ללמוד מכובוד לקולא שידחה הל"ת ואז היינו מוכרחים למילף מהסמוכים לחומרא שלא ידחה הל"ת וכסברת החוס' בקשויותם (צדף ד') ד"ה דכתיב הנ"ל וע"כ ה"י מוכרח להחובה לכתוב תיראו לחייב נשים בכיבוד להורות לנו ע"ז דהסמוכים של לא הלכש שטנו גדולים חעשה לך לקולא אתו שבעשה גדילים ידחה הלאו דכלאים דאי לחומרא אחי ע"ז ל"ל הסמוכים לשתוק קרא מיניי ולא נוכל למילף מכובוד דהוה עשה השור בכל ולוית הוה עשה שאין שור בכל אלא צע"כ דלקולא אחי הסמוכים לזהות הל"ת דכלאים ושפיר אנו לריכוס הקרא דתיראו לדרוש הסמוכים דכלאים בלוית לקולא וכנ"ל דזו"ק :

וכבר נרשם זה בשמי בשערי תורה חלק ד' סי' צ"ב.

גרנר ב'.

בשבועות ד' מ"ה בסוגי דשכיר אדמים גרנר אחד מה שהעלתי בעזרייה שם לישב דברי הרמב"ם ז"ל התמהוים דפסק בפרק י"א מה' שכירות הלכה ו' כ"ג ושמואל דאם שכרו שלא בעדים דמתוך שיוכל לומר לא שכרתוך מעולם נאמן לומר שכרתוך ונתתי לך שכרך, ושם פרק ג' הלכה א' פסק דשבועות שומרים חייב בכל ענין, והקשו עליו דהא מסקינן בגמרא שבועות מ"ה ע"ב דשבועות שומרים לא משכחת לה אלא דאפקיד ל"י בשטרא. ועוד הקשו ב"רנוס' מ"ה ע"ב ד"ה מתוך דמה מקשה הגמ' דמתוך שיוכל לומר להד"ם יכול לומר נאנסו, הא הוי מינו דהעזה דטפי נוח לו לשעון נאנסו דאין חבירו מכיר בשקר, אבל להד"ם דחבירו מכיר בשקר אינו רוצה ואינו נוח לו לשעון ולא הוי מינו, ואמרתי לתרץ הב' קושיות הנ"ל, דברי הרמב"ם ז"ל התמהוים וקושית התוס' הנ"ל הא הוי מינו דהעזה אך נקדים עוד ב' קושיות :

א) **מה** משני הנמרא דאפקיד ל"י בשמרא הא קי"ל אין נשבעין על שיעבוד קרקעות ושטר הא הוי שיעבוד קרקע ואין נשבעין על שיעבוד קרקעות ואין לתרין דאנן קיימינן השתא אליבא דרב ושמואל והם ס"ל שיעבודא לאו דאורייתא וכן התורה אפי' בשטר שיעבודא לאו דאורייתא הא אי אפשר לומר כן הא ר' יוחנן גיב ס"ל כרב ושמואל וגם עליו הקשו הש"ס שבועות שומרים החייבין רחמנא הויא משכח לה ולשיטת ר' יוחנן הא ליכא לתרוצי דאפקיד ל"י בשמרא דהא הו"א ס"ל שיעבודא דאורייתא ואין נשבעין על השטר לדידי' משום דהוי שיעבוד קרקע:

ב) **מאי** משני הנמ' דאפקיד ל"י בשמרא ואין לו מינו דלהדי' אכתי קשה יהא נאמן כנאנסו כמינו דאי בעי אמר אינו יודע אם נאנסו ואין לומר כאן דאין אדם עושה עצמו כרצון מסוסק דמברא זו היא דוקא כשהתובע טוען ברי כמבואר בתוס' בי"מ צ"ז ע"א ד"ה ביום אבל כשהתובע גיב אינו יודע מבואר בתוס' בי"מ שם דשייך אז מינו דאינו יודע ועושה, ואין לומר דאם יטעון אינו יודע אם נאנסו הוי ל"י מתוך שאיל"מ הא כאן לרב ושמואל קיימינן והם לא ס"ל משאיל"מ בשבועות מ"ז, דס"ל חזרה שבועה לסיני ופירש"י שם דביד אין נזקקין לא לשבועה ולא לפרעון, ואיכ בעיב לומר לדידהו דלא הייבנה תורה שיש אלא כנון שהתובע טוען ברי שלא נאנסה וממילא ל"ש כאן מינו דאינו יודע דאין אדם עושה עצמו כרצון מסוסק היכי דהתובע טוען ברי וממילא מתורין קושית התוס' דהא הוי מינו דהענה דהא השתא נמי מעיז כניל כיון דחבירו טוען ברי ולדידהו שפיר מתרין הנמ' דאפקיד ל"י בשמרא והוי מינו במקום חזקה דשטרך בירי מה בעי ושפיר הייבנה רחמנא שבועה במקום שטר אף דהוי שטר שעיך הא רב ושמואל ס"ל שיעבודא ליד אבל לדין דקי"ל מתוך שאינו יכול לישבע משלם שפיר אמרינן דחייבנה תורה שיש היכא דהתובע טוען שמא כששטא דמלתא ואין כאן מינו דאינו יודע דאנן סבורא לן מתוך שאינו יכול לישבע משלם ואין לו מינו דלהדי' דהוי מינו דהענה כדברי התוס' הנ"ל, וכל קושית הנמ' שיש החייבין רחמנא היכי משכחת לה הא יש לו מינו דלהדי' הוא רק אליבא דרב ושמואל דלא ס"ל משאיל"מ ושיעבודא ליד אבל לדין לא קשה כלל קושית הנמ' וכניל וליצ כלל להתירוץ דאפקיד ל"י בשמרא, ואיכ שפיר ססק הרמב"ם ז"ל הנ"ל דאפי' בלא שטר שייך גיב שיש כיון דאין לו שום מינו וכניל וק"ל:

שם בסוגיא דשכיר ולתיב ריה מעיקרא מקשין העולם דהא גם בבקר יכול להיות אותה טענה עצמה, ומתריצים משום דאמרינן לקמן אמר רב נחמן איש ל"ש אלא שכרו בעדים אבל שכרו שלא בעדים מתוך שיכול לומר לא שכרתוך מעולם יכול לומר שכרתוך ונתתי לך שכרך איכ עיב איירי באיכא עדים בבקר ושפיר מקשה הש"ס דלתיב ל"י בבקר לפני עדים הללו וק"ל, ולי נראה בפשיטות לתרין קושית העולם דבבקר ל"ש מירדא לפמשיכ הסמיע ס"י פ"ס סק"י בשם הלבוש דמירדנה בעהיב הוא מירדא דמצוה מטעם הלאו דכל תלין ואיכ בבקר דליכא עדין ליתא דבית ואיכ לא שייך מירדא ושפיר מקשה הש"ס דלתיב ל"י מעיקרא בעת אשר הבעהיב אינו טרוד עדיין ואז שפיר יהא נאמן הבעהיב להיות נשבע ונפטר וק"ל:

א) **שביעות** מלב התניא רבי אליעזר בן יעקב אומר פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו כיצד אמר לו מנה לאביך בידו והאכלתיו פרס הרי זה נשבע וזה שנשבע על טענת עצמו וחכאי אינו אלא כמשיב אבידה ופטור, ופרך וראבי לית ליה משיב אבידה פטור כו' אלא בדרבה קמיפלגי דאמר רבה מימ אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע חזקה אין אדם מעיו פניו בפני בעיה והאי בכללי בעי דנכפרי והאי דלא כפרי משום דאין אדם מעיו פניו בפני בעיה ובכללי בעי דלדרי ליה והאי דלא אודי אשתמישי הוא דמשתמיש מיני סבר עד דהוי ליה זוני ופרענא ליה ורחמנא אמר רמי שבועה עליו כי היכי דלדרי ליה בכללי ראבי סבר ליש בו וליש בבנו אינו מעיו והלכך לאו משיב אבידה הוא ורבנן סברי בפניו הוא דאינו מעיו אבל בפני בנו מעיו עכיל הגמרא, והנה כל הראשונים והאחרונים המשוו על רבה דמאי מקשה מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע דליחזקו במינו דאי בעי כפר הכל אליבא דאביי בבית דין עיא דסיל דהשיר אממונא לא חשיר אשבועתא והא דרמו עליו שבועה הוא מטעם שמא ספק מלוה ישנה יש לו עליו כפי הממון שכפר בו ואיכ ליש מינו דכופר הכל כיון דאין לו ספק מלוה ישנה רק עז שכפר וחרץ בשיטה מקובצת בימ וי בשם מהריש די ויראיש דאילו היה להנפקד שום סמיו ודררא דממונא על המפקיד לא הוי מפקיד אצלו דשמא יכפור הפקדון וכן גבי הלואה מבואר בתומים בכללי מינו אות עיד דכיש הוא אלו הוי להלוה שום סמיו ודררא דממונא על המלוה לא הוי מלוה לו דשמא יכפור המלוה יעושי כי זה כיש הוא מה אם בפקדון שהוא לטובת המפקיד אינו רוצה להפקיד אצלו שלא יכפור מכיש במלוה שהוא לטובת הלוה בודאי לא ילוה לו אם ויכל ליצמח לו איזה רעה תחת טובת ההלואה שלא יכפור לתסום על סמיו עיש: וקשה מאד איך יפרנס המהריש די ויראיש הגמרא ערוכה זו שהיא כנגד סברתו יאת כיון דאמרו רבנן מנה לאביך בידו והאכלתיו פרס אינו אלא כמשיב אבידה ופטור משום מינו דאי בעי כפר הכל כדמבאר בתוס' בגמרא הגיל דיה וראביי ובבבס (ג) תוס' דיה מפני מה והשתא הדרא מאד קושית המפרשים לדוכתא דהאיך שייך כאן מינו הא דילמא יש לו סמיו על בנו על הני שכפר ולכך כופר נ' והכא לא שייך סברת בשם המהריש די ויראיש השיטה מקובצת הגיל דלא היה מפקיד אצלו או ליה מלוה לו הא כאן הוי המלוה או המפקיד אביו של הבן וחששת הסמיו הלא הוא קאי על הבן ואיכ הא ליש סברת השימיק הגיל וממילא הדרא קושיא לדוכתא דהאיך שייך כאן מינו הא ליש לחוש דילמא סמיו יש לו עליו על הבן ואין כאן מינו לפטרו משבועה, והוא לכאורה קושיא עצומה הא יל דכופר הני מטעם סמיו על הבן ולא שייך תו מינו ובגיל:

ג) **ואמרתיו** לישב בעוהית את דברי המהריש די ויראיש הגיל התמוהם האלו רק בהכרח נקדים מה שכתבתי בספרי בנין יהושע במס' בימ (ב) לישב קושית התוס' שם דיה וזה נוטל רביע דהקשו דיהא נאמן דהציה שלו במינו דאי בעי אמר כולה שלי וכתבתי שם באופן הדי לישב קושית התוס' עפ"מ שכתבתי עוד בספרי הגיל לישב קושית המפרשים הגיל דשמא סמיו יש לו עליו ולא שייך מינו עפ"מ שכתבנו בספרנו בנין יהושע בסוגי דתני ר' חייא לתרץ קושית המפרשים

שהקשו דמניל להפוסקים דמינו דהעוה לא אמרינן דילמא בטר דמסיק השיט סברת אשתמוטי קמישטמיט לא צריכנא לסברת אין אדם מעיז דבלאיה לקימ דיהא נאמן במינו דאי בעי כיה דדילמא אשתמיטי קמישטמיט עד דהויל זוזי ולהכי רמי רחמנא שבועה עליה כי היכי דלודי ליה בכוליה ותירצנו שם דטעמם ונימוקם עמם דאי אמרינן דרק מטעמא דאשתמוטי רמי התורה עליו שבועה כי היכי דלודי בכוליה הלא אכתי יקשה כיון דאין לו לשלם ורוצה לאשתמוטי ולכך כוסר נ' ועיב רמי רחמנא עליה שבועה שלא ישמט עצמו יקשה מאד הא השבועה חנוף ותכריח אותו לכפור הכל להנצל משבועה כיון דאין לו לשלם כעת כל המנה ואיב התיקון של השבועה יהיה יותר קלקול דיהיה מוכרח לכפור הכל לישמט את עצמו ולהנצל משבועה לא עכיל שאנו צריכין גם לסברת חזקה אאי"מ פניו בפני בעיה ואי לכפור לו הכל רק משמט במקצת ורמי התורה שבועה עליו כי היכי דלודי ליה בכוליה ושפיר דייקן הפוסקים מזה דמינו דהעוה לא, ולפי"ז יש לישב קושיית המפרשים דהניל על רבה דילמא סמ"י י"ל עליו ולפי הניל נחא דהאיך נוכל לומר דלכך רמי רחמנא שבועה עליה דילמא יש לו עליו סמ"י הלא אכתי עוד לא אסיק אדעתין סברת חזקה אאי"מ פניו בפני בעיה איב בודאי לא נוכל לומר דמטעם סמ"י רמי רחמנא שבועה הא תיקון השבועה יהי עוד יותר קלקול וכניל דהשבועה חנוף ותכריח אותו לכפור הכל להנצל משבועה ולהציל הסמ"י שלו ועיב מקשה רבה שפיר דליהימן במינו דאי בעי כיה ואי מטעם סמ"י הלא אדרבה יכפור ויכפור דהציל את סמ"י שלו וכניל, ועיז משני השתא שפיר דאין אדם מעיז פניו לכפור הכל ולהמסקנא אפשר ויש לומר דאחיז דמטעם הששת סמ"י רמי רחמנא עליה שבועה ולקלקול לא חיישינן עוד דאאי"מ וכניל וק"ל:

(ה) ורפ"ז מיושב שפיר קושיית התוס' הניל דיהא נאמן לומר חצי שלי במינו דאי בעי אמר כולה שלי דייל דיש לו סמ"י רק על חצי הטלית ולא שייך מינו וכאן ליש לומר דהשבועה תכריח אותו לכפור כולה ולטעון כולה שלי הא אפי"ן אם יטעון כולו שלי גיב הוא צריך לישבע וי"ל דטעון חצי שלי מטעם סמ"י וליח אז שמשקר במזיד מאי אמרת דעי' השבועה יהיה מוכרח לכפור הכל להנצל משבועה הא אאל"כ דכיון דאפי"ן אם יטעון כיש גיב הוא צריך לישבע ואיב שפיר אין כאן מינו ומיושב שפיר קושיית התוס' הניל:

(ו) ורפ"ז גם קושיתנו הניל על השיטה מקובצת בש"ך הריש די וידאי"ש התמוה הניל מיושב שפיר דגבי מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס אין סברא לומר דמשום הששת סמ"י נרמי עליה שבועתא הלא אדרבה הא כאן דהרינן לדלעיל שלו יהיה עוד דהתיקון יותר קלקול לפי"מ דקי"ל דבבנו מעיז איב יעזו ועיזו אם נרמי עליה שבועה ויכפור הכל להנצל משבועה ולהציל הסמ"י שלו עיב יש לו בכאן שפיר מינו דאי בעי כיה והכא ליכא למימר דנרמי עליה שבועה מטעם הששת סמ"י איא לומר כן דאם נרמי עליה שבועה אז יהי מוכרח לכפור הכל להציל הסמ"י שלו כיון דבבנו מעיז ועיב בכאן ליש תו חששת סברת סמ"י דלא להימני' במינו דכופר הכל וישבע הא אם נימא דישבע התיקון של השבועה יהי עוד יותר קלקול דעיזו יכפור הכל להציל הסמ"י שלו דבבנו מעיז וק"ל:

הנה הרב מסאדוואה דחה דברי רב אחד שמסק להחיר בבישלו ב' בצים ונמצא באחד סיפת דם מטעם דקויל יאין המדומע מדמע אלא לפי חשבון ואיכ נתחלק טעם הביצה האסורה גם במים ושוב הויל ביצה שניה רוב עיב דברי המתיר ודחי ליה הרב מסאדוואה עפ"י מה שהקשה הפריח הובא במזו ריש ס' צ"ב דניחוש שמא בלע ופלט הרבה פעמים עד שאין ס' ותירץ הפריח כיון דמהית מבימ ברובא **בפל לא דייקינן כולי האי ואיכ בניד דליכא רובא בלי צירוף המים שפיר חיישינן דבלע ופלט כ"ס עד שאין הביצה כשירה אפי' רוב משהו, ועיב הוא דוחה דברי הרב המתיר:**

ואמרתו הגם שהרב מסאדוואה פלסל בהכמה בזה לדחות את דברי הרב המתיר אבל מימ לפי עניי' כח המתיר עדיף בזה כמו שאבאר בעוהי לפי משיב השיך בסימן ק"ג סקיה בשם הרשב"א ז"ל וז"ל שם וז"ל הרשב"א ז"ל ונראה שאפי' גל לתוך היתר מיעוט ודכיהו זורקו והרוטב מותר לפי שאין כאן אלא טעמו ולא ממשו, ואעיני דמשערין בכולו משום דמאי דנסיק מיניה לא ידעינן השחא דאין בהנחתו בנותן טעם אין אוסר תערובתו כלל וכמו שאמרנו בהיתר שנתבשל בקדירה שאינה בת יומא והטעם מכל אלו מפני שבדאי ידענו שאין פליטתו בכולו אלא כל שמעמו לשבח אנו מחמירין בו שאנו חוששין שמא פלטה עד שיתן טעם בתערובתו לפיכך כל שמעמו קפילא ואין בו טעם מתירין אותו, והלכך כשהאיסור פנום אין משערין בכולו אלא בטעמו וטעמו כמו שאינו שהרי פנום הוא עיב:

והפס"ג במזו שם סקיא כתב וז"ל אבל פליטתו טעמו לבר ידוע הוא שאין מחצה איסור נפלט בהיתר, אלא דאנו מחמירין לשער כנגד כולו ומשיה בנפלים כל שהוא, דיינינן ליה כאיסור מיעוט להיתר מרובה עכ"ל הפס"ג, ואיכ בניד בבישלו ב' בצים במין במינו כיון שאינו נותן בו טעם במל מהית ברוב ובתערובות בצים שהוא איסור דרבנן אפי' מדיבנן די ברוב כמבאר בס"י ס"ו ואיכ לפי מיש הפס"ג הנ"ל הפליטת טעמו לבר ידוע הוא שאין מחצה איסור נפלט ממנו ואיכ נגד פליטת הביצה האסורה הלא בודאי יש רוב בביצת ההיתר כיון שיש בתוכו רוב בודאי נגד פליטת טעם הביצה האסורה כניל:

וכמ"ל נסתר ראיתו דהרב מסאדוואה משיב רא"י מהפריח שהקשה דניחוש שמא בלע ופלט הרבה פעמים עד שאין ס' ותירץ כיון דמהית מבימ ברובו כפל לא דייקינן כולי האי, ומהו הביא הרב הנ"ל ראה לניד דליכא רובא בלי צירוף המים שפיר חיישינן דבלע ופלט כ"ס עד שאין בהביצה הכשרה רוב כנגדה, אבל לפימשיב לעיל בשם הרשב"א דידענו בודאי שאין פליטתו בכולו והפס"ג הנ"ל כ"ש שאפי' מחצה איסור לא פלט בהיתר איכ מדאוריתא כפל הוא מטעם שבודאי יש רוב בביצה הכשירה כנגד הפליטה של הביצה האסורה וכיון שכאן אפי' מדרבנן איצ' ס' מחמת שכל האיסור עצמו מדרבנן הוא לא דייקינן כולו האי ועיב הנני מסכים להרב המתיר הביצה השניה בלי שום חשש לפעניד:

ואין להקשות לפיזי למה צריך השיך בסימן ס"ו סק"י לעשות ס"ס בתר וחד להחיר הביצה השניה ססק יש כאן ביצת איסור או לא ואתיל יש כאן איסור שמא הביצה היתר הוא הרוב עיש לפי משיב לעיל הלא יקשה הא בודאי יש רוב בביצת היתר

ההיתר מטעם הרשבי"א הגיל מטעם דידענו בודאי שאין פליטתו ככולו אבל לקיט הא השיך מכשיר בנתערב חד בחד אפי' בבי' ביצים מרומים יחד עד שלא ניכר כלל הביצה האסורה ניכ מתיר השיך ובוהו ליש תו סברת הרשבי"א הגיל כיון שיש כאן ממשו של איסור ובוהו שפיר צריך הסיס שאפשר יש רוב בביצה הכשירה ואחיל אין כאן רוב דילמא אין כאן איסור כלל ומתיר לאכול שניהם לכן צריך לעשות הסיס אבל להתיר הביצת ההיתר לכד כנון בנישול ב' ביצים שלמים אהינ דאין שום ספק דיש בביצת היתר רוב כנגד ביצת האיסור וכדברי הרשבי"א והפמינ הגיל והביצת הרותר מותרת בפשיטת לפענדי:

ואף שכתב החידושי רעקיא סי' ס"ו סקיב בשם המנחת יעקב והפריה שחולקין על השיך ואוסרים חד בחד והובא המנתי בשפיד שם סקי' והפריה הובא בנרתו סקי' עכ"ז כיון שהפמינ בשפיד סקי' מתיר במקום הספד אפי' באינו מינו אף באין סי' וגם הפלתי מתיר שם גם באינו מינו ואף באין הפימ אף באין סי' מטעם דם שבישלו דרבנן ואיכ מכיש בנייד דהוי מין במינו, ויש סברא לומר דבביצה הב' בודאי יש רוב וכדברי הרשבי"א והפמינ הגיל והכא ברם שבשלו דרבנן בודאן שייך לומר סברת הפריה הגיל כיון שכל האיסור מדרבנן הוא לא דייקנן כולי האי ובדרבנן להקל שומעים ע"כ נראה לפענדי שיסה הורה הרב המתיר הביצת ההיתר כדת של תורה. ודי לנו להחמיר בבי' ביצים מטרומים שנתערבו כדעת האחרונים שחלקו על השיך אבל לא בבי' ביצים מבושלים שיש לזה כמה סניפים להקל. סניף א. דעת הרשבי"א ז"ל הגיל. וסניף ב. דם שבישלו מדרבנן אשר כמה גדולי האחרונים מקילים מטעם זה אף באינו מינו אף באין סי' ועיכ כדאי הוא השיך לסמוך עליו עכ"כ בבי' ביצים שלמים מבושלים להתיר הביצה השניה ודיק:

והצעתי דבר זה לפני הרבה גדולי ישראל והסכימו עמי בזה:
וכבר נדפסו דברינו אלו בשמ"ח בשעת חלק ג' סי' ס"ט בעזריה:

נאום הק' יהושע אלטר ווילדמאן אבדיק קאנסקיווארליע
סלפנים אבדיק ביליראדקי כעת חונה פה ירושלם עיה"ק תוכביא
בעהמ"ח ספרי עמק יהושע בנין יהושע ברכת יהושע.
זין ונכד להאי סבא קרויטא איש אלפי הרבי ר' אלימלך סלאווענסק בעל המחבר ספר נועם
אלימלך זצוקל"ה ולמעלה בקודש אבותי הקדושים הרמ"א והמגלה עמוקות והתיו"ט
זצוקל"ה וי"ע זכ"י אמן. והסכמות כבר הדפסנו בחיבורי הראשונים בעזריה.

ואמר

אמן

חלק שני

א) כתב כספר הקדוש אור צדיקים מהרב הגאון הקדוש המקובל האלקי ר"ם פאפרש ז"ל באמצע סי' נ"ב וזה לשונו צריך האיש תשובה גדולה על מה שלא ענה אמן אפי' פ"א וכיש אחר תפילת השי"ן, ומכשיב כשלא ענה אישיר פשיטא שצריך תשובה גדולה, ומאן דשמע ברכה מחבריו ולא מתכווין באמן עליו נאמר וכוזי וקלו, ומאי עונשוי' כד נפיק מהאי עלמא מכריוזין עליו כרוז ואומרים סגרו כל הפתחים לפני פבי' ולא יעול ולא יכנס לניע ולא תקבלו אותי כמו שהוא לא פתח באמן ווי לוי לנשמתוי ומורידין אותו לחוד גיהנם למדור התחתון הנקרא אבדון שאול תחתית צלמות ושם נאכד בר מינן לעולם כי אין לגיהנם זה לא פתח ולא חלון וכו' ואיכ עושה תשובה על כל אמן ואמן שלא ענה, וכן להיפוך יש שכר טוב למי שעונה עניית אמן ועניית אישיר ומי שעונה עניית אמן ישרים בקול

א) דער הייליגער ספר אור צדיקים דף י"ג ע"ב בסימן נ"ב שרייבט ער אזוי דער מענטש דארף גרויס תשובה אויף דעם האָט וואָס ער האָט איין מאל ניפעלט צו ענטפערן אַ אָמן, און ער הערט אַ ברכה אויף אַ פרי אָדער אויף אַ מצוה און מַל שָׁבֵן ווען ער האָט ניפעלט איין אמן פון תּוֹרַת השי"ן אין שוהל מכל שכן און ער דארף דערויף גרויס תשובה צומאן ווען ער האָט פאר פֿעלט אַ אמן יהא שמיה רבא, און ווער עס הערט אַ ברכה פון זיין חבר און האָט ניט מכוין גווען צו ענטפערן אמן, איז אויף איהם גיזאנט גיווארן דר פסוק וכוזי וקלו איז זיין שטראף און ער גייט אונטק פון דער וועלט רופט מען אים אויף אים אין היממעל און מ'זאגט פאר שליסט דיא טיהרין פון גן עדן פאר אים, ער זאל ניט אריין גיין אין גיע, ווייל ער האָט ניט גיענטפערט אמן, וויי איז צו אים און צו זיין נשמה אין מען לאזט אים אראפ אין גיהנם אין דעם אָרט וואָס רופט זיך שאול תחתית ר"ל, אין דאָרטן ווערט ער פארלאָרען לעיע, אויף אייביג, ווען ער טוט ניט קיין תשובה אויף יעדען אמן וואָס ער האָט ניט גיענטפערט : און דאָס זעלבע ווידער פאר קערט, אויף יעדען אמן ואישיר וואָס ער גענטפערט וועט ער האָבן אנרויסען

רם הקביה מתמלא עליו רחמים ע"ש. וכיכ בזה"ק פ' נח ד' סזכ ע"ב וזה"ק
 וזא עוד אלא בזמנא דישראל אתיכו בקול רם אישיר סבךך קוביח אתמלי
 רחמין וחיים על כלא יעו"ש:

(ב) וכתב בספר פרע"ה שער כוונת אמן פרק ב' ד"ה מתחברים וז"ל שם ומי
 שעושה עצמו אלם בעניית אמן עליו נאמר מלא פניהם קלון ס"ח
 אמן ומלת מלא אותיות אלם דעביד הא יפול בהא לפי שלא האירו עיניהם
 באמן מלא פניהם קלון ע"ש:

(ג) ובסידור נהורא השלם מביא בשם כתבי הארז"ל וז"ל הנה אותיות אמן
 במלואו כזה (אלף מס נון) אלף. אותיות אפל. והוא תושך הכפולה
 כמו החושך של מצרים כענין ארץ עיפתה כמו אופל והנה אופל זה הוא
 כמדור השביעי דניהגם שהוא כולל שתיים אכדון ושאל ומשם ה"י תושך של
 מצרים שלא קמו איש מתחתיו. (מס נון) גי' קלון בכאן רמז כל מי שאינו
 עונה אמן עונשו אופל וקלון זהו מלא פניהם קלון ס"ח אמן ואותיות מלא
 הם אותיות אלם לומר מי שהוא אלם באמן שאינו עונה אמן עונשו הוא
 הקלון וגם מלת פניהם עולה בחשבון קלון ע"ה עכ"ל:

(ד) עוד כתב שם מ"ו דכ"ט ע"ב וז"ל כל איש מישראל ששומע הברכה מחויב
 לענות אמן אפי' הוא שומע מפי קטן ואם אינו עונה אמן חייב מיתה
 כי אמן נוטריקון אני כו"סר נפשי שכל אחד מישראל חייב לסמור נפשו על
 עניית אמן עכ"ל:

שָׁבַר אֵין הַיִּמְמַעַל אֵין וְעַד עַם עֲנַפְעָרְט אֵין יִשִׁיר מִיט אַ הַיִּיד קוֹל. וְעַרְט
 הַקְּבִיחַ פִּיחֵר מִיט רַחֲמֵנוֹת אוֹיֵב אֵים:

(ב) אֵין סַפֵּר פִּרְיעַן חַיִּים שַׁעַר כּוֹנֵת אֵמֵן פִּיב וּז"ל אֵין וְעַן דַּעַר מַעֲנֵשׁ מֵאֵמֵט
 וְיָד שְׁמוֹם פִּין עֲנַפְעָרְטִין אֵמֵן אוֹיֵב דַּעַם וְאֵנֵט דַּעַר פִּסּוֹק מֵלֵא פִּנְיָהֵם
 קִלּוֹן דִּיא עֲנַדַּע פִּין דִּי דְבִרֵּי וְעַרְטֵר מֵלֵא פִּנְיָהֵם קִלּוֹן מֵאֵמֵט אֵמֵן אֵין מֵלֵא
 אֵין אוֹתוֹת אֵלֵם דָּאֵם אֵין מִיִּישׁ שְׁמוֹם אֵין וְעַן עַר אֵין שְׁמוֹם פִּין עֲנַפְעָרְטִין
 אֵמֵן וְעַרְט עַר פִּאר שַׁעַרְמֵט אוֹיֵב בִּיחֵר וְעַלְמִין:

(ג) ובסידור נהורא השלם ברעננט ער אין פ' מ"ו דכ"ט שרייבט אזוי גערער
 יד וואס ער הערט אברכה אין ער מחויב צו ענפערין אמן אפילו
 מען הערט פון א קינד אין אויב ער ענפערט נישט קיין אמן אין ער חייב
 מיתה ווארן דער אמן מאכט אַני מוקר נפשי כהוקר איך בין מוקר סין
 נפש אנועק צו גיין פון דיא ווערט ר"ל ווען איך הער א ברכה אין ענפער
 נישט קיין אמן און גערער יוד אין ויך מחויב מוסר נפש צו גיין אויף דעם
 ענפערין אמן אין אמן ישר אפילו מ'הערט פון א קטן עכ"ל:

אותיות דר"ע ובקיצור הוא בתהרבי"א זומא פ"ב

ה) פתחו שערים ויבוא נוי צדיק שומר אמונים (ישעי' כ"ו) אל תקרי שומר אמונים אלא שומר אמונים שאומר אמן שבשביל אמן שעונין רשעים מתוך ניהגם ניצולים מניהגם כיצד עתיד הקב"ה לתיות יושב בגן עדן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם מימינו של הקב"ה, חמה עם המזלות ולכנה וכל הטובים משמאלו, והקב"ה דורש להם מעמי תורה מרשה שעתיד תקב"ה ליתן להם ע"י משיח, וכיון שמיניע לאנדה עומד ורובכל בן שאלתיא"ל על רגליו ואומר יתגדל ויתקדש, וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל באי עולם עונים אמן, ואף רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בניהגם עונים ואומרים אמן מתוך ניהגם, עד שמתרעש כל העולם כולו וקולם נשמע בפני הקב"ה והוא

האין מסין שמי"ט פתחו שערים ויבא נוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמונים ואלין יוד עמינען די מוערין אין ס'אל אריין קומען דאם גירעכטע פאלק דיא וואס היטען די ווארהייט, ואלסטו נישט ליינען שומר אמונים אלא שאומרים אמונים דיא וואס וואגן אמן דאם מיניט מען די מעקמשיין וואס וואגן אמן מיר גלויבען אז דאס איז אמת אזוי וויא דער ברב"ה מאכער וואס דען פאר דעם אמן וואס דיא רשעים וואגן אין ניהגם ווערין ווי דר"ד דעם באשירעמט פון ניהגם, דען גאט וועט ויצען אין גן עדן אין וועט דרשנען, אין אלע צדיקים וועלין פאר אים ויצין, אין דיא נאנצע פמליא של מעלה וועלין שמיין אויף וייערע פום, פון נאמ'ס רעכטע האנד, אין דיא ויהן מיט דיא מלוח און די לבנה מיט אלע שפעריין וועלין שמיין פון נאמ'ס לינקע האנד, אין גאט וועט דרש גען פאר ווי דיא גייע טעמים פון דער תורה וואס ער וועט געבין דורך משיח, אין אז נאט וועט אפ וואגן דעם דרוש וועט יוד ורובכל בן שאלתיא"ל אויף שמעדין אויף דיא פים, אין ער וועט וואגן קדיש, אין ויין שמי"טע וועט מען הערין אויף דיא נאנצע וועלט, פון איין ברענע וועלט ביז דעם צווייטען ברענע וועלט, אין די נאנצע וועלט וועט אויף דעם קדיש ענטפערין אמן אויך דיא יודישע רשעים, איז דיא ערליכע עבדים וואס וועלין ויין אין ניהגם וועלין אויך ענטפערין אמן, אין אז ווי וועלין ענטפערין אמן, וועט דערפון ווערין א גרויסער געפילדער אויף דיא וועלט, און גאט וואס דאס הערין, וועט ער פרענין וואס הער איך עפעס אזא

שואל עליהם ואומר מה קול רעש גדול ששמעתי, משיבין מלאכי השרת ואומרים לפניו רבשע אלו רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בניהגם שעונין אמן מתוך ניהגם, מיד מתנגלגלין רחמיו של הקב"ה עליהם ביותר ואומר מה אעשה להם יותר על דין זה שכבר סכלו הרכה עונשים ויסורים אשר היצר חרע גרם להם, כאותה שעה נוטל הקב"ה מפתחות של ניהגם ונותנן למיכאל וגבריאל בפני כל הצדיקים, ואומר להם לכו ופרתו שערי נן עדן והעלו אותם מתוך ניהגם שנאמר (ישעי' כ"ז) פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים, מיד הולכים מיכאל וגבריאל עם המפתחות ופותחים ארבעים אלפים שערי ניהגם ומעלים אותם מתוך ניהגם וכו' :

(ו) זוהר בראשית ל"ח ע"ב היכלא תנינא, היכלא דא קיימא לנו מהאי היכלא קדמאה והאי היכלא סמיך למערתא דאבהן, והאי היכלא נהיר מהיכלא קדמאה, הכא אית כל אבנין יקירין דסקפן לי, בנו דהאי היכלא אית

רעש דיגען קול? וועלן דיא מלאכים ענטפערין, האר פון דער וועלט! דאס האבין גענטפערט אמן דיא יודישע רשעים אין גוישע צדיקים וואס געגען אין ניהגם וועט זיך גאט אויף וי"א בארד נעדר דערבארקען, אין וועט זאגן, וואס זאל איך טאן וי"א, מין וואס וי"א האבין שוין גילטיגן אזוי פיל יסורים אין פיל שטראף דאך דיא עברות וואס דער יצר הרע האט זיי גיבראכט צו דעם דעמאלט וועט השם יתברך שמו געמען אין האנד דיא שליסלען פון ניהגם אין וועט זיי געבן דעם מלאך מיכאל אין גבריאל אין דערבייא וועלן וי"א אלע צדיקים אין וועט צו זיי זאגן געהט עפענטים אויף דיא טויערין פון נן עדן, אין גרענגטים ארויס פון ניהגם דיא יודישע רשעים אין גוישע צדיקים, אזוי וי"א אין פסוק שטייט פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים זאלן זיך דיא טויערין עפענגען אין ס'זאלן אריין קומען דאס ערליכע פאלק די וואס וועט דעם אמן, וועט בארד גיין מיכאל אין גבריאל אין וועלן עפענגען פערציג טויערין פון ניהגם, אין וועלן וי"א ארויף פרייגען פון ניהגם :

(ו) דער זוהר הקדוש פ' בראשית דף ל"ח שרייבט אז דער צווייטער היכל שטייט איגעווייניג וואס דארט לייבט און שיינט אריין פון ערשטין היכל אין דער צווייטער היכל איז גאט צו דיא מערה פון דיא אבות הקדושים וואס דא איז סאדאמאגען פישל דיפאנטין אין בארליאנטין וואס עס רייגילט

נהירו חד כליל מכל גוונין, ואיחו נהיר מעילא לתתא בהאי היכלא קיימין אינון דסבלו יסורין ומרעין בהאי עלמא, בגין לאתתקנא והוו סודין ומשבחן למאריהן כל יומא ולא הוו מבטלין צלותיהו לעלמין. לנו מהאי היכלא קיימין כל אינון דמקדשין בכל חילא שמא דמריהון ואתיבו אמן יהא שמי רבא סברך בכל חילא ואלין אינון קיימין לנו בנו האי היכלא מההוא נהירו קיימין וחמאן נהורין אחרנין דאתחדן (ולא אתחדן) בגווייהו, ועילא מנהן משיח דאיהו עאל וקאים בינויהו ונחית לון (איהו נטיל מהאי היכלא ועאל בהיכלא תליחאה וכו' :

ז) וזהר בראשית סיב עיב בתוספתא ווי לון לרשיעי כד יפקון מהאי עלמא ווי לון מאן יתבע לון כד יתכסרון בידא דדומה ויתוקדון בגורא ולא יפקון מיני כר משבתא וריש ירהא אשר כמה חבילי מריקין [פני] הספרש בחזוה'ק שם וזיל חבורות אנודות הסכים ומענשים] אתכנשו עלייהו בארבע סטרין כאשא מלהטא כניהנם כו' אלא בזמנא דישראל אתיבו בקול רם

וְיִיא אַרוּם, און אין דעם איז דא אווי אליקטיקייט וואס ס'שיינט אין ליכט פון קל מיני קאליקטין פון אויזין אין פון הינטען, אין דעם היכל וענין דארט פארטאן דיא מענשין וואס האבין גליטען יסורים אין קראנקהייטען פון דעקט ווענין האבין פארט גילויבט און גידאוויגט אלע טאג און וייא האבין נישט קבמל גיועען וייער דאווענען קיינמאל. געבין דעם היכל איז דא נאך אדררי מער היכל וואס שיינט און לייכט זייער, דארטין זיצען די מענשין וואס וייא האבין גיהייליגט מיט דעם גאנצען כח דעם גאמען פון השיית און וייא האבין געגעסערט אמן, און אמן ישיר סברך מיט דעם גאנצין כח און וייא וענין זוכה צו זיצין אין דעם ליכטיגן היכל, העקער פון וייא איז דער היכל משיח וואס ער קומט אריין און געדערט אראפ צו וייא מיט גרויס ליכטיקייט אין דעם דריטען היכל אריין צו די נשמות וואס וייא האבין נאך גיואנט אמן און אמן ישיר מיט דעם גאנצין כח :

ז) אין וזהר הקדוש פ' בראשית דף סיב שרייבט אין היא תוספתא בזהל וויי איז צו דיא רשעים ווען וייא גייען ארויס פון דער וועלט ווער קען ייך פאר וייא מאנען ווען וייא ווערין איבער געגעסערט אין דיא הענד פון דעם מלאך דומה וואס וייא ברענגן און פאיער שטענדיג חוק ריח און שבת אווי וייא עס שטייט כו' אין תיקת נאך שבת וריח ואמלען ויך אין דיא מלאכי דין אין אלע פיר וייטען פון גיהנם און שרייען ישובו רשעים לשאולה גייט

אמן ואמן יהא שמיה רבא מברך קביה אתמלי רחמין וחיים על כלא ורמי למלאכא דמסנא על תרעי דניהנס סמריא ל שמי ותלת מפתחן בידי ופתח תלת תרעין דבסטר מדברא וחמאן נחורא דהאי עלמא ורווחין לון שעתא ופלגות שעתא, ולכתר תיבין לאשיהו וכן תלתא זמנין ביומא ובכל זמנין דאמרו ישראל אמן יהא שמיה רבא מברך וכו' אינון רווחין לון עכיל לענינינו. עיב יש ללמד את גדל מצות עניית אמן ואישיר מברך ככונה עצומה:

(ח) כתב בזהר הקדוש פ' חיי דף קכ"ב ע"ב בתוספתא וכתב שם אלו הם החידושים שהגידו לרשב"י בישיבה של מעלה, וכיב בזה"ק שלח קס"ב ע"א מאן דפסק יתפסק מאן דפסיק מילין דאורייתא על מילין במילין יתפסקון חייהי מהאי עלמא, ודיני קיימא בהאי עלמא, מאן דקצר חקצר מאן דקצר אמן ולא מאריך ביה גו נייחא מתקצר מחיין דהאי עלמא.

צוריק איד רשעים אין גיהנם אריין אין וי"א שלאגין אין שפראפין דיא רשעים מורא דיקי נאר אין דיא צייט וואס יודין ענטפערין אמו און אמן יהא שמיה רבא מברך מיט אהויף קול ווערט השי"ת פיל מיט רחמים אין האט דחמנות אויף דיא רשעים און השי"ת גיט א ווינק צו דעם מלאך וואס ער איז דער ממונה אויף דיא טוערין פון גיהנם וואס ויין נאקען איז סמריאל וואס דרייא שליסלען פון גיהנם איז אין ויין האנד און ויין עקן גרויס ליבטקייט און מען לאזט וי"א נאך א שעה מיט א האלבע און דער נאך גייען ווי צוריק צו ווער פייער נאר דיא דריי מאהל אין טאג ווען יודין דאווענען אין מען זאגט נאך אמן אין אמן יהא שמיה רבא מיט דעם נאנצין פח לאגט מען וי"א אפ פון ווער פאיער עיב דא פון מיר גיט פארשטיין וויא גרויס דיא מצוה פון ענטפערין אמן און אמן יהא שמיה רבא מיט גרויס פונק:

(ח) דער זוהר הקדוש פ' חיי דף קכ"ב ע"ב אין תוספתא שרייבט דארט אז דיא חידושים האט מען מגלה גיוען צו ר' שמעון בן יוחאי אין דיא ישיבה של מעלה, אין דאס ועלבע שרייבט דער זוה"ק אין פ' שלח דף קס"ב ע"א שרייבט מאן דפסק יתפסק ווער עס האקט איבער פון ויין לערנין דיא הייליגע תורה צו דברים במלים יתפסקון חייהי ווערט אפ גיהאקט ויין לעבין פון דער וועלט מיט פיל דינים פון יסורים אויף דער וועלט, מאן דקצר ווער ס'קורצט אמן און ער איז נישט מאריך אין דעם אמן ווערט ניקורצט ויין לעבין פון דער וועלט, מאן דקצר יחארה ווער ס'זאגט אחר פון כריאת

סאן דקצר יתארך סאן דאסר אחד איצטריך לחטפא אלף ולקצרא קריאו דילה ולא יעכב בהאי אות כלל, ומאן דעביד דא יתארכון חייו וכו' אמתיו בש"ס ברכות מיז דכל המאריד באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו:

ט) זוהר תרומה קכ"ט ע"ב הא חזי קדושתא דא לאו איהו כשאר קדושאן דאינון משלשין אבל קדושתא דא (דקדיש) איהו סלקא בכל ספרין לעילא ותתא ובכל ספרי מחיסנותא ותברא מנעולין וגושפנקין דפרולא וקליפין בישין ודא איהו שבחא דאסתלק ב"י יקרא דקוב"ה יתיר משכחא אחרא ואסתלקותא דא יתיר מכלא. מ"ט בנין דאיהו גרים לאתכפייא ספרא אחרא ולאסתלקא יקרא דקוב"ה על כלא ואנן בעינן לסיסר לה בלישנא דספרא אחרא ולאחמא בחילא תקיף אמן יהא שמי' רבא מברך בנין דיתבר חילא דספרא אחרא ויסתלק קוב"ה ביקרי' על כלא, וכד איחבר בקדושתא

שמע דארף, ער די א' פון אחד צו שאפין גיך אין ואנין באלד דיא ח' פון אחד און בייא דיא ח' זאל ער אביסעל מארף, ויין אין בייא דיא ד' זאל ער גאך מערו מארף ויין אין זאל אין ויגען האבין אז השיית איז איקער אין ער האט צו שאפין מעלה ומטה ודי כנפות הארץ אויווין און הינטען אין אלע פיער עקין פון די וועלט. אין דאס זעלבע זאגט דיא הייליגע גמרא ברכות מ"ו כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו אז דער וואס איז מאריך אין אמן דער לענגערט מען עהם ויגע מען מיט ויגע יאדרין:

ט) אין זוהר הקדוש פ' תרומה ר' קכ"ט ע"ב שרייבט הא חזי קום און זעה אז דיא קדושה פון אמן און אמן יהא שמי' רבא מברך דאס גייט אויף אלע וויטען אויווין און הינטן אין אלע פיער עקין פון דיא וועלט און עס צו ברעכט אלע שלעכטי שלעסער מיט דיא אייניגע חתימות פון דיא קליפות און דיא ספרא אחרא מיט דעם גרויסען שבח וואס מיט דעם שבח ווערט דער הויבן דאס טאיערקייט פון השיית מעהר ווי פון אנדערע שבחים. אין דאס איז אזוי גרים דער ענטפער פון אמן ישיר אז ויין הייליגער נאמען פון השיית ווערט דורך דעם דער הויבן מיין וויא פון אלע שבחים ווייל מיט דעם ענטפערין אמן ישיר מברך איז מען וואס ס'זאל גייריג ווערין דיא ספרא אחרא און ס'זאל גיהויבן ווערין די טאיערקייט פון השיית אין אלע וועלטין און איבער דעם דארף מען דאס ואנין אין לשון תרגום לשון ארמי און ענטפערין מיט אלע קרעפטין אמן ישיר מברך ווייל מיט דעם וואס ער ענטפערט מיט אלע קרעפטין אמן ישיר מברך ווערט צו בראכין דער נאמען

בד ואמר חלק שני אמן

דא חילא דסטרא אחרא קוביח אסתלק ביקרי' ואדכר לבנוי ואדכר לשמאי,
ובנין דקוביח אסתלק ביקרי' בקדושחא דא לאו איהי אלא בעשרה ובלישנא
דא על כרחי' דסטרא אחרא אחכפיא ואתחבר חילי' ואסתלק יקרא דקוביח
וחבר מנעולין ונושפנקין ושלשלאן תקיפין וקליפין בישין ואדכר קוביח
לשמאי ולבנוי. עכיל לענינינו :

(י) וְכִיב כוּחִק פִּינַחַס דָּף רִיב עִיא פִּתַח וְאִמֵר מִשְׁמַי דְרַבֵּי פִינַחַס (קַהֲלַת
(ט) כֵּל אֲשֶׁר תִּמְצָא לַעֲשׂוֹת כַּכֹּחַךְ עֲשֵׂה וְגו' כַּמָּה יֵאוֹת לִי לְבַר
נֶשׁ בַּעֲד דְבוּצִינָא דְלִיק וְשֵׁרִיא עַל רִישֵׁי לַאֲשַׁתְדְּלָא וּלְמַעַבְד רַעוּתָא דְמֵאֲרִיחַ
בְּגִין דַּהֲהוּא נַחֲוּרָא דְבוּצִינָא אִיהִי כִּיח דְשֵׁרִיא עֲלֵיהּ, וְעַל דָּא כְּתִיב (כַּסְדָּבֵר
יִד) יִגְדַל נָא כַח ה', כַח ה' דָּא הוּא כַח דְשֵׁרִיא עַל רִישֵׁיהוֹן דְצַדִּיקִיָּא, וְכֵל
אִינֵן דְמִשְׁתַּדְּלִין כְּרַעוּתָא דְמֵרִיחוֹן וְעַל דָּא תְנִינן כֵּל הַעֲוֵנָה אִמֵן יֵהֵא שְׁמַי
רַבָּא סַבְרַךְ בְּכַל כַּחוֹ (דָּא אִיהוּ כַחוֹ) וְדָאִי אֲצַמְרִיךְ לַאֲתַעְרָא כֵּל שִׁיפוּי בְּחִילָא

כַּח פּוֹן דִּיא סְטֵרָא אַחְרָא אִין אַזוּי וְיֵיאַעַס וְעֵרְט צוּ בְּרָאכִין מִיט דְעַם קְדִישׁ
דְעַר כַּח פּוֹן דִּיא סְטֵרָא אַחְרָא אַזוּי וְעֵרְט דְעַר הוּיְבִין הַשִּׁיטָהּ נֶאֱמָעֵן אִין
אַלְע וְעֵלְמִין אִין עַר גִּדְעֵנְקַט וְיִינְע קִינְדֵרִי צוּם גִּטְעֵן אִין עַר גִּדְעֵנְקַט דְעַר
מְאֵלְט וְיִין הִילְלִינְעֵן נֶאֱמָעֵן אִין דְרִיבְעֵר דְאַרְף מְעַן וְאַנְעֵן דְעַם קְדִישׁ נֶאֶר
מִיט אִמְנֵן אֲעֵהֵן יִדִּין וְיִיד כֵּל כִּי עֲשֵׂרָה שְׂכִינְתָא שֵׁרִיא וְעַן סְקוּמְעַן וְיָד
צוּ וְאַמְעַן אֲעֵהֵן יִדִּין דְאַרְט אִין שׁוֹן דָּא דִּיא הִילְלִינְעֵן שְׂכִינָה אִין מִיט דְעַם
אִמֵן יִשֵׁר מַכְרַךְ וְעֵרְט כַּעַל כְּרַחוּ גִדְרִיג דְעַר כַּח פּוֹן דִּיא סְטֵרָא אַחְרָא
אִין סְוֵעֵרְט צוּ בְּרָאכִין וְיֵעַר כַּח אִין סְוֵעֵרְט גִּיהוּבִין דָּאִם מִינְעֵרְקִיט פּוֹן
הַשִּׁיטָהּ אִין עַם צוּבְרֵעַט דִּיא שְׁלַעֲסֵר מִיט וְיִיעֲרַע שְׁמֵאֲרַקַע קִימִין מִיט
וְיִיעֲרַע קְלִיפּוֹת פּוֹן דִּיא סְטֵרָא אַחְרָא אִין הַשִּׁיטָהּ גִּדְעֵנְקַט בְּאַלְדֵּר וְיִין הִילְלִינְעֵן
נֶאֱמָעֵן מִיט וְיִינְע קִינְדֵרֵר :

(י) אִין דָּאִם וְעֵלְבַע שְׁרִיבְט דֵּר וְהִיק פִּי פִּינַחַס דָּף רִיב עִיא אִוְיָה דְעַם פְּסוּק
כֵּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדָּךְ לַעֲשׂוֹת בַּכֹּחַךְ עֲשֵׂה. קַהֲלַת מִי, וְיִפִּיל דְאַרְף דְעַר
מְעַנְשׁ צוּ וְעַהֵן צוּ מוּעַן דְעַם וְיִלְעֵן פּוֹן הַשִּׁיטָהּ כֵּל זִמֵּן וְיִין לְעַכְמִיל בְּרַעַנְט
נֶאֶר וְיֵאֲרִין כֵּל זִמֵּן עַם לִיכְמִיל בְּרַעַנְט נֶאֶר הָאִם עַר כַּח עַפְעַם אִוְיָה צוּ מוּעַן
אִין יִדִּישְׁקִיטִי אִוְיָה דְעַם שְׁמִיטִי יִגְדַל נָא כַח ה', דָּאִם אִין דְעַר כַּח וְיֵאִם
רִוְקָא אִוְיָה וְיִין קָאֵפ אִין אִוְיָה דִּיא וְיֵאִם וְיֵיא בְּאִמְעִין וְיָד צוּ מוּעַן דְעַם וְיִלְעֵן
פּוֹן הַשִּׁיטָהּ אִין דָּאִם אִין מֵרְמוּ דְעַר מֵאֵמֵר חוּיל כֵּל הַעֲוֵנָה אִמֵן יֵהֵא שְׁמִיחַ
רַבָּא בְּכַל כַּחוֹ וְיִיִל בְּשַׁעַת מְעַן וְאַנְטִי אִמֵן יִשֵׁר דְאַרְף מְעַן צוּ דְעַר וְעַמְזוּ

ואמר חלק שני אמן כה

חקיף בנין דבאתערותא תקיף דאתקף אתער החווא כח קדישא עלאה ואסתלק גו קודשא ואתבר הילא ותוקפא דסטרא אחרא, ועל דא ככהך אצטריך לסעבד רעותא דמארך (קהלת שם) כי אין מעשה וחשבון וגו' בנין דבהווא כח אית מעשה אשתדלותא לאשתדלא בהאי עלמא דאקרי מעשה וכו', וכל אלין כלילין בהווא כח, מה דלאו הכי בסטרא דשאל דרנא דגיהנם דהא כל בר נש דלא אשתדל כח בהאי עלמא לאעלאה ביי' במעשה וחשבון ודעת וחכמה, סופי' לאעלאה בשאל דלית ביי' מעשה וחשבון ודעת וחכמה דהא סטרא אחרא אורח שאול איהו דכי' (משלי ז') דרכי שאול ביתא :
 סאן דאתרפי מהאי כח קדישא אתקף ביי' סטרא אחרא דשאל ביתא :
 עיב צריך כל אחד להיות נזהר לומר אמן ואישיר בכח וישרה עליו גודל
 כח הקדושה להיות נושע בכ' עולמות :

יא) בזה"ק בריש פ' רעיב עיב והי' עקב וגו' ואכלת ושבעת וברכת וגו' פקודא דא לברכא לי לקוב'ה על כל מה דאכיל ושחי ואתחני

אלע אקרים מיט אשטארקין מראפט ווייל ווען ער זאגט מיט אשטארקין דער וועקינג ווערט אויף דעם דער וועקט אנדויסער כח הקדושה אין דעמאלט ווערט פון עהם אפ גיבראכין דער גאנצער כח המומאה פון דיא סטרא אחרא איבער דעם שטייט ככהך ס'אל גיין מיט כח צו מוען דעם ווילין פון דעם הייליגין באשעפער אויף מיטין כח וואס דיא וועלט ווערט אהן גירפין עולם המעשה, וויא אבער דער מענש וואס ער דינט נישט מיטין כח צו השירת איז ער אין סטרא דשאל און גיהנם וואס דארט איז ניט קיין שום מעשה און קיין חשבון און גיין דעת וחכמה ווארין אז ער איז גינאנגען און ווען פון דיא סטרא אחרא שטייט אויף דעם דרכי שאול ביתא אז ווער עס האלט זיך שוואך פון כח הקדושה האלט זיך און עהם מעקט דיא סטרא אחרא דשאל ביתא ווארין אז גיין נשמה קאט נאר אין זינען גיהאט דינע וועלט און איז גיווען שוואך פון כח הקדושה דעמאלט איז דרכי שאול ביתא איז דיא וועגן פון גיהנם איר שטייב פון גיין נשמה, עיב דארף יעדער מענש צו זעהן צו האלטין דאס גרינגע מיטעל נזהר גיין אין אמן און אמן יחשיר זאגן מיט כח וועט אויף עהם רודען אנדויסער כח הקדושה און וועט גיהאלפן ווערן אויף ביידע וועלטין אזוי וויא פריער שטייט :

יא) אין וזה"ק אין אנהויב פ' עקב עמו רעיב והי' עקב וגו' ואכלת ושבעת וברכת וגו' די מצוה צו לויבען הקב"ה אויף אלעם וואס מיטקט און

בהא עלמא, ואי לא בריך אקרי גזלן לגבי קביה דכתיב גזול אביו ואמו, והא אוקבוח חברייה בנין דברכאן דברוך בינן לקביה אתי לאמשכא חיין מטקורא דחיי וכו', ועיד איצטריך בינן לשואה רעותי' ברזא דברכאן בגין דיתברכון אבהן ובנין כלא כחדא, ומאן דמברך לקביה אתברך ונטיל חולקי' מאינון ברכאן בקדמיחא דכל עלמא לתתא, כיון דשמא דקביה מחברך מתסן נחית ושרא על רישי' חולמא קדמאה כו', כיון דהתיא ברכה אחייה ושרייא על רישי' מתסן אתפשיט בכל עלמא, בשעתא דאינון ברכאן נחתין כו', ופגעי' בהן כסה דרגין דסמנן. בעלמא ונחתין בהן ואמרו ומכריזי' דא איהו דוונא דשדר פלוני לקביה כו' דא הוא דוונא בקיומא כדקא יאות, ומאן איהו ברכה דקא יאות דאתיכו עלי' אמן, דכל ברכה דאתיכו עלי' אמן דא איהו בקיומא כדקא יאות כו' וכל שכן אי היא ברכתא דסגיאין מברכין לה ומעטרין לה בעטרין קדישין ברזא דאמן, אמן היא רזא דקשרי' דכל יחודא ומעטר לההוא ברכתא בעטרין עילאין כדקא יאות וקביה אתרעי' בהו באינון דמברכין לי' ותיאובתי' בברכתא דלתתא דהתיא ברכתא סליק לעילא

מ'טרינקטא און מ'האט הנאה אויף דער וועלט, און אז מען בענטש ניט ווערט מען גירופען אנגן אקייגן השי' ווי דער פאך נאנט גזול אביו ואמו, און די חברייה זאגן ווייל די ברכה וואס א מענטש לויבט צו השי' דאס ציעט אראפ חיות פון מקור החיים וכו' איבער דעם פרויף דער מענטש צו טוען זיין מחשבה אין די ברכה כבדי' עם זאלען גיבענטש ווערין אקלעס, און ווער עם לויבט צו השי' ווערט גיבענטש אין נעמט דעם חלק פון די ברכות צום ערשטין פון אלעס, ווייל דער נעמען פון הקביה ווערט גילויבט פון דארט גידערט די ברכה און רוקט אויף דעם קאפף פון מברך צום ערשטין, אזו דאן איז ויך די ברכה מהפשט אויף דער וועקט און דער צייט אז די ברכות גייען טרעפן אין וייה פיהל פון די ממנים אויף דער וועלט און רופין אויס: דאס איז די מתנה וואס פכ"פ שיקט צו השי' ווי עם פרויף זיין ד. ה. וואס מ'האט גענטפערט אויף איהר אמן, ווארין וועלכע ברכה וואס מ'האט אויף איהר גענעמערט אמן דאס איז ווי עם פרויף צו זיין, אכש"כ א ברכה וואס פיהל ענפרין אויף איהר און פאקרוינען וי' מיט אמן, אמן איז דער סוד פון די קשרים פון אלע יחודים, און פאקרוינען די ברכה מיט קרוינען פון אויבין און הקביה גלוסט אין די וועלכע וואס מאכען די ברכה, און פון דעם גלוסטקייט גייט די ברכה ארויף, און אויף דעם

ועל רזא דא כתיב כי מכבדי אכבד אילין אינון דמברכין לי לקוביה, וכוזי יקלו אילין אינון דלא מברכין לי לקוביה ומנעין ברכתא בכל הנאין וכסופין דהאי עלמא כו' מתתא לעילא ומעילא לתתא עכיל הזהיק :

(יב) זוהר וילך דף רפ"ה ע"א אמר ר' יהודה (שמואל א' ב') וכוזי יקלו מאן דלא ידע לאוקיר למארי ולא אחכוון באמן דתנינן גדול העונה אמן יותר מן המכרך והא' אוקימנא קמ' דריש דאמן משיך ברכאן ממכוניא למלכא וממלכא למטרוניתא (דא כנסת ישראל) כו' וכד ישראל לתתא משמרין לאתבא אמן לכוונא לבייהו כמה דאצטריך כמה פתחין דברכאן פתיחין לי לעילא כמה טבאן משתכחין בכלהו עלמין כמה חדי ככלא מאז אנר להו לישראל דנרמין האי אנר להו בעלמא דין ובעלמא דאתי, בעלמא דין בשעתא דעאקין להו (לישראל) ומצלן צלותא קמי מאריהון קלא מכרזא בכלהו עלמין (ישעי' כ"ז) פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמונים, פתחו שערים כמה דישראל פתחין להו תרעין דברכאן כך השתא פתחו שערים ותתקבל צלותהון מאינון דעאקין לי האי בעלמא דין, בעלמא דאתי מאי אנרייהו דכד יפוק בר נש מהאי עלמא דהוה שומר לאתבא אמן, מאי שומר כלומר נטיר החיא ברכה דאמר התוא דמכרך ומחכה לי לאתבא אמן, כמה דאצטריך, נשמתי סלקא ומכרוי קמי'

שמיית אין פסוק כי מכבדי אכבד, די וואס וענין מיד מכבד וועל אידך ווי מכבד ויין וכוזי יקלו ה. ה. אין דיא וועלבע לויגען ניט הקביה און פאר מיידען די ברכות פון אלע הנאות פון דער וועקט וועלין ניערין פארשעמט : (יב) אין זוהר וילך דף רפ"ה ע"א ר' יהודה זאגט וכוזי יקלו נוער סינוייסט ניט צו גרויסען דעם זאמען פון השי"ת און איז ניט מכוין אין אמן ווי מיר האבין גילעריגט פריער וועט פארשעמט ווערין אבער דער וואס ענפערט אמן איז גרעסער פון דעם וואס מאכט ברכה, און ווי מיר האבען דאס גיזאגט פאר ר"ש אז אמן איז ממשיך די ברכות פון קוואל כו' צו כנסת ישראל, אין אז די יודען היטען צו ענפערין אמן און מכוין ויין ווי מ'פרויד פיהל טהענענען פון ברכות, עפענין יוד אויגען פיהל גיטעס אין פרייד וענין ווי גורם אין אללע וועלטיין, אין דער וועלט אין דער צייט ווען אויף יודין איז עפס א צרה ריג און ווי קעמין פאר השי"ת גייט ארויס א קול און רופט אויס און אללע וועלטיין פתחו שערים וגו' גוי צדיק שומר אמונים, וואס היטען צו ענפערין אמן, עפינט די מויערין און ס'זאל אן גיטוען ווערין די גיטעט פון יודין איז זאלען גיהאלפען ווערין פון גיערי צרות, און

כח ואמרו חלק שני אמן

פתחו שערים בנן עדן, קמי' כמה דאיהו הוה פתח תרעין כל יומא כד הוה שומר אמונים כו' :

(ג) ובספרא דרב המנונא סבא א מן נוטריקון אל מלך נאמן כללא דכלא ושפיר הוא והא אתמר :

תאנא כל מאן דשמע ברכה סההוא דמכרך ולא אתכוון באמן עליה נאמר (שמואל א', ב', ל') וכוזי יקלו כד'א (מלאכי א') לכם הכהנים כחי שמי, מאי עונשי' כמה דלא פתח ברכאן לעילא כך לא פתחין לי, ולא עוד אלא כד נפיק סחאי עלמא מכרוזי קמי' ואמרי טרוקו גלי קמי' דפלנייא ולא ליעול ולא חקבלין לי, ווי לי' ווי לנשמת' :

(ד) תאנא חייבי דניהנם כלחו סלקין במדורין ידועין וכמת פתחין אית לי' לניהנם וכלהו פתחין לקבל פתחין דגן עדן, ובשעתא דאפקי לאינון חייביא דקבילו עונשייהו אינון פתחי פתיחין ושויון לון לבר, וכלהו פתחין בשמתן אקרין לקבליהון דפתחין דגן עדן בניהנם אית מדורא כתראה תתאה דכלהו, וההוא מדורא אקרי (איוב י') ארץ עיפתה מה עיפתא כד'א

אויף יענער וועלט איז ווער שוכר : אז מ'רופט אויס פאר ויין נשמה פתחו שערים, עפינט די טוערין פון גע ווי עהר האט געעפינט ויין מויל צו ענפערין אמן וכו', גוי צדיק שומר אמונים עכיל :

(ג) אין ס'רב המנונא סבא אמן נוטריקון אל מלך נאמן כאס איז דער כלל, און ווי מיר האבען גילערענט ווער ס'הערט א ברכה פון א מענש און איז ניט מכין אויף איהם שרייבט דער פסוק וכוזי יקלו, וואס איז ויין עונש פונקט ווי עהר האט ניט געעפינט ויין מויל צו ענפערין אמן אזוי ווערין ניט געעפינט די טוערין וכו', און אז עהר קומט אויף יענער וועלט רופט מען אויס פאר איהם מאקט צו די טוערין פאר איהם און עהר זאל ניט קענין אריין גייען ווי איז צו איהם און ווי איז צו ויין נשמה :

(ד) תאנא די חייבין אין גיהנם גייען אריין אין געוויסע תדרים און פיהל טוערין איז פאראן אין גיהנם א קיינען די טוערין פון גן עדן, און דער צייט ווען מ'פיהרט ארום די רשעים וועלכע האבן ווער עונש אפ גינמין וינען, די טוערין פון גע אפען קיינן ווי און אלע סהידין נרין גירופען מיט ווער וינען קיינן די טוערען פון גן עדן, אין גיהנם איז פאראן דער לעצטער און אוועקשטער מדור איינער אויף אן אן דערין וואס ווערט אהן גירופין ארץ עיפתה דאס מיינט טאפיל פינסטער און דאס איז שאור תתתית, שאול איז

(שמות כ"ח) רבוע יהי כפול ומתרגמינן מרובע יהי עיף אוף הכא עיפתה כלומר כפולה וההוא אקרי שאול תחתית, שאול הוא מדורא חד, תחתית הוא מדורא תתאה, ובנין כך אקרי ארץ עיפתה תחתית ואקרי אבדון, ועל דא כתיב (משלי כ"ז) שאול ואבדון כוליהו מדורין לא אכפלו וכליהו לא עייפין בר מהאי, ותאנא מאן דנחת לאבדון דאתקרי תחתית לא סליק לעלמין, וההוא אקרי גבר דאשהצוי ואתאכיד מכלהו עלמין, ותאנא לההוא אתר נחתין להנהו גברי דסבוי לאתבא אמן ועל אמן סגיאין דאתאכידו מני דלא חשיב להו דיינין לי כנייהבם ונחתין לי כההוא מהודרא תתאה דלית בה פתחא ואתאכיד ולא סליק מיני לעלמין, ועל דא כתיב (איוב ז) כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה, ולא והא כתיב (יונה ב) מבטן שאול שועתי שמעת וגו' וכתיב (שמואל א' ב') מוריד שאול ויעל, אלא הכא שאול, החם תחתית, ואוקימנא הא דאתר ב"ה הא דלא אתר ב"ה :

טו) אמר ר' יוסי מאי דכתיב (ירמ' ב') כי שתים רעות עשו עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות וגו', אותי עזבו מקור

איין מדור תחתית איז דער אינטערשטער מדור, אין דריבער נוערט עם אן גירופין עיפתה תחתית, אבדון, ווי אין פסוק שמיית שאול ואבדון, אללע וואונגיג גייען ניט טאפיל נור דער, און מיר האבין גילערינט ווער עם גידערט אין אבדון וואס נוערט גירופין תחתית גייעט קיין קאל ניט אויף און עהר נוערט אן גירופין דער מענטש וואס נוערט פארלירין פון אלע נועלטיג, ותאנא, אין דעם ארט גייען אראפ די נועלקע שעמין וך צו ענפערין אמן, אין אויף פגעל אמ'ס וואס האט ניט גענפערט ווייך ווי גייען ביי אים ניט חשוב גידערט עהר אין גיהנם אין דעם מדור אבדון וואס אין איהם איז קיין טהיר אין גייט מיין קאל פון דארט ניט ארויס ווי אין פסוק שמיית כלה ענן ויך כן יורד שאול לא יעלה ד. ה. ווי דער נואלקין צו גייעט אין נוערט קאר ניט אוי דער וואס גייט און שאול גייט ניט אויף, אי ס'שמיית דאך מבטן שאול שועתי וגו' און מוריד שאול ויעל ווייזט וך אויס אז מינייט יא ארויף מינט מען פון שאול, אבער פון תחתית גייט מען ניט ארויס, און אויך מינט מען אז עהר האט תשובה גיטותן :

טז) אמר ר' יוסי ר"י ואגט אין פסוק שמיית שתים רעות עשו עמי אותי עזבו מקור וגו' אותי עזבו וגו' ד. ה. ווער עם וויל ניט הייליגען דעם נאמען פון השיי מיט אמן, וואס איז ויין עונשי לחצוב דהם בארות וגו' די

מים חיים דא הוא דלא בעי לקדשא שמא דקביה באמן, מאי עונשיה, כתיב לחצוב להם בארות בארות נשכרים דנחתין לניהנם דרנא כתר דרנא עד דנחתין לאבדון דאקרי תחתיה, ואי איהו קדיש שמא דקביה לכוונא באמן כדקא יאות סליק דרנא כתר דרנא לאתעדנא משהוא עלמא דאתי דנניד תדיר ולא פסיק הדא הוא דכתיב (תהלים ל"א) אמונים נוצר ה' ומשלם על יתר עושה נאווה :

מעשה רב ינורא מענין עניית אמן מוכא בספר הקדוש הגן טז) **אספר** לפניכם מעשה רב ונורא שגעשה בימי הרב הגאון ר' מרדכי יפה בעל הלבושים ז"ל, הרב הגאון ר' מרדכי יפה ז"ל הי' אביד ורי"ט בעיר קמנה ובאו אליו שלוחים מק"ק פוזנא לקבלי עליהם לאביד ורי"ט כי הי' גאון גדול בנגות ונסתר כידוע, וכאשר חביאו אליו אגרת הרבנות כנהוג, השיב הגאון להמשולחים אקבל המכתב סכס ואחי' לכם למורה, אמנם לא אוכל תיכף לנסוע עמכם מפני שעדיין לא למדתי חכמת עיבור ההודש ואין שום אדם במדינות הללו ללמוד ממני, עיב אסע מקודם

גייען אין גיהנם איין מדור נאד'ן אנטערין ביו אין אבדון וועלכער הייסט תחתית, אָפער ווען עקר הייליגט גא-ט-ס נאָמין צו מביין ויין מיט אמן ווי מ'ברויך גייט עהר ארויף אין גן עדן איין מדור נאד'ן אנטערין צום ענגן הרויחני וואס איז א שטענדיגער פּערזענליכען נאָם הערט ניט אויף ווי אין פּסוק שמי"ט אָמנים נוצר ר' וכו' :

זייער איין א וואונדערליכע און פארשטיגע מעשה וועגן אמן ענטפערן ארויס גינמען פון דעם הייליגען ספר, הגנ'.

טז) **איך** וועל אייך דער איילען וייער א וואונדערליכע מעשה וואס האט ויך פאסערט אין די צייטן פון הרב הגאון ר' מרדכי יפה בעל הלבושים דער רב הגאון ר' מרדכי יפה ז"ל איז גינען א רב אין אראש ישיבה אין א קליין שטעטל וייען געמוען צו איהם שלוחים פון דער שטאט פוזנא אים אויף געמען פאר א רב ווייל דער גאון איז גינען וייער א גדול אין קבלה און אין תלמוד, אין אז מ'האט אים גיבראכט די בריף וועגן רבנות אויף געמען, האט דער גאון גענטפערט דיא שלוחים איך וועל אן געמען דאס רבנות, אָפער איך קען פאלד ניט מיט פארין מיט אייך ווייל איך האב נאך ניט גילערניט דיא חכמות פון עיבור ההודש, און אין דעם געניגט איז ניט דא קיין שום מענטש איה ואל ויך קענען פון אים אויס לערנען, עיב וועל איך

למדנות איטליא לווניציא לחכמי הספרדים שהם בקיאים בחכמה זאת ושם אלמוד מהם החכמה הזאת, ונסע תיכף הגאון הנזיל ולמד אצל החכם אבותב הספרדי ערך רביעית שנה ולמד ממנו כל החכמה בספרו לבוש אדר יקר, והיה מקץ הימים הנזיל ויקר מקרה שהי' שם תינוק אחד בן הרב החכם רבי אבותב הנזיל בחדר אשר הם יושבים ואכל התינוק פרי אחד ובירך בפחיע בקול רם וענו כל בני הבית אמן על ברכת התינוק והגאון ר' מרדכי יפה לא ענה אמן שלא במתכוון כאשר עדיין הסדר בעוזר ברוב העולם שאינן נזהרין בזה, ותחכם רבו של הגאון הנזיל כאשר ראה שלא ענה אמן על ברכת התינוק כעם עליו כעם גדול והי' מנדה להגאון רמ"י וגער בו בנויפה, והסתין הגאון רמ"י ל' יום כפי נידוי הרב לתלמוד ואח"כ בא הגאון רמ"י ורצה לפייס רבו ולא הי' רוצה למחול ואמר לרבו רבינו ימתול אדוני ונס

איך פריער פארין למדינות איטליא לווניציא וייל דאָרטיין געפינען זיך דיא חכמי הספרדים וי"א וייגען קלאר אין דער חכמה פון עיבור החודש וועל איך זיך דאָרט פון וי"א אויס לערנען די דאָזיגע חכמה. איז ער פאלך אונעם גיפארין און ער האט גילערניגט ביי דער חכם אבותב הספרדי אערף פון אַרביי חדשים צייט אין ער האט זיך פון אים אויס גילערניגט די גאנצע חכמה ריקטיג דייטליך, אזוי וויא זיין חכמה ווערט געבראָקט אין זיין ספר לבוש אדר יקר, ויהי אין ס'איו גיווען גערע זמן פון זיין לערנען דאָרט, האט זיך גיטראפן ס'איו דאָרטיין גיווען א קינד פון דעם רב החכם רבי אבותב, איז דעם צימער וואס וי"א וייגען גיועסין אין דאס קינד האט גיועסין א פרי און האט גימאכט א ברֶכָה בורי פרי העץ מיט א הויך מול אין דיא גאנצע בני בית האבין גענטפערט אמן אויף דעם קינד'ים ברכה אין דער גאון ר' מרדכי יפה האט ניט גענטפערט אמן ער האט גראדע ניט אין זינען גיהאמ, אזוי וויא דער שמייער איז נאך בעוהיר אין דאס רב וועלט מען איז ניט גיהיט און דעם, און דער חכם אבותב דער רבי פון דעם גאון ר' מרדכי יפה אזוי ווי ער האט דער געהן אז ער האט ניט גענטפערט אמן נאך דער ברכה, פון דעם קינד האט ער זיך אויף עהם גיביווערש מיט גרויס כעס אין ער האט אים מנדה גיווען דעם גאון ר' מרדכי יפה און ער האט אויף עהם אַנגישריגען מיט גישריי, האט דער גאון ר' מ"י אָב גיווארט דרייסיג טעג וויא די צייט וואס הרב איז מנדה זיין תלמוד דער נאך איז גיקומען דער גאון ר' מ"י אין ער האט גיוואלט איבער פֿעטיג זיין רבין און ער האט ניט

מה פשעי ומה חטאתי ננדה ומה חרי האף הגדול הזה, והשיב לו החכם רבו הנזל, ידוע תדע שאהבה גדולה ושלומה שאינה תלויה בדבר אהבתך יותר מבני, אבל תדע נאמנה שהיית חייב מיתה לשמים בשעה שלא ענית אמן על ברכת התינוק, אמנם כאמת ובתמים אני מוחל לך בתנאי זה שכימ ובכל קהלה אשר תדרוך כף רגליך תדרוש ברבים ותודיע להם החטא והפגם הגדול של מי שאינו עונה אמן על שום ברכה ששומע מישראל, וגם תצוה לבניך ולבני בניך עד סוף כל הדורות שיספרו המעשה הגדול והנורא מה שאספר לך. וכך היה המעשה שבסמינות שפניא היו מקדם קהילות קדושות קודם נזירת תתניז והיתה שם עיר גדולה לאלקים עיר ואם בישראל, והי שם מלך אחד והי רוצה לנרש אותם כמה פעמים והי שם אביז חסיד ועניו גדול ועושר גדול והי נושא חן בעיני המלך ובכל פעם שהי דעתו לנרש היהודים, הי החסיד הנזל מפיר עצתם ומבטל דעתם, והי היום ויכעוס

גינואלט געהם מוחל ויין און ער האט גינאנט צו ויין רבין ויין מיר מוחל אדוני וגם וואס האב איך גינונדיקט און וואס איז גיין שולד גענין אים, אין וואס איז דאס פאר אזא גרויסער צאריין האט אים ויין רבי דער חכם גענטפערט דיא זאלסט וויסען ויין אז איך האב דיר לייב מיט דער גרעסער טער אמתיר לייבשאפט, וואס איז נישט אב הענגיג און גיין שום ואף, מער ווי מיניע קינדער, אבער ריכטיג קענסט וויסען אז דיא ביזט גינען חייב מיתה בידי שמים בעת דיא האסט נישט גענטפערט אמן נאך דעם קינדס ברכה אבער באמת ריכטיג בין איך דיר מוחל אויף דעם הנאי אז אין געקען ארנט און געקען קהילה וואס דיא וועסט דארטין קומען זאלסטו דרשניג אין ווי מודיע ויין דעם גרויסין חטא אין דעם פנים פון געקען איינעם וואס ער ענטפערט נישט קיין אמן אויף געקען ברכה וואס ער הערט פון א אידן אויף זאלסטו אנגאנגן דייע קינדער און קינדס קינדער אז ווי זאלין דער ציילין דייע גרויסע פארבטיגע מעשה וואס איך ווער דיר דער ציילין, אין אזוי איז גינען דיא מעשה אין די מדינה שפניא, פאר די גזירת תתניז איז גינען ווער הייליגע קהילות און דארטין איז גינען א גרויסע שטאט אגעטליכע שטאט מיט פיגל ערליכע אידן, און דארט איז געווען א מלך אין דער מלך האט ווי גינואלט ארויס טרייבען פיגל מאל, און דארטין איז גינען ארב א גרויסער חסיד געניו אין א גרויסער עושר האט ער נושא חן גינען ביי דעם מלך און געקען מאל וואס דער מלך האט גינואלט ארויס טרייבן די יודן,

המלך על היהודים וצוה לגרש אותם ובאו כל הקהלה להחסיד הנזיל שילך להמלך להמליץ עבורם לכטל הנזירה כפעם בפעם. והצליח מעשה שטן בעוה"ז ובאו לעת מנחת ערב להחסיד והשיב להם החסיד שילך עמהם רק שרוצה להתפלל תחלה תפלת מנחה ראשית חכמה יראת ד', והפצירו בו ואמרו לו זו מצוה רבה להציל כלל ישראל ועתה הוא עת רצון לפני המלך ואח"כ תתפלל, ויעש כן החסיד והלך עמהם בהצר המלך, ויהי כאשר ראה אותו המלך נשא חן בעיניו, וירץ לקראתו ויחבק וינשק להחסיד הנזיל וסבר החסיד בדעתו שבודאי יבטל הנזירה מגירוש הנזיל, והי' מסכב כדברים אחרים עם המלך, ובתוך כך בא כומר אחד ממדינת המלך מטרחקים לפני המלך ויפול לפני המלך ויברך את המלך ברכה ארוכה וחשובה בלשון לטינין או לועזי והחסיד הנזיל לא הבין את דבריו, וכשראה החסיד שיעבור

האט דער חסיד פארשטערט ווייגער שלעכטע עצות, האט זיך פאסירט אז דער מלך איז ניווארן איינמאל אין פעם אויף די יידין און ער האט ארויס גיגעבן א באפעל אז מוזאל וויא ארויס טרייבן איז זיך צו זאמען גיקומען די קהילה צו דעם חסיד ער זאל גיין צום מלך ממליץ טוב זיין פאר וויא ער זאל מבטל זיין די גזירה אזוי וויא פארניגעס מאל, ובעוה"ז האט מצליח גיוען מעשה שטן און זיי וויגען גיקומען מנחה צייט להחסיד האט וויא דער חסיד גיענטפערט אז ער וועט גיין מיט וויא גאר ער וויל פריער מנחה דאביגען, ווי עס שטייט גישריבן ראשית חכמה יראת ד', און וויא האבין איהם ווייגער פיסל גיבעטין און האבין איהם גיאנט די מצוה רעטין אפאלל ישראל איז ווייגער גרויס און געצט איז איין עת רצון פאר דעם מלך און דער גאך זאל ער דאביגען, האט דער חסיד אזוי גיטאן און ער איז מיט וויא גיזאגען אין מלכות הויף באשר דער מלך האט איהם דעם זעהן האט ער ביי איהם נישא חן גיוען, און ער איז אקענין גילאפין אים און האט גיהאקוט און גיקישט דעם דאווענן חסיד, האט דער חסיד ביי זיך גיקלערט אז ער וועט געוויס מבטל זיין דיא גזירה פון ארויס טרייבן דיא יידין, און ער האט מיט דעם מלך ארום גירעט אנדערע ענינים, און דער טייל איז אנגיקומען אזלח פון דעם מלכות מדינה פון א ווייטן געגנט צום מלך, און ער איז גיפאלן פארין מלך און האט גיבענשט דעם מלך א לאנגע טייטשע פדחה אויף ליטיינשע שפראך אדער אנדערע שפראכן און דער חסיד האט ניט פארשטאנען ווייגע רייד, אז דער חסיד האט דער זעהן אז עס וועט פאלד

זמן מנחה חלך לקרן זוית אחד להתפלל מנחה, ודעת החסיד ה'י שיש לו שהות להתפלל קודם שיפסיק הכומר מלברך את המלך, ובתוך תפילת החסיד קם הכומר ההוא מעל רגליו וצוה לכל העומדים בכית המלך שיענו אמן על הברכה עבור שיתקיים ברכתו ויענו כולם יחדיו אמן והחסיד לא הבין דבריו ולא ענה אמן ולא ה'י רוצה להפסיק בתוך התפילה, ושאל הכומר אם ענו כל בני הבית אמן והשיבו כן, ושאל הכומר אם גם היהודי ענה אמן על ברכתו, ואמרו לא, שמתפלל שם, וה'י כאשר שמע הכומר שלא ענה היהודי אמן חלש את שערותיו וצעק צעקה גדולה ומרה ואמר ה'י על המעשה הרע הזה, שבעביר היהודי הזה לא תתקיים ברכת המלך יען שלא ענה אמן על ברכתו, וה'י כאשר שמע המלך את דברי הכומר, ויקצוף המלך מאד ויתחפך על החסיד לאכזר ויצו את עבדיו להרוג את החסיד ולנתחו לנתחים ויעשו כן והמיתו אותו ביסורין קשים בעוה"ז וינתחווהו

אריבער מנחה צייט איז ער אונזעק אין א ווינקעל צו דאונזענען איינער דער גלח וועט ענדיגן די ברכה פארין מלך, דער ווייל אין מיטן חסידים דאכגען האט ויך דער גלח אויף גישטעלט און האט געגעבן א באפעהל צו אלע וואס זינען גישטאנען ביי דעם מלך אין שטוב או ווי זאלין ענטפערן אמן אויף דער ברכה כדי זיין ברכה זאל באשטעטיגט ווערן, האבין ווי אלע ציוואמען גענטפערט אמן, און דער חסיד האט ניט פארשטאנען זינען בייד און האט ניט גענעפערט אמן אין האט ניט גיוואלט מפסיק זיין אין מיטן דאונזען, האט דער גלח גיפרעגט צו האבין גענעפערט אמן, אלע וואס האבין ויך גיפיען און שטוב? האבין ווי גענעפערט זא, האט דער גלח גיפרעגט אויב דער יוד האט אויך גענטפערט אמן אויף זיין ברכה, האבין זייא גיוואנט זיין! ווייל ער האלט און מיטן דאונזען, או דער גלח האט דער הערט אז דער יוד האט ניט געענפערט אמן האט ער ויך גריסען ביי דיא האר און האט אויס גישריגען מיט אכטיערין גישרייא ה'י ווי אויף דיא שלעכטע מעשה וואס צו ליב דעם יודין איז דיא ברכה פון מלך ניט מקנים גיווארן ווייל ער האט ניט גענעפערט קיין אמן נאך זיין ברכה, ווי דער מלך האט דער הערט דיא דאונזען בייד פון דעם גלח, האט דער מלך זייער גיזארניגט, און איז גיווארן א אכזר געזין דעם חסיד אין האט געגעבן א באפעהל צו די עבדים אז מען זאל דעם חסיד הארגינגען אין צישניידען איהם אויף שטימ, און אזוי האבין ווי גיטאן אין האבין איהם גיטויט מיט א שונעקען טויט מיט גרויסע יסורים

וישימו את הנחתים בתוך השמלה וישלחו לביתו, ואחר זאת נירש המלך את כל היהודים, והי' שם עוד חסיד אחד חבירו של אותו חסיד הנהרג והוא הי' יודע מחסידותו של אותו חסיד הנזיל, והי' חסיד כמתרעם על סדוהיו של הקביה כביכול וישפוט אותו החסיד כדעתו שבדאי עבר החסיד איזה עבירה בצנעה כי מי חשד קוביה דעביד דינא בלא דינא, והי' אותו החסיד מתענה ובוכה ומחפיל שיודיעו לו מן השמים על איזה רטא נהרג החסיד הנזיל במיתה משונה ר"ל, ויתבודד אותו החסיד ההוא בחדר מיוחד יושב ומשתומם על החסיד הנהרג, ובא אצלו החסיד הנהרג בעצם היום בחדרו אשר הוא יושב לבדו, ויחרד החסיד החי חרדה גדולה ויאמר לו החסיד הנהרג אל תירא ואל תיחת, ויאמר לו החסיד החי יודע אני שהסיד גדול היית, על כן תאמר לי על מה עשה ד' לך ככה ומה חרי האף הגדול הזה אשר עבר עליך, והשוב החסיד הנהרג אני אניד לך האמת מימי לא

בעוה"ר און האבין איהם צושניטן אויף שטיקער און אריין גיליינט דיא שטיקער אין אַ קלייד אין עם אב גשיקט א הויס, אוי נאך דעם האט דער מלך ארויס גיטריבן אלע אידן, אין דער זעלבער שטאט איז גווען נאך א חסיד וועלכער איז גווען דעם גהרגטן חסידים אַהער וואס האט גקענט דעם חסיד מיט גייע חסידות איז ער גווען שטענדיג מיט תרעומות אויף דיא מדות פון הקביה כביכול, אָבער אז ער האט זיך באדענקט מיט גיין דעת, האט ער זיך גקלערט אז דער חסיד האט אונדא גיטאן אַעבירה בצנעה, ווארים, צו איז דען דער רבש"ע חשוד אז ער זאל טאן א דין אין א מענטשין אן גרעסטקייט, האט דער חסיד גיפאסט און גוויינט און מחפיל גווען אז מען זאל איהם מורע זיין מן השמים צויב וואס פאר א חטא איז דער חסיד גיברגת גווארין מיט אזא מיתה משונה ר"ל, אין האט זיך מתבודד גווען אליין אין א צימער וצינדיג פאר וואנדערט אויף דעם גיברגטן חסיד, איז דער גיברגעטער חסיד גיקומען צו איהם אין מיטז העלין טאן אין זיין חדר ויז ער איז אליין גוועסן, האט דער לעבדיגער חסיד גיציטערט א גרויסע ציטערניש, האט דער טויטער חסיד צו איהם גיזאנט האב גיט מנרא שרעק דיך גיט האט דער לעבעדיגער חסיד גיזאנט צו איהם איך ווייס אז ד' ביסט א גרויסער חסיד גווען באם לעבדיג ע"ב זאלסטו מיר זאגן פאר וואס האט דיר חכיה אוי גיטאן, אין וואס איז דער גרויסער צאריין וואס איז איבער גיזאנען אויף דיר, האט איהם דער גיברגטער

עשיתי שום עבירה רק שפעם אחת עשה בני הקמן ברכה על הפת ושמתיו ולא עניתו אמן על הברכה והאריך לי הקב"ה אפו עד המעשה שנעשה לי בעמדי לפני המלך ב"ו שלא עניתו אמן על ברכת המלך ויחר למלך מאד כאותו שעה ב"ד של מעלה דנו אותי על שלא עניתו אמן על ברכת בני, לכן אתה חברי תספר באוני בנד וכן בנד ולכל באי עולם את המעשה הזה ותזהירם על ענייתו אמן ופרת לו האיש החסיד הנהרג הנ"ל. ואחר שסיפר החכם ר' אבוחב הספרדי הנ"ל את המעשה הזה להנאון רמ"י הנ"ל אמר לו אל תתערם עלי שנודתי אותך כי נתכוונתי למען תהיי הנידוי כפרה על עונך, ואני מוחל לך אבל בתנאי שתדרוש ברכים להזהירם על ענייתו אמן ומסיים שם שע"כ הירא וחרד לדבר ד' ויקרא מעשה זאת פעם אחת בחודש להודיע לכל העונש הגדול למי שאינו עונה אמן אפי' על ברכת הנינוק,

חסיד גענפערט א"ף וועל דיר זאגן דעם אמת, אויף מיין לעבן האב א"ף קיין עבירה גיטאן, נאר איין מאהל האט מיין קליינער ווען גיטאקט א ברכה אויף ברויט און א"ף האב גיטאקט אין גיט גענפערט אמן אויף דער ברכה, האט מיר הש"ת דער לענגערט ויין פעם, ב"ו די מעשה וואס האט מיט מיר גיטראפן שטייגעדיג פאר דעם מלך ב"ו, און א"ף האב גיט גענפערט אמן נאך די ברכה פאן מלך, האט דעם מלך זייער פאר דראסין, אין דער שעה האט מיר דער ב"ד שר מעלה אזוי בן גיטען פאר דעם אמן וואס א"ף האב גיט גענפערט נאך מיין ווייס ברכה, לכן מיין שטייגער חבד זאלסטו דער ציילן דייע קינדר און מינדרים קינדר און אלע מענטשן פון דער געלט די דאזיגע מעשה און די זאלסט שטרענג פאר זאגן וועגן ענפערט אמן, און דער אמתדיגער מענטש דער גברענער חסיד איז אונעם גיברויגן, נאך דעם ווען דער חכם ר' אבוחב הספרדי הנ"ל האט דער ציילט די דאזיגע מעשה דעם נאון רמ"י הנ"ל האט ער איהם גיטאקט זאלסט גיט מתרעם ויין אויף מיר וואס א"ף האב ד"ך מנדה גיטען זייל א"ף האב מ"ך מביין גיטען אז דער נידוי זאל ויין א ברכה אויף דיין זיך און א"ף ב"ו דיר מוחל בתנאי אז דוא זאלסט דרשיגען ברבים און וויי אן זאגן ווי גרויס איז דער עגן פון ענפערט אמן, און פ'הרט דארטין אויס ע"כ ווער ס'האט מ'רא און פארקט זיך פאר דעם רבש"עס מצות זאל ער לייגען איין מאהל אין חודש דיא מעשה אין ער זאהל מודע צו יעדן מענטש דעם גרויסען עונש וואס מ'האט דער וואס ענפערט גיט קיין אמן אפילו אויף א ברכה פון א קליין קינד ומכשיב

ומכשיב בכייה כיג ובכיה חסיד כשהחזן חוזר וסתפלל תפילת ייח, עכיל הספר הגן הניל :

מעשה נפלא מעניי גדול ענית אמן נעתק מספר, מוסר ודעתו של הרב הגאון הצדיק המפורסם הרב ר' זאב וזאלף זיל, המיט דקק וזילנא זציל.
 (יו) בזמנו של הגאון החסיד מווילנא זציל הי' איש אלקים מוזה ר' ליב חסיד מעיר (טעלו) שהי' מפורסם לאיש קדוש בפרישות וחסידות שאין לתאר ולהעלות על הכתב, והגאון זציל אמר עליו שהוא נשמה בלי גוף (ויש אוטרים שהי' הלמיד מובחק של הגאון זיל) הרב ר' ליב הניל הי' איש אביון ובעל ממופל גדול, ומגדול חסידותו וצדקתו לא רצה להנות ולקבל משום איש וחי בצמצום, אך ורק בעת שהי' נחוי לו להשיא אחת מכנותיו שהגיעה לפרק הנשואין הי' לו סכום מסוים לתת עבור נדוניא ועם כל הוצאות החתונה רק ארבעה מאות זהובים ולא יותר, ועיז הכין דרכו לנסוע למשפחתו העשירים וכאשר שמעו שהוא בא אז חיכה נסעו לקראתו לקבלו בספיי וכל אחד מקרוביו חשו מהר להיות זריון מקדימין

אין אשהל אדער אין א כיהמיד ווען דער תון באווינד שמונה עשרה :
 ע"כ העתק מספר הגן הניל.

אין שיינע וואנדערליכע מעשה וועגן ענטפרין אמן (פון ווילנער שטאט מגיד הרב הגאון הצדיק ר' זאב וזאלף ז"ל)

(יו) אין גאונ'ס צייט וואר אין געטליכער מאן מהורר ר' ליב חסיד ופון דער שטאט טעלוז וואס ער איז געווען מפורסם מיט ווינע הייליגקייט און פרישות וחסידות אז עס איז גאר גוט אויס צו שרייבען, דער גאון זיל פלעגט זאגן אז דער ר' ליב איז אין נשמה אן א גוף (אנדערע זאגן אז ער וואר אין תלמיד מובהק פון דעם גאון זיל) דזער ר' ליב איז געווען א גרוי סער אביון און א גרויסער בעל מטופל, און מחמת זיין גרויס צדקות האט ער גיט גיוואלט זיין צו לאסט קיינעם און האט בייא קיינעם גאר נישט גענומען און איז ויך אויס גיקומען קוים געצמצום, גאר בעת ער האט פדארפט אויס געבין א מאקטער איז בייא איהם שוין געווען אנשטעלטער פרייו פיר הונדערט גילדן אויף נדן מיט הוצאות און מער גיט, פלעגט ער ארויס פארזי צו ווינע רייכע קרוינים און וויא דיא פאמילע פלעגן גאר דער הערין אז ער פארט פלעגן עס שוין די גברים ארויס פארזי אנמקעגן און יעדער האט ויך גיוואלט וואס פריער האפן דיא מצוה מתנה זיין איהם מיט דיא

למצות ובפרט לגדול המצוה של הכנסת כלה להחנות אותו בהסכום של ארבעה מאות זהובים, והקודם זריו וזכה בהמצוה של הכנסת כלה, וכאשר השיג את הסך של הדי' מאות זהובים, לא רצה לקבל יותר בשום אופן בעולם, ופעם אחת אמר לאשתו שנחמץ לו לנסוע לדרך, והביאה לו את כעל העגלה המיוחדת לו לנסוע עמו לדרך ע"פ רוב ונסע עמו, וכיום הששי קודם חצות היום באו לעיר, וואלקאמיר, אמר ר' ליב הנ"ל להבעל עגלה אנו מתעכבים פה על ש"ק, וזאת ה"ו שבת ראשונה שלאחר חג השבועות שאז הימים היותר גדולים) אמר הבעל עגלה עוד לנו עת זמן לנסוע עוד רב יותר ולהגיע לאיזה עיר על ש"ק בעוד היום גדול, אמר ר' ליב להבעל עגלה לפי מה שכתבו חז"ל בנמרא אסור לנסוע עוד יותר, איך שיהי' ונשארו עשיק בעיר וואלקאמיר ובעת שבא מהפרחץ ולבש בגדי לבן לכבוד שבת ואחר חצות הלך לבהכ"נ, ואז ה"ו. כוואלקאמיר הרב הגאון הגדול והצדיק ר' רפאל המבורגער ז"ל וחי' לו ג"כ ישיבת גדולה, וראהו בחור אחד מהישיבה איש לבוש בגדי לבן והלך לבהכ"נ בעוד היום גדול (כימי הקיץ בשעה

פיר הונדערט גילדין) אין ווער, עס האט זיך מקדים גיווען דער האט וזכה גיווען דיא מצוה. אין וויא ער האט שוין גיקראגין דיא פיר הונדערט גילדין האט ער שוין בשום אופן ניט מקבל גיווען מער פאר קיין פאל אויף דער וועלט. איין מאהל זאגט ער צו זיין ווייב ער פדארף מאכן אריינע. האט זיא איהם גיבראקט זיין שטענדיגן בעל עגלה וואס ער פלעגט ע"פ רוב מיט אים פארין אין איז אונזעק גיפארין, פרייטיג פאר האלבין טאג איז ער גיקומען אין וואלקאמיר זאגט דער ר' ליב צום בעל עגלה מיר וועלין דא שבת האלטיג, דאס איז גיווען דער ערשטער שבת נאך שבועות וואס דענסט מאל ויגען דיא טעג גרויס) זאגט דער בעל עגלה מיר קענען נאך היינט היפש איין פארין און מיר וועלין נאך קומען צייטליך אין א שטאט אויף שבת. זאגט ר' ליב צום בעל עגלה לויט דיא חקמים ז"ל שרייבין אין דער גמרא איז שוין ניט דעקט צו פארין מער, קורץ וי"א ויגען אין ווילקאמיר שבת גיקלבען ער איז גימומען פון מרחק אין האט אן גיטאן ויגען בגדי לבן לכבוד שבת אין איז גיזאנגען אין שוהל נאך האלבין טאג דענסט מאל איז אין וואלקאמיר גיווען רב דער גרויסער גאון וצדיק ר' רפאל המבורגער און האט דארטין גיהאלטין אישיבה אויף, אישיבה בחרו ועדט אז אפענש אן גיטאן אין בגדי לבן גייט אין שוהל אזוי פריא (וזמער ויגער איינס) איז אים

אהד) הי' לו חדוש גדול והלך אחריו לבהכ"נ, ותחסיד ר' לוי התחיל בנעימות לומר שיר השירים בקדושה ובהרה ובגודל התלהבות והכחור היה מתפלא מאד מגודל עריבות ונעימות עד שנפל עליו גודל פחד ויראת ה', ולא הי' יודע לשית עצות כנפשו באם שילך ולהגיד להרב עם התלמידים קשה עליו מאד לעזוב את גודל התענוג והנעימות מאמירת שיר השירים של החסיד הנזל וגם שלא ילך ככל אין זו דרך ארץ להעלים תענוג נפלא כזה מהרב עם התלמידים, איך שיהי' היש מהר כצפור עף להישיבה ואמר, אחים אהובים אם כרצונכם לראות ולטעום טעם של עולם הבא בואו עמי ותראו! הם הלכו עמו לבהכ"נ ועמדו מרחוק וממש כי פרחו נשמתם מגודל עריבות ונעימות מגודל קדושתו :

יח) **אחר** כך התחילו לאמר זה לזה אנו עושים בלי יושר בזה שאין אנחנו מודיעים זאת לרבינו, הם הפילו גורל בנייהם ונפל הגורל על אחד מכני הישיבה שילך להודיע להרב, והרב ר' רפאל המכונן הבין

אנרױסער חרדױש גײנען איז ער אײהם נאך גינאנגען בױ אין שוהל, דער חסיד ר' לוי האט אן גיהויבן צו זאגן לאנגאם שיר השירים מיט קדושה וטהרה און גרויס התלהבות אז דער בחור איז אויסער זיך גינארין פון ויסקייט און גישמאקייט און ס'איז אויף איהם איין געטליכע פארבט גיפאלן, ער האט זיך גיין עצה ניט גיקענט געבין גיין אן זאגן דעם רבין און דיא חברים ואלענעט ער א וועק צו ווארפן אויף א וויילע און הימלשין פארגינגען, ניט גיין איז דאס ניט גיין דרך ארץ צו פאר מידן און פארגינגען פון רבין און פון דיא חברים, גישווינד ווי א פויגל איז ער אריין גיפלויגן אין דער ישיבה און זאגט, ליבע ברודער איר ווילט געהן אגליקליכען לעבין און פארזוכן עט וואס דעם גישמאק פון עולם הבא קומט מיט מיר, וועט איר געהן, וויא זינען מיט אים מיט גינאנגען אין שוהל און א וועק גישטעלט זיך פון ווייטן עס איז וויא ממש ארויס די נשמה פון גישמאקייט, פון ויסקייט און פון דעם צדיקים הייליגקייט :

יח) נאך דעם רופין וויא זיך אב איינער צום אנדערען מיר טוען אים רעכט מיט דעם וואס מיר גיבן ניט גיין ודיעה אינגער רבין, וויא האבן גינארפין גורל צו ווישען זיך איז ארויס דער גורל אויף איינעם ער זאל גיין א ודיעה געבין דעם רבין, דער ר' רפאל המכונן האט פארשטאנען אז דאס איז ניט גיין פשוטע וואך, זינע תלמידים וועלן אים ניט מטרין זיין

שזאת אין דבר פשוט; כי תלמידיו בוודאי לא יטריחו אותו על חנם והלך עמהם לכהנין וכאשר שמע את אמירת השיר השירים, אמר לתלמידיו, בני קול פחד ונורא צילל כאזני זאת אין קול של איש אנושי, רק קול חמר של מלאך, פה עומד נגדנו מלאך בלבוש אנושי אין להאריך בזה והצדיק אומר שיר השירים והם עומדים מרחוק במחשבות עמוקות מגדל הנעימות עד שבאו כל אנשי העיר לעת ערב לחפילת מנחה, אז ידע והכיר בו אחד שהוא החסיד ר' ליב, ואמר רבותי היודעים אתם מי האיש הזה, זה הוא הרב הגאון ר' ליב חסיד כמעלו, מסתמא נוסע הוא בנדון הכיכ, להשיא את בתו וסיפר להרב ר' רפאל מנהנו של ר' ליב חסיד :

יט) במוצאי ש"ק נכנס אצלו הנא ר' רפאל ואמר לו, רבינו הפצצכם כבר נתמלאי שאל לו החסיד ר' ליב האיך אתם יודעים מה חפצי ורצוני ? השיב לו הרב ר' רפאל אנו חושבים כי מהסתם ענין נסיעתכם בנדון נשואי הבת, השיב החסיד ר' ליב לא אהוני, נסיעת זאת אינו בשביל ענין ממון, הם נהפדרו זמין לשלום והחסיד ר' ליב נסע מוואלקאמיר והתעכב בדרך

אומיקסט איז ער מיט וויא מיט גינאנגען און שיהל, וויא ער האט דער הערט זיין שיר השירים, זאגט ער צו דיא תלמידים, קינדער א שרעקליכעס שטימ קלינגט אין מיניע אויערין, דאס איז ניט קיין מענשין גינאנג נור אענגל גינאנג. דא שטייט פאר אונז א מלאך אין דיא גישטאלט פון א מענשין, קירך דער פון דער צדיק זאגט זיך שיר השירים און וויא שטייגן אלע פון זייטן פארטיפט אין דיא גישטאקייט פון זאגען דער עולם איז צו זאמען זיקומען מנחה דאוונגען, האט אים איינער דער קאנט אז דאס איז החסיד ר' ליב, זאגט ער רבותי איר ווייסט נער דאס איז דאס איז דער גרוסקער ר' ליב חסיד פון מעלו, מן הסתם פארט ער וועגן א טאקטער חתונה מאכין און דער ר' רפאל דער ציילט דעם מנהג פון דעם ר' ליב חסיד :

יט) במוצאי ש"ק איז צו אים אריין זיקומען הרב הגאון ר' רפאל המבורגער אין זאגט צו אים רבינו איינער פערלאנג איז שוין ערפילט, רופט זיך אב החסיד ר' ליב פון זאגען ווייסט איר וואס מיין פערלאנג איז ? ענפערט אים הרב ר' רפאל מיר רעכענען אז מהסתם איז איינער ריינע וועגן א טאקטער אים געבין רופט זיך אב החסיד ר' ליב זיין מיין הער, דיע ריינע מיניע איז ניט וועגן געלט זאכין, וויא האבין זיך געעניגט אין החסיד ר' ליב איז אפ זיפארין פון וואלקאמיר און דאס זיך גינאקט אין דיא ריינע

לערך שלשה שבועות, ובנמר השלשה שבועות חזר לביתו לשלום, ובעת שנכנס לביתו אמר להם בלשון הקודש (כי כן הו' מנהגו לדבר בלשון הקודש) ברוך הפקום ביה אני הבאתי לכם מתנה יקרה, רק כעת אין זמן ופנאי לדבר כי עת ללכת לבהכ"נ לחפלת מנחה, וחלף לביהכ"נ ושאלה אשתו להבעל עגלה לאיזה מקום עשה דרך נסיעתו והשיב לה הבעל עגלה שנסע עמו להרהיג המפורסם ר' ישעי' זעכוויצער ז"ל, והכינה את ארוחת הערב, אחר ערכית חזר לביתו וישב אל השלחן עם כל הילדים הקטנים, אחר גמר הסעודה ברכו כולם בחי"מ מתוך הסידור ובעת שהרב בא לגמור הברכה של הטוב והמטיב סמך את ידו על הסידור ואמר, בני היקרים הוו יודעים כי עד לעולם אל יחסרנו הוא גמר הברכה של הטוב והמטיב וצריך לענות פה אמן, ובעבור זאת עשיתי את דרך נסיעתי בעת, כי אצלי מסופק הייתי איפה גמר הברכה עבור זאת נסעתי להגאון החסיד ר' ישעי' זעכוויצער, כי זה הו' אחר פטירתו של הגאון מווילנא ז"ל, וזאת היא המתנה היקרה שהבאתי לכם בני היקרים :

לְעֶרֶךְ דְּבִיָּא וְאֶבְיָא, סוּף דְּבִיָּא וְאֶבְיָא אִין עַר גִּיקְמָעֵן צִירִיק אֶהֱיִים לְשָׂכוּם, וְיֵיא עַר אִין אֶרְיִין צִי וְיָךְ אִין שְׁטִיב וְאָנְט עַר וְיֵיא אוֹיף לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ (וְאֵרִים וְיִין שְׁטִיגְעֶר אִין גִּינְעֵן צִי הִיִּדְעֵן אוֹיף לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ) בְּרוּךְ הַמְּקוֹם בִּיה (גִּילְוֹבֶט אִין הַשִּׁי) אוֹיף קָאָב אוֹיף גִּיבְרֶאָכְט אֶטְוִיעֶרֶע מַתְנֶה, נִיר גִּעְצֵט אִין נִיטֵא קִיין צִיט צִי הִיִּדְעֵן מֵעַן דֶּאָרְף גִּיין אִין שִׁיחַל דֶּאוּנְעֵן מִנְהַה, עַר אִין אֲנִיעַק אִין שִׁיחַל מִנְהַה דֶּאוּנְעֵן, דָּער וְיִיל קָאָט וְיִין וְיִיב גִּיפֶקֶנְט דָּעס בעל עגלה וְאוֹהֵין קָאָט אִיר טֵאן גִּימֶאָכְט דִּיא רִינְעֶע קָאָט אִיר דָּער בעל עגלה גִּינֶאָנְט, עַר אִין גִּיפֶאָרִין מִיט אִים צוֹ חֶרֶב הַגּוֹאֹן הַמְּפּוֹרָסִם ר' ישעי' זעכוויצער זצ"ל (מְהַסְתֵּם אִין דָּאָס גִּינְעֵן נֶאָךְ דָּעס וְיִילְגֶּער וְאָנְט פֶּטִירַה) וְיָ קָאָט דָּער וְיִיל צוֹ רֶעֶכְט גִּימֶאָכְט וְנֶעֱצֶרֶע נֶאָךְ מְעֵרִיב אִין עַר גִּיקְמָעֵן אֶהֱיִים אִין קָאָט וְיָ גִּינְעֶצֶט אַרוֹם שִׁישׁ מִיט אֲלֶע וְיִנְעֶע קִינְעֶרֶע, נֶאָךְ דָּעס עֵסֵן הַבֵּיין וְיֵיא אֲלֶע גִּיפֶעֶנְשֵׁט אִין אֶסִידוֹר וְיֵיא עַר אִין גִּיקְמָעֵן צִי דִּי עֵנְדֶע בְּרֶכָּה פֿון הַטּוֹב וְהַמְּטִיב קָאָט, עַר אֶרְוִיף גִּילִיִּיגִט דִּי הַאָנְט אוֹיפִין סִידוֹר אִין וְאָנְט, מִינְעֶע לִיבֶע קִינְדֶּער אִיֶּהר וְאָלֵט וְיִיסֵעֵן אִין צִי לְעוֹלָם אֵל וְחֶסְרֵנוּ גִּיאָנְצֶעט וְיָךְ דִּי בְּרַכָּה פֿון הַטּוֹב וְהַמְּטִיב אִין כֹּא דֶּאָרְף מֵעַן עֲנִשְׁפֶּרִין אִמן אִין צוֹ לִיב דָּעס קָאָב אוֹיף גִּימֶאָכְט דִּיא רִינְעֶע גִּעְצֵט, וְאוֹרוֹם מִיר אִין אֶסְפֶּס גִּינְעֵן וְוֵא גִּיאָנְצֶעט וְיָךְ דִּי בְּרֶכָּה הַגִּיל בִּין אִיֶּה וְנֶעֱנִין דָּעס גִּיפֶאָרִין לְהַגּוֹן הַחֲסִיד ר'

כ) אחים אחיבים הנם זאת היא רק סיפור המעשה אולם עד היכן הדבר מניע לאיש נכון, לעשות כ"כ נסיעה לשבועות אחדים עם הוצאות מרובים עבור ספק לעניית אמן אחד, לפי הנראה זאת היא דבר פלא רק אם אחובי ידידי הנך מתפלא ע"ז, שמעוני, אני אשאלך, אם ברצונך לעשות נסיעה לערך על שלש שבועות ואחר כל הוצאות הדרך השאר לך סך המישים רויכ? אם לא תרצה לנסוע תלא קראתי אותך בסלון, שוטת, היתכן: איזה איש שלא יהי ברצוני להשתדל ולהרוויח המישים רויכ, בשלשה שבועות כעת אחובי ידידי אשאלך עוד איזה דבר, הנך מאמין בזה אחי דברי חז"ל בשבת קייט עיב אשר מי שעונה אמן בכונה פותחין לו, שערי נן ערין (שנאמר פתחו שערים כו). איכ כהיום מי שהוא יודע ומכין את ערך יקר של הדבר הזה כודאי כודאי וראוי לעשות נסיעה כנדון זה, אלא מה עלינו לעשות כי זאת אין עכורנו עסק ולא מסחר בזה העולם ואנו חושבים כי זה העולם נברא רק לעסוק במסחר של כסף וזהב ובזה אנו

ישע"י ועכו"ציער אין דאם איז די מיינערע מתנה וואס איך האב אייך גיבראקט מיניע ליבע קינדער :

כ) ליבע בדידער הנם דאס איז דאך א מעשה אבער וויא ווייט דרינגט דאס דורך דעם פארשטאנדריגען מענישין, צו מאכן א נסיעה פון אייניגע וואכען מיט אזוי פיל הוצאות אבער א סלק אין איין אמן, דאס קומט בייא אינז אויס ווער קאמיש נאר אויב די מין ליבער פריינד וואינטערסט זיך אייך דעם הארץ אויס מיר א וויילע, איך וועל דיר פדענין, די וואלסט מאכען א ריזיגע פון דרייא וואכין או עס זאל דיר בלייבן רוח נאך אלע הוצאות סך פופציג רוביל? אין אפשר נאר אבער דרייסציג רוביל אין דער וואס וואלט מיט וועלין פארין נאר ויצען איז דער היים וואלסט דא אללין עס רופין לידיג גיער, פוסצאק, שטייטץ וויא וויל דאס א מענש זיך מיט משתדל ויין ווען עס איז אסברא צו פערדריגען עמליבע צענדליג רוביל—געצט ליבער פריינד וועל איך דיר פדענין נאך א נאך, די גלויבסט אין דעם וואס דא חז"ל זאגן (אין שבת דף ק"ט ע"ב) אז דער וואס ענטפערט אמן בפניו עפנט מען פאר אים אויף דעם טויער פון גע (שנאמר פתחו שערים כו). היינט אויף אזא טויערין שאק ווער קיאי נאר א סבין איז בנדאי כדאי צו מאכן א ריזיגע ווענין דעם—נור וואס זאלין מיר אבער טאן אז דאס איז מיט איינער מסחר אויף דינע וועלט, מיר מינען אז דינע

משתדלים בכל היכולת ובכל האפשרויות אמנם העסקים והענינים השייכים לשמים לזאת אין אנו נותנים את הכת וההרגש לחבין את עניני העסק והמסחר הנצחי, זאת כיכ רחוק מאתנו שכמעט ח'ו נאבד מאתנו כח ההרגש מעניני שמים, ועוד סברא אפשר כי ספק חלק אחד מאלף מהריוח של ארויכ רוחה אצלנו ח'ו כמה עשרות אס'ים ויהא שמי רבא—אלא זאת היא הסיבה והעיכוב מחוסר הבנה, פשוט אנו משולים לילד קטן שאין לו שום הבנה ורגש לידע השומא והשווי של הנייר מסאה פונט ובאם מצא זאת יוכל לתת זאת עבור ציקערקעס או עבור איזה מין צעצוע ונס יש לו שמחה ואושר מהחילוף הזה שהשיג עבור איזה נייר צעצוע וציקערקעס עם פייפאלעך ובאם אנחנו נביט בזה, אנו רואים בנו כעצבנו זאת החסונה, אנו ניכ יכולים להקרא בשם, ילדים, — חיצר הרע גונב מאתנו אלו האבנים טובות (וזאת היא המצות) עבור השמותים הקטנים, למשל עבור שמיעת איזה דברים בטלים מבטל אותנו לשמיעת חזרת השיץ, וקריאת התורה

וועלט איז נור באשאפן איין צו האנדלען נאלד אין זילבער אין דעם לייגען מיר אריין אלע איגענע כחות מיט איגענע גיפילן אבער וועגן די הימלישע מספרים ייב אין דער וואך הייט איז דאך דינע וועלט נור בעשאפן וועגן דעם, און דיא געלטיגע מספרים נור איין פאר מיטלינג בדיי צו קענען נאך דעם האנדלען דיא געטליכע גישעפט'ן וואס נור וויא ווייגען דער עקער ציעל פון בריאת האדם) צו דעם לייגען מיר דעם מוח נאר גיט צו אוי ווייט או מיר האבין כמעט פארלארען דעם באגריף פון וויא, עס איז נאך אסאך און אטוונדער ספק פון אריביל פרידיגען איז רוחה בייא אויג כמה צענדליגער אס'ים אין אמן יהא שמיה רבא נור דאס איז אדן מחסת אונזער קליינעס פערשטאנד, מיר ווייגען גלייך צו אקליין קינד וואס האט מין געפיל מיט וואס איז דאס א הונדערטער בילעט און ווען ער געפינט ויא גיט, ער א וועק פיר א ציקערקע אדער אשפיל צאצקע אין ער פרייט זיך נאך אויף זיין גלייך לייגען חלופ או פיר אסאפירענע צאצקע האט ער געקראגן ציקערקעס מיט מיטפאלאד, אין ווען מיר זאלן זיך גיט איין קוקן, ועגן מיר אין זיך ועלכסט אויך ארויס דינען בילד מיר קענען זיך אויך אן רופין מיט דעם נאמען אינגלאך— דער יאך הרע נארט בייא איין אויס דיא טייערשטע ברייאנטן ודאס הייסט דיא מצות) פאר די קלענסטע נארשיקטיג צו ביישפיל פארן הערין געזער פוסטע זייעס נארט ער ביי אויג אויס צו הערען חזרת השיץ

ועוד מיני דברים טובים וישרים, אבל אצל אנשים גדולים וישרים היודעים את טיב הערך של ניר ממאה פונט ממנו אי אפשר לנזיב את דעתו והבנתו בשום אופן בעולם, הוא משתדל בכל כחותיו ובכל רגשותיו להשיג זאת, ועל זה האופן חי סבין גדול איש אלקים הסוחר גדול ר' ליב חסיד, הוא ידע והבין את גודל השומא של עניית אמן, ועבורו ראוי ונכון לעשות נסיעה בנדון זה, הוא עמל ויגע עד שהשיג והמציא את התכלית הנרצה, ומה שלבו הסתור חשק:

(כא) מזאת אחים ואחיות אהובים והיקרים, קחו לכם מוסר איך להשיג ולזהר בעניית אמן—ובפרט לזהר בעניית אלו הני אמנים שמנדול סחירות הרבה הולכים חיז לאיבוד, דחינו כעת שהשיג נומר ברכת מחיי הסמים, תיכף במחירות מתחיל הקהל לומר. נקדש או נקדישך ובנסר המחזיר שכינתו לציון הוטפים תיכף לומר. מודים רבנני—וליל שיק בעת אמירת ופרוס כו' ועל ירושלים מתחילים תיכף לומר. ושמר' ובעבור זאת הולך לאבוד חיז אלו חשלושה אמנים—ע"כ נחוש מאד מאד להיות נזהר לענות אמן בכונה ואח"כ לומר נקדש או נקדישך, מודים, ושמר' כו' :

און קה"ת און איש ר' אין נאך אַנעלכע טייערע פּרילאנטן, אָבער ביי אַנדערען מענטשען מיט פּילען פּאַרשטאנד, וואס פּאַרשטייט די ווּנדע פּון אַהונדערטער בילעט ביי אים וועט מען שוין גיט אויס גארין פאַר זיינע פּאל, ער ווענדט שוין אַן אלע קרעפּטן און זיינע גיפּלין נאָר צו באַקומען זיא, און דעם אָרט איז גינען דער גרויסער מבין דער גרויסער הימלשער סוחר ר' ליב חסיד, ער האט געוואקסט דעם שץ פּון אמן, פאַר אים פּאַסט צו מאַכן אַ ריינע וועגן דעם, ער האט זיך געמיינט און ערגרייכט דעם ציעל וואס ער האט זיך געוואקסען און וואס זיין ריינע האַרץ האט געגליקט:

(כא) און דעם זיינע ליבע טייערע ברודער און שוועסטער, נעמט זיך אמוסר זיין פּאַרזיכטיג צו זיין און ענטפּערין אמן—און בפרט דיא דרייא אמנים וואס פּון האַסטיגקייט ווערין זיין פּאַרלארין, דייינו ווען דער סון לאַנט אויס מחיי המתים, האַפט דער עולם גלייך זאָגן נקדישך אָדער נקדש' און צו המחזיר שכינתו לציון האַפט מען גלייך זאָגן מודים רבנני—און פּרייטיג צו נאכט צו ופרוס כו' ועל ירושלים האַפט מען גלייך זאָגען ושמר' דער זייל פאַר לירט מען דיא אמנים—דרום זאל מען זיינער געהיט זיין ענטפּערין פּרעגער אמן בכונה אין דער נאך זאָגן נקדש' אָדער מודים אָדער ושמר' כו' :

כב) וכתב באור זרוע הובא בשבט מוסר פרק ל"א וז"ל קודם התפלה ואמר רבשיע גלוי וידוע לפניך שאני בשר ודם ואין בי כח לכיין כוונת אמן כראוי לכן יהי רצון מלפניך שתהא עולה כוונת אמן שלי עם כוונת אמן מאותם החרדים היודעים לכיין כוונת עניית אמן כראוי ויבכה כדמעות על אותם אמנים שלא ענה עכ"ל בשם האור זרוע:

כג) וכתב בספר הקדוש הגן ודרך משה ליום י"א וז"ל שלעתיד נשאל לכל אדם אם חי בגדר צדיק לקיים בכל יום הנוטריקון צדיק דהיינו צדיק אמנים ד' קדושות י' קדישים ק' ברכות על כן כל איש מישראל ששומע ברכה מישראל אפי' שומע מאשה או קטן מחויב לענות אמן ואם שומע ואינו עונה חייב מיתה לשמים ומנדין אותו מלמעלה כמעשה הדלוש הנ"ל, וסי' אמן נוטריקון אני מוסר נפשי שכל אחד מישראל הוא מחויב למסור נפשו על עניית אמן, והנהיח ומצאתי

כב) און קישטייט גישריבין אין ספר אורזרוע וואס ער ווערט גיבראכט אין שבט מוסר פרק ל"א וז"ל פארין דאווענען נאל אמענטש וואגין רבשיע

גלוי וידוע לפניך או איה בין אבשר ודם אין איה האב גיט קיין כח מכיין צו זיין די בונה פון אמן וי"א סיבאדארפט צו זיין, לכן ואל זיין דער ווילין פאר דיר או די כונה פון מיין אמן ואל אויף זיין פאר דיר מיט די כוונת אמן פון דיא צדיקים וואס ווייסען מכיין צו זיין די כונה פון ענטפערין אמן ווי סיבארף צו זיין אין ער ואל וויינען מיט פארערין אויף דיא אמןס וואס ער האט גיט גיענטערט עכ"ל בשם האור זרוע:

כג) דער הייליגער ספר הגן ודרך משה ליום י"א שרייבט אז נאך דעם מענטשם לעבין פרענט מען עהם צו ער האט מקנים גיוועזין צו זיין בגדר צדיק דהיינו צו ער האט מקנים גיווען דיא ראשי תיבות פון צדיים דהיינו צ' אמנים דאס איז גיינציג אמנים ד' קדושות צו וואגין פיר קדושות י' קדישים צו הערין די צעהן קדישים ק' ברכות צו וואגין הונדערט ברכות ע"כ איז מוטל אויף יעדען מענטש וואס ער הערט א ברכה פון א יודי אדער פון א פרוי און אפילו פון א מינה, איז ער מחויב צו ענטפערין אמן, און אויב ער הערט א ברכה אין ענטפערט נישט גיין אמן איז ער חייב מיתה פון הימעל אין מליינט עהם אין חרם אריין אין הימעל אזוי ווי דיא מעשה וואס שטייט בייא דעם לבוש וואס שטייט שוין פריער און דיא ראשי תיבות פון אמן מאכט אג' מוסר נפשי או יעקער יוד איז מחויב ניד מוסר נפש זיין אויף

כספר קדמון פ' הפסוק וצדיק באמונתו יחי' כלומר מי שהוא צדיק כלומר
שענה צ' פעמים באמונתו במצות עניית אמן יחי' ומשלמין לו שני
באריכות ימים ושנים טובים נארוכים וזוכה לישוב למעלה כמדור הצדיקים
אשר במיתחן הן קרויים חיים ויחי' חיים נצחיים. וזהו הוא עיקר התלות
של הצדיקים כמו שאמול באבות פ'ד משנה מ'ז יפה שעה אחת בעוה"ב
מכל חיי העוה"ז וזכו י"ל הפירוש של הפסוק ויהיו חיי שרה מאה שנה
ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי' שרה והקושיא ידועה כיון דאמר ויהיו
חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים הלא ידענו שנה חיי' חיי שרה
ולמה נאמר עוד הפעם שני חיי שרה. אך לפי הנ"ל נראה כיון דיפה שעה בעוה"ב
מכל חיי העוה"ז לפי' יש לפרש כן הפסוק הזה ויהיו חיי שרה בעוה"ז
מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים ואח"כ היו מתחילים שני חיי שרה
בחיים טובים ונצחיים כיון שכעת הייה בעוה"ז ה' לה הרבה צרות צרת

דעם ענטפערן פון אמן והגהה מבעל המחבר אין א"ך האב גיפניען און אפר
צייטשין הייליגען ספר א פשט אויף דעם פסוק וצדיק באמונתו יחי' כלומר
ויער עס איז מקיים דאס ווארט צידייק דהיינו גיינציג באמונתו אין דעם
ענין א'מן דהיינו ער ענטפערט גיינציג מאהל אמן יחי' דער לעבט לאנג מיט
גיטע און לאנגע יאהרין און ער וועט זוכה זיין איבער הונדערט יאהר צו זיצן
אין היכל אין גן עדן אין וואונג פון דיא צדיקים וואס נאר זייער מויט ווערן
זיי אהן גירופין חיים ווארין זיי הייבן הערשט אהן צו לעבין דאס רעכטע
לעבין אזוי וויא ס'שטייט און פרק אבות פרק ד' משנה מ'ז יפה שעה אחת
קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה דער פשט איז ס' איז געסער
אין גיטע שעה תענוג און פערניגען אויף יענע וועלט פון די געסטע גוטע
געבינגען פון די וועלט און דאס קאן מען מייטשין דעם פסוק ויהיו חיי שרה
מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה דער לעבין פון שרה איז
גינעווען הונדערט און זיבענעצואנציג יאהר אין דאך דיקש' ווענין וואס פירט
אויס דער פסוק שני חיי שרה דאס איז דער לעבין פון שרה אז ס'שטייט דאך
שוין פריער אז ויא האט גילעבט הונדערט זיבענעצואנציג יאהר. נאר דער
פשט איז ווייל ויא איז גינעווען א גרויסע צדיקת א אשה נביאה וואס דער
פסוק ווען וי האט שוין אפ גילעבט אירע יאהרין די הונדערט זיבענעצואנציג
יאהר. שני חיי שרה האט ויא הערשט אהן גינעווען צו לעבין די רעכט גוטע
יאהרין דאס אייביגע גוטע לעבין ווייל אויף דיא וועלט האט ויא פיל צרות

פרעה צרת הגר צרת ישמעאל צרת יצחק מעקידה אבך אחר השלמת חייה בעוה"ז היא התחילה לחיות תי' מנוחה בתענוגים נפלאים בקורת רוח בחיים נצחיים ונעימים ומתוקים, וזהו הוא הרמז צדייק' באמ'ו' נת'ו' כלומר מי שעונה צדיק פעמים באמ'ו' נת'ו' בעינין אמן יח' באריכות ימים, ושנים טובים, כזה העולם ובעוה"ב הוא יח' חיים טובים ונעימים נצחיים:

כה) **ואודות הק' ברכות** כתב בספר אוצר החיים סוף פ' וילך שבכל יום שהוא מברך מאה ברכות ככוונה ינצל ממגפה ודבר ומכל דבר רע ר"ל עכ"ל: ובספר שערי אורה שער א' כתב וז"ל ובעוד שישראל צדיקים ומברכין בכל יום מאה ברכות כהונן או כולם עשירים מלאים כל טוב ושואבין מים חיים כפי צרכם ע"כ:

כה) **ובספר דברי מוסר מהרבי ר' נפתלי** כיין וצ"ל אות כיא כתב וז"ל כגמרא שבת ד' קייט כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן פ"י שיענה אמן בכל כחו ממש כי הקול מעורר הכוונה כדקו"ל

גילויין צרות פרעה, צרת הגר, צרת ישמעאל, צרת יצחק פ"ו די עקידה, אָפְּעֵר וְעַן וְיֵהָאֵם שׁוֹיֵן אָפְּגִלְבֵּט אֶרְעֵ יֶהֱרִין אִיפֵּךְ דְּעֵר וְעֵלְט הָאֵם וְיֵהֲרֵשֵׁט אָהֵן יִהְיִיבִין צוֹ לְעֵבֵין אִיר נִטְעֵ וְעֵלְט אִיר שִׁינְעֵ וְעֵלְט אִיר אִיִּבְיָעֵ וְעֵלְט אִיר דָּאֵם אִיר דְּעֵר רָמֵן צִדִּיק בִּיאֵם וְיִנְתִּיז דְּעֵר וְאֵם וְאָנְטֵ וְיִיִּבְיָעֵ מֵאֶהֱלֵ אִמֵּן עֲדַעֵן טָאָג יִחִי וְעַם עַר לְעֵבֵין אִיר דִּי אִיִּבְיָעֵ וְעֵלְט אִיר גֵּן עֲדָן צְוִישִׁין דִּיא גְרוֹסְעֵ צִדִּיקִים:

כה) **אמן וועגן דיא הונדערט ברכות שטייט אין ספר אוצר החיים סוף פרש' וילך** או אין דעם טאג וואס דער מענש וָאָנְט הונדערט ברכות בכוונה ווערט ער באשערעמט פון דער ומגיפה אין פון כל שלעקמ'ם ר"ל. אין דעם הייליגען ספר שערי אורה שער א' שטייט גישריבן אז ווען יודין זענען צדיקים אין זייא זאגן הונדערט ברכות מיט כוונה ווערן זייא הייך און זייא ווערן דער פילט מיט פיעל גוטס און זי שעפן ברכות פון לעבן מיט פיעל פערניגן:

כה) **אמן וועגן אמן שרייבט דער הייליגער ספר דברי מוסר** פון דעם הייליגן ר' נפתלי כץ ז"ל באות כיא אז דאס וואס דיא הייליגע גמרא זאגט און שבת קייט כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן אז דער וואס ענטפערט אמן מיט דעם זאגן כח עפניט מען עהם דיא מויערין פון גן עדן מיינט מען טאקי מיט דעם זאגן כח ממש וז"ל דער

בתפלת ריה ויוח'כ דמותר להתפלל בקור רם כדי לעורר הכוונה והיינו נמי בכל כחו בכל כוונתו אם עונה אמן בכל כחו סמילא היא בכל כונתו כי הקול מעורר הכוונה והא בהא תלי' כדאמרן עכ"ל ע"כ הגהיה:] :

כו) עורך כתב שם בספר הגן ודרך משה ליום י"א וז"ל וכל איש מישראל מחויב לומר הברכות בקול רם כדי שישמעו העומדים אצלו ויענו אמן שעניית אמן עדות היא על הברכה שהוא אמת, ואם יאמר בלחש הוא כמו שמעלים להעיד על הדבר וכו'. ומכש"כ כביהכנסים כשהחזן חוזר ומתפלל הפלת י"ח ובפרט בהג' אמנים שאין העולם נזהרים בהם דהיינו אצל המתחזיר שבינתו לציון אומרים תיכף מודים אנתנו לך ואין עונין אמן, ואצל מעריב של שבת בסיום ברכת השכיבנו כשסמיום השיץ ופרוס כו' ועל ירושלים שתחילים תיכף לומר ושמרו, וע"ז רמז הכתוב ציון במר תבכה, היינו ברכת המתחזיר שבינתו לציון תבכה על עניית אמן שלה

קול דער וועקט דיא פוונה, אזוי וויא דער דין איז שמונה עשרה בארף מען דאווינען שטיל פון דעקט ווענין ראש השנה יום כיפור מען מען דאווינען הויף ווייל דער קול דער וועקט דיא פוונה אזוי בארף מען ואנין הויף אמן ווייל דאס קול דער וועקט די פוונה און דאס איז דער פשט פכל כחו מיינט מען מאקי מיט דעם נאנצין כח ווארין דאס דער וועקט דיא פוונה און דיא פוונה ווענט ויך אין דעם קול אז מען ואנט הויף אמן ממילא איז ער שוין מכיין עכ"ל ע"כ הגהיה:] :

כו) אין נאך שרייבט דער ספר הגן ודרך משה דארטין ליום י"א אז יעדער מענטש איז מחויב צו ואנין די ברכות מיט א הויף קול פרי מען זאל הערין ויין ברכה און ענטפערין אמן ווארין דער אמן איז דער פשט אמת. דאס איז א עדות אויף דיא ברכה אז ס'איז אמת אזוי ווי דער מאכט דיא ברכה. און אז מען מאכט א ברכה שטיל איז אזוי וויא ער פאר הוילט דעם עדות פון דיא ברכה, ומכל שכן אין שיהל ווען דער חזן ואנט דיא הויפע שמונה עשרה בארף מען געוויס אויס צו הערין און ענטפערין אמן, און מכש"כ נאך די דרייא ברכות וואס דיא וועלט איז נישט ניהר נאך צו ואנין אמן דהיינו נאך המתחזיר שבינתו לציון ואנט מען באלד מודים אנתנו לך און מען ענטפערט נישט קיין אמן און בייא מעריב של שבת אין אויסקלא פון השכיבנו איז דער מנהג אזוי ווי דער חזן לאנט אויס ופרוש - ועל ירושלים ואנט באלד דער עולם ושמרו, און אזוי ווי דער חזן לאנט אויס מדוי המתים

ירושלים תתן קולה דהיינו על ברכת הפורס סוכת שלום עלינו ועל ירושלים. והשלישי כשהחזן מסיים מחי' המתים מתחילים לומר קדושה בלי עניית אמן חיו ע"כ צריכים ליזהר מאד לענות אמן על הגי' ברכות הנ"ל היינו קודם מודים, וקודם ושמרו, וקודם קדושה. ואיתא בספרים קדמונים שחסיד אחד התענה על אריכות הגלות, ונתגלה לו בחלום איך תבא הגאולה והעולם אין משניחים לענות אמן על ברכת הגאולה היא המחזיר שכינתו לציון. ועל ירושלים, ועל מחי' המתים וגורמין להחזן שעושה ברכה לבטלה חיו, ובכל מקום שאני נוסע מזהיר אני לזכות הרבים על כל החזנים שימתינו מעט קודם מודים, וקודם ושמרו, וקודם הקדושה, ואם לא יעשה החזן את זאת העונש על החזן שהוא גורם מיתה להשומע ברכה ואינו עונה אמן, ובאמת תיכף ומיד חייב מיתה חיו רק אין בעל הרחמים פונע כנפשות תחילה ובא

הייבט מען בא'לך אהן ג'קדיש'ך א'דער ג'מ'דש א'הן עניית אמו א'לווי ד'ארף מען ניין ו'יער ג'נואר'נט צו ע'נטפ'ערין אמן אויף דיא ד'בייא ב'רכות ד'היינו פ'אר מ'ודים, און פ'אר ו'ש'מרה און פ'אר ק'דושה, און ד'אם איז מ'רמז ד'ער פ'סוק צ'יווין ב'מ'ר ת'ב'כ'ה ו'ירוש'ל'יים תתן ק'ול'ה ד'היינו דיא ב'ר'כ'ה פ'ון המחזיר שכינתו לציון טיט ו'ו'יע'ן ו'ואם מען נ'א'נט נ'יש'ט קיין אמן אויף דיא ברכה ו'ירוש'ל'יים תתן ק'ול'ה און ירושלים ש'ר'ייט א'ות'ן ק'ול ו'ואם מען נ'א'נט נ'יש אויף די ברכה פ'ון הפ'ורס סוכת שלום עלינו ועל ירוש'ל'יים קיין אמן, און ס'ש'מייט אין ספרים קדמונים אז א' ח'סיד האט נ'פ'אקט אויף ד'עם לא'נג'ען ג'לות, האט מען ע'הם מ'וד'ע ג'ווע'ן פ'ון הי'מ'מ'ע'ל אין ח'לום אז ו'ויא אזוי ק'אן ק'ומ'ען דיא ג'א'ול'ה אז ד'ער ע'ולם ק'וקט נ'אר נ'יש צו ע'נטפ'ערין אמן אויף דיא ב'רכ'ת הג'א'ול'ה ד'היינו המחזיר שכינתו לציון, און אויף הפ'ורס סוכת שלום כו' ועל ירושלים, אין אויף מחי' המתים און ו'ויא ע'נ'ע'ן נ'א'ך ג'ורם אז ד'ער ח'ון מ'אכ'ט א' ב'ר'כ'ה ל'ב'ט'ל'ה ב'י'יא די שמונה עשרה ב'י'יא דיא ברכה מחי' המתים, אין ב'י'יא דיא ברכה פ'ון המחזיר שכינתו לציון, אזוי ו'ויא ע'ם ש'מייט אין שלחן ע'רוך סי' ק'ב'יד אז ע'ם איז נ'יש'ט ד'א קיין ניין ו'יד'ין ו'אל'ין ע'נ'פ'ער'ין אמן איז א' ב'ר'כ'ה ל'ב'ט'ל'ה, ד'רו'פ'ער א'י'מ'ע'ד'ום ו'וי א'יך פ'א'ער ו'א'ר'ע'ן א'יך דיא ח'ננים אז ו'ויא ו'אל'ין א' ב'י'ס'יל ו'ואר'ט'ין פ'אר ק'דושה, און פ'אר מ'ודים, און פ'אר ו'ש'מרה און אויב ד'ער ח'ון טיט ד'אם נ'יש'ט איז ד'ער ע'נ'ש אויף ד'עם ח'ון ו'ואם ע'ר איז ג'ורם מ'י'ת'ה צו די ו'ואם ד'ע'ר'ין א' ברכה אין ע'נ'פ'ער'ט נ'יש'ט קיין אמן, ובאמת איז ע'ר בא'ל'ך חייב מיתה נ'אר ד'ער רבש'יע איז ד'אך א' פ'ע'ל ד'ר'ח'מים

לדי עניות ועני חשוב כמת. ע"כ אחיי ורעיי לא יהא עניית אמן קל בעיניכם ואין אדם נקרא צדיק אלא אם מקיים בכל יום המצוה שניטריקון צדיק חיינו צדיק אמנים. ד' קדושות, י' קדשים, ק' ברכות ר"ת של צדיק עכ"ל הספר הגן ודרך משח הנ"ל:

כזו ובאמת אם יתפלל אדם תפלה בציבור הוא דבר קטן מאד לחיות מקיים הנוטריקון של צדיק אמנים אפי' לבני אשכנז שאינם אומרים ויצמח פורקני ואין אומרים קדיש קודם מעריב יש ניב הרבה יותר מצדיק אמנים ואחשוב אותן לפי נוסח האשכנזים ונתחיל במעריב.

	ד	—	—	ד
	ד	—	—	ד
ב	ד	—	—	ד
	ד	—	—	ד

ברכת קיש של מעריב יש
א חצי קדיש קודם שיע
ב קדיש תתקבל

מאכט ער, עהם פאר אַעני און אַעני איז חשוב וויא אַ מויטער ע"כ מייטערע ברודער זאך גיט זיין דיא מצוה פון ענטפערין אמן גרינג אין אייערע אויגן, און אַ מענטש ווערט נישט אהן גירופין קיין צדיק נאר ווען ער איז מקיים דיא ראשי תיבות פון צדייק אזוי וויא גאר פריער שטייט אז מען זאל ענטפערין יעדערין מאן גיינציג מאהל אמן, און פיר קדושות דאס זענין א' קדוש קדוש פאר קריאת שמע ב' קדוש בייא קדושה, ג' קדוש פון וקא לציון, די קדוש בייא קדושה פון מנחה, יוד קדישים דאס איז זעהן מדישים, און ק' ברכות דאס מיינט מען הינדערט ברכות ביז א הער איז דער לשון פון ספר הגן—ע"כ זאל יעדער גזבר זיין צו דאווינען מיט מגן, ער זאל קענין מקיים זיין די מצוה וואס איז ר"ת צדיק צ' אַמנים ד' קדושות י' מדישים ק' ברכות ויאריו אז ער דאווינד מיט מנין קאן ער דאס גרינג מקיים זיין:

כזו ובאמת אויב אַמענטש וועט דאווינען תפלה בציבור איז גאר אַקליינע זאך פאר איהם ער זאך מקיים זיין דעם מספר פון דיא גיינציג אמן'ס וואס ער וועט ענטפערין, אפילו דיא וואס דאווינען נוסח אשכנז וואס זאגן ניט ויצמח פורקניה און זאגן גיט קדיש פאר מעריב איז אויך דא פיהל מעהר פון גיינציג אמן'ס, אין איד וועל וויא דא אויס רעכענען נאך דעם נוסח פון דיא אשכנזים אין פיר וועקין אַנפאנגען פון מעריב:

	ד	—	—	ד
	ד	—	—	ד
	ד	—	—	ד

אין קריאת שמע פון מעריב גיפינען זיך פיר ברכות
חצי קדיש פאר שיע
מדיש תתקבל

אמן

חלק שני

ואמרו

ה' — — — ה'	אחר עלינו	ג'
<hr/>		
ה' — — — ה'	בשחרית ברכת השחר	
ו' — — — ו'	קדיש דרבנן	
ב' — — — ב'	ברוך שאמר וישתבח	
ג' — — — ג'	חצי קדיש קודם ברכו	ד'
ב' — — — ב'	כי ברכות של קיש כי אחר נאל א"א	
י"ט — — — י"ט	י"ט ברכת השיץ	
ג' — — — ג'	חצי קדיש לאחר'	ה'
ו' — — — ו'	קדיש התקבל	ו'
ה' — — — ה'	קדיש שיר של יום	ז'
ה' — — — ה'	אחר עלינו	ח'
ו' — — — ו'	רבנן קדיש	ט'
<hr/>		
ג' — — — ג'	במנחה חצי קדיש	י'
י"ט — — — י"ט	חזרת השיץ י"ט	
ו' — — — ו'	קדיש התקבל	יא'
ה' — — — ה'	אחר עלינו	יב'
<hr/>		
ה' — — — ה'	סיה עיב	

ה-ה	נאך עלינו
<hr/>	
ה' — — — ה'	אין די ברכות וואס מען ואנט אין דער פריא גיפינען זיך
ו' — — — ו'	מדיש דרבנן
ב' — — — ב'	ברוך שאמר אין ישתבח
ג' — — — ג'	חצי קדיש פאר ברכו
ב' — — — ב'	צוויי ברכות פון קיש ווייל נאך נאל ישראל ענטערט מען ניט אמן ב'—ב'
י"ט — — — י"ט	די ברכות פון שמונה עשרה
ג' — — — ג'	חצי קדיש נאך שמונה עשרה
ו' — — — ו'	מדיש התקבל
ה' — — — ה'	מדיש פון יום
ה' — — — ה'	אחר עלינו
ו' — — — ו'	מדיש דרבנן
<hr/>	
ה' — — — ה'	סיה עיב

סיה חיי, עיב, ליג, לכה'פ יש הרבה יותר מצ' אמנים ואפי' להיש מקומות שאין אומרים ברכות לפני העמוד רק מתחילין וידבר או הודו או מזמור שיר חנוכה גיב יש יותר מצדיק אמנים אם גזהר להתפלל במנין ערבית ושחרית ומנחה כנל. ועתה אחשוב לדעת אשר ממילא יהי' בנקל לקיים גם הד' קדושות, והם א' קדוש בכרכת יוצר אור, ב' קדושה בחזרת השייץ, ג' הקדושה של ובא לציון, והד' הקדושה של החזרת השייץ של מנחה, ולשמוע י קדישים המצוינים לעיל וזה רק אם מתפלל בציבור :

כה) **ועתה** אחשבה לדעת הצדיק אמנים של שבת קודש

ה	בליל שיק הקדיש של מזמור שיר ליום השבת באשכנו
ד	ד' ברכות של קיש
ג	מנן אבות אלקינ ואלקי אבותינו ואחיב התקבל
ה	קדיש עלינו

סיה כ"א

צו מנחה: **חצי קדיש**

חזרת השייץ פון שמונה עשרה י"ט

קדיש פון התקבל

קדיש נאך עלינו

ג-ג

י-י"ט

ו-ו

ה-ה'

סיה ל"ג

סיה י"ח, עיב, ליג, לְכָל הַפְּחוֹת אִיו דָּא פִּיל מְעַרָּר פֿון נִינְצִיג אַמֶּנִּים אַפִּילוּ יוֹ מְעַן יֵאָמְרֵנּוּ נִיט קִיין בְּרַכּוֹת הַשַּׁחַר פֿאַר'ן עֲמִיד נָאָר מְעַן הַיִּבְרִיט אָן תְּבַדְּר אַדְעֵר הַדּוּ אַדְעֵר מְזֻמּוֹר שִׁיר תְּנוּבַת אִיו אִיךָ דָּא מְעַרָּר פֿון נִינְצִיג אַמֶּנִּים אִיב עַר אִיו יִהְיֵט צו דאַוויקֶען מִיט אַ מְנִין מַעֲרִיב שַׁחֲרִית אִיךָ מִנְחָה אִיו וְיֵאָמְרֵנּוּ עַם נְעֻרַט וְיִבְרַאָבֶט אַוּוּוֹן וּמִמִּילָא וְנַעַט עַחַם וְיִין גְּרִינֵג מְקִיב צו וְיִין דִּיא פֿיר קְדוּשׁוֹת, א' קְדוּשׁ פֿון יוֹצֵר אֹר, ב' קְדוּשָׁה פֿון חֲזַרְתַּת הַשֵּׁיץ, ג' קְדוּשׁ פֿון יִבָּא לְצִיּוֹן, ד' קְדוּשָׁה פֿון מִנְחָה אִין מִמִּילָא וְנַעַט עַר הַעֲרֵן דִּיא צִעֲהֵן קְדוּשִׁים וְנֵאָם וְיֵאָמְרֵנּוּ וְצִיּוּבְרִיט פֿרִיעֵר:

כה) **ועצמ** וועלן מיר אויס רעכענען צו וויסן די ניינציג אמן פון שבת: פֿרִיעֲרִיט צִעֲאָבֶט קְדוּשׁ פֿון מְזֻמּוֹר שִׁיר לַיּוֹם הַשַּׁבָּת אִין נִסַּח אַשְׁכְּנוּ — ה' פֿיעַר בְּרַכּוֹת פֿון קְרִיאַת יִשְׁמַע — ד' נָאָךְ מִנן אֲבוֹת אֲלֵקֵינוּ וְאֲלֵקֵי אֲבוֹתֵינוּ אִין תְּתַקְבַּל — ז' קְדוּשׁ פֿון עֲלֵינוּ — ה'

מז	—	—	בשחרית הברכות
ז	—	—	קדיש דרבנן
ב	—	—	ברוך שאמר וישתבח
ב	—	—	ב' ברכות של קיש
ז	—	—	ז' ברכות שיע דשחרית
יד	—	—	קריאת התורה ז' קרואים י"ד ברכות
ז	—	—	מפטיר ב' וברכות הפטרה ה'
ג	—	—	חצי קדיש קודם מוסף
ז	—	—	שמויע מוסף
ז	—	—	קדיש התקבל
ה	—	—	קדיש מיום
ה	—	—	" עלינו

ס"ה ע"מ

ג	—	—	מנחה חצי קדיש קודם קריאת התורה
ז	—	—	קריאת התורה
ג	—	—	חצי קדיש קודם שיע
ז	—	—	שמויע ז' ברכות

ט"ו	—	—	שבת שחרית אין דא פּיפּאָצין ברכות
ז	—	—	קדיש דרבנן אין דא זעקס "
ב	—	—	ברוך שאמר וישתבח אין דא צוויי
ב	—	—	ברכות פון קריאת שמע אין דא צוויי
ז	—	—	ברכות שמונה עשרה פון שחרית אין דא זיבן
יד	—	—	קריאת התורה זיבן קרואים אין דא פינציג ברכות
ז	—	—	מפטיר - צוויי אין פינף ברכות פון דער הפטורה אין זיבן
ג	—	—	חצי קדיש פאר מוסף אין דא דריי
ז	—	—	שמויע פון מוסף אין דא זיבן
ז	—	—	מדיש התקבל
ה	—	—	מדיש פון יום אין דא פינף
ה	—	—	עלינו אין דא פינף

ס"ה ניינאנזיכציג

ג	—	—	מנחה: חצי קדיש נאך זכא לציון אין דא דריי
ז	—	—	די ברכות פון קריאת התורה אין דא זעקס
ג	—	—	פאר שמונה עשרה אין דא דריי
ז	—	—	שמויע אין דא זיבן

קדיש התקבל
אחר עלינו

— — — —
— — — —

ו'
ה'

סי' ל

הרי מפורש שאפי' בלי ברכת השחר יש יותר מתשעים אונים ואפי' במקומות שמתחילין הודו או מסור שיר חנוכה יש גיב בריוח הצדיק אונים אם יתפלל בציבור ע"כ ישחדל אדם להתפלל בביחוד דוקא עם הציבור כמי' ש בש"ע או"ח סי' צ' סעי' ט' וכמו שאכתוב אי"ה מזה להלן בקונטרס מיוחד בענין מצות תפילה בציבור ויהי' מובטח גיב שיענה הצ' אונים ויקיים בו צדיק באימונתו כנ"ל אם הוא עונה צדי'ק אונים, ויהי' בחיים טובים וארוכים, בזה ובבא וכנ"ל ומסילא יהי' לו בנקל לקיים הדי' קדושות וי'

קדיש התקבל אין דא נעקם

קדיש נאך עלינו אין דא פינגף

— ו'

— ה'

סי' דר"יסיג

על בן האבון מיר בפירוש אמלו אהן דיא ברכות פון דער פריא אין אויף דא פקעהר פון ניינציג אונים אמ"ם אמ"ם אין דיא ערמער וואס פסן הייבט אן הודו אדער מסור שיר חנוכה אין אויף דא ברייח דיא ניינציג אונים אויב ער וועט דאן נען מיט מנין ע"כ זאל וך יעדער מענטש משתדל זיין ער זאל אויס פירען דאן נען מיט א מגין דוקא אזוי וויא ס'שמיט גישריבן אין שולחן ערוך או"ח סי' צ' סעיף ט' אין אזוי ווי מיר וועלן שרייבן אי"ה פון דעם ווייטער אין א באזונדער קונטרס וועגען דעם ענין פון דער מצוה דאן נען בציבור אין ער זאל זיין ויכער אז ער וועט ענטפערן דיא ניינציג אונים אין עס וועט פקיים ווערען בא איהם צדי'ק באימונתו יהי' אזוי וויא ס'ווערט אויבן גיבראקט אויב ער וועט מקיים זיין צי ענטפערן דיא צדי'ק דאס איז ניינציג אונים וועט ער לעבען אגוט לעבן אין עס וועט עהם דער לענגערט ווערן זינע זאקרון אויף דער וועלט אין אנשע א פרוילעכע וועלט אויף די אייביגע וועלט אז אזוי ווי ס'ווערט גיבראקט פריער אין סימן כ"ג און עס וועט איהם ממילא זיין גרינג מקיים צו זיין דיא פיר קדושות מיט דיא צעהן קדישים מיט די מאה ברכות ממילא ווערט ער דורך זיין דאן נען בציבור זיין אצדי'ם גמור אזוי וויא עס ווערט גיבראקט אויבן אז יעדער מענטש בארף ממזים זיין דיא ראשי תיבות פון צדי'ק דבינו צי אונים די קדושות י' קדישים, ט'

קדישים וק' ברכות וממילא יהי עיי תפילתו בציבור צדיק נמור וכנ"ל. וט"ם אל יפטור אדם א"ע ח"ו מלשמוע ברכת חבירו מלענות אמן באמרו הלא הנני שומע צ' אמנים, הלילה להעלות על הדעת כן כמ"ש בזוה"ק הובא לעיל אות י"ב עה"פ שומר אמנים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמנים מאי שומר כלומר דנמיר לה האי ברכה דאמר האי דמכרך ומחכה לי לאחבא אמן כמה דאצטריך עכ"ל הזוה"ק, וכמו שכתבתי בחלק הראשון אות ס"א שאיחא בכתבי האר"י ז"ל שהאר"י ז"ל הי' שומע ברכת השחר אפי' מסמא אנשים ולא הי' מתעצל לשמוע אפי' מאה פעמים הנותן לשכ"ו בינה, הובא בספר הקדוש בית אהרן כהסדר היום באות ג', ובאות ז' כתב שם ז"ל להתאמץ לענות אמן על כל הברכות הן ברכות השחר, ושמוע, וכל הקדישים, ועל היהי רצון שאחר קריאת התורה, ועל הרחמן שבברכת הסוּן, עכ"ל הקדוש, והק' ברכות מבוארים ברמב"ם פי"ז הל' י"ד מה' הפלה ובש"ע סי' מ"ז סעיף ג' :

בְּרִכּוֹת יַעֲמַלְטָ וְעַט עַד יִזְיֵן אַ צְדִיק נְמוֹר, אֲבָעַר פּוֹן דְּעִסָּמ וְעַנְיֵן וְאַל יִזְדַּךְ אֶמְעַנְשֵׁי נִיט מוֹרְה דְּיוֹתֵר יִזְיֵן חִיז וְעַד עַדֵּר הָאֵט שׁוֹיֵן גִּיהֶעֱרַט דִּיא נִינְצִיג אַמְוִים פּוֹן צוֹ הֶעֱרִין אַבְּרָכָה פּוֹן יִזְיֵן חֶבֶר אִין יוֹד פֿאַסְעֶרִין פּוֹן עֲנְפֶטֶרִין אַמֵּן, וְיִיִל עַד הָאֵט דְּאָךְ שׁוֹיֵן הֵינְט גִּעהֶעֱרַט דִּי נִינְצִיג אַמְוִים, עַד זָאָהֵל דְּאָס נֶאֱדַר הַלִּילָה נִיט מְרַאכְטִין אַזױ וְיִיא סִישְׁטִיט גִּישְׁרִיבִין אִין זױהֵר הַקְרוּשׁ אַזױ וְיִיא סִיוֶעֱרַט אױבִּין גִּיבְרַאכְט אִין אױף אױף דָּעם פֿסִיק שׁוֹמֵר אַמְוִים אַז מֵעַן זָאל נִיט לִיגֶען שׁוֹמֵר אַמְוִים נֶאֱדַר שׁוֹמֵר אַמְוִים, אִין דָּעֵר פֿשֶׁט גָּאָס עַד הֵיט אַפּ יִיא בְּרָכָה פּוֹן יִזְיֵן חֶבֶר צוֹ עֲנְפֶטֶרִין אַמֵּן אַזױ וְיִיא עֵס דְּאָרְפֵט צוֹ יִזְיֵן, אִין אַזױ וְיִיא אױף הַאב גִּישְׁרִיבִין אִין דָּעם עֲרֶשְׁמִין טױל אױט מִיא סִישְׁטִיט גִּישְׁרִיבִין אִין כְּתָבֵי הָאֵרִי זױל אַז דָּעֵר הָאֵרִי זױל הָאֵט גִּיהֶעֱרַט דִּיא בְּרִכּוֹת וְוַאס מֵעַן זָאָנְט אִין דָּעֵר פֿרִיא אֶפִּילוֹ פּוֹן הֵינְדֶערַט מְעַנְשִׁין אִין עַד הָאֵט יוֹד נִיט גִּיפּוֹלֵט צוֹ הֶעֱרִין אֶפִּילוֹ הֵנְדֶערַט מֵאָהֵל דִּי בְּרָכָה הַנּוֹתֵן לְשִׁכְוֵי בֵּינֵה, אַזױ וְיִיא עֵס וְיִעֲרַט גִּיבְרַאכְט אִין הֵיִלִּיגֶען סִפֵּר בֵּית אַהֲרֹן אִין דָּעם סִדֵּר הַיּוֹם אױט ג' אִין אױט ז' שְׁרִיבֵט עַד דְּאָרְט אַז מֵעַן זָאָהֵל יוֹד שְׁטאַרְקִין צוֹ עֲנְפֶטֶרִין אַמֵּן אױף אַלע בְּרִכּוֹת ס״י פּוֹן אִין דָּעֵר פֿרִיא אִין פּוֹן שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אִין פּוֹן אַלע קְדִישִׁים, אִין אױף דִּיא יְהִי רְצוֹנִים וְוַאס נֶאֱדַר קְרִיאַת הַתּוֹרָה אִין אױף דִּי תְּרַחֲקִים וְוַאס צִים סוֹף בְּעַנְשִׁין עַבְלֵי הַמְרוּשׁ :

כט) עורך כתב בספר הגן ליום כיח וזיל באתי להזהיר ולהזכיר שנדול השכר של עניית אמן יותר מהמברך שכזה יוסיף כח וגבורה למעלה ואין לך גדול לפני הקב"ה בעניית אמן, כסבואר במדריש תבא, ובזוה"ק פ' וילך כתב וזיל שכמה טובות משתכחין בכל העולמות ע"י שהוא המשיפע הרבה אורות ושפע ע"י עניית האמן וגורמים ע"יז למלטם מכל צרה בעלמא דין ובעלמא דאתי וקול הכרוז יוצא בכל העולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים וצריך להזהיר להמון עם שלא יאמרו תהלים או מעמדות או שאר תחנונים בעת חזרת השי"ן הפלת י"ח כי בודאי איז לכוון כראוי ועונין אמן

כט) גאון שפייט גישריבין אין ספר הגן ליום כיח: איך בין גוקמען מזהיר ויין און דער מאנען אז דער שוכר פון דעם וואס ענפערט אמן איז נאך גרעסער פון דעם וואס מאכט די ברכה ווייל מיט דעם מערטער גר בח און שטארקייט אין היפעל גיטעס צו טוען נארום עס איז ניש דא מיין גרעסערער תענוג פארין רבונג של עולם ויז דער וואס ענפערט אמן, ויזא סינערט גיבראכט אין מדרש אנהייב פרשה תבוא, אין אין זוה"ק פרשה נלקה שרייבט ער אזוי. אז ויזא פילע טובות ווערין גיפינען אין אלע וועלטין דורך דעם וואס ער איז משיפע אסאך ליכטיגקייט אין שפע ברכה דורך גיין ענפערין אמן דורך דעם ווערין זיי אפ גיהט פון פיל צרות און דער וועלט און יענער וועלט, און אבת קול גיט ארום אין אלע עולמות און שרייט אויס דעם פסוק פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים דער פשט פון דעם איז, עפענט אויף די טוערין, עס ואל אריין קומען דער צדיק וואס היט אפ די אמן'ס אין מען דארף אן זאגן דעם המין עס אז ויזא זאלין גיט זאגן קיין תהלים אדער מעמדות אדער אנדערע גיפעטין ווען דער חזן זאגט די שמינה עשרה ווייל מען קען גיט נישט הערין צו דער ברכה וואס דער חזן זאגט, ענפערט מען אאמן יתוקה דאס איז אז ער ווייסט נאר נישט וואס אברכה דער חזן זאגט נאר ער הערט אז יענער זאגט אמן זאגט ער אויך אמן אדער ער ענפערט נישט באלד אמן אזוי ווי יענער ענדיגט די ברכה דאס הייסט א אמן יתוקה דאס איז אסכנה אדער אאמן קטיפה דס איז ער זאגט אמן און די נין אדער אאמן קטיפה דאס איז ער נאר נישט האפן זאגן אמן פריער ויזא יענער לאזט אויס דיא גאנצע ברכה דאס איז אויך אסכנה נאך אפשט איז ער נאר נישט האפן דעם אמן נאר ער ואל אביסעל מארדך ויין אין דעם

יתוסה, ואמן קטופה, ואמן חטופה, ואין זה מברך אלא מנאץ:
 (ל) עוד כתב שם באות כיט בשם הרמב"ם ז"ל אף שישנה בביהכ"נ
 למצוה יחשב אבל המדבר שיחה בטילה עכירה מכנה מצוה ואסור
 לדבר שיחה בטילה אף שלא בשעת התפלה ומכ"ש בשעת התפלה, ע"כ מן
 הראוי שכל קהילה וקהילה מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם ודחו סניע
 יעמדו אנשים ע"ז אשר ישניחו בעיניהם על המדברים ויביישו אותם ברבים
 ובזה נראה כבוד ה' בארץ וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, ויתנו
 במתנ ורסן לבלום את פיהם בביהכ"נ מלדבר דיבור של חול ושיחה בטילה,
 ומי שיש בידו מקל ורצועה יחוש על כבוד קונו ולא ישא פני איש ולא
 יתדר פני גדול עד כי יחדל חדול והמזהיר והנזהר יוכו לראות בנועם ה'
 ולבקר בהיכלו אכ"ר עכ"ל:

אמן, אזי ווי די הייליגע נַמְרָא זאָנט אין מסכת ברכות דף מ"ז ע"ב אז מען
 דער לענגערט עהם די יארין אז ער איז אַ ביסל מאַרדף אין אמן:
 (ל) נאך שרייבט עהר דאָרטין אין דעם אות כיט פאר דעם רמב"ם ז"ל
 קאָמפּשע ויצין אין שוהל אין דאָך אַ מצוה אָבער צו רעדען דָּבָרִים
 בַּטְלִים דאָס פאַרלעשט דיא מצוה פון ויצין אין שוהל, און מען טאָהר ניט
 רעדען קיין דָּבָרִים בַּטְלִים אַפִּילוּ ניט בשעת מען דאָנענט מִכַּל שֶׁפֶן ווען מען
 דאָנענט דער אָבער דָּס איז גלויב או גערערע קהילה וקהילה אויף דעם אָרט
 וואָס די רייד פון הש"ת איז אַן זינממען דאָרטין זאַלן שטיין מענטשין אויף
 דעם אָכטונג צו געבן מיט ווערע אויגן אויף די וואָס רעדן, און זאַלן זיין
 פאַר שַׁעֲמֵען בְּרַבִּים, און הורד דעם וועלן מיר געהן דעם פֶּבּוּד פון דעם
 מלך מלכי המלכים המביה, און אַלע זאַלן געהן און גערין אז זיין זאַלן
 זיין דעם דאָנויגען געהר ניט רעדן אין שוהל און זיין זאַלן אַרויף
 טאָהן אַצוים אויף ווערע מיילער אז זיין זאַלן ניט רעדן אין שוהל מיין
 דָּבָרִים בַּטְלִים, און ווער ס'דאָט פא ויך אַביסל פח זאָהל ער אָכטונג געבן
 אויף דעם פאַר דעם כבוד פון דעם הייליגן בורא ית"ש אין ער זאל נישט
 מוואָן וואָס גענער איז אַ גרויסער מענטש אַ זאַכטער, ביו גענער וועט אויף
 גערין צו רעדן, און דער וואָס פאַמיהט ויך אין דעם, און דער וואָס
 פאַלגט עהם וועלן זוכה זיין צו אַנאָלָה זליגה בַּמְדַּבֵּר בְּמִינוֹת אָמֵן:

לא) הנהגה מבטל המחבר ועיב כוונתו על המכרך שיכרך בקול רם כדי שישמעו העוסדים אצלו ויענו אמן על ברכתו. כמיש לעיל סי' כ"ז כשם ספר הנז' שהוא ממחברים הקדמונים שהטניא סי' ר"ס והמטה משה מביא:

לב) וכן איתא בסי' חסידים סי' רנ"ד הבאתיו בחלק ראשון סי' כ"ז שהאומר ברכות בלחש הוא חוטא ונוזל את המקום האמן כמה שלא יהי' מי שיענה אמן על ברכתו אם לא מרים קולו בברכה עכ"ל:

לג) ומלבד טעם מניעת אמן אם יכרך בלחש כתב בסי' חסידים עוד טעם מה דצריך לכרך בקול בסי' תת"ך וז"ל כתיב ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו כשיכרך להקב"ה צריך לברכו בקול רם כי בקול רם כל הקרביים מתנועעים ונמשכים אחר הקול עכ"ל:

לד) וב"כ השל"ה הקדוש הובא דבריו בבאה"ט סי' מ"ג דכל אדם ורגל עצמו לומר כל הברכות בקול רם כי הקול מעורר הכוונה עכ"ל. ע"כ ההנהגה מבטל המחבר:

לא) ההנהגה פון בעל המחבר ע"כ ל'ט א' חייב אויף יעדערין וואס מאכט א ברקה און ער זאל מאכין הויף די ברכה פרי אז די וואס שטיינען לעבין עהם זאלין הערין און ענפערין אמן אזוי וויא ס'שטייט פריער אין סימן כ"ז אין דעם נאמען פון ספר הג' וואס דער ספר הנז' איז פון דיא קדמונים וואס דער מנן אברהם אין סי' ר"ס און דער ספר מטה משה ברענגט עהם: לב) און דאס זעלבע גיפניט זיך אין ספר חסידים סי' רנ"ד וואס איך האב שוין דאס גישריבין אין דעם ערשטן טייל סי' כ"ז אז דער וואס זאגט א ברקה שטיילער הייט הייסט ער אוינדנער און אנקלן וואס ער זאנעלט דעם אמן פון השי' טייל ער איז גורם נישט צו ענפערין אמן אויף זיין ברקה: לג) און חוץ דעם טעם וואס מען ענפערט נישט קיין אמן שרייבט דער ספר חסידים אין סימן תת"ך זאגט א טעם טייל ס'שטייט אין פסוק ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו אז ער לויבט השי' דארפן די ינדערעם אויף עהם לויבן דריבער דארף מען מאכין א ברקה הויף אז אללע זיינע ינדערעם זאלין אויך מיט לויבן דעם אייבערשטין:

לד) און אזוי שרייבט דער באה"ט אין דעם נאמען פון של"ה הקדוש אין סי' תרמ"ז אז יעדערער מענטש זאל זיך גיזויגען צו זאגן א ברקה הויף וטייל דער מול דער וועקט די כוונה ער זאל וויסען וואס ער קעמט. ע"כ הנהגה מבטל המחבר:

לה) ובספר תוספות מעשה רב אות ח' כתב וז"ל במעשה רב אות ל"ה כתב שמותר לענות כל אמן אפ"י לאחר יוצר אור חוץ לאחר שפתח שירה חדשה, וכאן במעשה רב כ"י כתוב אף לאחר שפתח שירה חדשה עכ"ל:

לו) אגב אביא משיב שם בס"י מ' וז"ל במעשה רב אות ל"ו צואת האף והאוזן לא מקרי צואה ומעמו של רמ"א שכתב בס"י צ"ב סעי' ז' שבגמרא פ' המקבל קראן צואה וליתא דודאי אינה בכלל צואת אלא דלשון פסולת הוא כמו צואת תרנגולים עכ"ל. וכדאי הוא הנרי"א ז"ל לסמוך עליו בשעת הדחק כגון הנוגע בצואת האף באמצע תפלת ואין לו מים שינקת ידיו היטב ויתפלל כדעת הנרי"א ז"ל:

לז) עוד יש להעיר משיב הנרי"א ז"ל בספר משנת הנרי"א שער התנועות אות ג' וז"ל היוד אינה נסמרת כ"א אחר צירי וחיריקי אבל אחר

לה) אין דעם ספר תוספות מעשה רב אות ח' שרייבט ע"ר אזוי: אז אין מעשה רב אות ל"ה שמיית גישריבין אז מען מען ענפערין אלע אמנים אפילו נאך יוצר אור אויסער ווען ע"ר האט שוין אָנגעהויבן שירה חדשה אין דא אין מעשה רב כ"י ויערט גיבראָקט אז אפילו ווען ע"ר האט שוין אָנגעהויבן שירה חדשה מען ע"ר אויף ענפערין אמן:

לו) דער וויל אויך פריינגין וואס שישטייט דאָרטין גישריבין אין סימן מ' ויער אנויטגע וואך אין נאמען פון דעם גאון ז"ל און דאס איז דער לשון פון מעשה רב אות ל"ו: דאס אומריינקייט פון גאו אין אויער הייסט גיט קיין צואה אין דעם טעם פון רמ"א אז ס'איז יא צואה בס"י צ"ב סעי' ז' וויל דא גמרא פרק המקבל רופט ע"ר דאס אן צואה זאגט ע"ר אז ס'איז נישט אזוי און ס'איז גיט בכלל צואה נאך דאס איז אלשון פסולת אזוי ווי דא אומריינקייט פון די הינער וואס דאס רופט ויך צואת התרנגולים אין דאס האט נישט קיין דין פון צואה און ס'איז פדאי ויך סומך צו ניין אופן הנרי"א בשעת תדחק דהיינו ווען ע"ר רירט אן אין דא אומריינקייט פון גאו אבער אין דעם אומריינקייט פון אויער אין מיטן דאוונען אין ע"ר האט גיט גיין וואסער צו גאשין די הענד נאך ע"ר גיט אפ ווישין ויין האנט אין ע"ר זאל דאוונען אזוי ווי דער הייליגער גאון ז"ל פסקית:

לז) נאך וויל אויך דא מעררר ניין וואס דער גאון ז"ל האט גישריבין אין דעם ספר משנת הנרי"א און שער התנועות אות ג' אז דער אות י"ד

פתח וקמץ צריכים להדגיש את היות שתי' נרנשת במבטא עיב' וזחרו להדגיש את היות שבסוף השם הקדוש שתי' היות נרנשת במבטא. וכיכ הפרמיג סי' ה' באשל אברהם סקיא וזיל והיות [של השם] נח נראה הוא וצריך להדגישה עכ"ל הפרמיג. עיב מהנכון לקיים את דברי הנוכחי הנל לקרות השם מלרע להדגיש הנון וממילא יהי' בנקל לקיים את דברי הגריא והפמיג זיל להדגיש גם היות כמובן:

לח) **אנב** אזכיר שנית להודיע משיב תנודע ביהודה חלק אויח סי' ב' שהשם הקדוש אדני צריכים לקרותו מלרע דוקא ולא מלעיל וכתב שם דזיל קרי בי רב הוא שהשם צריכים לקרותו דוקא מלרע דהיינו שצריכים להדגיש הנון של השם לא הדלית שהוא מלעיל וכתב שם שמי שקורא את השם מלעיל הוא בעצמו מלרע כמיש בחיא סי' צ"ג:

לט) **ואף** כי שבתחלתן יקשה עליו לקרות השם מלרע אם הוא מורגל לקרותו מלעיל, אמנם אם ירגיל עצמו איזה פעמים לקרותו מלרע להדגיש הנון של השם כדברי הנוכחי הנל ולהדגיש היות של השם כדברי

אין ניט קענטני אין אוקרייך נאר נאך א צירי אין א חיריק אָפּער נאך א פּתח אין א קמץ באַרף מען שאַרף ארום קעדין די יוד אין מַזאַל מַרְגִישׁ ויין דעם יוד ווען מ'רעד ווא אים עיב נאל מען יווארניט ויין שאַרף אויס קעדין דעם יוד וואס נאך דעם נון פון שם תְּקוּוּשׁוֹ. אין אוי שרייבט אויף דער פרי מגדים סי' ה' אין אשל אברהם סקיא אז דער יוד פון שם נאל מען שאַרף ארום קעדין עכ"ל הפרמיג:

לה) **יעצט** וייל אדך מעורר ויין אין מאבין ויסין וואס דער נודע ביהודה האט נישריבין אין חלק אויח סי' ב' אז דער שם הקדוש אדני באַרף מלייגען אַראַפּ בּוֹקאַ דער פּשט אין או מען נאל ארום דרוקין דעם נון אין ניט דעם דלית וואס דאס אין מלעיל דאס מיינט מען פון אויבין. אין ער פירט אויס אז דער וואס דרוקט אויס דעם דלית פון שם פון אויבין אז נישט די נון ווי מיר האבן פריער נישריבין אין ער אליין פון הקטין וד ל:

לט) **און** אפילו דער וואס אין שוין איינשוואַרט צו לייגען דעם שם פון אויבין אין אוקרייזין באם דלית' אָפּער אויב ער וועט זיך איינער וויינען עטלדיגע מאהל לייגען דעם שם מלרע דהיינו ארום דרוקין דעם נון פון שם אוי ווי דער נוכחי שרייבט וועט עקם ממילא קרייג ויין ארום קעדין דעם יוד אוי ווי דער הגריא מיט דעם פרמיג שרייבין אויבין, וועט ער

הגריא והפרמיג הניל זיל יראה בעצמו כי לא דבר קשה הוא וירגיש קדושה גדולה בזה בעוה"י. עוד אזכיר שנית לזוהר מאד שלא לפרות השם בשוא תחת הדליית כי לא מן השם הוא זה ואין שם כלל רק דוקא בחולם על הדלית כמו שכתבנו בספרי וא"א בחלק א' סי' צ"ב בשם ספר הגן זיל ליום כיג עוד כתב שם הפרמיג בשם האר שיוכין בשילוב הוי' ואדני, ביום תחילה הוי' דכורא, ובלילה תחלה אדני נוקבא, עכ"ל הפמיג:

ט) עוד כתב שם בספר הגן הניל זיל ועתה אכתוב כוונת הקוף של צדיק המרמז על ק' ברכות שאיתא מנחות מיג ע"א אל תקרא מה אלא טאה שתייב אדם לברך בכל יום ק' ברכות, וכשמברך על איזה פרו או שאר ברכה מחויב לברך בקול רם כדי שחבירו יענה אמן כניל, ואם יעשה כך אזי אם חיו נגזר עליו קללה אוי מהפך הקללה לברכה, שאיתא בכתבי הארז"ל עה"פ ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, והקשה הא אין

זע"ה אין זיך אליין אז דאם איז ניט מיין שווערע נאך אין ער וועט שפירען א גרויסע קדושה אין דעם בעוה"י. נאך בארף מען גזוהר זיין מען זאל נישט ליינען דעם שם מיט א שווא אונטער דעם דלית ד נאר מיט א חולם אויף די דלית וזייל מיט א שווא אונטער דיא דלית איז נאר קיין שם נישט אזוי ווי מיר דאבין שוין גישריבין בחלק א' סי' צ"ב בשם ספר הגן זיל:

ט) נאך שטייט גישריבין אין דעם הייליגען ספר הגן, און אזוי ברענגט ער דארטין, ערשט וועל איך שרייבין די פונגה פון דעם אות קי"ף פון דעם ווארט צדיק וואס דאס בא ווייזט אויף די הונדערט ברכות וואס ווערט גיבראכט אין דער נמרא מנחות מיג ע"א אויף דעם פסוק מה היא שואל ממך ואלסט ניט ליינען מה נאר מ'איה, דאס מיינט מען די הונדערט ברכות וואס א מענש בארף מאבין, יעדען טאג, און ווען ער מאכט א ברכה אויף א פרי אדער אנדערע ברכה בארף ער מאבין דיא ברכה אין דער הויך פרי אז זיין חבר וואס הערט זאל ענטפערן אמן, ווי ס'ווערט אויבין גיבראכט, אז אויב ער וועט אזוי שוין וועט דיא קללות וואס איז נגזר גינארין אויף איהם איבער גקערט ווערין צו ברכות, ווי מיר גיפינען אין דיא כתבים פון דעם האר"י. זיל אויף דעם פסוק ויבסוף ה' אלהיך לך את הקללה לברכה דער פשט פון דעם איז אז השי"ת וועט איבער קערין דיא קללה צו א ברכה, ווען אז דיא וועסט מאבין אלע טאג הונדערט ברכות וועט דער ווארט קללה

קללה למעלה ופירש כך שאם תהפך תיבת קללה בחיפוך אמתון יהי' אותיות הלל קי' ריל שיבורך קי' ברכות או יהי' הקללה גיכ ברכה, וזה פי הפי' ויהפוך הי' אלהיך את הקללה לברכה היינו אם חברך בכל יום הלל קי' ויהי' מהופך תיבת קללה להלל קי' ויהי' ברכה בכל מעשי ידיו, וזהו כוונת הפסוק בתהלים קיט ויאהב קללה ותבואהו ריל שהרשע אוהב את הקללה, ואיך מי פתי שיאהב קללה ומתרחץ הפסוק ולא הפץ בברכה היינו שאינו מברך בכל יום המאה ברכות ובניל. עכיל ספר הגן הניל ליום יא :

ועתה הנני נהיץ להודיע איזה הערות על ספרי ואמרו אמן חלק הראשון. (מא) הערה א) **מזה** שכתבתי בחלק הראשון של ספרי ואמרו אמן סי' ציד בענין קריאת שם הקדוש אדני שיש לפנינו אות כמו ליי, כיו, מיי, כתבתי שם להדגיש האי' לומר לאדני להיציא במבטא את האלף מן תיבת ליי הנני מוכרח להודיע אשר כן מצאתי בספר לקוטי שושנים סעי' כ"ט בשם ספר ארץ חמדה אבל בהספר חוספת חיים שלי על תהלים קפ"ט ס"ח פסוק מ"ז הוא דוחה זאת יען שבמסורה רבתי בדרכי הניקוד והננינות ד"ה

איבער נקבערט ווערין צו הלל קי' ווארין קללה וענין די אותיות ציריק הלל מי' אין הלל איז טייטש לויבען מיט קי' דאס איז הונדערט ברכות וועסט דיא גיבענטש ווערין אין אלעס וואס די וועסט טוהן, דאס ועלבע איז די כוונה פון דעם פסוק אין תהלים קיט ויאהב קללה ותבואהו דער פשט איז אז דער דשע האט ליב די קללה איז דאך א פראגע וועלכער נער האט דאס ליב א קללה ענפערט דער פסוק ולא הפץ בכרקה או ער וייל גיט קיון בקרקה. דאס מיינט מען וייל ער וייל גיט מאכין די הונדערט ברכות אלע טאג וויא קי'וערט אויבין גיבראקט. עכיל ספר הגן הניל ליום יא :

יעצט איז נייטיג צו טאכן וויסן איינע הערות אויף טיין ספר ואמרו אמן חלק ראשון. (מא) א) **וואס** איך האב גישריבן אין דעם ערשטן חלק פון מיין ספר ואמרו אמן סי' ציד ווענין דעם ענין פון הייליגען נאמען

אדני וואס פאר דעם שם איז דא דער אות לי' למשל לי' אדער ביי' מי' האבין מיר אויף גימערקט אז מען זאל ארויס רעדן אין זאגן לאדני אין מען זאהל ארויס רעדן דעם אליף פון ווארט לי' מוז איך זאגען אז דאס איז נאר אזוי וויא מיר האבן בקבלה אין דיא מסורה אז וויא ס'מוקמט איינע פון דיא אותיות מ', ש', ה', פארין שם דעמאלט זאל ער ארויס זאגן דעם אליף אזוי וויא קיי' מיי' היי' וייל דער שם ליגט אין דעם אויס רעד

כל לשון אלקות לא כתב כן וז"ל שם באמצע, ובכא אחד מאותיות מ', ש, ה, לפני השם אז לא יסור האלף ממנו כמו במאלקים האלקים ש"י, אז נרש במבטא האלף אבל אם אחת מאותיות וכל"ב משמשות לפני השם אין אלף ראשונה משמשת מאומה שמבליעו תחת שפתיו ולא מפיך אלף במבטא כמו וי, כ"י, ל"י, כ"י, וכ"כ במנחת שי על תהלים קפ"ט קל"ה וז"ל לאדוני לאלקים מפקין א': ואינה צריכה להיות מורגשת במבטא כלל כמ"ש במסורה גדולה תהלים קל"ז, ועמוס ד':

(מכ) הערה ב) מ"ה שכתבתי בכ"א כס"י פ"ה בשם הלבוש ס"פ קצ"ח והפ"ג שם במש"ז סק"א דשלשה או עשרה שאכלו כאחד לא תקנו

להם לומר אמן אחר המברך שהוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו או בעשרה שהמברך חוזר ואומר ברוך אלקינו שאכלנו משלו וכן בענין אם יש לומר ברוך הוא וברוך שמו יש הרבה דעות לכאן ולכאן. אמנם אחר הדפסתי בחלק הראשון הנ"ל מזה מצאתי בסידור יעב"ץ במקום ברח"מ שהוא מכריע בזה

פון דעם אליף אָבער אויב איינע פון דיא אותיות כול"ב זענען גישרויבן פארן שם דעמאלט זוערט נאר ניט בייניצט דער אליף ווייל ער שלעגנט אין דעם אליף אונטער דיא ליפין און ער רעט עס ניט ארויס אזוי וויא נ"י כ"י ל"י כ"י און אזוי שטייט גישרויבן אין מנחת שי אויף תהלים לאדני לאלקים רעט מען ניט ארויס דעם אליף און עס דארף זיך ניט שפירען זען מען רעט ארויס דעם אליף אזוי ווי מ"ד האבין בקבלה בהמסורה (תהלים קל"ז עמוס ד') :

(מכ) ב) וואס איך האב דארטין גישרויבן אין סימן פ"ה בשם הלבוש פאר דעם לבוש מיט דעם פרי מגדים אז דרייא אָדער אָעהן זאמ

האבין געגעסן צו נאמען האט מען ניט מתקן געזען פאר וי"א זאלן ענפערין אמן נאך דעם וואס דער מברך ענפערט צום סוף ברוך שאכלנו משלו אָדער מיט אַ מען ברוך אלקינו שאכלנו משלו נאָדער האב איך גיפיען וויא הרב הגאון ר' יעקב עמדין שרייבט אין דעם דין אַפְשָׁרָה אז זען וי"א עסין נאר אַ מוזמן זאל מען גישט ענפערין קיין אמן נאך דעם מברך זען ער לאַזט אויס ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו אָבער זען מען בענטשט מיט מנין זאל מען זיא ענפערין אמן נאך דעם מברך איך זענען דעם ענין צו מען זאל זאגן ברוך הוא וברוך שמו איז דא פיל דעות אין שלחן ערוך, מאכט הרב הגאון ר' יעקב עמדין אין דעם אויף אַפְשָׁרָה אזוי אז בייא איין מוזמן זאל מען גישט זאגן ברוך הוא וברוך שמו נאר אז זען מען בענטשט מיט

וכתב שם וזיל בענין עניית אמן אחר המזמן נחלקו המחברים וכו' ונקמינו מילתא מציעתא [כלומר הכרעה] לענות אמן אחר המזמן בשם, וכן עינה ברוך הוא וברוך שמו אחר המזמן בשם עכ"ל, וכן ראוי לנהוג לאמר אמן אחר המזמן בשם שחזור ואמר ברוך אלקינו שאכלנו משלו, וגם יאמר ברוך הוא וברוך שמו קודם שיתחיל ברהמ"ז בזמן שזימנו בשם יען כי היעביץ סכריע כן והלכה כמכריע וק"ל:

(מג) הערה ג) משיב בחלק ראשון סי' ק"ד שרוב הפוסקים פסקו לענות אמן אחר ברכת לעסוק בדברי תורה שהוא ברכה בפני עצמה מצאתי כעת שגם בהמצות השקל כסי' מ"ז סק"ח כתב אשר גם הב"י ס"ל דעיקר היא כמיד אשר והערב נא היא ברכה בפ"ע, וכן מצאתי בס' עבודת הקודש בסדר קשר אגודל סי' כ"ח וז"ל ברכת אשר קדשנו על דברי תורה והערב נא שתי ברכות הן ועכ"ז יאמר והערב נא הארי ז"ל עכ"ל הרי שהעיקר כשיש שם שיש לענות אמן אחר לעסוק בדברי תורה, כי אין ספקן של הפרמ"ג והדר"ח מוציא מידי ודאי של רוב הפוסקים שודאי שתי ברכות הן וק"ל:

אמנן ואל מען יא אמנן ברוך הוא וברוך שמו, און אזוי וויא מיר האבין אדון הלכה ממכרע או די הלכה בלייבט ויידר פוסק וואס מאכט אפשעה ע"ב בלייבט דער דין וויא הרב הגאון ר' יעקב עמדין ז"ל אן ביא אמומן ואל מען גיט ענפערין, קיין אמן נאך דעם מברך אין גיט אמנן ברוך הוא וברוך שמו, אבער ווען ס'גענשט אמנן ואל מען יא אמנן אמן נאך דעם מברך, און אמנן אויך דעמאלט ברוך הוא וברוך שמו:

(מג) ג) דאס וואס איך האב גישריבן אין דעם ערשטן חלק סי' ק"ד או רוב הפוסקים הייסן ענפערין אמן נאך די ברכה פון לעסוק ברכי תורה, האב איך גיפינען אז דער מחצית השקל סי' מ"ז סעיף קמן ח' שרייבט אז דער בית יוסף האלט אויך אזוי אז מ'דארף ענפערין אמן נאך דיא ברכה לעסוק ברכי תורה יעצט האב איך גיפינען אין ספר עבודת הקודש אין סדר קשר אגודל סי' כ"ח אז דיא ברכה לעסוק ברכי תורה מיט ו'הערב נא אז צוויי ברכות ע"ב בלייבט דיא הלכה וויא רוב פוסקים מ'זאל ענפערין אמן נאך דיא ברכה לעסוק ברכי תורה ווייל יחיד וברבים הלכה ברכים און אזוי ווי ס'מערסט פוסקים פסקנן אז מ'זאל יא נאך אמנן אמן נאך לעסוק ברכי תורה בלייבט אזוי דיא הלכה וק"ל:

סד) ועתה באתי לברר בעזחיי חדון אם השיץ רשאי לענות אמן אחר ברכת כהנים וזה החלי בעזחיי. הנה דין זה מבואר בשיע או"ח סי' קכ"ח סעי' י"ט וז"ל אין השיץ רשאי לענות אמן אחר ברכה של כהנים ומקורו במשנה דפרק אין עומדין משנה ד' וז"ל המשנה העוכר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני המירוץ וכו' ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי עכ"ל המשנה וכתב במרוז שם סעיף י"ד דבעניית אמן של הפסוקים בברכת כהנים לא מהני הבטחה וכן פסק בשלחן שלמה סעי' י' וכן פסק בסידור יעביץ במוסף של יו"ט אבל המניא שם ס"ק כ"ט פסק דאם מוכטח שלא יתכלבל רשאי ומכשיב האידינא שמתפללין בתוך הספר, וכיב כתפארת ישראל על המשניות שם אות כ"ב די"א דאמן רשאי לענות במוכטח וכת"ש דכן נראה לו מצד כשיב, וכ"פ כאל"י רבה שם סוף אות ל"ח דעניית אמן אחר הפסוקים ל"ה הפסק, וכ"פ האי"ז על הלבוש אות י"ז וז"ל דלדין דסתפללין בתוך הסידור יש להתיר

סד) וְעַנְיָן דַּעַם דִּין אוֹיֵב דְּעַר שִׂיץ מְעַג עֲנִפְעֵרִין אָמֵן נֶאֱד בְּרַבַּת כְּהָנִים. דָּאם אִיז מְבֹאֵר אִין שִׁיע אוֹיֵח סִי קְבִיח סַעִיָּה יִט אִין אִזוּי

שְׂרִיִיבְטָ עַר דְּאִרְמִין אִז דְּעַר תָּוֵן מְעַג עֲנִפְעֵרִין אָמֵן נֶאֱד דִּיא בְּרַבָּה פֿון דִּיא כְּהָנִים אִין דַּעַם מְקוֹר פֿון דַּעַם נְעַמְטָ עַר פֿון דְּעַר מְשֻׁנָּה פֿון פֿרַק אִין עוֹמְדִין מִשְׁנֵה ד' אִין דָּאם אִז דְּעַר לְשׁוֹן פֿון דְּעַר מִשְׁנֵה דְּעַר וְאָם שְׂמִיטָ פֿאַרְיִן עֲמִד וְאֵל גִּיט עֲנִפְעֵרִין אָמֵן נֶאֱד דִּיא כְּהָנִים בְּרַבָּה וְוִייל מְאָמְעַר וְעַט עַר צוֹמִישְׂט וְעַרְיִן. נֶאֱד אוֹיֵב עַר פִּילְטָ בַּא וִיף אִז עַר וְעַט וִיף גִּיט פֿאַרְלִירִין מְעַג עַר עֲנִפְעֵרִין אָמֵן אִין דְּאוֹיִנִין וְוִימְעַר עֲכִיל מִשְׁנֵה. אִין דְּעַר מִזִּין סַעִיָּה יִד בְּרַעֲנֵגְטָ אִז מְעַז וְאֵל עֲנִפְעֵרִין אָמֵן נֶאֱד דִּיא פֿסוּקִים פֿון בְּרַבַּת כְּהָנִים הַעֲלָמָט גִּיט קִיין הַבְּמַחֲהָ אִזוּ וְעַרְטָ גִּבְרַאכְטָ אִין שְׁלַחן שְׁלֵמָה סַעִיָּה יִז אִין אִזוּ וְעַרְטָ נִפְאֶסְקַעטָ אִין סִידוֹר יַעֲבִיץ אִין מוֹסָף פֿון יוֹם טוֹב אָבְעַר דְּעַר מִן אַבְרָהָם אִין סִיָּק כִּיט פֿאַסְקַעטָ אִז עַר אִז וִיבְעַר אִז עַר וְעַט גִּיט צוֹמִישְׂט וְעַרְיִן מְעַג עַר עֲנִפְעֵרִין אָמֵן וּמְבַל שְׁבֵן אִז מְעַז דְּאוֹיִנִד אִין אִסִּידוֹר. אִזוּ וְעַרְטָ גִּבְרַאכְטָ אִין דַּעַם פִּירוּשׁ תְּפֹאֲרַת יִשְׂרָאֵל אוֹיֵח מִשְׁנֵוֹת אוֹת כִּיב. אִז עַר פֿאַסְקַעטָ דְּאִרְטָ אִז עַר מְעַג עֲנִפְעֵרִין אָמֵן וְוִיא עַר אִז וִיבְעַר אִז עַר וְעַט גִּיטְטָ וְעַרְיִן צוֹ מִישְׂטָ. אִין אִזוּ וְעַרְטָ גִּבְרַאכְטָ אִין סִפֵּר אֲלִי רַבָּא סוֹף אוֹת לִיח אִז אָמֵן נֶאֱד דִּי פֿסוּקִים הִיִּסְטָ גִּיט קִיין הַפֿסָס אִין אִזוּי פֿסְקִיתָ דְּעַר אֲלִי וּמֵא אִין לְבוּשׁ אוֹת יִז וְוִיל: וְוִייל מִיר

וכיפ בש"ע הרב הגר"ש שם סעי' ל' שכת"ש דהעיקר כסברא ראשונה דעונין, במוכטח וכש"כ עכשיו שמתפללין בתוך הספר עכ"ל. וכיפ הרהיג מליסא דאם מתפלל בתוך הסידור והוא מוכטח שלא תחבלכל דעתו רשאי לענות, בדיני נשיאה כפים ביו"ט אות ט"ז. וכיפ בחיי"א כלל ל"ב ס"י כ"ד דהאידינא שמתפללין בתוך הסידור לא תיישינן שמתבלבל דעתו וסותר לענות אמן אחר הפסוקים של ב"כ, וכיפ בערוך השלחן שם סעי' ל"א דלדין שמתפללין בתוך הסידור דיש להתיר לענות אמן של הפסוקים דב"כ וכיפ כמשנה ברורה שם אות ע"א דאם מתפלל בתוך הסידור ומוכטח לו שלא יתבלבל רשאי לענות אמן, דאמן זה אינו חשוב הפסק והוא צורך תפלה, ולדינא נראה כיון דכל הני גדולי רבוותא ס"ל דסותר להשי"ץ לענות אמן אחר הפסוקים יש לסמוך עליהו וכפרט דרבים הם כנגד הטו"ז והסידור יעביץ הנ"ל וכמו שכתבתי בחלק הראשון אות ס"ה בשם הב"י ביו"ד ס"י שצ"ט שכתב שם וז"ל ולענין הלכה נקטינן כוותי' דרבים וננהו כנגד הרמב"ם וסייעתו וכמו כן כאן רבו הסתורין על האוסרין כנ"ל והוי כיוחיד כנגד רבים והלכה כרבים ובדואי סותר להשי"ץ לענות אמן על הפסוקים של ברכת כהנים, וכ"כ ה"ח בברכות סעי' נ"ב בשם המדרש רבה ריש פ' תבא דלמדוני רבותינו שעונה השי"ץ אמן כאם הכטחתו ומה שחזר ה"ח"ט ס"ה שהוא כתב בה"ח בשם

ד'אוונען פונים סידור קאן מען פתיר זיין נאך זאגן אמן אין אזוי פסקית דער הגר"ז סעיף ל' עהר שרייבט דארט אז דער עיקר אין אז אויב עהר אין מוכטח אין עהר דאוונען אין א סידור, אין אזוי אויך פסקית הרב מליסא, אין אזוי אויך דער חיי אדם אין כלל ל"ב ס"י כ"ד אז היינט אז מ'דאוונען פונים סידור אין ניטא קיין מורא פאר ב'בבול מען מען ענפערין אמן נאך ברכת כהנים. אין אזוי אויך אין ערוך השלחן ס"י ל"א, אין אזוי אויך פסקית דער משנה ברורה אות ע"א אז אויב עהר ד'אוונען פונים סידור אין אין ז'קער אז עהר ונעט ניט צומישט ונערין מען עהר ענפערין אמן וזייל דאס היינט קיין ד'פסק ניט, אין דין אריין זעהט אויס וזייל אגלע גדולים האלמין אז דער שי"ץ מען ענפערין אמן קאן מען זיך אויך נ"י סוף זיין אין ענפערין אמן וזייל זיי זענין ארבים אגיינין ד"י זאם זיי הייסין ניט ע"כ מען דר שי"ץ ענפערין אמן אויך ד"י פסוקים פון ברכת כהנים, אין אזוי שרייבט דער לחם המדות אין ברכות סעיף נ"ב פאר'ן מדרש רבה אנהויב פ' תבא למדוני רבותינו אז דער שי"ץ ענפערט אמן אויב עהר וזייסט אז עהר ונעט

המדרש, מטעם שאין למדין הלכה ממדרש כבר השיג עליו שם כהנהות רעיא אות ליו וזיל הפריח בס' מים חיים השיג ע"ז וכי'ש דינא דלא אתפריש בש"ס מצינו כמה פעמים דלמדין מסדרשות, וכי'כ שם בחוס' אנשי שם על המשניות וכת'ש ע"י ברל'צ ועיינתי בראשון לציון וכת'ש דאין כלל זה נמסר אלא היכא דבש"ס דילן נמצא החיפוך, וכן בענין דהכא דמפסיק השיג לחקריות יברכך וכן כל מלה ומלה לכהנים אין לנו רא"י ע"ז אלא מן המדרש שהביאו התוס' ברכות ל"ד ע"ב ד"ה לא יענה דיש במדרש אמור להם מלמד שהשיג אימר להם על כל דיבור ודיבור עכ"ל וכי'כ בס' ערוך השלחן הג"ל וז"ל וי"א דקיי"ל כהמדרש ריש תבא הג"ל דאם טובטח יכול לענות לכל אמנים של ברכת כהנים כהמנ"א סק"ב"ט, וכהפריח שכתב דאין שייך בזה דומר דאין למדין מן המדרש אם אין סתירה בנב' על זה ואחינן עלה דע"פ הלכה בטובטח וכתפלל בתוך הסידור דפשיטא היא דמותר לשיג לענות אמן אחר ברכות של ברכת כהנים וישמרה, ויחונך, בטובטח ומתפלל בתוך הסידור וק"ל :

ויהי גיט מנעה ויין, און וואס דער תוי"ט זאגט אויף אאנדערין פלאך אנדערש או מילערניגט גיט פון מדרש קיין הלכה. דאס האט שוין ר' עמבא איגד פאר ענפערט, אין דער פריח אין ספר מים חיים שרייבט א דין וואס איז גיט מפרש אין ש"ס אנדערש זעהן מיר פיהל ערמער אז מילערניגט פון מדרש און דער תוס' ראשון לציון שרייבט אויף אז דאס וואס מילערניגט גיט פון מדרש איז נאר ווי עס געפינט זיך אין ש"ס פארקערט. אין דעם ענין או דער שי"ץ זאל פאר לייגענין ברכת כהנים ווארט אום ווארט ווייסען מיר נאר פון מדרש וואס תוס' אין ברכות דף ל"ד גרענגט דעם מדרש, אמור להם. ווייזט אונז אז דער שי"ץ לייגענט פאר די כהנים יעדער ווארט פון ברכת כהנים און אזוי אויף שרייבט דער ערוך השלחן מיט דעם לשון ו"א אז מיר גייען נאדין מדרש אז עהר איז זיכער גיט מנעה ויין מעג עהר ענפערין אמן נאך ברכת כהנים ווי דער מגן אברהם סע"ק כ"ט און ווי דער פריח שרייבט אז ס'איז גיט שויה צו זאגען אז מקאן גיט לענין פון מדרש ווי פאלד ס'איז גיט קיין סתירה צו דער גמרא. עכ"פ על פי הלכה ווען עהר איז זיכער זיך גיט מנעה צו ויין און זאגט פון סידור איז אפשריטא אז עהר קטג זאגן אמן נאר וישמרה ויחונך. ומ"ל :

מה) ועתה עלינו לבאר מהו הדין של הברכה ראשונה שהוא לברך את עמו ישראל באהבה, אם מותר להשיץ לענות אמן על ברכה זו, ואף כי המו"ז כתב להדיא דיענה אמן על ברכה זו, עכ"ז הלא מינו הרכה גדולי רבנות דאוסרים להשיץ לענות אמן על הברכה זו, הא"ר בסוף אות ל"ז, והסידור יעב"ץ באות ט"ז, והרב הגאון מליסא, באות ט"ז דאוסרים להשיץ לענות אמן על ברכה זו אבל כד נדויק שפיר יש יותר רבים שמתירים לענות אמן גם על ברכה זו. א) ממשמעות המנ"א שם ס"ק כ"ט מטעם שמתפללים מתוך הספר וכן מביא הה"י"א כלל ל"ב סי' כ"ד בשמו דהמנ"א מסכים לחמו"ז בזה דעל ברכת לברך את עמו ישראל באהבה עינה השיץ אמן ומשמע שם דהסכים עמו בזה לענות השיץ אמן גם על ברכה זו וגם בלבוש משמע שפסק כהמו"ז בזה כ"כ הפמ"ג שם במש"ז סק"ד, וכ"כ בש"ע הרב הגאון ר"ש שם סעי' ל"א דמותר להשיץ לענות אמן על ברכה זו אם מובטח ומקריא מתוך הספר, וכ"כ בס' שלחן שלמה כהמו"ז דהשיץ יענה אמן על הברכה הזו:

מו) והנה משי"כ המשנה ברורה בשערי ציון שם אות ס"ב וז"ל ואף שבמו"ז מקיל בזה שחשיץ יענה אמן על הברכה שלברך את עמו ישראל

מה) און געצט האָגען מיר מ'באַר צו זיין ווי איז דער דין פון דער ערשטער בְּרַכָּה לברך את עמו ישראל באהבה אויב דער שיץ מעג זאגן אמן אויף דער בְּרַכָּה, תאמ"ש דער מו"ז שרייבט בפירו"ש אז דער שיץ זאל ענפערין אמן אויף דער ברכה, אָבער מיר געפֿינען די גדולים וואס אָפֿרין דעם שיץ צו ענפערין אמן, דער אלי" וזמ"א, און יעב"ץ, און דער גאון מליסא וואס אָפֿרין, אָבער אז מיר וועלן מ'דווק זיין וועלן מיר זעהן אז ס'איז פאר האַנין מ'ערהער וואס זענען מתיר צו זאגן אמן אויף דער בְּרַכָּה, דער מגן אברהם מעיק כ"ט ווייל מ'דאבניט פינים סידור, אויף דער ח"י אדם כלל ל"ב סי' כ"ד בְּרַעֲנַט דעם מגן אברהם אז עהר איז מ'קדים צום מו"ז אז עהר מעג זאגן אמן נאך לברך את עמו ישראל באהבה, אויף דער לכו"ש ווייזט אויס אז מ'קדים צום מו"ז, אזוי בְּרַעֲנַט דער פֿרי מ'נדים אין מש"ז מעיק י"ד, און אזוי אויף פסקת הגר"ז אין רב ש"ע סי' ל"א און דער ספר שלחן שלמה פסקת אויף כהנ"ל:

מו) דאס וואס דער משנה ברורה שרייבט אין שע"צ אות ס"ב וז"ל תאמ"ש דער מו"ז איז מקיל אין דעם אז דער שיץ זאל ענפערין אמן אויף

באחבה שב ואל תעשה עדיף עכיל ולא זכיתי להבין את דבריו הקדושים
 דהאיך שייך בזה לומר דשב ואל תעשה עדיף לפי מה דאנן מסקינן לדינא
 דהלכה בזה כהמויז ממעם שרוב גדולי הפוסקים מסכימים עמו בזה הלבוש
 הביאו הפמ"ג במש"ז ס"ק י"ד והמנ"א ס"ק כ"ט והחיי"א כלל ל"ב ס"י כ"ד
 הביאו והסכים עמו שם לדינא וכ"פ בש"ע הרב הגר"ז שעי' ל"א וכ"פ בשלחן
 שלמה סעי' י' וכ"פ בספר ערוך השלחן בסעי' ל"א וז"ל דאם מוכמח יכול
 השי"ן לענות כל אמנים של ברכת כהנים, ועתה נחזה אנן הגם שיש גדולי
 הפוסקים האוסרין להשי"ן לענות אמן על ברכה זו האיר והסידור יעבי"ן,
 והדרך תימ"ן הם שלשה, אבל אם הסתירים רבו על האוסרים והם הלבוש
 הביאו הפמ"ג במש"ז סקי"ד והשי"ע הרב הגר"ז בסעי' ל"א, ומשמעות המנ"א
 ס"ק כ"ט כמו שסביא החיי"א כלל ל"ב ס"י כ"ד משמו כן, והסכים עמו שם
 לדינא וכ"פ בספר שלחן שלמה סעי' י' וכ"פ בערוך השלחן בסעי' ל"א וז"ל
 דאם מוכמח יכול השי"ן לענות כל אמנים של ברכת כהנים והוי הסתירין
 ששה והדרינן לדלעיל דהוי כחיד נגד רבים כמ"ש הבי' ביר"ד ס"י שצ"ח
 הנ"ל, וא"כ כיון שג' פוסקים אוסרין וששה הנ"ל סתירין ורבו הסתירין על
 האוסרין ובפרט שגם המו"ז שהוא הפוסק השביעי להתיר בזה שהשי"ן יענה
 אמן על ברכת לברך את עמו באחבה לית דין צריך בישיש ושום פקפוק
 כלל בזה דיכול השי"ן לענות אמן על ברכת לברך את עמו ישראל באחבה
 והאיך שייך בזה לומר שב ואל תעשה עדיף כיון שמסקינן שעפי' הלכה

לברך את עמו ישראל באחבה. עכ"פ ניט צו זאגן אין בעסער. אָבער לפי
 עניינת דעתי איז בעסער אז דער חזן זאל יא ענפערין אמן אזוי וויא
 מיר פיהרען אויס להלכה וויא דער מו"ז ממעם ווייל אללע גרעסע
 פוסקים זענן מסכים מיט איהם, דער לבוש, מנ"א, פרמ"ג, חיי אדם, רב
 ש"ע, שלחן שלמה, ערוך השלחן, הגם ס"א"ז דא גרויסע פוסקים וואס אַקרין
 דעם חזן צו זאגן אמן נאך דער ברכה, זענן ווי נאך דריי, אָבער די וואס
 זענן מתיר זענן זעקס, הייסט דאך ווי אַחיד קיינז אַ רבים ווי דער בית יוסף
 שרייבט אין יו"ד ס"י שצ"ח, און ווייל דער מו"ז הייסט דער ויבענמער וואס
 איז אויף מתיר דער חזן זאל ענפערין אמן אויף לברך את עמו ישראל
 באחבה איז גוטא קיין שום קלער און דער שי"ן מעג ענפערין אמן נאך דער
 ברכה פון די כהנים, ע"כ איז דא ניט שייך שב ואל תעשה, (אזוי ווי מיר פיהרען
 אויס להלכה אז עהר מעג ענפערין אמן), ונטמ עהר דאך פאר מיידן דעם נחת
 רוח וואס הש"ת איז מקבל פון דעם וואס מענפערט אמן, ווי דער מדרש

יכול השי' לענות אמן וימנע הנחה. רוח מחשיית לפי מה שאמרזל. במדרש רבה ריש פרשת תבא שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישואל עונין ואמרזל בשבת קי"ט דפותחין לו שערי ג'ע, ע"כ נראה לפעניד בפשיטות דאדרבה במוכסח עדיף שיענה אמן על ברכה' זו ויהי' זרי' ונשכר עפי' הלכה דיחיד ורכים הלכה כרכים ויעשה נחת רוח לבוראנו ית'ש :

(ז) ולא עוד אלא אפי' אם היחיד עומד בתפלה והגיע לסוף ברכת חודאה להטוב שמך כתב הפס"ג כמשי' שם סקי'ד דלחטוי' שפיר דמי

לענות שם אמן של ברכת כהנים של לברך את עמו ישראל :

(ח) ועכ"ז כתב הפס"ג שם כמשי' סקי'ד דלאחר הברכה ג' וישם לך שלום לא יענה השי' אמן מפני הטירוף, וכ"כ בש"ע הרב הגר"ז ז"ל שם סעי' ל"א וז"ל ואם הוא מוכסח שיכול לכיין סהר איזוהו פסוק יש לו להקרות רשאי לענות אמן אחר פסוק א' או ב' עכ"ל הרי מבואר שעל פסוק הני אינו מועיל מוכסח ואסור לו אז לענות אמן : וכ"כ בא"ר ס"ק ל"א בשם החניא שכתב שם בזה"ל אם פסוק א' או ב' משמע דעל פסוק הני לא יענה ע"כ יש לזהר להשי' שלא יענה אמן אחר וישם לך שלום :

ואנש אין פ' תבא אז ס'איז ניט פאר'אן קיין ג'העקעס פאר השי' ווי אמן ו'אם י'דען ענפערין און די חז"ל ואנען אין מסי' שבת קי"ט או מ'ענפערט פאר פאר איהם די טוערין פון ג'ן ער'ן, איבער דעם ווייזט אוי'ס ל'הלכה אז אויב עהר דאווינד און אסידור זאל עהר זאגן אמן נאך דער ברכה וועט עהר זיין א'ריו ונשכר, ווייל יחיד ורכים הלכה כרכים, און וועט טוען א נחת רוח צום בורא ית'ש :

(זו) נאך מעהר רבנותא אז אפילו א יחיד דאווינד פאר'ויך אין האלט שמ"ע ביי הטוב שמך ולך נאה להודות שר'ייבט דער פרי מגדים דארט סעי'ק י"ד אז לסברת המו"ז איז גלוי'ך עהר זאל ענפערין אמן אויף לברך את עמו ישראל באהבה :

(ח) פון דעס טוענין שר'ייבט דער פרי מגדים דארט אז נאך וישם לך שלום זאך דער חון ניט ענפערין אמן ווייל עהר קאן צומישט ווערין, אין אזוי שר'ייבט דער רב ש"ע דארט סעי' ל"א : אויב עהר איז ויבער אז עהר וועט קאנין מכוין ניין צו ענפערין נאך וועל'קען פ'ביק פאר צו לייגענין פאר די כהנים מעג עהר ענפערין אמן נאך וישמרה' ויחנקה, ועהן סיר אז נאך וישם לך שלום טאהר, עהר ניט ענפערין קיין אמן, אויך

מט) ואנב דאחי לידן ענינא דנשיאת כפים נימא כו' מילהא ואנב נביא
 משיב בזהר חדש ד' מ' עינ תיה כיון דשיץ עביד צלותי
 ואחא לברכא ברכתא דכהנא אצטרך ודאי לכוונא ברעותא דלכא לברכא
 לי לעמא קדישא כו' וישתבח דעל ידי יתברכון עלאין ותתאין ווי לי לסאן
 דאתי לספתי למארי בלבא רחיקא ולא ברעותא שלימתא כו' ודא הוא
 שלוחא דצבורא כו' ואחפנס האי בר נש לעילא ותתא ווי לי' להאי בר נש
 דפנים צלותא פולחנא דמארי' עלי' כתיב כי תבואו לראוה כו' עכיל הוהיק
 הוכאו דבריהם הקדושים בס' יסוד ושורש העבודה ד' סיד עיב וכתב ע"ז
 וזיל הנה מנדל אזהרות הזהיק שיאמר השיץ פסוקים אלו בכונה עצומה
 כמ"ש בלשונו הקדוש כיון דשיץ עביד צלותי ואחא לברכא ברכת כהנים
 איצטרך ודאי לכוונא ברעותא דלכא לברכא לי לעמא קדישא כו' ווי ליה
 לסאן דאתי לספתי למארי' בלבא רחיקא כו' בזה ודאי ראוי לעורר לבותם
 של שלוחי דצבורא שיוחרו בזה מאד ומאוד כשיגיעו לברכת כהנים שיכונו
 לבם מתחילה לומר אלו ג' פסוקים לשם ברכה לברך את ישראל בהתלהבות
 כמ"ש בתחזיק הנ"ל לברכא לי לעמא קדישא ולא יקרא אלו הפסוקים כקורא

דער איר בלשם התניא שרייבט אויך אז דער שיץ ואל גיט ואגין אמן נאך
 וישם לך שלום:

מט) אגן ווייל מיר היידען פון נשיאת כפים וועלן מיר ברענגן וואס דער
 זוהר חדש נאנט דף מ' עינ תיה אז דער שיץ בעט זיין גיבעט
 און קומט צו נאגין ברכת כהנים ברויך גער צו מבני זיין מיטן נאנצן
 הארץ צו בענטשן דאס הייליגע פאלק וועט אויסקומען אז דורך איהם
 וועלן ווערין גיבענטשט די מלאכים פון הימל און די יודען אויף דער ערד.
 וויי אז צו דעם וואס וויל איבער ביידן דעם האר פון דער וועלט און דאס
 הארץ איז נייט וכי' און נאך דער צו א שיץ וכי' און גער איז פונם און
 הימל און אויף דער ערד. וויי איז דעם וואס איז פונם דאס גיבעט פון
 השירה. אויף איהם שטייט אין פסוק כי תבואו לראות וכי' עכיל הוהיק
 דער ספר יסוד ושורש העבודה ד' סיד עיב ברענגט דעם זוהר, און שרייבט
 ווי גרויס דער זוהיק וואריינט אז דער שיץ ואל נאגען די פסוקים פון ברכי מיט
 שטארקע כוונה ווי אויבען איז גישריבען און מען ברויך אנטא מעורר זיין די
 הארץ פון שליח צבור ווי נאלען גיהיט זיין אז בשעת ווי נאגין ברכת כהנים
 נאלען ווי מבני מיט די פסוקים צו בענטשן די יודען מיט התלהבות ווי דער

עב ואמרו חלק שני אמן

בחזרה וביחוד בשעת אמירת הפסוקים יבינו לכם לברך את ישראל בלב שלג
מאד כמשיב בזהיק הניל לכוונא ברעותא דלכא לברכא לי לעמא קדישא.
עכיל יושחיע:

ג) ובעין זה כתב בספר כלי יקר פ' נשא ו' כינ עהיפ אמור להם וזיל מכאן
לסדו וזיל שהחזן מקריא לכהנים מלה במלה נוסח הברכות ומעט
של דבר שהחזן הוא הסרסור המושך שפע צינור ממקור הברכות ומוריק
אותם על ראש הכהנים כי הוא אומר תחילה אל הכהן יברכך ה' כדי
לעשות את הכהן תחילה כלי גדוש ומלא ברכת ה' ואח"כ כשהכהן אומר
לישראל יברכך ה' הוא מוריק מן כלי מלא על כלי ריקן כו' ולכך נאמר
ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם תחילה עיי שיאמר החזן לכהן
תחילה יברכך ה' עכ"ל, וכיון שהשי"ח הוא הסרסור המושך שפע צינור החיות
ממקור הברכות תחילה להריק אותם על ראש הכהנים ממילא מובן את נודל
החוב כוונתו ברעותא דלכא לברך את ישראל בהתלהבות וכחזוקי הניל:
נא) ועתה אעתיק פה משיב בספר הגן ודרך משה ליום כינ וזיל בכל יום
כשיחזור משנתו באשמורת הבוקר יחשוב תיכף בגדולת הבורא

וזהר ואנט אייבען און ניט חזי ווי איינער לייגענט עפנים פון אספר נאר מכוין
ויון צו בענטשין די ידען מיטן נאנצין הארץ עכ"ל:

ג) און אזוי אויך שרייבט דער ספר כלי יקר פ' נשא אויף דעם פסוק
אמור להם: פון דאגין לערנין די חז"ל אז דער שיך ברויף פאר
לייגענן די ברכת כהנים ווארט אים ווארט. דער טעם איז ווייל דער חזן
איז ווי א מעקלער וואס איז ממשיך שפע פון מקור הברכות און פיהרט
ווי אויף דעם קאפף פון די כהנים, ווייל עהר ואנט פריער צום כהן יברכך...
כדי דער כהן זאל ווערין ווי אפולע כלי מיט די ברכות, נאכהער אז דער
כהן ואנט צו די ידען יברכך, איז ווי עהר גיסט פון אפולע כלי אין אליידיגע
וכו' דריבער שטייט ושמך את שמי על בני ישראל, ואני אברכם. דורך דעם
וואס דער חזן ואנט צו די כהנים פריער יברכך ד. און ווייל דער חזן איז
א סרסור וואס ציהט שפע חיות פון מקור הברכות צו געבין אויף די קעפף
פון די כהנים ממילא איז שוין פערשמאנדליך ווי מ'ברויך מכוין ויון מיט דעם
נאנצין הארץ צו בענטשין די ידען וכנ"ל:

נא) יעצט וועל איך איבער ועצין וואס שטייט גישריבן אין ספר הגן ודרך
משה ליום כינ אין אזוי שרייבט ער: יעדער טאג ווען א מענטש

ית'ש ויתגבר כארי לקום בזריזות ובהתלהבות גדול לעבודת הבורא, ויברך
 הברכות בהתעוררות ובכוונת גדולה, ולצייר תמיד כנגד עניו הפסוק שויתי
 ח' לנגדי תמיד השם הגדול והנורא וככתב אשורית ובניקוד יראה תמיד
 בכל פנותיו ובכל עסקיו ולא יסיה דעתו ממנו אפי' שעשה קלה, שיהי' פסוק
 זה חקוק וחרות על לוח לבו ובמחווה בכל פנות שהוא פונה בישיבת האדם
 ותנועותיו ועסקיו ושיהא דומה לו תמיד כשהוא הולך או יושב או מדבר
 שהוא עושה זאת לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא מלא כל הארץ
 כבודו. ובודאי ישקול הדיבור שהוא מדבר או הולך או הישיבה אם הם
 במאזני צדק שלא יחא בה איזה עיקוש ונפתול וכפרט בשעת התפלה בכל
 פעם שמזכיר השם יצייר כנפשו בניקוד יראה ובאמירת אדני יחשוב שהוא
 אדון הכל, ויזהר מאד שתהא קריאת השם של אדני הדלית של אדני כחולם
 וגם ידגיש היוד ולא כמו שיש מהמוני עם שקורין הדלית של השם בשוא
 בעת שמתפללים כמהירות ויאמרו על השם הקדוש קריאתו בשוא תחת
 הדי' אדנא, ובאלף במקום יוד ובודאי אין זה שם שיהא מורה על אדנות

האמט ויך אויף פאן שלאף פארמאן זאלל, ער טראכטמין אין די גרויסקייט
 פון השי"ת אין ער זאל ויך שטארקמין ווי אלייב ער זאל אויף ויך אויף שטיין
 מיט התלהבות צו דער עבודה פון השי"ת, אין ער זאל זאגן די ברכות
 מיט גרויס בונה און זאל ויה אלע מאהל פאר שטעלין דעם פסוק שויתי די'
 לנגדי תמיד, דאס מיינט מען ער זאל אלע מאהל ויך פאר שטעלין דעם
 בורא ית' פאר ויגע אויגן אין ער זאל ויך פאר שטעלין דעם שם הוי' ב"ה
 מיט די גקודות ער זאל שטענדיג זעהן אין אלע זיגע וינקעלאך און אין זיגע
 זישעפטין אז ער זאל קיין מאל גיט פאר געסין אין השי"ת אפילו אויף
 א מינוט אז דער פסוק זאל ויין אויס גיקריצט אויף ויין הארציג אין אין ויין
 מוח ווי ער קערט ויך אין ווענט ויך, און וואס ער טוט סיי ער גייט אדער
 ער זיצט אדער ער רעט זאל ער שטענדיג אין זיגען האפן אז ער טוט דאס
 פאר השי"ת וואס ער איז פוהל איבער דער גאנצער וועלט דענסקמאלט וועט
 ער אפ זענען דעם דבור וואס ער וועט דערין אדער ויין זאגן און ויין זאגן
 אויב ער טוט דאס ריכטיג ער זאל גיט אריבער פאלין חיז און זאהל גיט
 זישטרוקלט ווערין וברט ווען ער באוינט ווען ער דער מאנט דעם שם
 זאל ער ויך פאר שטעלין די גקודות מיט יראה, און ווען ער זאגט אדני זאל
 ער ויך טראכטמין אז ער איז דער אדון הכל אין ער זאל ויין פאר ויקמין אז

שהוא אדון הכל, רק צריך להדניש הגולם שעל הדי מהשם וידניש תיוד ואז הוא מלשון אדון שהוא אדון הכל, אבל אם יאמר האדם איזה ברכה ויאמר קריאת השם בלשון אדנא בשוא תחת הדלית ובאלף אחר הנון הלא אינה ברכה כלל כי כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וברכה כזו אשר יאמר אדנא הלא היא בלי שם ואינה ברכה כלל וגורם שחבירו יאמר אמן לבטלה דכיון שאין זה ברכה אסור לומר אחריי אמן דהוי כאמן יתומה לכן אל יסוּח דעתו מזה. וכן משמע מכתבי האר"י ז"ל עפי' הסוד כי כ"ז ביקש ממנו הד מבני עלי' כי לפרסם דבר זה לזכות את הרבים שלא יכשלי בלשונם, וגם כשעה הלימוד יחשוב ג"כ הוי' בניקוד יראה כניל והוא מסוגל לנרש מאתו השטן והקליפות ולהחזיק את עצמו ביראת ה' הרוממות כמי' כשיע אויה כהתחלה וז"ל כשמשים האדם על לבו שהמלך הנדול הקבי' אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' מיד יגיע אליו היראה

דעם שם אדני זאל ער ארויס ואנין דעם דלית מיט א חולם און זאל אויס דרוקין די יוד ניט ווי דער המון עם לייגעט דעם דלית מיט א שווא נען ווי דאונגען האפענדיג און היילען זי אפ צו באוינין און ווי ואנין דעם שם מיט א שווא אונטער דער דלית, אדנא אין ווי א אלף אנשטאט די יוד. איז דאס זיכער קיין שם ניט וואס זאל בעדייטען אויף הארששאפט, נאר מ'דארף אויס דרוקין דעם חולם אויף דעם די פנים שם אין אויף דעם יוד נאן בעדייט דאס הארששאפט פון לשון אדון (האר), אבער אז עהר זאנט אברקה און דעם שם דרוקט עהר אויס מיטן לשון אדנא איז דאס א ברקה אהן דעם שם און דאס איז קיין ברכה ניט, און איז גורם אז אנדערי זאלין ענפערין אמן לבטלה ד. ה. ווי א אמן יתוסף דריבער טאר מען ניט פערנעסין פון דעם און אזוי שטייט אין כתיבי האריזיל אויף דרך הסוד, דאס האט פון מיר זיבעטין איבער פון די גרויסע צדיקים אז אויף זאל דאס מפרסם זיין מנחה הרבים זיין זאלען ניט חזו גישטרוזיכלט ווערין. און אויף פינים לערנין זאל עהר טראקטירן דעם שם הוי' מיט ניקוד פון יך א ה כניל און דאס איז א סגולה צו פארטרייבן די קליפות און צו האלטין זיך אין יראת ד' יראת הרוממות ווי דער שיע אויה שרייבט אין אנהויב וז"ל אז עהר רעכניט זיך אז דער גרויסער מלך הקבי' וואס איז פוהל די נאנצע וועלט שטייט אבער איהם און זעהט זיינע מעשים ווי אין פסוק שטייט אם יסתר איש במסתרים ואני

וואמרו חלק שני אמן עה

ותכנעה מפחד השי"ת וכשתו ממנו תמיד ולא יתבייש ספני בני אדם המלעגים עליו בעבודת השי"ת, גם בהצנע לכת, ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב ומיד כשיעור יקום בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה עיניו, ותמיד יהא נזחר לנהוג בנקיות ובטהרה ובקדושה ובפרט בשעת הפלה ולימוד עכ"ל הספר הגן הנזיל. ודע אשר הספר הגן הוא מגדולי המהברים אשר המנ"א מביאי בה' שבת ס"ר וס' בספר המטה משה שחמה מביאים את הספר הגן להלכה:

נב) הנה נשאלתי היות אנו אומרים בסוף שמיע ובסוף ברהמ"ז עושה שלום במרומוי הוא יעשה שלום עלינו וכו' ואמרו אמן וקשה מאוד הלא השמיע אנו אומרים בלחש וכן בברהמ"ז ביחיד למי אומרים ואמרו אמן, והשבתי שמצאתי את שאהבה נפשי בהסידור יעביץ לתרץ זאת וכתב בזה בסוף השמיע של שחרית וז"ל ואמרו אמן אף ביחיד אומרו כלפי המלאכים המלוים אותו, וצ"ל כל אחד לזכור תמיד אשר שני מלאכים הם עמו תמיד

לא אראנו נאם ה' ד. ה. ויען אַמְעַנְשׁ וְעַט יוֹף וְעֵלִין בַּהֲאֱלֹמִין אִין בְּהֶלְטְנִישׁ וְעֵל אִיף אִיהֶם דְּעֵן נִיט וְעָהָן אַוּוִי נְאֻמְט נְעַט עֵהר פֶּארוֹמִין יִרְאָה אִין הַכְּנֵעָה פִּין פֶּחֶד הַשִּׁי"ת אִין בּוֹשָׁה פֶּאָר אִיהֶם תְּמִיד אִין זָאל נִיט שְׁעֵמִין פֶּאָר מְעַשִּׂין וְנֵאס שְׁשַׁעְמִין פִּין אִיהֶם אִין עֲבוֹדַת ד'. אויף זָאל עֵהר נִיט בַּהֲאֱלֹמִין וְיִין פֶּרוֹמְמִיט אִין וְעֵן עֵהר לִיגְט אויף'ן נִיכְעֶנֶר בְּרוֹיף עֵהר וְיִיסֶען פֶּאָר וְעֵמִין עֵהר לִיגְט אִין בַּאֲלֶד וְיִי עֵהר חֲאָפֶט יוֹף אויף זָאל עֵהר אויף שְׁטִיין גִּישְׁהַט צו עֲבוֹדַת הַבוֹרָא יַחְבֵּרָה, אִין עֵהר זָאל וְיִין גִּיהִט אִין וְיִין פֶּהֲרִיגִי, רִיין אִין הִיילִיג אָפּ גִּיהִט וּבְפֶרֶט בְּיִים דֶּאוּוִינְעֵן אִין לְעֶרְנִין עֲכִיל סֶפֶר הַגֵּן, אִין וְאָקֶסט וְיִיסֶען אַז דְּעַר סֶפֶר הַגֵּן אִין פִּין דִּי גְרוֹיֶסֶע מְחַבְרִים אַז דְּעַר מִגֵּן אַבְרָהָם בְּרַעַנְט אִיהֶם אִין הַלְכוֹת שֶׁבֶת ס"ר וְס', אויף דְּעַר מִטָּה מִשָּׁה בְּרַעַנְט אִיהֶם לַהֲלַכָּה:

נב) מְעַן הָאֵט מִיךְ נִיפְרַעְנִט, אַוּוִי וְיִי מִיר זָאנִין אִין סוֹף פִּין שְׁמוּיע אִין אִין בְּעַנְטְשִׁין עוֹשָׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמֵי הוּא וְכו' וְאָמְרוּ אָמֵן, אִין דָּאךְ וְעֵהר אַקְשִׁיא דִּי שְׁמוּיע זָאנִין מִיר שְׁמִיל אויף דְּעַר וְנֵאס בְּעַנְטְשִׁט פֶּאָר-יוֹף, צו וְעֵמִין וְאָמְט מְעַן, וְאָמְרוּ אָמֵן ד. ה. וְנֵאמְט אָמֵן, אָבְעַר אִיךְ הָאֵב נִיפְרַעְנֵן אִין סִדּוּר יַעֲבִיךְ וְנֵאס שְׁרִיבְט אִין דְּעַם עֲגִין אִין סוֹף שְׁמוּיע פִּין שַׁחֲרִית מִיט דְּעַם לִשׁוֹן: וְאָמְרוּ אָמֵן אִפִּילוּ בִּיחֻדוֹת וְנֵאמְט עֵהר, קִינִין דִּי מִלֵּאכִים וְעוֹלָקֶע בַּאֲגִלִּימִין אִים, אִין יַעֲקֶדֶר דֶּאָרְף וְדֶעַקְנֵן אַז סִיאִין פֶּרְהֵאֵן מִיט אִים שְׁטַעַנְדִּין

כמיש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך ועיני יעורר תמיד לקיים שויתי הויה לנגדי תמיד כמיש את השמים ואת הארץ אני מלא וצריך לירא סאד שלא יפגום חיו בכבוד המלך מלכי המלכים הקביה ובכבוד מלאכיו הקדושים שלא יסורו ממנו חיו, והשיית יהי סגן בעדך ומגן הוא רית למגן גוף נשמה הרפואה למסון הוא מעשר כמו שהאריך בזה בס הגן ליום שסונה עשר וזיל עשר תעשר איתא במסורה מוילך הכוונה שטרמו אם תתן מעשר מן תיבת תעשר הוא מולך דהיינו מן ת' תתן מ' ומן ע' תתן ז' ומן ש' תתן ל' ומן ר' תתן כ' אז יבא לך המול אם תתן סכל עשרה א' בו אבל אם אינו נותן מעשר לסוף הוא יהי עני' בו כמו שפירשיי זיל על הפסוק ואיש את קדשיו לו יהיו המעכב מעשרוחיו בו לסוף לא יהי לו אלא המעשר ואמר הקביה במצות מעשר בחנוני נא בואת אם לא אפתח לכם ארובות השמים... וכתב הסתבר בשיע' יויד סי' רמ"ז סעי' וזיל הצדקה דוחה את הגזירות הקשות בו וכתיש הרמ"א חז"ל וחיא

צוויי מלאכים ווי אין פסוק שמיש כי מלאכיו יצוה בו ד.ה. אז ויגע מלאכים מוזג נאט באפעקליון צו הימין דיר אין אלגע דייגע ווענין, אין דורך דעם וועט עהר גתעורר ווערין שטענדיג מקנים צו ויין שויתי ד' לנגדי תמיד ווי ס'שמיש את השמים ואת הארץ אני מלא ד. ה. אז די הימלען אין די ערד זיינן פיל מיט מיר אין מ'ברוך מורא האבין ניט פונם צו ויין חיו אין קבוד פון מלך מלכי המלכים הקביה און אינים קבוד פון ויגע הייליגע מלאכים ווי זאלען ניט ברויגען אונעק גיין פון עהם. אין דעם זכות וועט השיית ויין דער בעשיצער פון זיין מגן, און מיגן איז רית ממון גוף נשמה, און ארפואה צום קמון איז מעשר ווי דער ספר הגן איז מאריך אין דעם ליום יח מיט דעם לשון: עשר תעשר איז פארזאן אסורה מולך או די וועסט גיגען מעשר אינים פון צעהן פון ווארט תעשיר באטרעפט מוילך דהיינו פון ת' איז מעשר מ' אין פון ע' איז ו' אין פון ש' איז ל' און פון ר' איז ד' דאן וועט קומען דער מול אז די וועסט גיגען אינים פון צעהן אבער חיו אז מיגט ניט קיין מעשר ווערט מען חיו פראריקט, ווי רשיי זאגט אויךין פסיק ואיש את קדשיו לו יהיו ווער סניט ניט קיין מעשר לסוף האט עהר אליון מעהר ניט ווי אינים פון צעהן און השיית האט גיזאגט ביי דער מצוה פון מעשר פרוכט מיד מיט דעם, אויב איך וועל איך ניט עפיגען מייגע אוצרות פונם הימל, אין דער מחבר שרייבט אין שויע' יויד סי' רמ"ז סעי' וזיל צדקה איז דוחה אלע שלעכטע

מעשרת ואסור לגנות הקב"ה כ"א בדבר זה שנאמר וכתונני נ"א בזאת; ובוז י"ל כוונת הפסוק אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאלה כלומר אם תקיים הקרא בדכתיב עשר תעשר וחתו בשמאל השין אז ואימינה אתן לך השין בימין ומתיבת עשר בשמאל תהיפך לך לימין ותהי עושר אבל הימין כלומר אם תתן לך העושר הוא הש' הימנית ותהי קמצץ ולא תתן המעשר אז ואשמאלה תשא לך רק הש' השמאלית דהיינו המעשר וכמו שפירשי הנ"ל וכת"ש בס' הגן וז"ל מתחילה צריך ליתן מעשר מהקרן שיש לו ויהי הקרן קיימת כל ימי חייו ואח"כ מן הרווחים מה שיתן לך הקב"ה כ"ו וכה שיתן לו השיות מן דרך מו"מ או מתנות ככל מה שהפה יכול לדבר מחויב לחשוב תיכף וליתן מכל ריוח המעשר, מכל עשר פרומות אחד כנ"ל כ"ו שהנשמה עם הגוף כמו שותפים באדם ואם יש לאדם שותף הלא אזי הוא מחויב לכתוב באמונה כל מה שהרויח וצריך ליתן לחבירו חלקו כמו כן הגוף והנשמה הגוף נהנה מן המעות מה שנתן לו השיות הן במאכל ומשתה הן בהלבשה, והנשמה אינה נהנית אלא מן המצות מה שהאדם עושה בעוה"ז לכן צריך ליתן מעשר

גזרות, שר"יב"ט דער רמ"א מיט דעם לשון אין מאכט רייד אין מיטאר ניט פרויבן המב"ה מיט ק"ו מצוה נאר מיט צדקה ווי אין פסוק שמי"ט בחנוני נא בזאת כ"ו, אין מיט דעם קאן מען זאגן די בנ"ה פון פסוק אם השמאל ואימינה כ"ו אז די וועסט מ'היים וי"ן דעם פסוק עשר מיט א ש' א לינקע, ואימינה, וועל איך דיר געבין דעם ש' פון דעכט, דהיינו די וועסט ווערין אעושר, אבער אז די וועסט ניט געבין זיין מעשר דאן וועט זיין ואשמאלה, וועט ב"י דיר נאר בלייבין דער ש' פון לינקס דהיינו מעשר, אין ווי רש"י זאגט: אין דער ספר הגן שר"יב"ט דארט מיט דעם לשון: צום ערשטין פרויב מען גיבען מעשר פונם קרן וואס עהר האט וועט דער קרן האבען א קוים זיין גאנץ געבין, נאכדעם גיבען פון די רווחים וואס הקב"ה וועט איהם מ'מין זיין, אין פון אלעם וואס השיות וועט איהם מ'מין זיין הן דורך משא ומתן אדער מתנות אין עהר מחויב תיכף איבער צו רעכנין און צו גיבען פון דעם אלעם מעשר, היינט פון דערער צעהן איינס, ווייל די נשמה מיט'ן גוף זיינען ווי שותפים איינס מענשי, אין אז מ'האט א שותף אין מען דאך מחויב אויף צו שרייבן באמנה אלץ וואס מען פארדינט אין צו גיבען דעם שותף א חלק, אזוי אויך די נשמה מיט'ן גוף זיינען נ'הנה פון דעם וואס השיות איז איהם מ'מין סיי עס'ן פרייקען און הלפשה, אבער די נשמה האט נאר הנאה

כראוי שזהו חלק הנשמה שותפו שיתן להעניים חלקם או יעשה שאר מצות ויניח בכיס מיוחד שלא לערב עם המעות שלו להראות שתוא הקדש וכתב שם בסי' הנז' חז"ל וכך ינהגו עם מעות מעשר אם יודמן לאדם מצות סנדק מוחל והכנסת כלה וגם לקנות ספרים כותר לכתוב עליהם שהם ממעות מעשר וצריך להשאילם למי שצריך ואם הוא עצמו צריך ללמוד הוא קודם, ויכול ליתן ממעות מעשר אף לבניו שאינם מסוכים על שלהנו או לאביו ואמו והספקת בניו לאחר ששה שנים שאין מחוייב לפרנסם רק דרך צדקה כמיש' ביו"ד סי' רנ"א ובשי"ך שם סק"ד וגם שכר לימודם ג"כ רשאי ליקח ממעות מעשר, גם אם יבא אצלו איזה קרוב או רחוק ת"ח רשאי להנהיגו ממעות מעשר, וגם רשאי לקנות מצות כביהכ"נ אדעתא דהכי דהיינו שיוכון אז בשעת קניית המצוה על המעות מעשר אבל אם לא כיון בשעת הקניית אסור דהוי כפורע חובו במעות מעשר :

(ג) ויהי' נזהר שיכתוב הכל בכתב בפנקס שלו מה שקנה ספרים ומה שעשה איזה מצוה ממעות מעשר לזכרון טוב ויהי' הרשימה או

פז די מצות וואס דער מענטש טהוט אין דער וועלט. איבער דעם ברודן דער מענטש צו גיבען מעשר גיהעריג וואס דאס איז דאס חלק פיר דער נשמה זיין שותף, עהר ואל גיבען א ארימן מאן אדער אנדערי מצות טוהן, אין א וועג לייגען דעם מעשר אין א באזונדער בייטל בקדי גיט אויס צו מישען מיט זיין געלד כדי עהר נאר וויסן אז דאס איז הקדש, און עהר שרייבט דארט אז אזוי ואל עהר זיך נהג זיין מיט דעם געלט פון מעשר, אז עס טרעפט א מצוה פון סנדקאות, מוחל, הכנסת כלה אין ספרים קויפען מעג ער אזוי אויף שרייבען אויף זיי אז דאס איז גיקויפט פון מעשר געקד, און מינאל זיי אנמלאגען פיר ווער עס דארף, אבער אז עהר אליין ברודן גערנין אין עהר ביליבער, אין עהר מעג גיבען פון מעשר צו זיינע קינדער וועלכע זיינען שוין גיט מוטל אויף אים אדער פאטער און מוטער זיי ס'שטייט אין יוד סי' רנ"ד און אינ'ם שיך סק"ד אויך שכר לימוד מעג מען גיבען פון דעם געלד, אויך אז ס'קויפט א קרוב אדער א תלמיד חכם מעג מען איהם מהנה זיין פון דעם געלד, אויך מעג מען קויפן מצות אין שוהל אויף דער דעה אז מינאל מבין זיין בשעת קנייה אויף דעם געלד פון מעשר, אבער אז עהר איז גיט מכין בשעת קויפן טאר מען גיט ווייל עס הייסט ווי עהר באצאלט זיין חוב מיט געלד פון מעשר :

הפנקס שלו שמור אצלו עד לאחר מאה שנים לאחר מותו ורשאי לצוות לבנו שיתנו לו הרשימה או הפנקס לקברו ע"ד הכתוב צדק לפניו יהלך שיהיה לו הצדקה למליץ יושר ללוותו לגן עדן ואף שהשירית יודע בלאיה כל הנסתרות והנגלות לפי מה דאיתא בילקוט שמעוני במגילת רות מעשה באחד שבא אליהו הנביא אצלו שרוצה ליקח ממנו עשרו והראה לו הפנקס מהצדקה ומצות שעשה בעשרו והניח לו להיות נבאי לעולם, ואף שאליהו הנביא יודע בלאיה מימ מהני הכתיבה דוקא, כי כך נזרה חכמתו ית' ואין לנו עסק בנסתרות, והקביה ערב בדבר שנאטר בתנוני נא בזאת אם לא אפתח לכם ארוכות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די עד שיבולו שפתותיכם מלומר די ויהי לך ליתן מעשר הרבה, ובודאי לא יבא לידי עניות הוא וזרעו כל הימים עכ"ל ספר הגן הנ"ל ליום שמונה עשר :

(נד) ועוד כתב שם ליום כי וז"ל והנה כתבתי רפואה להמים מאותיות מיגין ועתה אכתוב רפואה להגין מאותיות מיגין לנוף ונפש לאריכות ימים

(נג) און מ'ברוך ויין ג'ווארינט אללעם צו פארשרייבטן אין איין ב'בעל וואס עהר האט ג'יופנט ספרים אדער א אנדערע מצוה פונ'ם געלד פון מעשר ל'ברון אין די רשימה ואל ויין גיהט ביי איהם אף הינדערט און צ'וואנציג יאהר ווען עהר וועט שטארבן מעג ער אהן ואנען וייגע קינדער אז מ'זאל איהם מיט גיבען דעם ב'בעל אדער רשימה און קבר אריין ווי אין פסוק שטייט צדק לפניו יהלך אז די צדקה ואל ויין פיר איהם א מליץ יושר און פאנגלייטין און ג'דערן האמש השירית ווייס דאך אהן דעם אללעם ווי ק'שטייט אין ילקוט שמעוני מגילת רות: מעשה ביי איינעם וואס אליהו הנביא ז"ל איז ג'קומין צו איהם א וועק געמין פון איהם ויין עשירות האט עהר איהם ג'ווינען דאס ב'בעל פון צדקה און מצות וואס עהר האט ג'שטען מיט ויין עשירות האט עהר איהם ג'לאזן ויין עשירות, עהר זאל ויין נבאי ג'וין טויט, האמש אלי' ז"ל ווייס סיי ווי פון דעסטוועגין העלפט דאס פ'ערשרייבן ווארין אזוי וויל השירית און מיר האבן גיט קיין עסק אין פארבראנגען ואכען, אין און דער וואך פון צדקה איז הקביה ערב ווי ק'שטייט בחנוני נא ווי אויבן איז ג'שריבען וועט עהר קענין פיהל מעשר גיבען און ב'ודאי וועט עהר גיט קומין צו מ'יין ארימקייט גיט עהר גיט וייגע קינדער ביים גאנצין לעבן עכ"ל ספר הגן ליום י"ח :

(נד) זאך שרייבט דער ספר הגן ליום כי מיט דעם לשון איך האב

ושנים של אדם. שיעשה כמיש בשליה הקי שכמו שמחויב האדם ליהן מעשר
 ממנון שלו וירבה לו הממון כגיל כך מאן דבעי חיי אריכי ומכא יתן מעשר גם
 מיסוי דהיינו מראש השנה שהוא כל תחילת השנה ימנה עשרה ימים עד
 יוה"כ יום העשירי ומיוה"כ ואילך ימנה בכל פעם מי ימים ויום העשירי
 יהי קודש לה ויתענה בכל פעם שחל ביום חול ואם חל יום העשירי שלו
 בשבת או ביום ובימים שאין אומרים תחנון איצ להתענות רק יקדש היום
 בתורה או בתהלים או באיזה מצוה שיזכור שיום זה הוא קודש לה משאר
 הימים, ואם באיזה פעם אינו יכול להתענות מפני השישה כה יתן לעניים
 כפי יכלתו לפדות התענית ויקדש היום בתורה בתפלה ותשובה וצדקה
 כל מה שיש בכחו ואם מן המעשר הממון יתרבה ממנו כך ממעשר יסוי
 יתרבו לו יסוי ויהי לו חיים ארוכים וטובים ואתם שמעו אלי ותחי נפשכם
 במקום שיש הרבה בעיב יכולים לעשות חברה קדישא להתפלל בכל יום
 עשירי ולומר סליחות ולקרוא ויחל כשחל העשירי בחול בימי איגדו בכקר

גישריבוען ארפואה צום געלד פון אויתיות מיין איצט וועל איך שרייבוען
 ארפואה צום נוף ונפש אין אריכות ימים ושנים אז עהר זאל מוהן ווי דער
 שליה הקדוש שרייבט פונקט ווי דער מענש אין מחויב צו גיבען מעשר
 פנים געלד וועט עם ויך מעהרען מיט א בקרה, אזוי אויך וויר סיוול א
 לאנגען אין אנומען לעבין זאל עהר גיבען מעשר פון ויגע טעג דהיינו פון
 ראש השנה וואס דאס אין דער אנהויב יאהר זאל עהר ציילען צעהן ביו
 יום כפור אין אזוי זאל עהר ציילען ניין טעג אין דער צעהנטער זאל הייליג
 ניין פאר נאט אין זאל פאסטין אין אז דער צעהנטער טאג קומט אויס אין
 שבת אדער יום טוב אדער א אנדערען טאג וואס מ'זאגט אין איהם מיין
 תחנון ברויך מען ניט פאסטין נאר הייליגען דעם טאג מיט תורה אין תהלים
 אין מצות כרי צו גידענקין אז דער טאג אין הייליג צו השיית פון אלדע
 טעג אז אמאהל קאן עהר גראדע ניט פאסטין ווייל עהר האט מיין כח זאל
 עהר גיבען צו אריפע לייט ווי ניין כח אויס לייגען דעם תענית, אין עהר זאל
 הייליגען דעם טאג מיט תורה אין תפלה אין תשובה אין צדקה ווי ניין כח.
 אין אזוי ווי פון געלד מעשר וועט ויך מעהרען ניין געלד אזוי אויך פנים טאג
 מעשר וועלן ויך מעהרען ויגע טאג אין עהר וועט האבען א חיים ארוכים
 וטובים, הערט איבען וועט איהר מתנה ניין אייער נפש, אין אזוי א ארט ווי
 ס'איז פאראן פיהל בעלרבותם קאן מען מאכין א בקרה קדישא צו דאווענען

ובמנחה ג' יקרא ויחל רק אם חל בכ' וז' יקראו בבקר הפרשה של אותו השבוע ובמנחה יקראו ויחל, והסליחות חמה כאשר תמצא בשני קמא ישראל עמך תחנה עורכים אוון תחן ופזמון ה' ה' תמצא בשני תניינא, א"ל רחום שפך אבינו מלכנו, והימים האחרונים שקודם ראש השנה שאינם סכוונים למנין עשרה יהיו כולם קדושים ויתענה בהם כפי כחו באופן שמתחיל תמיד החשבון מ'ז' כנוצר בשליה הקדוש וככה יתנהג לעולם ואז יאריך לו השם ימי וישנותיו בנעימים. עכ"ל ספר הגן הנ"ל, ובווילנא ובבראד יש ביהכנים שנקרא ביהכנים יום העשירי קודש, שמתקבצים שם הרבה אנשים בתענית ובתפלה כל יום העשירי כנ"ל: ועיקר התפלה יהי' בלשון שמבין כמיש ג'כ בספר הגן ליום י"ז וז"ל אך עיכוב נאולתינו כל זמן שהתפלות והסידורים שלנו לא נדפסים בלשון אשכנז כרי שיוכלו להבין כל העמי הארצים מה שמתפללים, משל למה הדבר דומה לאדם שמבקש איזה דבר גדול מהמלך והוא אינו יכול לדבר בלשון המלך ואינו מבין מה שאומר אף

בצבור דעם צעהנטען טאג אין וואָען סליחות אין לייגענען ויחל אין דער פריא אין ביי מנחה נאר או סיינפאקט אים מאַנטאג אדער דאָנערשטאָג נאל מען אין דער פריא לייגענען די פרשה פון דער וואָך אין ביי מנחה ויחל. אין די סליחות ווי מיר זיינענען אין דעם תענית שני קמא: ישראל עמך תחנה עורכים, און פזמון ד' ד' אין שני בתרא, אל רחום אבינו מלכנו, אין די לעצטע טעג פאר ראש השנה וועלכע וועלן זיך שוין גיט ציילען קיין צעהן נאל מען אלע מאַקען הייליג אין פאסטען ווי זיין כח וועט זיין, באופן או אלע מאַהל נאל דער חשבון זיך אָנהויבען פון ראש השנה ווי ס'ווערט גיבראכט אין שליה הקדוש, אין אז עהר וועט זיך אזוי נוהג זיין דאמאלס וועט איהם השי"ת דערלענגערין זיינע טאג אין יאהרען אין נוטעם, עכ"ל ס' הגן, אין ווילנא און בראד אין פאראן א שוהל וואס ווערט גירופען די שוהל פון צעהנטען הייליגען טאג, עם קלויבען זיך צוזאמען פיהל מענשען און פאסטין און זענן מתפלל דעם גאנצין טאג, און דער עיקר תפלה ברויך זיין אין דעם לשון וואס מ'פארשטייט, ווי עהר שרייבט דאָרט דער ספר הגן ליום י"ז מיט דעם לשון: דער עכוב פון אונזער נאזלה כל זמן די תפלות און סידורים וועלן גישט גירוקט זיין אין וואָנאן גדי די עמידה אָרעך נאלען קאנז פארשטייען וואס זיי בעטין, ס'איז אַ משל ווי איינער בעט, עפים אַ גרויסע וואך פונם סלף אין עהר קאן גיט הייזין די שפראך פון מלך אין

אם יעתיק בקשתו בלשון המלך אעפ"כ אינו יכול להטעים דבריו לפני המלך מפני שהוא עצמו אינו מבין מה שהוא אומר, ותנה אם המלך רואה שדיבורי האיש הזה הם כלי כוונה יצוה המלך לנרשהו חוצה עם הבקשה שלו אף שהמלך מבין בקשתו, כך אם תפלתו חזי היא רק בפה ולא בלב אינה מרוצה לפני המקום ביה אם אנחנו אינם מבינים את לבנו למה שמדברים בפנינו ועיכ מוטל הדבר על הרבני הדור שיראו להדפיס סידורים על לשון לעז כדו שיוכל כל אדם להבין מה שמדבר לפני מסי' הקביה עכ"ל ספר הגן ליום י"ז. וכ"כ הטנן אברהם סי' ק"א סק"ה בשם העשרה מאמרות, וספר חסידים סי' תקפ"ח ותשפ"ח שמוטב להתפלל בלשון שמבין אם אינו מבין לשון הקודש; וכ"כ בש"ע הגר"ז שם וז"ל אבל ע"ה שאינו מבין לשון הקודש אע"פ שיכול להתפלל בלח"ק מוטב שיחפול בלשון שמבין אפי' ביחוד כדו שיכוון לבו מטה שיחפול בלח"ק בלא כוונת חלב שתפלה בלא כוונה אינה כלום עכ"ל הש"ע הגר"ז ז"ל שם:

אפילו עהר שר"ייבט אפ א ב"טע אויף דער שפראך פון מלך קאן עהר דאך נ"ט מ"טעם זיין וי"נע רייד פאר'ן מלך וייל עהר פארשטייט נ"ט וואס עהר נאנט און אז דער מלך זעקט אז וי"נע רייד זענן אהן כ"ננה קאמטש עהר פארשטייט וואס דער מענטש בעט וועט עהר איהם הייסען ארויס סר"ייבטן מיט דער ב"טע. אזוי אויף אויב אינגערע תפלות וי"נען נאר מיט'ן מו"ד נ"ט מיט'ן הארץ אז עס פאר השי"ת נ"ט מרוצה אויב מיר וועלין נ"ט צו גרייטן די הארץ צו דער תפלה וואס מיר ריידען מיט'ן מו"ד. ע"כ אזו מוטל אויף די רבנים פנים דוד וי' זאלין זעהן אז די סידורים זאלין גידרוקט ווערן אויף אזוי שפראך וואס אללע זאלען קאנען פארשטיינען וואס וי' ריידען פאר'ן מלך מלכי המלכים הקביה ב"ו אהער איז דער לשון פין ספר הגן ליום י"ז. און דער מגן אברהם סי' ק"א סע"ק ה' שר"ייבט פאר'ן עשרה מאמרות, און ספר חסידים סי' תקפ"ח און תשפ"ח אז ס'איז בעסער צו מתפלל זיין מיט אלשון וואס מ'פארשטייט אויב מען פארשטעהט נ"ט. קיין לשון הקודש, אויף דער רב ש"ע שר"ייבט מיט דעם לשון: אדער א עסד'הארץ וואס פארשטעהט נ"ט זיין לשה"ק קאמטש עהר קאן דאוונען אויף לשה"ק איז גלייכער דאס עהר זאל מתפלל זיין מיט דער שפראך וואס עהר פארשטעהט אפילו ביהדות כ"ו עהר זאל מעהר קאנען זיין ויין הארץ איידער עהר זאל מתפלל זיין אויף לשה"ק אהן כ"ננה וייל תפלה אהן כ"ננה איז נאר נ"ט עכ"ל הש"ע הגר"ז ז"ל דארט:

נה) והיה כברכת המזון אמרו חז"ל בסוטה דף ל"ב בהמשנה שברכת המזון נאמרה בכל לשון ואמרינן שם בגמרא ד' ליג הטעם דכתיב וברכת בכל לשון שאתה מברך וכ"פ המחבר בש"ע סי' קפ"ח סעי' א' שברכת המזון נאמרה בכל לשון, והנה הנס שחמשנה ברורה שם כתב בשם הב"ח שמצוה מן המוכחר בעינן דוקא לשה"ק אכנס זה הוא דוקא רק אם מביין בלשה"ק מה שהוא אוסר אבל אם אינו מביין בלשה"ק מה שהוא אוסר כודאי הוא יותר מן המוכחר שיברך להקפ"ה בכוונה בהלשון שמביין כדינא דגמרא וחפוסקים הנ"ל ממה שיאמר בלח"ק בלי כוונה :

נו) וכמו ששמעתי בענין תפלה בכונה בשם הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' ישראל סלאנטער זצ"ל פ"י הנמרא ברכות דף ו' שאמרו ז"ל א"ר חלבו אריה כל הקובע מקים לתפלתו אלקי אברהם בעזרו וכשמת אוסרים עליו חי חסיד חי עניו מתלמודיו של אאע"ה עכ"ל הנמרא וקשה מאד מפני מה הוא זוכה למעלה גבוהה כזו ע"י קביעות המקום לתפלתו ועוד מה היא

נה) דער יעדקער דין איז ב"י ברכת המזון אזוי האבין די חז"ל ג'ואנט אין סוטה ל"ב אין דער משנה אז ברכת המזון איז ג'ואנט ג'וארין אויף אלע קשונות אין די גמרא דף ל"ג ב'הענט דעם טעם וי"ל עם ש"ט"ט וברכת איז דער פשט אויף יעדן לשון וואס מ'קאן בענטשן אין אזוי וערט גיפסקית אין שלחן ערוך סי' כפ"ה סעיף א' אז ברכת המזון איז ג'ואנט ג'וארין אויף יעדען לשון וואס מ'קאן האטש דער משנה ברורה שרייבט אין נאמען פון דער בית דאס בעסטע איז מ'אל בענטשן בלשון הקודש דס איז ג'ערט ג'וארין גאר אויב ער פאר ש"ט"ט בלשון הקודש וואס ער זאגט אָבער אויב ער פארש"ט"ט גיט בלשון הקודש וואס ער זאגט איז ג'עבער אז ער זאל בענטשן מיט פ'ונה אויף דער שפראך וואס ער פאר ש"ט"ט אזוי ווי די גמרא אין די פוסקים הנ"ל וואס ו"י פאסקענין אזוי איינער ער זאל בענטשן בלשה"ק אן פ'ונה :

נו) און ווי איך האב ג'הערט אין דעם ענין פון תפלה בפ'נה אין נאמען פון הרב הגאון הצדיק הר"י ישראל סאלאנטער זצ"ל א פירוש אויף דער גמרא ברכות דף ו' א"ר חלבו אריה כל המובע מקום לתפלתו וכ"ו ד. ה. ר' חלבו זאגט פיר ר' הונא, דער וואס טוט ויין ג'בעט שפעדיג אויף א געשטימטען פלאץ איז דער נאט פון אברהם אין זיין הילף און אז ער שטארבט זאגט מען אויף איהם דאס איז ג'נוען א חסיד און עניו פון אברהם

העניויות ע"י קביעת המקום לתפלתו, וביאר הרב הגאון הצדיק סחריי חג"ל דמלבד פשוטן של דברים לדינא שצריך האדם לקבוע מקום להתפלל בביהכ"נ אחד בכל יום ולא פעם בביהכ"נ זה ובפעם בביהכ"נ זה וכן בביהכ"נ עצמו אין לו להתפלל יום אחד בזוית זה ויום אחד בזוית זה רק ככל יום כמקום אחד כמיש באויה סי' צ' סעי' י"ט, אבל יש בזה גם כוונה עמוקה ע"ד הרמז והמוסר, דהנה האדם צריך להיות נזהר מאד לכונן בתפלתו מתחלתו ועד סופו בלי שום נטייה למחשבת אחרת לחשוב בדבר אחר זולת תיבות התפלה כי לפני השירת גלויות כל המחשבות כי הוא אחד מהיג עקרים בעיקר הייוד להאמין שהשירת יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותיהם וע"כ אצל השירת המחשבת הוא כמעשה וכדיבור ממש ואם הי' עומד לפני מלך בודד, ומבקש רחמים לפניו ובאמצע בקשותיו היה מתחיל לדבר לפניו ענין זה שלא מענין בקשותיו ובש"כ אם הי' מניחו וחולך לו הלא הי' גדול עונו מנשוא והי' מתחייב כנפשו אי"כ לפני השירת אשר

אֲבִינִים תִּלְמִידִים. ס'א"ז ויָעַר שְׁוֹעֵר צו פֶּאָרְשְׁטֶעהן פֶּאָר וואס אַז דער
 מַעֲנֵשׁ וּזְכָה צו אַזוי גְּרוֹיִסעַ מַעֲלָה דוּרְךָ דָּעם נִים עַר שְׁמִיט אױף אַ באַשְׁטִימט
 פֶּלֶאָץ צום דֶּאָוֶנְען. נֶאֱד אַז שְׁוֹעֵר ווִיא קױמט עֲנִיּוּת צו קױבע מְקוּם לַתְּפִלָּתוֹ.
 אַז דער גאון חג"ל מִבְּאָר אַזוי הוּן דָּעם פֶּשֶׁט פִּין דָּעם דִּין וואס אַז
 אַ מַעֲנֵשׁ בְּרוּיף גַּעֲשְׁמִימַען אַ אָרַט צום דֶּאָוֶנְען אִין אִיין שׁוּהַל אַללע טאָג
 נִיט עהר זאל אִיין טאָג דֶּאָוֶנְען אִין אִיין שׁוּהַל און צו מֶאָרְגִינִים אִין אַ
 אַנְדֶּערע שׁוּהַל אױף אִין דער וַעֲלֶבֶּער שׁוּהַל בְּרוּיף עהר אױף גַּעֲשְׁמִימַען אִיין
 אָרַט. נִיט אַללע טאָג אִין אַ אַנְדֶּער ווִיגְקעל נור אַללע טאָג אױף דָּעם וַעֲלֶבֶּען
 פֶּלֶאָץ, ווי ס'ווערט גִּבְרֶאכְט אִין שִׁיע אױח סי' צ' סעיף י"ט, אָבֶּער ס'א"ז
 נֶאֱד דָּא אִין דָּעם אַ מִיִּטְפֶּע בְּנִיחַ עִיד רמז והמוסר דָּען דער מַעֲנֵשׁ בְּרוּיף
 ווִין ווִיעַר גִּיהִיט מִבִּינִין ווִין אִין ווִין תְּפִלָּה פִּין אָנְהוּיב בִּיז עֲנִיעַ אָן שׁוּם אַנְדֶּערִי
 מִחֻשְׁבָּה נִיט צו טְרַאכְטִין אַ אַנְדֶּערע נאָכען נֶאֱר די ווערְמֶער פִּינִים גִּיכְעט.
 ווִייל פֶּאָר הַשִּׁירָת אִין אַלֶּץ אָפֶּען אַללע גִּדְאָנְען. אִין דָּאס אִין דער צֶעֱהֶנְטֶער
 עֶקֶר פִּין די דִּרְבִּיִצֶעהן עֶקֶרִים צו גִּלְיִבֶען אַז הַשִּׁירָת ווִיסיט אַלע מַעֲשִׂים
 אִין גִּדְאָנְען פִּין מַעֲנֵשׁ און דָּרוּם בִּי הַשִּׁירָת אִין אַ מִחֻשְׁבָּה ווי אַ דיבור און
 ווי אַ מַעֲשִׂה. אִין לְמִשְׁל ווען עַר שְׁמִיט פֶּאָר אַ מִלָּךְ בְּשָׂר וָדָם אִין גַּעַט פִּין
 אִיהם עֲפִים אִין מִיטִין וואָלט עַר אָנְהוּיבֶען בִּיִדְען אַנְדֶּערע נאָכען ובש"כ אַז עַר
 לְאִזְט שְׁמִיִּין דָּעם מִלָּךְ אִין מִיטִין און גַּעַט אַנְעק ווי וואָלט דער מִלָּךְ בְּרוּיף

מחשבה גלויה לפניו כמו דיבור ומעשה כשיב שצריך האדם ליתור מאד שלא יוזז מחשבותיו מתיבת התפלה יען שאם יטה את לבבו מתיבת התפלה לענין זר הוא כמו שמדבר באמצע בקשותיו מענין זר באמצע תפלותיו או הולך לו למקום אחר ואח"כ יבא בחזרה אליו בודאי גדול עונו מנשוא למשל אם חושב באמצע תפילתו שילך למקום פלוני הרי הוא לפני השי"ת כהולך ממש למקום פלוני באמצע התפלה, וא"כ אין התפלה כראוי רק מי שמקבץ כל כחות רעיונותיו רק בחיבות התפלה לבדו מתחילת תפלתו עד סופו זה הוא שנקרא שעומד במקום אחד בכל תפלתו דהיינו במקום שהוא מתפלל שם הוא עומד ומציר בדעתו שהשי"ת כנגדו והוא מבקש רחמים מלפניו ית"ש, משא"כ מי שיש לו מחשבות זרות בתפלתו ורעיונותיו משוטטים בהרכה מקומות הרי הוא כאילו הוא חי נופע בעת תפלתו אלפים פרסאות אל המקום אשר רוח מחשבותיו יוכלוהו שמה כי בהתחלה התפלה ה"י רעיונותיו פה ובכרכת אתה גבור הוא חושב לנסוע

גי'וארין און ס'וואלט איהם ח'יו ג'יקומען מ'י'תה ח'יו. כשי"כ פאר הקב"ה וואס ער ווייסט אלע מחשבות און די מחשבה איז פאר איהם פונקט ווי א'דיבור און א'מעשה איז דאך אכשי"כ אז ער ב'רויף וע'הר ג'יהיט ו'יין דאס ער זאל ג'יט אפ טוען ו'יין מחשבה איין רגע פון דבורים פונ'ם ג'יבעט, ו'ייל ווי באלד ער ג'ייגט אונעק ו'יין הארץ פון די ווערטרער פונ'ם דאוונען צו פ'רעמ'דע זאכען איז דאך גלייך ווי ע'הר רעדט אין מ'יטען ו'יין ג'עט'ין פ'רעמ'די זאכען אדער ער געהט נאר א'נעק אין א'נדערין פלאץ נאכהער קומט ער צוריק איז ו'יך ב'וודאי ו'יין זינד גרויס, ו'ייל ווי ער מ'ראכט נאר אין מ'יטען דער תפלה ער זאל געהן דארט און דארט איז שוין פאר השי"ת גלייך ווי ער גייט איז מ'יטען א'נעק אין גענעם פלאץ, קומט אויס אז א'תפלה ווי ס'גי'הער צו ו'יין איז נאר אז מ'געמט צוואנען ו'יגע רעיונות און פחות נאר אין די ווערטרער פונ'ם דאוונען פון אנהויב ב'יו ע'נדע, דאס האן ה'ייסען אז ער ש'מייט אין פלאץ ב'יים גאנצען דאוונען, ד'היינט ער מאלט ו'יך אויס אין ו'יין ר'עת אז די ש'כינה כביכול איז א'קיינן איהם און ער געט רחמים פון השי"ת, אבער אז ער האט פ'רעמ'דע ג'דאנקען און ו'יגע מחשבות פ'ליהען ארום אין פ'יהל פלעצער איז ו'יך גלייך ווי ער פארט אין מ'יטען דאוונען דארט ווי די ג'דאנקען פ'יהרען איהם, אין אנהויב דאוונען איז ער דא און ב'יו א'תה גבור' קלערט ער אין

ליפיו ואח"כ לאמערקא ואח"כ להבי דואר אפשר יהי איזה טשעק עבור
 סעות ואח"כ בשאר מקומות לענין מסחרו ונמצא לפניו יחיש כאילו נסע בכל
 המקומות באמצע תפלתו וא"א לומר עליו שהוא עומד במקום אחד כי באמת
 עיקר האדם הוא הנפש לבדו ומוחו ומחשבתו ופנימיותו שלו אבל גופו לבד
 אינו נקרא אדם רק בשר אדם כמיש על כשר אדם לא יוסך כמיש בשער
 הקדושה של ר"ח ויטל וציל וכיון שמוחו ולבו לא ה' במקום אחד לא שייך
 לומר עליו שעמד במקום אחד כי רק בשרו וחומר עמד כאן לא האדם
 שהוא הנשמה. וזה הפירוש כל הקובע מקום לתפלתו כלומר שכמו שגופו
 עומד כאן במקום אחד כל זמן התפלה כן גם לבבו ומוחו ומחשבתו הסה
 קבועים ועומדים במקום אחד כ"ז התפלה ותוא עומד לפני הש"ת בתפלתו
 כעומד לפני המלך זה הוא נקרא הקובע מקום לתפלתו ואז בודאי אלקי
 אברהם בעזרו ושייך עליו לומר הי חסיד הי עניו שמכטל את עצמו לגמרי
 להיכת התפלה וזה היא עניוה גדול כמש סה שמכטל את עצמו כמש
 לקדושת התפלה:

יפו ב"י אָתָּה חֲנּוּן אֵין אַמְעֵרִיקָא נֶאֱכָדֵר אוּיף דָּער פֿאַקט אָפֿשר אֵין דָּא
 אַ מִשְׁעֻקֵיל אוּיף גַּעלָה, נֶאֱבָדֵר אַנדֵערִי פֿלֶטֶצֶר מיט אַנדֵערֶע גִישְׁפֿטִין,
 אֵין דָּאס גַּלִּיך פֿאַר הַשִּׁית ווי ער וַאֲלֵט גִּינוּעוֹן מִמֶּשׁ אֵין די אַלְקֶע פֿלֶטֶצֶר
 אֵין מִישְׁען דֶּאוּנְען קאַן מַען דָּאך נִיט וַאֲנַען אַז ער אֵין גִּינוּעוֹן אוּיף אֵיין
 אָרט, וואַרום בְּאַמֶּת דָּער עֶקֶר מַעֲנֵשׁ אֵין דָּאך דָּער נֶפֶשׁ אֵין מוֹח און די
 מַחֲשָׁבָה אָפֿער דָּער בְּלוֹיֶסֶר נוף קאַן נִיט ווערן אָן גִּירִישְׁען אָרָם (א מַעֲנֵשׁ)
 נָאר כֶּשֶׁר־אָדָם ווי אֵין פֿסוק שְׁמִיט על בֶּשֶׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ ווי סִינֵרֶט
 גִּבְרָאָקֵט אֵין שַׁעַר הַקְּדוּשָׁה פֿון ר חיים וויטאל וציל, און דָּאס אֵין דָּער
 פֶּשֶׁט בַּל הַקּוֹבֵעַ מְקוֹם לְתַפְלָתוֹ, ה. ה. אַזוי ווי דָּער נוף שְׁמִיט דָּא אוּיף
 אֵיין אָרט די גאַנְצֶע צֵיט פֿינִים דֶּאוּנְען אַזוי אוּיף דָּאס האַרץ אֵין דָּער
 מוֹח אֵין מַחֲשָׁבוֹת וְעֵינֵי אוּיף דָּעם וְעַל־כֵּן פֿלאַץ די גאַנְצֶע צֵיט פֿינִים דֶּאוּנְען
 און ער שְׁמִיט פֿאַר הַשִּׁית אֵין ויין תַּפְלָה ווי ער שְׁמִיט פֿאַר אַ מֶלֶךְ ד. ה.
 אַ קוֹבֵעַ מְקוֹם לְתַפְלָתוֹ, דָּאן אֵין בְּנִדְאֵי נָאט פֿון אַבְרָהָם ויין הַעֲלֵףֶר און מַעֲנֵשׁ
 קַאן אוּיף אֵיהֶם וַאֲנַען דָּאס אֵין אַחֲסִיד אֵין אַעֲנִי אַז ער אֵין וייד אֵין גַּנְצֵען
 מְכַטֵּל צו די ווערֶמֶר פֿינִים דֶּאוּנְען און דָּאס אֵין אַ גְּרוֹים עֲנִיוֹת וואָס ער
 אֵין וייד מְכַטֵּל צו דָּער קְדוּשָׁה פֿינִים דֶּאוּנְען:

(ז) ועוד יש לפרש המאמר חזיל הניל הקובע מקום לתפלתו בהקדם מה ששמעתי בשם הרב הנאון הקדוש המפורסם ר' מאיר אבדיק קאברין ז"ל על מה שאנו אומרים אני מאמין באמונה שלימה שלו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל ופי' שלו לבדו היינו שיתכוון לכבוד השנית לבדו שיגדל כבוד שמים ויהאונן בצער השכינה הקדושה שהוא בגלותא כמי'ש בזוחיק בכמה מקומות ובפרט בתיקון שלשה משמורות שמצוה לכל איש ישראל להתאונן על מה ששכינתא בגלותא וויי, שעיקר התפלה צריך להיות לו לבדו לכבוד השנית לבדו ראוי להתפלל שיתרבה כבוד שמים ויתרום קרן ישראל ושיבנה המקדש ביב ונוכה לנאולה שלימה כי ככל צרתם לו צר וחמתפלל בעד חבירו, הוא נענה תחילה והשנית קורא אותנו אחי ורעי ואם מתפלל לכבוד השנית ממילא נענה גם הוא בתפלתו ע"ד שכתב בספר בית שמואל אחרון כל העונה אמן יהא שמי רכא מברך שכל כוונתו בעת

(ז) נאך, קאן מען טייטשען דעם מאמר חזיל הניל הקובע וכו' מיט אהןקמא וואס האב גיהערט בשם הרב הנאון הקדוש הר' מאיר אבדיק קאברין זצ"ל וואס מיר זאגען אני מאמין באמונה שלמה שלו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל, האט ער גייטישט, שלו לבדו היינו צו זיין כבוד אל"ן או ס'זאל גיטריקט ווערין דער כבוד פון גאט און זאל זיך מצער זיין אין צער פון דער שכינה ה' וואס זי איז אין גלות ווי דער זוהר הקדוש ש'מעסט אין פיהל פלעצער ובפרט אין תכון שלשה משמרות או ס'איז א מצוה מיטל אויף יעדען יוד ער זאל קלאגען אויפ'ן חורבן בהמ'ק אין וואס די שכינה ה' איז אין גלות און זיא תפלה פרויך זיין נאר צוליעב כבוד השנית אל"ן או ס'זאל זיך מעהרען דער כבוד שמים און ס'זאל דעההויקט ווערין דער גרן ושראל און ס'זאל גיבויעט ווערין דער הייליגע בית המקדש אין אונזערע צייטען און מיר זאלען זוכה זיין צו דער נאולה שלמה. ווייל אז ידען זענען אין גלות אין צרות איז, בצרתם לו צרי' איז פביכול די שכינה אין גלות און לידט'מיט די צרות, און המתפלל פער חבירו הוא נענה תחלה ד. ה. או מ'בעט מיר יענעם ווערט מען פריער גיהאלפ'ן, און השנית רופט אן די ידען אס' גרעי, און אז ער איז מתפלל לכבוד השנית ממילא ווערט עהר אויך גענפערט דורך זיין תפלה, ווי ס'שטייט אין ספר בית שמואל אחרון אז מענטשערט אמן יהא שמי רכא מברך אין אשת צרה רחיל מיט דער פנה פון ככל צרתם לו צר און ער דעט או ס'זאל זיין יהא שמי ד. ה.

צרתו משום ככל צרתם לו צר ומתפלל שיהא שמי רבא סברך קורעין לו
 נור דינו מדה כנגד מדה יען שהוא מתפלל לכבוד השיית, עונה לו השיית
 מצרתו כעין שאמחזיל המתפלל בעד חבירו הוא נענה תחילה כניל, וזה
 יש לפרש כל הקובע מקום לתפלתו שכל תפלתו הוא רק להמקום ביה
 שיחרבה כבוד שמים שלא יהי צער לחשכינה הקדושה אלקי אברהם בעזרו
 מדה כנגד מדה כניל:

נח) ועתה באתי להתום את ספרי זה ואמרו אמן חלק השני להביא בכאן
 החתימת הספר חרדים מה שהוא נוגע לענינינו לענין עניית
 אמן ואישיר וזלתיק, אחר שכתבנו רפואות בדמים יקרים לנפש החוטאת
 שלא תמות ויש לנו לחקור ולבקש רפואה בדמים קלים אחר שנמשלו
 חולי הנפש לחולי הגוף ולפעמים רפואה שיעשה רופא חכם במאה פרחים
 סכמה מיני חוצאות רפואות יקרי הערך, ימצא לפעמים מיני רפואות תעלה
 בכסף אחד או בחצי כסף של מיני עשבים המרפאים בדרך סגולה, ושמעתי
 שאירע במלכות קאסמיליאי באחד משרי חמלך הפרתמים בלכתם לצוד

ס'אל ג'רויטס ווערין דער נאמען פון השיית קורעין לו בו צדרייטס מען
 דעם ג'רדין מדה כנגד מדה ווייל ער איז מתפלל לכבוד השיית ענפערט
 איהם השיית פון ויין צרה ווי די חז"ל זאגן המתפלל בעד חבירו כניל, מיט
 דעם קאן מען שייטשען כל הקובע מקום וכו' ד. ה. אז ויין נאנצע תפלה איז
 נאר ל'כבוד המקום, פאר השיית אז ס'אל ג'מעהרט ווערין כבוד שמים די
 שכינה הק' זאל שוין מער ניט ליידען גיין צער איז אלקי אברהם בעזרו
 איז השיית אין ויין הי'לף מדה כנגד מדה כניל:

נח) יעצט האב איך ג'וואלט ענדיגען דעם ספר 'ואמרו אמן' חלק שני און
 ברענגן דעם אויסלאז פון ספר חרדים וועלכעם סיני'הער צו
 איינער ענין פון ענפערין אמן און אמן יהשיר און דאס איז ויין לשון: ווי מיר
 האבען נישריגען שיערי רפואות צום נפש וואס האט ג'וידעניט ער זאל ניט
 שטארבען, בר'הען מיר צו זוכען אין גיפנען אנרינגערי רפואה צו חולי הנפש
 ווייל חולי הנפש מיט חולי הגוף ענינו ג'נלייכט, און א מאהל טוט אנרויסער
 דאקטור געבן שיערי מעדיצינען וואס מ'רעפין אהן ווייטער פיהל געלד, און
 עס גיפנט ו'ך אבער רפואות פאר ווייניג געלד און גילדיג פון
 בר'שעכצער וועקעט היילען בר'רף סגולה, און גראדע האבען מיר ג'הערט
 אג'שיכטע אז אין קאסמיליאי איז איינער פון שרי המליכה ג'נאנגען אויף צו

ציד להביא לרדוף אחר שועל לצודו ועקץ השועל את רגל השר עקיצה קטנה ולא הרגיש בה וכיום השני התחילה רגלו לצכות וכיום הני צבתה כאד עד סוף הירך ורופאי המלך נלאו לבקש מיני רפואות משונות בדמים יקרים מאד ולא יכולו ונואשו ממנו והי' מצוה סחמת מיחה, וכל בני ביתו היו כזבים. והנה בא אליו ערבי אחד ממשרתיו וראה את הצרה הגדולה הזאת ואת החולי שחלה אדוניו וישאל אליהם מה החולי הרע הזה פתאום בא לאדוני והיום גי' ימים ראיחיו שאנן ושלו, ויאמרו לו עקיצה קטנה של שועל הביאה עליו את הסות הזה, ויען ויאמר אליהם אל תיראו כי בעזרת האל אני ארפא אותו וילך במהירות אל השדה וילקוט מיני עשבים ידועים לו וירץ ויבא אל בית אדוניו ויכתוש את העשבים במכתשת וישם על רגל אדוניו פעמים ושלש ומיד התחיל להרפא ונחרפא והלך על רגליו וישחמסו הרופאים ויהללו את האלקים אשר ברא מיני סנולות בעשבים, ובהו אנו מבינים מה שאמר ר' אליעזר בפרקי אבות עקיצתן עקיצת שועל,

חאפין חיות און האט גינממען נאך יאגען א פיקס צו פאנגען, האט עהר איהם אקלייגעס בים גיטוהן ער האט בעשעת מעשה גיט מרגיש גיטועין אבער אויפן צווייטען טאג האט זיין פוס אהן גיהויבען גישוואלען ווערן, און דעם דריטען טאג נאך מעהר ביו ארויף, און דעם מלד'ס דאקטור'ים זענן מעד גיטווארין צו זענען פיר איהם טיייערי מעדיצין און האבין איהם שוין מ'יאש גיטועין און ער האט שוין גיהאלטען ביים שטארבען, און אלע הוידמענשען האבען איהם באנוויינט, איז אריין גיקומין אערבי אייגער פון זיינע באדינער און האט דערזעהן די צרה און דאס פייער פון דער קרענק וואס האט ארום גינממען זיין האר, האט ער זיי גיפרעקט וואס איז דאס הערשט מיט דריי טעג צוריק איז דער שר גיוינד גיטועין, האט מען איהם גיזאגט אז דאס איז איהם גיטומען פון אקלייגעס ביים פון א פיקס, האט ער צו זיי גיזאגט, האט גיט קיין פורקט מיט נאמיס הילף וועל איך איהם אויס היילען, איז עהר בארד גיקאפען אין פעלד און האט צו זאמען גיקליבען פערשיגענע קרייטעקען וואס ער האט גיוואקסט און איז גיך גיקומען צו הויז און האט די קרייטעקען צו שטויסען און צו גיליינט דעם שר צום פוס און דער שר איז גאר גיך גיהילט גיטווארין, די גרויסע דאקטור'ים האבען דאס גיזעהן האבען זיין זיך גערר גיוואנדערט און האבען גיראנקט דעם פאשעפער וואס האט באשאפען אועלבע קראפטין אין די גראואקע, מיט דעם קאנין

וכן מצאנו כמה מיני חולאים שנמצא להם רפואות תעלה בדמים קלים בדרך סגולה. והנה על דעת זה יש לנו לבקש בשדה אשר ברכו ה' הוא הנמרא הקדושה איזה מיני סגולות יקרות ורפואות קלות לרפאות חולי הנפש החלושים שאין בהם כח לסבול הרפואות הקשות. והנה מצאנו לרז"ל בשבת קרי"ט שאמרו כל מי שעונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו אפי' היה בו שמץ מינות מוחלין לו. ותחמירו בזה בזה"ק ואמרו שצריך לזעזע כל אבריו ולענות בקול תקיף. ומי שהוא רגיל לעשות כן הנה הוא מבושר שימחלו עונותיו אם לא ישוב לכסלה חרי סגולה אחת [קמנה סאוד לבעית שימחול לו הקב"ה כל עונותיו] וכן בעניית אמן בכל כחו אמרו רז"ל שם שפותחין לו שערי ג"ע עכ"ל חס' חרדים לעניינינו :

אנב אביא בכאן מה ששמעתי בענין אישיר מכבוד ידיי הרב הגי' החסיד מיה' ר' מנחם מרדכי פרענקיל שלישיא מקידי עירנו ירושלים עיהק תובבא.

נט) הנה בטעם הקדוש שאומרים אותו בלשון ארמית הביאו החוס' (ברכות נ"י) בשם העולם לפי שהפלה נאה ושבת גדול הוא ע"כ אנו אומרים אותו בלשון ארמי שלא יבינו המלאכים ויתקנאו בנו. ורכותינו בעהתרים דהוהו והטעם שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי. ושמעתי מידידי הרה"ג החסיד ר' מנחם מרדכי פרענקיל הנ"ל לישב באופן יפה טעם העולם, דבטעם הדבר שאנו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כחשאי

מיר' שוין פארשטיגען וואס דער הייליגער תנא ר' אליעזר זאגט אין פירקי אבות. עמיצתן עקיצת שועלי' אין אוי' גיפונען מיר אויף פיגל קראנקהייטען וועלכע מ'היילט אויס מיט אקליינקייט בדרך סגולה. פונקט אויף דעם זעלבן שטייגער בריווען מיר זוכען אין דער הייליגער תורה כל מיני סגולות און גרינגע רפואות צו היילען דעם חולי הנפש וואס האבען ניט קיין כח צו לידען שווערע מעריצין מיר גיפונען אין דברי חז"ל שבת קרי"ט זאגן דארט. כל מי שעונה כו' ווער ס'געפערט אמן יהא שמיה רבא מיט זיין גאנצען כח אפי' ס'איז אין איהם פאראן א שמץ אפיקורסית איז מען איהם אויך מוחל. אבער דער זוהיק איז מחמיר אויף אוי' פיהל או ס'בריוף זיך שאקל'ן אלע אברים בשעת זאגן אמן יהוה. און ווער ס'איז רגיל אויף צו טוהן זאל ער וויסען אז מ'איז איהם מוחל אלע זינד אויב ער וועט שוין מעהר ניט זינד'ען. און אז ווער ס'זאגט אמן מיט דעם גאנצן קראפט געפינטן פאר איהם אלע טויערין פון גן עדן ביז אהער איז דער לשון פון ספר חרדים אין אינגער עינין :

איתא בפסחים נ"ו משום דבשעת שבקש יעקב לגלות הקץ אמרו בניו שמע ישראל וגו' מיד פתח יעקב ואמר בשכמליו אמרו רבנן היכי נייעביד נימרוי לא אמרו משה, לא נימרוי הא אמרו יעקב, התקינו שיהיו אומרים אותו כחשאי אבל במדיר (דברים פ"ב כ"ה) איתא בזחיל, רבנן אמרי בשעת שעלה משה למרום שמע למלהיש שהיו אומרים להקב"ה בשכמליו וחוריד אותה לישראל, ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא, א"ר אמי למה"ד לאחד שננב קוזמין מתוך פלטיין של מלך ונתנו לאשתו ואמר לה אל התקשמי בו בפרהסיא אלא בתוך ביתך, אבל ביוהכ"פ שהם נקים כמלאהיש הן אומרים אותו בפרהסיא בשכמליו, עכ"ל, והובא בטור ושיע או"ח הלכו יוהכ"פ להלכת, והנה בתרגום ירושלמי עה"ת (סדר ויהימי"א) יש כל הענין הנ"ל באופן אחר דבשעת שבקש יעקב לגלות לבניו וכו' ובסוף הדברים תרגם בזחיל ענין תרי עשר שבטיו דיעקב וגו' ואמרין שמע ישראל וגו' עני יעקב אבינן ואמר יהא שמיח רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי, וכי היכי דלא לשויא פלונתא בין תרגום ירושלמי לדברי הש"ס דפסחים ושבמדרשות, נראה, דזהו תרגום של בשכמליו, והיינו לפי החוכן, אף שאין זה לפי צורתו, מ"מ הא אמרו רז"ל כפי' דקדושין המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי, ואף כאן י"ל שהתרגום של בשכמליו לפי כונתו היא אישיר ובשבת קיי"ט אמרו העונה אישיר ככל כמו קורעין לו גזד והביאו התוס' בשם ר"י לפרש ע"פ הפסיקתא דהיינו שיאמרו אישיר בקול רם, ומעתה מיושב טעם העולם הנ"ל, והיינו, דעיקר הקדיש מכואר בש"ס דברכות ג' הנ"ל וכן במקומות רבים שהוא כשביל עניית אישיר, ורצו חז"ל לתקן לנו להתקשט בכל יום באותו הקוזמין שהוריד לנו משה רבינו מתוך פלטיין של מלך, מה שנאמר בשכמליו, ולאמרו תמיד כחשאי לא אפשר, למעם התרגום יהונתן הנ"ל שאמרו בשבת קיי"ט הנ"ל שמצוה לאמרו בקול רם, וזה א"א כמו שהזכיר משה רבינו אל התקשטו בו בפרהסיא, לפיכך עמדו ותקנוהו בלשון ארמי (שארין המלאכים מבינים אותו), ולא יבינו שהוא חפירוש של בשכמליו ולא יתקנאו בנו המלאכים, באמרנו אותו בקול רם אע"נ ד'שבח דא ננב משירתא דלחן ונוכל לאמרו בקול רם כהפסיקתא הנ"ל, ומיושב היטב טעם העולם שהובא בתוס' ברכות ג' הנ"ל ודפח"ת ושי':

ס' ע"כ יוחר האדם לענות אמן ואישיר בכל כמו משש, כי הדבר הזה נוגע ומרעיש בכל העולמות, ובזכות זה נחשע בכל העוננים בזה

ס' על בן קרויך קען ניהיט צו זיין אין ענפערען אמן אין אמן יהשיר
 זארים דאם איז נגעט אין אללע עולמות אין דעם זכות וועלן מיד

ובבא ברוחניות ובגשמייות וככל אשר יפנה יצליח בעזתי:

סא) ואנב אכתוב עוד איזה סגולות יקרות למחילות העונות שכתב שם בס' החרדים סגולה הב' אמרו רז"ל שם שכל הזהיר וזרין בשמירת השבת בכל תנאיו ובכל דקדוקיו אפי' עבד עכו"ם מוחלין לו שנא' שומר שבת מחללו אית מחללו אלא מחול לו ואל תקשה לך מה הוסיף בעשותו מצות שבת יותר משאר המצות ויש לומר דהזחירות והזריוות במצות שבת הוא המכפר [יען] דהשבת שקול כנגד כל התורה כולה עכ"ל:

סב) שם סגולת הגי' וכווין בשירת הים מה שאומרים בכל יום לאומרה בקול ובשמחה רבה כאילו אותה שעה הוא יצא ממצרים, שהרי אמרו במדרש ויסע משה את ישראל מים סוף שהסיעם מעונותיהם שנמחלו להם עונותיהם ע"י השירה הזאת, שאמרו חז"ל שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה מוחלין לו על כל עונותיו והנה אחר שציונו השי"ת לומר שירה זו בכל יום כדכתיב ויאמרו לאמר, וכתב בזה"ק שרוצה לומר שנאמר אותה

יְהִיאֲלֶפֶן וְעָרִין בְּגִשְׁמִיּוֹת וּבְרוּחָנִיּוֹת אִין וְיִ עַר וְנַעַם יִיךָ קִטְרִין אִין וְעִנְדִין וְנַעַם עֵהר מְצַלַח וְיִין:

סא) אנב וועל איך שרייבען נאך עטליכע טיישענע סגולות צו מחילת עון וואס דער ספר חרדים שרייבט דארט די צווייטע סגולה אמרו די חב"ד האבין גיאנט אז ווער ס'איז א גרין און גוהר אין שמיכת שבת אין אללע דקדוקים אפילו ער האט גידינט ע"ז איז מען איהם מוחל שנאמר: שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו ס'שטייט מחללו און מען לייגענט מחול לו ד. ה. מען איז איהם מוחל, איי פאר וואס עפ"ס איז שבת גרעסער ווי אנדערע מצות קאן מען אבער זאגען אז דאס והירות און זריוות פון דעם הייליגען שבת אליין גיט שוין מיט אז מען זאל איהם מוחל זיין ווייל שבת קודש ווענט איבער קיינין די זאנצע תורה עכ"ל:

סב) די דריטע סגולה אז מען זאל מבנין זיין ב"י שירה וואס מ'זאגט אללע טאג (אז ישיר) צו זאגן מיט א קול און מיט שמחה גלייך ער געהט געצט ארויס פון מצרים, ווי די חז"ל זאגן אין מדרש ויסע משה את ישראל מים סוף דאס עהר האט זיי א וועק גירוקט פון זייערע זינד, היינו מ'האט זיי מחל גיזענען די זינד דורך דער שירה, ווי די חז"ל זאגען אז ס'נישעהט איינעם אגס און ער זאגט שירה איז מען איהם מוחל די עונות און אז השי"ת האט אייני גיזאטין צו זאגען די שירה אללע טאג ווי ס'שטייט, לאמר זאגט

בכל יום בשמחה רבה כמו בשעה ראשונה שאמרנו אותה בשמחה ועיון
מוחלין לו כל עונותיו :

(ג) סגולה חד' אמרו'ל כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו
שנא' נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שהוא
עובר על פשע לכן יוכיח אדם את נפשו ויאמר לו למת הסכול יסורין
בעוה"ז ובניהגם על עונותיך הלא טוב לך הסכול חרפת אנוש ונדופיו ולא
תענה והשמח ביסורים אלו ותעלה רפואה לנפשך ורחח בחושך אורך
כמשאריל הנעלבים ואינם עולבים שומעין חרפתם ואינם משיבים, עושים
באחבה ושמתים ביסורים עליהם הכתוב אומר ואזהביו כצאת השמש
בנבורתו, ופי' החסיד ששלשה מדריגות ישנם בדברי ההנא זו למעלה מזו
ראשונה מי ששומע חרפתו ומשיב ומתרחץ עצמו אבל אינו מעדיב את חברו
בתשובותיו, השני שאינו משיב כלל אך לבו סר לו בקרבו, השלישית ששמח
ביסורין הם הדברים של חרפה אשר שמע שהם ממרקין עונותיו של אדם :

דער וזה"ק דאם מיינט מען אז מ'זאל זאגען די שירה אלעקע מאג מיט שמחה
פונקט ווי בשעת קריעת ים סוף וואס מ'האט זי ג'זאגט מיט שמחה ממילא
איז מען איהם מוחל די עונות :

(ג) די פיערטע סגולה די חז"ל האבען ג'זאגט כר המעביר וכו' ד.ה. דער
וואס איז מוחל אפילו ווען מ'טהוט איהם שלעכטק געמט מען פון
איהם אראפ אלעקע זינד שנאמר, ווי אין פסוק שמי"ט נושא עון וכו' ד.ה.
ויער ס'איז אעובר על פשע פאר גיבט מען איהם די זינד, דריבער ברוד
דער מענטש זיין נפש ד.ה. זיך אליין שטרעפן אזוי צו זאגן פארנוואס זאלסטו
ליידען יסורים אויף דער וועלט און אין גיהנם פיר דייע זינד, ס'איז דא
בעסער פיר דיר צו ליידען די חרפה און בריון פון א מענטש און ניט גיפייניגט
צו ווערן לעולם הבא, און זאלסט זיך פרייען מיט די יסורים וועסטו האבען
א רפואה צו דיין נפש, ווי די חז"ל זאגן הנעלבים ואינם עולבים וכו' ד.ה. די
וועלכע הערען ויער חרפה און פארשעמוגט און ענפערין ניט ווי דייען השי"ת
מיט לעבשאפט און פרייען זיך מיט די יסורים פון דיא חרפה, זאגט
אויף ווי דער פסוק ואזהביו כצאת השמש בנבורתו, טייטשט דער חסיד
הניל אז אין דעם מנאים הייד זענן פאראן דריי מדרגות איינע העכער ווי
די אנדערע, א) דער וואס הערט זיין שאנד און פאר ענפערט זיך און ער
פארשעמט ניט יענעם, ב) דער וואס הערט זיין שאנד און ענפערט ניט נאר

(סד) סנוּלָה ה' היא התבודדות שבעתות רצון יפירוש עצמו במקום מיוחד שלא יראוהו בני אדם וישא עיניו למרום אל מלך יהוד עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות וכמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם ועד'ז כאשר הוא יבא לשים פניו אל אלקיו כן הוא ית' ישיב פניו אליו ויחדיו ידובקו כך שמעתי מפי מורי ורבי החסיד הקדוש כבוד ר' יוסף סאנים זלתיח וכן הוא ה' עושה וכן מצאתי לרבינו יצחק דמן עכו שכתב אשר כסת חסידים היו עושים כן בימיו ודוק ותשכח כן בדברי הרמב"ם ורמב"ן וחובת הלבבות והרבינו יונה ז"ל :

(סה) סנוּלָה ה' שישמע כחשק דברי חכם כשדורש דברי אנדה ויראת שמים שמושכין לבו של אדם כמים שאמרו חז"ל שבזה ימחלו עונותיו וחיבים אנתנו לשמוע קול מוכיח דהכי קבלנו בסנינו כו' כו' והנה נחפשה דרכנו דהנה אמרז"ל רובן כגזל ומיעוטין בעריות וכולן באבק לשון הרע לכן יש לדקדק מאד בחומר העון הגזל דאפי' שוה פרוטה נחשב כשופך דמים והעושה מלאכת חבירו בלי אמונה גם הוא גזלן וקרא, וההסתכלות בעריות הוא עון פלילי ונקרא נואף דכתיב ועין נואף שמתר

וין בארץ ויימנוט איהם. ג) דער וואס פרייגט זיך מיט די שאנד וואס מען שענדעט איהם דאס אלעס איז מבפאר זיינע עונות :

(סו) די פינפטע סנוּלָה איז התבודדות. ד. ה. אז דער מענטש זאל זיך אפ נעמן א באוונדער פלאץ ווי מענטשין מושען נישט און זאל אויף הייבען זיינע אייגענע צום הימל, וכמים פנים אל הפנים פוינט ווי ער מערט זיך צום באשעפער אזוי וועט זיך דער בורא ית' באהעפטן צו איהם מיט כל עיני ברכה ומובה אזוי ווי דער רמב"ם מיט דעם רמב"ן מיט דעם חובת הלבבות און דער רבינו יונה זצ"ל שרייבען :

(סח) די זעקסטע סנוּלָה אז דער מענטש זאל זיך נישט איינהערען ווען א תקם דרשנית דברי אנדה און יראת שמים וועלכע ציהען צו דעם הארץ צו יודישקייט זאגן די חז"ל אויף דעם אז מען איז איהם מחיל די עונות, און מ'איז מחייב צו הערין דאס מול פון אמוכיח, די חז"ל זאגן רובן כגזל וכי' באַקל לשון הרע, ברודף מען מ'קדק זיין אינים האַרְבֵּייט פון די זינד פון גזל אז אפילו אשונה פרוטה איז גלייך ווי א שופך דמים, און דער וואס טוהט זענעמס אַרְבֵּייט פאלש הייסט אויך גזל, און קאָקען אויף נשים איז אויך א האַרְבֵּע עבירה און ווערט אָהן גירוסען, נואף און אפילו א הרהור

נשף ויד ליד לא ינקה רע בניהנם ואפי' הרחור בעבירה חיו פוגם הנשמה. ועון להיר גדול מנשוא שחוא שקול כעיא נייע ושיד וכדי שלא יבא לירי להיר צריך האדם להרגיל עצמו להיות כאלם כמשאחזיל האומנם אלם צדק הדברון סח אוסנות יקה האדם להנצל מלהיר יעשה חמיד עצמו כאלם ולא ידבר רק צדק היא התורה כדכחיב סח אהכתי תורתך כל היום היא שיחתי ששיחתי ודיבורו כל היום יהיה רק בתורה וכוכות זה יבא משיח צדקנו וינאלנו במהרה בימינו אמן :

סו) כתוב בספר אור לישרים וזיל כתב בספר שערי האמונה וזיל שמעתי מנאן וקדוש אחד שאם היו נותנים רשות להצדיקים שבנייע היו באים לזח העולם לענות אמן ואישיר עכיל :

סז) ועתה באתי להודיע סח שעוררני חכם אחד מיקורי ירושלים עהיק תובביא הוא הרהיג חרי שלמה זלמן ונעלאזניק שליטיא לפיים דקיייל דעיקר הקדיש הוא עד דאמירן בעלמא ואיב אם שמע אחר סיובו דאמירן בעלמא מאיש אחד שאומר איזה ברכה או אם עוד איש אחד אומר ניב קדיש ושומע שאחרי אמירתו דאמירן בעלמא סיים השני ניב דאמירן

איז פוגם חיו די נשמה, און לשון הרע איז שרעקליך און ווערט גערעכענט גענין די דריי הארבע עבירות עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים און פכדי ניט ציקומען צום חטא פון גשק'ר פרויף דער מענש ויך מאכען ווי א שטופטער ווי די חויל ואנין האומנם אלם צדק הדברון, וואס זאל דער מענש ויך אפ געמין אין דער וועלט פאר א צרבייט צו ניצול ווערן פון לשון הרע, זאל ויך מאכין ווי א שטופטער, און אז רייצען זאל ער נאר ריידן דברי תורה וואס ווערט גירופען צדק אין דעם זכות וועט קומען דער גואל צדק במהרה בימינו אמן :

סז) שרייבט דער ספר אור לישרים מיט דעם לשון, דער ספר שערי אמונה, איך האב גיהערט פון א נאן וקדוש אז ווען מ'זאל ניצען רשות די צדיקים פון געדן וואלטין ווי אראב גיקומען אין דעם עולם נאך זאגען אמן און אמן יהא שמה רבא ע"כ :

סז) יעצט וועט שרייבען אנאך וואס איינער פון ירושלים ער תלמידי חכמים האט מיר מעורר געווען, דהיינו : ווי מיר פסקינן אז דער עיקר קדיש איז ב"ו דאמירן בעלמא, כומט אויס אז ווען איינער לאזט אויס דאמירן בעלמא און, ער הערט איינעם זאגען א ברכה אדער א אנדערער זאגט אויך

בעלמא מחויב לוטר אמן קודם יהא שלמא רבא אשר זה אינו מעיקר הקדיש והצעתו זה לפי גדולי ישראל והסכימו כולם שהדין עמו ודפחיה ושיי: (סח) עוֹד באתי להודיע משיב כספר קצות השלחן חיב בסיי מיה בהל' ברכת הזימון בכדתיש שם סיק ליא שהסכרא נותנת שהעונים ברוך שאכלנו משלו לא יגביהו קולם יותר מהמברך דהא ברכת הזימון נפקא לן גיב מהפסוק גדלו לה' אתי בכרכות מיה ומהאי קרא נפקא גיב דהעונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך בכרכות הניל ואיכ הסכרא נותנת שהיה לברכת זימון שהעונים לא יגביהו קולם יותר מהמברך, וכתב שם בשם הגהות הראז'ם הורוויץ בשים דפוס ווילנא דעיפ משמעות הכתוב ונרוממה שמו יהדיו צריך גיב שהעונה לא ינמך קולו מהמברך אלא ישוה את קולו לקול המברך ודפחיה ושיי:

(סט) עוֹד נחנין להודיע אשר בהסידור יעביץ בהנשיאת כפים בהתפלת מוסף של יומ' הוא מציינ שם בכל שם מהני פסוקים של הנ'כ מן הכהנים שיענה ביה וביש, וכאשר נכרא רבא כוותי' פסק בן צריכים לשמוע לו:

קדיש אין לאַנט אויס דאמירן בעלמא איז ער מחויב צו ענפערן אמן איידער ער הויבט אן יהא שלמא רבא וואס דאס איז גיט פין עיקר קדיש. אין האב דאס פאר גלייגט פאר גרויסע לייט האבען זיי אויך מסכים גיטען: (סח) נאך אנאך, ווי דער ספר קצות השלחן שרייבט אין חיב סימן מיה אין הככות ברכת הזימון אז די סכרא גיט מיט אז די וואס ענפערן ברוך שאכלנו משלו ואלען גיט זאגען העקער פון דעם מברך, ווייל ברכת הזימון לערנין מיר דאך פון פסיק גדלו לה' אתי אין די גמרא ברכות דף מיה אין פון דעם ועלען פסוק לערנין מיר אז דער וואס ענפערט אמן זאל גיט זאגן העקער פון דעם וואס זאגט די ברכה אויך אין דער ועלעך גמרא איז דאך א סכרא אז דער ועלעך דין איז ביי ברכת זימון אז די וואס ענפערן ואלען גיט זאגען העקער פונם מברך שרייבט ער דארט בשם הגהות הראז'ם הורוויץ אז פון פסוק ונרוממה שמו יחדו ווייזט אויס אז דער וואס ענפערט זאל גיט זאגען נידריגער פונם מברך, נאר ער איז מחויב אויס גלייכען זיך זיין קול מיטן מברך:

(סט) נאך איז גייטיג מודיע צו זיין אז אין דעם סידור יעביץ ביי כהנים ויבען שרייבט ער אז ביי יעדן שם פון די דריי פסוקים פון ברכת כהנים זאל מען זאגען ברוך הוא ברוך שמו:

ט כתב הרוקח הל' תפלה וברכות וזיל בספרי ר' יוסי אומר מנין שעונין
אמן וכו' ת"ל הכו גודל לאלקיננו וכיב כילקוט שמעוני פ' האזינו
וזיל מנין שעונין אמן שנאמר הכו גודל לאלקיננו והנה ממילא שי"ם דלענות
אמן אחר הברכה הוא סחית כמו דילפינן בברכות כ"א בבבית לפני' מן
הכו גודל לאלקיננו. ופסקו הפוסקים הפריח באורח סי' מ"ז וחשאנת ארי' סי'
כ"ד להדיא דבבית לפני' הוי דאורייתא, איב דילפינן גם אמן מפסוק הזה
הוי גיב דאורייתא כסובן ואין להקשות ע"ז דהאיך שייך לומר דהמפל
יהי יותר נחשב מהעיקר דהעיקר הברכה יהי דרבנן והמפל להברכה האמן
יהי דאורייתא דהא דיו לבא מן הדין להיות כנידון הא בכאן חוינן דלא
אמרינן דיו בזה הא אמרוזיל בברכות ניג ע"ב ובגזיר סי' ע"ב דגדול העונה
יותר מן המכרך ושפיר יש לומר דאחיג דהברכה עצמה היא מדרבנן והאמן
גדול מהברכה והוא דאורייתא, ויש לומר דהספרי ס"ל דאף אם מכרך
להשיות מדרבנן מי"ם האמן הוי דאורייתא מהפסוק הזה הכו גודל לאלקיננו,
כמו בבבית דנפקא לן מהפסוק הזה בברכות כ"א וקיייל דהוא דאורייתא

ע) דְּעַר רוֹקַח שְׂרִייבֵט אִין הַלְכוֹת תַּפְלָה אִין בְּרֻכּוֹת מִיִּט דְּעַם לְשׁוֹן : סַפְרֵי.
ר' יוֹסִי וְאָנֵט פִּין וְנֵאֲנֵעֵן וְיִיִּסְעֵעֵן מִיר דָּאִם מִדְּאַרְךָ עֲנִפְעֵרִין אִמֵּן וְכוּ
תִּיל הַכּו גִּדּוּל לֵאלֹקֵינוּ ד.ה. אִז אִיךָ וְנֵעַל רֹפְעֵן נֶאֱמִים נֶאֱמֵעֵן וְאֵלֵט אִיר אִים
נְרוֹיִסְעֵן הֵינּוּ מִיִּט אִמֵּן אוֹיךְ שְׂרִייבֵט דְּעַר יִלְקוּט שְׁמַעוּנֵי פ' הַאֲזִינוּ דָּאִם
וְעִלְבֵּעַ מִמִּילָא אִיז גִּדְרוֹנְנֵעֵן אִז אִמֵּן עֲנִפְעֵרִין אִיז מִן הַתּוֹרָה אִזוּ וְיִי דִי נִמְרָא
אִין בְּרֻכּוֹת כִּיָּא אִז דִּי בְּרָכָה פֶּאֶר דְּעַר תּוֹרָה אִיז גִּדְרוֹנְנֵעֵן פִּין פֶּסֶק הַכּו
גִּדּוּל לֵאלֹקֵינוּ דִּי פּוֹסְקִים דְּעַר פְּרִיחַ אִון דְּעַר שְׁאֲנַת אִרִּי' סִי כִיד פֶּסְקִינְעֵן
אִז דִּי עֲרִשְׁמַע בְּרָכָה פֶּאֶר דְּעַר תּוֹרָה אִיז מִן הַתּוֹרָה אִין אִז מִיר לְעֵרְנִין
פִּינִים וְעִלְבֵּעֵן פֶּסֶק אִמֵּן אִז דְּאָךְ וְעִלְבֵּסְט פֶּעֲרִשְׁמַעֲנִידִךְ אוֹיךְ מִן הַתּוֹרָה,
בְּעֵן עֵעֵן נִיט פֶּרְעֵעִין וְיִי קוֹמֵט דָּאִם אִז דְּעַר מְפַל ד.ה. אִמֵּן וְאֵל מְעַר חֲשׁוֹב
וְיִין וְיִי דְּעַר עֵקֶר ד.ה. דִּי בְּרָכָה וְאִם אִיז נֶאֶר מְדַבְּרֵנָן מִיר קִאֲנִין וְאִנִּין דִּיו.
אֲבָעַר וְיִי דִי חוּיל וְאִנִּין אִין בְּרֻכּוֹת נִיג : אִין אִין נוּיר סִי' אִז גִּדּוּל הַעֲנָה וְכוּ
ד.ה. אִז דְּעַר וְאִם עֲנִפְעֵרֵט אִמֵּן אִיז גִּרְעִסְעַר פִּין דְּעַם וְאִם וְאִנֵּט דִּי בְּרָכָה
מִמִּילָא קִאֲנִין מִיר שׁוֹיִן וְאִנִּין אִז טֶאֱקַע אִזוּ, אֲפִילוּ דִּי בְּרֻכָּה אִיז נֶאֶר מְדַבְּרֵנָן
אֲבָעַר דְּעַר אִמֵּן אִיז גִּרְעִסְעַר אִיז עַר מִן הַתּוֹרָה, אִון מִקְבָּאֵן וְאִנִּין אִז דְּעַר
סַפְרֵי הַאֲלֵט אִז אֲפִילוּ דִּי בְּרָכָה אִיז נֶאֶר מְדַבְּרֵנָן פִּין דְּעַסְמִינְעֵנִין דְּעַר אִמֵּן
אִין מִן הַתּוֹרָה פִּין פֶּסֶק הַכּו גִּדּוּל וְכוּ, וְיִי דִי נֶמְרָא בְּרֻכּוֹת כִּיָּא אִון וְיִי דִּי

כמיש בהפרח סיי מ'ז ובהשאנת אר'י סיי כ'ד, ולפי'ז יש ליתן מעם לשבח על מה שאמרו חז"ל הנ"ל שנדול העונה יותר מן המברך והרבה פעמים נאמרו בענין זה אבל לפי הנ"ל י"ל עוד מעם בפשיטות לפי שהברכה עצמה היא מדרבנן והעניית אמן היא מהית כנ"ל וק"ל :

עא) ג'ם מצאתי מחויב להודיע משיב כסידור עבודת ישראל וז"ל אהר אכילת המוציא יאמר יר"מ יאויא שתהי אכילתי זאת להברות את גופי ואחי ברי וחזק לעבודתך ותצוה את הברכה במאכלי ובמסקי ותסיר כל מחלה מקרבי כמו שנא' וברך את לחמך ואת מימך והסירוטי מחלה מקרבך אמן וכתב בס' פענת רזא פ' בהעלותך אשר ב'זו התפלה הוא כורא מלאך קדוש וסלק את חס'ם מעל שלחנו הובא בספרי ואמרו אמן חלק א' ד' ע"ט בקיצור ואחי'כ יאמר מזמור כ"ג ה' רועי :

עב) ע'וד אעתיק ככאן לזכות את הרבים תפלה נחוצה מהשערי ציון שער ג' בסוף תיקוני תפלות וז"ל בקשה זו כל האומרה בנקיות ובטהרה לא יוזק לא ביום ולא בלילה בכל מקום שהוא הולך בין כים בין ביבשה ולא ירא מכזיקין ולילין ושדין ופניו יהיו מזהירין וימצא חן וחסד בעיני כל ולא יארע לו כל רע בעיה :

פסקים הנה' איז שוין ממילא ר'עבט דר טעם ו'ס די חז"ל וא'גין אז ג'רול העונה וכו' אז ד'ער וואס ע'נפערט אמן איז ג'רעסער פון דעם מברך. ס'ע'נען פאראז פיהל טעמים. א'קער וויא מ'ד וא'גין איז נאך א טעם דא נ'ייל דיא ב'רקה איז מדרבנן א'קער ד'ער אמן איז מן התורה כניי :

עא) א'ויף דאב א'ף ג'פ'נען פאר ג'יטיג מ'ד'נע צו זיין וואס ס'ש'יטיט אין סידור עבודת ישראל וז"ל נא'ד'ין ב'נות פון די מוציא ואל מען וא'גין יהי רצון וכו' אז דאס ע'ס'ין ואל זיין צו ג'יו'נד צו מ'יין גוף צו זיין ש'טארק צו עבודת הבורא אין ואלקט ש'קען זיין ב'רקה אין מ'יין ע'ס'ין אין ט'רו'נקען. אין ואלקט אפ'ט'ו'ה'ן אלע מ'גיני חולאים פון מ'ד ווי אין פסוק ש'יטיט וברך את לחמך ואת מימך והסירוטי מחלה מקרבך. ד.ה. ע'ר וועט בענטש'ש'ין דאס ב'רויט אין וואקער אין וועט אפ'ט'נען אללע ב'רענק פון ד'יה. ש'ר'ויבט ד'ער ספר פענת רזא פ' בהעלותך דאס מיט ד'ער תפלה הנ"ל באשאפט ע'ר א הייליגען מלאך אין ט'רו'יבט א וועק די סט'יא פונ'ים מ'יש, א'ף דאב שוין ווע'נין דעם ג'יש'ר'יבען אין ע'רש'ט'ין חלק דף ע"ט. נאכ'ה'ער ואל ע'ר וא'נען מזמור לדוד ד' רועי קפיטל כ"ג :

ענ) אָנָא יי אַלְהוּי שְׁמַע אֵל תְּפִלַּת עֲבָדֶיךָ וְאֵל תְּחַנּוּנָיו וְתִשְׁמְרֵנִי כְּיוֹם יִבְלֶלְהָ מִן הַמַּזְקִין וּמִשְׂדֵּיךָ וּמְחֹלָאִים רָעִים וּמְכַל גְּיוֹרוֹת קִשּׁוֹת הַמְּהַבְּנִשׁוֹת וְצוּה לְמַלְאַכְיָה בְּקִדּוּשֵׁים הַמְּמוּנִים עַל הַתּוֹרָה וְעַל הַחִיבָה שְׂוֹאוּרוֹ לִי שְׁעָרֵי לְבִי וּיִפְתַּח לְבִי בְּתוֹרָתְךָ וְחַטְע בְּרַעֲיוֹנֵי יְרֵאָתְךָ שְׂאֲנִי עִפְר וְאִפְר רִסָּה וְתוֹלְעָה נְבִה לֵב וְיִשְׁפַל רוּחַ צַל עוֹבֵר וְצִיץ הַשָּׂדֶה בְּאִתִּי לְהַפִּיל תְּחִינָתִי לְפָנֶיךָ וּלְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מִלְּפָנֶיךָ כִּסּא כְבוֹדְךָ כִּי אַתָּה קְרוֹב לְכָל קוֹרְאֶיךָ וּמִצְוֵי לְכָל דוֹרְשֶׁיךָ וְעֵשָׂה נָא בְּקִשְׁתִּי בְּרִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ וּמַהֲר שְׂאֲלֵתִי כִּי אַתָּה יִצְרָתִי וְאִין לִי אֵל אַחֵר מִבְּלַעֲרֶיךָ אָנָא סְלַח נָא לְעוֹנֵי בְּנוֹדֶל חַסְדֶּיךָ בְּכַתּוּב נִיאֲמַר יי סְלַחְתִּי בְּדַבְרֶיךָ אֲדַנִּי שְׁמָעָה אֲדַנִּי סְלַחְתָּ אֲדַנִּי בְּקִשְׁבֶּיךָ וְעֵשָׂה אֵל תִּאֲחֵר לְמַעַנְךָ אַלְהוּי כִּי שְׁמָה נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמְּךָ כִּי עַמְּךָ הַקְּלִיחָה לְמַעַן תִּנְרָא אַחֲרֵי יי אַלְהוּיְכֶם תִּלְכוּ וְאַתֶּם הִרְבַּקְתֶּם בְּנֵי אַלְהוּיְכֶם תַּיִם בּוֹלְכֶם הַיּוֹם אָמֵן בֵּן יְהִי רִצּוֹן:

עד) ועתה לסיומא דספרי זה אביא עוד מאמר יקר מענין עניית אישׁר מספר קב הישר פרק מ״ה ז״ל:

עה) אִיתָא בְּכַתְבֵי הָאֲרָיִי זִיל מְצוּה רַבָּה לְלַמֵּד עֲצֻמוֹ יְהוּדִים לְשַׁכְּנָה וְכוּ מַסְעֵד וְעוֹר כְּבוֹכּוֹל לְשַׁכְּנָה וּמְקָרֵב אֶת הַגְּאוּלָּה בִּיהוּדִים. וְכַאֲשֶׁר כִּי לֹא כָל אָדָם יִכּוֹלֵת בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת יְהוּדִים בְּתַפְלַתוֹ אוּ בְּמִצּוֹת אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה וְכוּ: (ב) עַל כֵּן בּוֹדָאֵי כַּעַל הַרְחִמִים יִקְבַּל הַרְחִמִים וּבְרִצּוֹן כּוֹנֵת לֵב הָאָדָם שְׂמִכוֹן כַּפְשׁוּטָה כְּלִי טַחֲשֵׁבָה זֶרָה וּמִתְפַּלֵּל כַּפְשׁוּטָה עֲנִינֵי תַפְלָה רַק יֵאֲמַר קוֹדֵם הַתַּפְּלָה לְשֵׁם יְהוּד הַקְּבִיָּה וְשׁוֹכְנֵיתֶיהָ וְזֹא אִינוּ סַפְרִיד

עד) און יעצט צום ענדיגען פון דעם ספר וועל איך ברענגן אטייערין מאמר פון ענין אמן יהא שמייה רבא פון ספר קב הישר פרק מ״ה און דאס איז ו״ן לשון:

עה) אִיתָא עִם שְׁטִיט אִין כַּתְבֵי הָאֲרָיִי זִיל עִם אִין אַנְרוֹקַע מְצוּה ז״ך צוּא לְעִרְנֵעֵן דִּי יְהוּדִים אִין בּוֹנּוֹת און מִיט דִּי יְהוּדִים אִין מְעוּ מְקָרֵב דִּי גְאוּלָּה נָאֵר נִיט אִיטְלִיכְעֵר מְעַנְשׁ הָט וְכוֹלֵת דִּי יְהוּדִים מְיַחֵד ו״ן אִין עִין תַּפְּלָה אַדְעֵר בְּשַׁעַת אֲז עַר מוּט אִיין מְצוּה: (ג) דְרִים אִין מְעוּ בְּטוּחַ אוּיף דַעַם דְעֵר בְּאַרְעִים הָאֲרִיצִינִן גְּאָט. אֲז עַר אִין בְּנוּדָאֵי מְקַבֵּל מִיט ו״ן בְּרַחֲמֵי דִי תַפְּלָה וְזֵאָם אִינְעֵר הַאוּוֹינְט מִיט דְעֵר פֿראַסְטֵער בּוֹנָה דָאָם אִין עַר הָאָט אִין וְנֵעֵן דִּי שְׁטִיט פּוֹן דְעֵר תַּפְּלָה אָן אִיין מְחַשְׁבָּה וְרָה. נָאֵר פֿר דְעֵר תַּפְּלָה

עצמו מהקדושה. (ג) וכדמצינו בגמ' בכלל מערבין ר' זירא כי הוי חליש הוי אויל ותיב אפיתחא דר' יודא בר' אמי אמר כי נפקי ועיילי רבנן איקום מקטייהו כדי שלא יהא בטל מן המצות וכן קבלה הוא בידי מן אנשי מעשה שאף שהיו יושבים במלים מן המצות היו ממשמשים בציצית והיו מסתכלין בציצית והוא ענין גדול לקיום מצות וראיתם אותו וכו'. (ד) הכלל כי לא ברא הקב"ה את האדם שיהיה בעוה"ז להועלת גופו וכי הגוף כלה בארץ רק להועלת נשמתו אשר חוצבה מתחת כסא הכבוד והיא חלק אלוה ממעל לתקנה ולקשמה במעשים טובים לקרב הנאולה ואו יהיה נזדכך גם הגוף ומאיר באור הבהיר בפרט כשהגוף מתחמם לדבר מצות : (ה) ולא לחנם אמרו רז"ל העונה אמן יהא שמים רבא בכל כחו מצננין לו הנהננס ואין הדבר יוצא מידי פשוטו שצ"ל אישר בכל כחו וכו'. כמיש בזהר פרש' פנתם שצריך האדם לעורר כל איבריו בחילא חקיפא ובה איתבר ליביה ואיתבר

ואל ער ואנין לשם יחדו הקב"ה ושכינתיה וי"ל א"ך די הפלה אָדער די מצוה טאן דענמאלט שייך ער זיך גיט אפ פון דער קדושה : (א) אזוי ווי מיר גיפֿינגן שטיין גישריבן אין גמרא רבי זירא אָדער האַט קיין פֿתֿיגט געהאט צו ג'ע'רן. האַט ער זיך ג'עצט אָף דר טיר פֿון ר' יודא בר אמי וואָס דאָרט געגען די חֿכמים שָׂבִים ג'יען אין האַט ג'עאָגט אָן די כֿכֿגן וועלן אַרײַן אין אַרום גיין וועל אָך פֿאַר ווי אָף שטיין דָר אָך ואל גיט זיין לײַדיג פֿון מצוה. אין אזוי אָך האָב אָך בקבלה פֿון די אַנשי מַעֲשֵׂה או בשעת ווי גען ג'ענען לײַדיג פֿון מצוה. האָבן ווי ג'עגען די ציצית אין האָבן גיקוקט אָף ווי : (ב) דער כלל איז גאָט ביה האַט גיט בשאפֿין דעם מַעֲשִׂין אָף דער וועלט פֿון וועגן דעם הילפֿינג פֿון זיין גוף וואָרום דער גוף ווערט צום סוף פֿאַר גענד אין דר ערד. גאָר פֿון וועגן דעם הילפֿינג פֿון זיין נַשְׁמָה וואָס וי איז ג'עגען ג'עוואָרן פֿון אַנשער דם פֿסא חֿבֿוד צו צירין וי גיט מַעֲשִׂים טובֿים. מקרב זיין די גאָלֿה. אין דענמאלט וועט דער גוף אָך גילייטערט ווערן. אין וועט לייבטין אזו ווי איין קלאָר לייבט. בֿפֿרט אָן דער וואַרֿימט זיך אין איין דָבֿר מַצוּה ווערט ער בּוֹדָאי דירד דעם ווערן גילייטערט : (ג) אין גיט אים וָסֶט האָבן אַנשערע חֿכמים ויל ג'עאָגט דער וואָס געפֿערט אָמֶן יהא שְׁמִיה רַבָּא מיט זיין גאָנצן פֿתֿ קולט מַעֲן אים אָפֿ דעם גיבֿנם. אזו ווי דער ווהר שְׁרײַבט דאָס דער מַעֲשֵׂ מוֹ דער וועקן אָלע וויגע אַבְרִים מיט גרויס פֿתֿ בשעת אָן ער גאָגט אָמֶן יהא שְׁמִיה רַבָּא. אין דורך דעם ווערט זיין האַרץ צו בֿראַבֿין אין דער פֿתֿ פֿון די

חילא דס'א ואף הרשעים מוצאין מנוחה על ידי עניית אישיר כדאייתא בזוהר פרש' נח : (ו) בזמנא דישאל עונין בקול רם אישיר הקביה מתחילא רחמים ונותן חיים על הכל והקביה רומז למלאך הנקרא סמריאל ובידו מפתחין ופותח ג' פתחים לסטר מדבר ואז חסאן רשעים נהורא ואתא תננא וסוחם האויר של הפתחים שלא יראו אור וכדין תלת מסונים דתחות ידיה מנשבין במנרופין ומשיבין העשן לאחוריו זמן שעה ופלגא שעה בזכות עניית אישיר שעונין ישראל בכל יום ואח'כ הם שבים לגיהנם :

(ז) עו' ובא וראה כמה חביב שבחא קמי קודשא בריך הוא ומעשה חובא בזוהר פרשת תרומה דף קס"ז ר' חייא ור' אבא שרו בנו אשפווייהו קמו בפלגות לילא למלעי באורייתא והוי ברתא דאושפיזא קמת ואנהרת לון שרנא ואינהו הוי עסקי באורייתא אדהכי אשנח ר' אבא אבתרה וחמי דהוות בתו של בעל הבית מנהרא להו פתח ואמר כי נר מצוה ותורה אור האשה היא מצווה על נר של שבת ולא האיש והטעם כי

סמ'רא אה'רא ווערט אוף צו פראבין אין אייך די רשעים קריינין אין גיהנם מנוחה הויך דעם וואס די צדיקים ענפערין אמן יהו'שיר. אזוי ווי עס שטייט אין זוהר : (ו) אין דער צייט אז די ישראל ענפערין אמן יהא שמיה רבא מיט אהויף קול ווערט גאט ביה דר פילט מיט רחמים. און ניט לעבין צו אלע. און ער ווינקט צו דעם מלאך (סמריאל) און אין וויגע הענט וענען די שליפל פון דעם גיהנם. און ער עפינט דר"י טירין צו דער וויט פון דער מדבר. ועהן די רשעים איין ליבטקייט. קומט איין רויף און פאר שמעל'ט דאס ליבטקייט פדי די רשעים זאלין ניט ועהן. קיין ליבטקייט גיין דר"י מלאכים וואס וענען אינטער דעם מלאך (סמריאל) אין ווינען אונעק דעם רויף און דאס ליבטקייט קערט ווי דער צו די רשעים אנדער האלבין שעה דעם זכות וואס דיא ישראל ענפערין אמן יהו'שיר און דער גאך קערין ווי ווי דער אין גיהנם אריין :

(ז) עו' קדם אין ועה ווי גיליבט דער אמן יהא שמיה רבא איז פאר גאט ביה. דען דער זוהר פריענטט איין מעשה. רבי היא און ר' אבא וענען איין גישטאנען אין איין הארבעריג. וענען ווי אויף גישטאנען האלבע נאכט צו לערנען תורה. איז דעם בעל הבית טאכטער גישטאנען פאר ווי און דט ווי גיליבט מיט איין ליבט און ווי האבין גילערינט. דער ווייל האט ר' אבא אקוק גישאן און האט גינעהן אז דעם בעל הבית טאכטער לייבט ווי. דט ער גיזאנט ס'שטייט אין פסוק כי נר מצוה ותורה אור דאס מיינט דער פסוק די אשה

האשה נגד השכינה ותורה אור פירוש התורה שלומד הבעל שהאיש מצווה על התורה ללמוד נותן אור והארה גדולה באותה המצוה של גר שבת שהאשה מדלקת נמצא שניהם מאירים באור תורה ואור שבת אשריהן הנשים שזוכין לבעלי תורה: (ח) שמעת האי בתולה הוית בכיא אדהבי קם אבה דבתולה וחמי לברחיה בכית ושאל לה למה ועל מה היא בכית ולא ענתה מאומה מחמת מרידות הלב והתחיל אף אביה לבכות: איר אבא סככייתה נראה הדחתן שלה הוא עם הארץ ואינו בעל תורה איל ודאי הכי הוא ובגין דחמינא ליה יומא חד דדליג מאינרא חדא למישמע קדיש כהדי צבורא סליק ברעוטי דילי למיהב ליה ברתי ותיכף דנפקי צבורא מבי כנישתא והבינא ליה ברתי דאמינא כדילוג דא למשמע קדיש מוכרח להיות נכרא רבא באורייתא ואע"ג דאיהו רבייא דלא ידענא ביה מקדמת דנא והשתא אפי' ברכת מזונא לא ידע ואין בידי לבוף אותו שיתעסק באורייתא ויקרא ק"ש וברכת המזון אמר ליה רבי אבא איעבר ליה באחרא (ר"ל שיראה שותן

אין ארץ דר מצוה ויבאמין ליכט צו ציערין ללכבוד שבת אין גיט אין מאיביל
אין דער פּעס דער פון אין וייל וי אין קענין דער שכינה ויחיה איר אין דיא
תורה נום איר מאן לערניט דאס גיט אין גרויס ליבטקייט אין דער מצוה
פון גר של שבת וואס די אשה ציער אן. וערט ניפּנן או וי ביינע ליבטן
אין די ליבטקייט פון דר תורה אין אין די ליבט פון שבת. וואויל אין צו די
ווייבער וואס זענען זוכה צו נעמען מאנען וואס קענען לערנען: (ח) האט דיא
בתולה דאס גיהערט אין האט גיוויינט. דער וייל אין איר פאטער אויף
גישטאנען אין האט וי גינעהען וויינען. האט ער וי גיפרענט ווארום וי וויינט.
אבער וי האט אים נאר גיט גענפּרט מהמת איר ביטער הארץ. האט איר
פאטער אויף גיוויינט. האט ר' אבא גיזאנט ווען וי וויינט אין גידרניגין או איר
קתן אין אין עם הארץ האט דער בעיה גיזאנט עם אין אמת. נאר וייל איה
האב גינעהען או ער אין אמאל אראפ גישפּרונגען פון אין בודים צו הערן
קדיש אין שיל. אין אויף גינאנען אויף מין ווילען צו געבין אים מין מאכטער
פאר אנוייב וייל איה האב גימיינט ווען ער קען פון אין בודים אראפ
שפּרונגען צו הערן קדיש מין ער קענען לערנען אין איצט ווייזט אויס או ער
קען אפילו גיט גענמשען אין איה קען אים גיט גייטן ער זאך תורה לערנען
אין קניש לינען אין גענמשין האט ר' אבא גיזאנט איה וועל זעהן או ער זאל
איר גיט געבען אין וי זאל געמען אין תלמיד חכם פון אין מאן אין מיטן די

גט וישיא בתו אחר כך לתיח) ובתוך דבריו חזר ואמר או דילמא ברא ויליד דיהוי גברא רבא: (ט) אדהכי קם החתן ודלג עלייהו ויחיב לקמייהו אמר החתן הנער ר' אבא אסתכל בי אמר רבי אבא אנא חמינא בהאי רבייא לנהורא רבא יפוק מיניה לעלמא: פתח ואמר האי רבייא רבותי אימא חד מילה פתח ואמר צעיר אנכי לימים ואתם ישישי על כן זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם האי קרא אתערו ביה עמודי עולם אבל אליהוא דכתיב ביה ממשפחת רם וכתיב ביה בן ברכאל הכוזב דנקרא בן בשביל שמכוח עצמו למאן דגדול מיניה חיש צעיר אנכי לימים אף אני מקטין עצמי לגבי בר נש דאית ליה יומין סניאין ועיב בנין דאנא רבייא ובמקום הזה יש ישישים כחכמה עלה בדעתי דלא לסלא עד יומא דא והשתא דאתון הכא אית שעתיא למפתח פומא והתחיל לדרוש זה חפסוק כי נר מצוה ותורה אור וגילה להם כמה סודות התורה עפי הסוד: (י) ואח"כ פתח ואמר דעו כי אנא מבבל וברא דרב ספרא אנא ולא זכינא לאשתמודע עם אבא וטרידנא להכא ודחילנא

רייד ה"ט ר' אבא חרטה גיהאט און האט ג'ואנט מען דארף גיט ער זאל איר גט געבען ווארום טאמער וועט ער האבען מיט איר איין זון ווס ער וועט זיין איין תיח: (ט) ד'ר ונייל איז דער חתן אויף גישטאנען און קט יוד ג'ועצט לעבען זיי האט דער חתן ג'ואנט רבי אבא קוקט אין מיר צו וועט פון מיר ארום קומען איין תיה האט ר"א ג'ואנט איד ועה אין דעם קינד אז פון איהם וועט ארום קומען איין גרויסער תיח האט דער חתן אן גיהאבען און האט ג'ואנט דעם פסוק צעיר אנכי לימים אליהו בן ברכאל האט ג'ואנט צו איוב מיט זייני חברים איד בין נאך זינג פון יארין על בן זחלתי ואירע מחוות דעי דרום אזוי האב איד מיך ג'פארקטין פון צו נאנען ביו אהער מיין ר'ועה אקעגן אייך ווס איר זייט געלטער פון מיר און ווען אליהו ווס ער איז ג'ווען פון זייער איין גרויסער משפחה אזוי ווי דער פסוק איז מעיד אוף אים ממשפחת רם ער איז ג'ווען פון איין הוכי און חשוקה משפחה האט ער פארט גיט ג'וואלט ריידען פון זייני חברים דרום האב איד מיך איד קליין גימאכט פון די לייט פון ד'ר שקאט וואס זענען פיל געלטער פון מיר און זענען גרויסי תיח דרום איז אוף ג'ואנען און אוף מיין ר'ועה גיט צו ריידען אין בית ביו אצונד, און אצונד זייט אז איר זענט דא איז די צייט צו געפנען מיין מול צו ריידען ד'ברי תורה און ער קט זיי מגלה ג'ווען פיל סודות: (י) דער נאך האט ער ג'ואנט איר זאלט וויסען איד בין פון בקל און בין דער זון פון ר' ספרא און איד האב קיין זכיה גיט גיהאט

עד הכא למימר מילין דאורייתא דיתבי אתרא דא אריותא בתורה ושווינא עלי דלא איסא מילי דאורייתא תרין ירחין ויומא דא אשתלימו תרין ירחין וזכא חולקי דאתערותון הכא, ארים רבי יוסי קליה ובכי חמו כולחו ונשקוהו איר יוסי אלמלי לא באתי וזכינא למישמע מילין דעתיק יומין דנפיק ממוטך מאי דלא זכינא למשמע עד השתא די יתבו כולחו: (יא) אמר החתן רבותי מדחמינא צערא דחמוי וצער דברתיא אשתי דהוי מצערי בנפשיהו דלא ידענא ברכת המזון וקריאת שמע אמינא לא אתחברי באשתי עד שאנלה לכם סוד ברכת המזון בסודות גדולות ונפלאים חדו כולחו ר' יוסי ור' אבא ור' חייא וחמיו והכלה קמו ונשקוהו אמר רבי יוסי וודאי הילולא דקביה אתרעי ביה גמלו להכלה וברכו לה בכמה ברכאין אמרו לאביה דיתקן בית מיוחד לעשות בו חתונה: (יב) אמר ר' יוסי לא נפקינן מהכא עד דיתעביד הילולא וכנשו אחר כך כל אנשי מתא לההוא חדוה וקראו להכלה וחדו

העבט צו קענען מיין פאטער אין בין אהער אן ניקומען האב איך גינעהן או די לייט פון דער שטאט וענען גרויסע לומדים: האב איך מיך גיפארקטין צו זאגען דברי תורה. אין האב אוף מיר גינעמען איך זאל צוויי חדשים ניט זאגען. קיין דברי תורה. און היינטיגען טאג האבען זיך די צוויי חדשים אויס גיקאנט וואו איז מיין חלק וואס איר זייט דא. האט רבי יוסי אוף גיהובען זיין קול אין האט גיזויינט אין אלע האבען דעם חתן גיקושט אין זיין קאפ. האט ר' יוסי גיזאנט ווען איך וואלט ניט מער ניקומען נאר צו הערין די גרויסע סודות פון זיין מויל אנטעלע סודות וואס איך האב ביז אהער ניט זוכה גינען צו הערען וואלט אויך גינג גינען: (יג) האט דער חתן גיזאנט מיניי כבדים ווייל איך האב גינעהן דעם צער פון מיין שווער און דעם צער פון מיין בלה וואס זיי האבען זיך מצער גינען ווייל זיי האבען גימיינט אז איך קען ניט אפילו גיטשטין אין קיש גליעגען דרום זאג איך אז איך וועל מיך ניט באהעפטן מיט מיין נייב ביז איך וועל אייך מגלה זיין דעם סוד פון ברכת המזון. האט ער זיי מגלה גינען גרויסע סודות אויף דעם ברכת המזון. האבען זיי זיך אלע גיפרייט און דער שווער אין די בלה גענין אלע אויף גישטאנען אין האבען אים ניקושט. האט רבי יוסי גיזאנט דאס איז אזוי איין חתונה וואס נאט ביה וויל אין איר. האבען זיי גינענטשט די בלה מיט פיל ברכות אין האבען גיזאנט צו איר פאטער ער זאל גרייט מאכען אין איין הויז דארטען די חתונה צו מאכען: (יד) האט ר' יוסי צו אים גיזאנט מיר וועלען פון דאנען ניט אונעק

עסקו במילין דאורייתא ועל סעודות הנשואין פתח איהו על פתורא וביאר ענין ז' ברכות סודות נפלאים וחיידושים הרבה וחדו כולחו וכל בני מתא קבלו עליהם את החתן להיות להם רב וזורה צדק ואחר החתונה קמו רבי ור' אבא ור' חייא וברכו ליה ואזלו לארחייהו: (יג) כד ממו לגבי רשב"י זקיף עיניו וחסי לון אמר לון מסתכל הוינא יומא דא וחסינא לכון תרין יומין דהויתן נבי חד מסכנא דהוא נער דאיכרי מטטרוין ואוליף לכו רוזן עלאין זכאה חולקיכון סדרו מילין כולחו קסיה וסחו ליה עובדא אמר להו זכאין אחון זכאין חולקיכון זכאה חולקי דהא אדכרנא יומא דא דהוי אזיל עמי רב ספרא אביו של החתן וברכיתו ליה דיהא ליה בר אוריין באורייתא ולא בריך ליה דזוכה לגדל אותם וכי עכיל הזוהר: (יד) נלמד מזה מסוף המאמר שכשבא תלמיד לקבל הברכות מן רבו ורבו מכרכו שיזכה לבנים תלמידו חכמים יברכו בפירוש שיזכה לגדל אותם ושיראה כחיו אור תורתם גם נלמד מזה המאמר שבמקום גדולים אל תעמוד ונכון לזעיר להדר לשמוע מפי

ג"ן ב"י די חתונה וועט זיין. האט דער בעל הפתח זיין גימטריאלישע שטאט לייט און האבען זיך גיפרייט און דער חתונה מיט דגרי תורה און ב"י דער סעודה האט דער חתן מגלה גינען גרויסע סודות אין דעם ענין פון די שקעה בקרבות האבען אלי זיך גייער גיפרייט. אין אלע שטאט לייט האבען דעם חתן און גינען פאר זיין רב און זיין מורה הנראה נאך דער חתונה נענען און גיטאנען ר' יוסי און ר' אבא און ר' חייא און האבען אים גיבענטישט און נענען אונטען גינאנען זייער וועג: (יז) אז זיי נענען גיקומען צו רשב"י האט ער און גישטעלט זייני אונען און האט זיי גינעהן. האט ער צו זיי גינאנט איד נעה אז איר נענט היינט גינען ביי זיין קינד. און ער האט זיך גילערינט גרוסע סודות. וואל אז זייער חלק. האבען זיי דער ציילט פאר אים די גאנצן מעשה. האט ער זיי גינאנט וואל אז זייער חלק און וואל אז זיין חלק דען איד גיענען דעם מאג וואס רב ספרא דער פאטער פון דעם חתן איז גינאנען מיט מיר. און איד האב אים גיבענטישט ער זאל האבען זיין זון זיין תיה און האב אים ניט גיבענטישט ער זאל אים זוכה זיין מגדל צו זיין: (יח) נוא ווערט גילערינט פון דעם וזהר אז זיין תלמיד קומק צו זיין רבי ער זאל אים בענטישט און אז זיין רבי בענטישט אים זאל ער אים בענטישטן מיט דעם לשון ער זאל זוכה זיין זיי מגדל צו זיין און זאל זעהן ביי זיין לעבען דאס ליקמקייט פון זיין תורה. איד ווערט אפ גילערינט פון דעם וזהר אז זיין זיגער זאל ניט

ישישים חכמים כי ישמע בוודאי מה שלא שמע עדיין ואו ירבה עליו חכמה: (טו) גם נלמד מזה המעשה שצריך האדם ללמוד יחודים שהרי רב ספרא למד עם בנו המתן יחודים בברכת המזון ובקריאת שמע ובחדושי התורה אף שהיה בנו עדיין יך בשנים עוד יש ללמוד מזה שומר מצוה לא ידע דבר רע בשביל שראה האושפיזא את המתן שהיה קופץ מאיגרא לשמוע קדיש ולומר אמן יהא שמיה רבא ראה שהיה עוסק במצות ונתן לו בתו לאשה בשביל מצוה אחת עיב צריך כל אדם ליוזר במצוה ובחורה ואו יגן ה' בעדו בעידנא דעסיק ביה ובעידנא דלא עסיק ביה ולכל אשר לו יהיה שלום: עתה באתי לזכות את הרבים ולהדפיס בכאן את הצעטיל קמן מאאיז רבינו הקדוש הרבי ר' אלימלך מלאזיענסק וצקוללהה אעתק אתו גם זאת על זארגאן כמו שהוא ציוה בהצעטיל קמן חוה אוה י"ד שימש כל תיבה ותיבה בלשון אשכנז, וזהו החלי בעוה"י.

ריידען קיין דברי תורה פאר איין עלטריין. נאר ער זאל פון זיי הערען תורה וזארום ער וועט בונדאי הערען אעלעכעס וואס ער האט נאך גיט גיהערט. און דען וועט ער מערין חכמה: (טז) און ווערט גילערניט פון דער מעשה אז איין מענטשט מוז לערנען זיין זון יחודים. וזארום רב ספרא האט דאך מיט זיין זון גילערניט פיל יחודים אין בענטשין און אין קריאת שמע אוי פיל חידושים האמשי זיין זון איז נאך יונג גינען. נאך קען מען אפ לערנען פון דער מעשה. אז דער וואס היט איין מצוה דער ווייסט גיט פון קיין שלעכטע זאך. דען ווענען דער בעל הבית האט גינעקען אז דאס מינד איז אראפ גישפרד גען פון דעם בוידים פון וועגין צו הערין קדיש און צו זאגין אמן יהא שמיה רבא. האט ער אים גינעבין זיין טאכטער פאר איין ווייב פון וועגין ער האט פון אים גינעקען די איינע מצוה. און דער סוף האט זיך אויס גילאזט אז ער איז גינען איין תיבה. דרום מוז אימליכער מענטש נוהר זיין אין מצות און תורה צו לערנען. דעמאלט וועט נאט ברוך הוא פאר אים מגין זיין סיי בשעת ער וועט עוסק בתורה זיין און סיי בשעת ער וועט אפילו זיין מאל גיט צייט האבין צו לערנען. און צו אלעמען וואס ער האט וועט זיין שלום:

עצט בז אך גיקומען מוכה רבים זיין צו דרוקען דעם, צעטיל קמן פון מיין זידען דער הייליגער רבי ר' אלימלך פאן לאזיענסק זצ"ל. אך זאל עם דא אויך איבער זעצן ארף זארגאן אזוי ווי ער האט פאר זאגט אין דיען, צעטיל קמן אוה י"ד ער זאל אריס ריידען יעדן ווארט אויף זארגאן אין אזוי הייבט ער זיך אהן:

אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם

(עז) א בכל עת ורנע שהוא פנוי מן התורה ובפרט שהוא יושב במל לבדו
 בחדר או שוכב על מטתו ואינו יכול לישן יהיה מתרחק במצות עשה
 זו של ונקדשתי בתוך בני ישראל וידמה כנפשו ויצויר במחשבתו כאלו
 אש גדול וגורא כוער לפניו עד לב השמים והוא כשביל קדושת השי שובר
 את טבעו ומפיל א'ע להאש על קידוש השי ומחשכה טובה הקביה מצרפה
 למעשה ונמצא שאינו שוכב ויושב במל רק מקיים מצות עשה דאורייתא :
 ב בפסוק א' של קיש וברכה ראשונה של שמונה עשרה יחרה כניל ועוד
 יכוין אם יענו אחוה כל ארה בכל עינים קשים ויפשטו עורו מבשרו
 להכחיש חיו ביחודו יסכול כל היסורים ולא יודה להם חיו ויצויר בדעתו
 ומחשבתו כאלו עושין לו כניל וזוה יצא ידי חיוב קיש ותפלה כדין :

אלה הדברים דאם איז די דאזיגע זאקען וואס דער מענטש זאל זיי מאהן
 אז ער זאל האבן א נימן אייביגען לעבן.

(עז) א אין יעדן מינוט פון יעדן צייט וואס ער איז לעדיג פון דער תורה
 ובפרט ווען ער זיצט לידיג אליין בא ויד אין חדר אדער ער ליגט
 אויף זיין בעט אין ער קען גיט שלאפן זאל ער טראכטען אין דער מצות
 עשה פון : ונקדשתי בתוך בני ישראל דער פשט פון דעם איז : איד זאל
 גיהייליגט ווערן בא די יודן אז ער זאל ויד פארשטעלין ביי ויד אין גיטאק
 אזוי ווי א גרויסער פאקטיגער פייער וואס ברענט פאר איהם ביו אין הימעל
 אין מען גייט עהם שלעכטעס צו מהן צו ליב די קדושה פון בורא עולם
 ברעכט ער זיין נאטור אין ווארפט ויד אריין אין פייער אריין אויף קדוש
 השם. אין אנטער מחשבה פארעפט וי הקביה צו א מעשה קומט אויס אז
 ער ליגט גיט אדער ער זיצט גיט לידיג נאר ער איז מקיים א מצות עשה
 פון דער תורה :

ב אין דעם ערשטן פסוק פון קריאת שמע אין אויף און ערשטער ברכה
 פון שמונה עשרה זאל ער טראכטען וואס ס'שטייט אויבן. אויף זאל ער
 אין זענען האקען אפילו אלע אומות פון דער וועלט וועלן עם פייניגען מיט
 שווערען פיי אפילו ווי ווערן אראפ ציען פון איהם זיין הויט ער זאל חיו
 ליקענען אין דעם בורא עולם זאל ער לידען אלע יסורים און ער זאל זייא
 חיו גיט מודה זיין און זאל ויד פאר שטעלין אין גיטאק גלייך ווי מען וואלט

ג גם בשעת אכילה וזיווג יכוין כניל וכשיתחיל להרגיש תענוג גשמי יצייר במחשבתו כניל ותיכף ומיד יאמר בפיו ובלבבו שיותר היה לו תענוג ושמחה בעשיית מע' של ונקדשתי באופן הנל מהרגשת תענוג גשמי הזה שהוא מהצרעת משכא דחויא וכך יאמר וראה לדבר שיותר היה לו תענוג ושמחה בעשיית מע' של ונקדשתי באופן הנל שאפילו היו חוטפין אותו רוצחים באמצע אכילה וזיווג לעשות לו הענוים קשים הייתי משמח איע' על קידוש השני יותר מתענוג גשמי הזה. אך יזהר שיהי' דובר באמת בלבבו ושיהי' או בשעת מעשה תקוע על לוח לבו בתוכיות ובפנימיות הלב באמת נמור ולא ישטה איע' להיות כנוגב דעת עליונה חזי:

בכל הדברים שבעולם הן בחורה הן בחפלה הן במצות מעשות ורנל

עם אוי' טאהן אין מיט דעם וועט ער יוצא זיין נעם היוב פון קריאת שמע אין תפלה אוי' ווי עם דארף זיין.

ג אויף ווען ער עכט, אין ווען ער איז זיך מדרווג זאל ער אין זיגען האָבען ווי ס'שטייט אויבין. אין ווען ער וועט אָן הויבען צו פילין א תענוג גשמי זאל ער זיך פארשטעלן אין גיזאנק ווי עם ווערט פריער דער מאנט. אין תיכף אויפן ארט זאל ער זאגן מיט זיין מויל אין מיט זיין נאָצין האַרץ או פיהל מעהר תענוג אין שמחה וואַלט ער האָבען פון טאהן דער מצוה פון ונקדשתי אויפ'ן פריערדיגען אופן ווי פון דעם וואס ער פילט דעם תענוג גשמי וואס דאס איז דער צרעת פון די קליפה אין ער זאל אוי' זאָגען או אראַה צו דעם אין או מעהר תענוג אין שמחה וואַלט ער האָבן פון דער מצוה: ונקדשתי אויף דעם אופן וואס שטייט אויבין דער מאנט או אפילו רוצחים וואַלמין עם גיזאפט אין מיטן עסין אָדער איי מיטן זיווג עם צו פייניגען מיט שווערע עינים ער זאל לייקניגען אין דעם הייליגען באשעפער וואַלט ער זיך גיפרייט אויף דעם קידוש השם מעהר ווי פון דעם דאזיגען תענוג גשמי. נאר ער זאל נזכר זיין אז ער זאל רעדן דאס באַמט פא זיך אין האַרצין און דאס זאל זיין טאקע בשעת מעשה ווען ער מיט די מעשה פון הנאת הגשמי אריין צו נעמן טיף אין האַרץ מיט זאנאָצין אַמח. ער זאל זיך אליין זיט אָס נאָרין און מיינען אז ער נאָרט אָס דעם עוויגער חזי:

ד אין אלע וואָבען פון דער וועלט סיי אין תורה אין תפלה אָדער אין אַנדערע מצות עשה זאל ער זיך איין גיזייגען זאגן מיט דעם לשון: לשם יחד

אייע לומר בזה הלשון חריני עושה זאת לשם יחוד קוביח ושכינתיה לעשות נחת רוח לחבורא יתיש וירגיל אייע לומר זאת בתוכיות ופנימיות הלב ובהמשך חזמן ירגיש הארה גדולה באמירה זו:

ה כשיתחיל להתעורר בו מדה רעה חיו מסדות רעות שהוא רגיל בהם כגון עקשנות ובושת של נאווה ועצלות ובטלה הסכיאה לידי שיעמום וכיוצא בהם יאמר תיכף ומיד בזה הלשון ובכל כחו הכנעני החתי האמורי הפרזיו החזיו והיבוכי והגרנשי וינצל. וירגיל אייע לצמצם ראייתו שלא להסתכל חוץ לדי אמות אפ"י בהיותו ובפרט בבהיכ ובחדר שלומד בדרך הילוכו בחוץ ובהודמן לפניו אשה אפ"י אשתו ובניו הקטנים וכיוצא יצייר לפני עיניו השם אדני:

ו כשיבא לו חיו מחשבה רעה מניאוף יאמר כמה פעמים ונשמרת מכל דבר רע ויהרהר אז בדרשות חז"ל שדרשו עליו שלא יהרהר אדם ביום

קודשא בריך הוא ושכינתיה. צו טאהן א נחת רוח פאר דעם פאשעפער יתיש און דאס זאל ער זיך איינגוויינגען צוואגן בא זיך טיף אין הארץ און מיט דער צייט וועט ער פילן אגרויסע ליבטקייט וואס וועט אריין שייגען אין איהם מיט דעם זאגן לשם יחוד כניל:

ה ווען עס וועט זיך אן הויבן דער וועקן אין איהם א שלעכטע מדה חיו פון די שלעכטע מדות וואס ער איז איינגוויינט אין זיי דיינג עקשנות, אדער ער שעמט זיך צו א מצוה פון נארה, אדער פולקייט, אדער ליידיג גיין, וואס דאס גריינגט צו גימיינקייט אין נאך אנלעגע שלעכטע מדות זאל ער תיכף אויפן ארט זאגן מיט דעם לשון און מיט זיין זאגן כח: הכנעני החתי האמורי הפרזיו החזיו והיבוכי והגרנשי, וועט ער ווערין אפ גראמיוועט פון שלעכטס. און ער זאל זיך גוויינגען ער זאל מצמצם זיין דאס קנעקן פון ווייגע אויגן ער זאל גיט קנעקן חוץ די פיהר איילין אפילו ווען ער איז אין זיין שטוב ובפרט ווען ער איז און שוהל אין ווען ס'קוקט פאר עס א אשה אפילו זיין אייגענע אשה אין ווייגע קליינע קינדער וואס מען האט זיי ליב זאל ער זיך פאר שטעלן פאר ווייגע אויגן דעם שם אדני:

ו ווען עס קוקט פאר עס חיו א מחשבה רעה פון ניאוף זאל ער זאגן דעם פסוק ונשמרת מכל דבר רע די זאלקט דיך אפ הימין פון אלע שלעכטס. דרשינט דיא תייליגע גמרא אז דער מענטש זאל גיט טראקטין ביי טאג היין

ויבא לידי קרי בלילה ולא יניח חיו לשהות המחשבת רעה במוחו שלא
לטמאות שכל העליון חיו:

ז פד) כשיבוא חיו לידי בהזדמנות כנגדו הסתכלות רעה חיו כנון בחמה
וחיה או עוף שזוקקין זה לזה או טפה מגולה באשה במקום ערוה או
בצורת אשתו נדה*) וכיוצא בהן יאמר תיכף ומיד הפסוק ולא תתורו אחרי
לבבכם ולא יטמא את שכלו חיו:

(*) הערת המחבר וא"א

ואע"פ שבשרע יוד סי' קציה איתא שמותר להסתכל באשתו נדה, אין זה תבוא
למיש אא"ז הצה"ק ז"ע, דיש הרבה דברים המותרים מצד הדן, ובכ"ז אסורים הם מצד
ישראל קדושים, צריכים לנהוג קדושה בעצמם, ועדישי הרמב"ן הקדוש ריש פירשת
קדושים, שעל כנון זו באה מצות והתקדשתם והייתם קדושים, שלא יהי חיו נבל ברשות
התורה, ונרולה מזו מצינו כמה שמפורש בשים (שבת מא) ושירע (ארח סי' ס"ה) דבכ"ז
של חול מותר לאמרם בלה"ק במבואות הטמנופות, ועכ"ז כתב ע"ז המג"א שם, דמדת
הסודות הוא להחמיר, וכ"ש כאן, דא"כ שאין איסור הסתכלות באשתו נדה, ולא חשיר עליה,
משום דיש לו בה היתר לאחר זמן, מיט עצם הראיה וההסתכלות באשתו נדה פוגם
בנפשו, וכמיש הרמב"ן (סדר רצא) על פסוק ואל יחר לאדוני וגו' וז"ל: והנכון בעיני
וכו' שכן שמן נדות לרחוקן וכו' שהבלן מוזק וגם מִקְשָׁן מוליד גנאי ועושה רושם רע
וכמו שהזכירו רד"ל בכרייתא דסי' נדה ר' נחמ"י אומר אסילו הדבור שיצא ממנה הוא
טמא, א"ר יוחנן אסור לאדם להלך אחר הגדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא כמת
וכו' ולכך אמרה רחל דרך נשים לי כו' ולא תדרוך עפר ונלי, ולא ענה אותה, כי לא
היו מספרים עמהם כלל מפני שדבורה טמא, עכ"ל של הרמב"ן הקדוש וצקללה"ה. ועמשיב

שְׁלֶעֱבֹטָיו גִּידָאֲנָק עַר וְאֵל נִישׁ קִימְעַן צו מוֹמְאָת קְרִי בְּאַנְאָבְטָא, אִין עַר וְאֵל
נִישׁ לְאִוּן וְאַהֲמַעַן דִּי שְׁלֶעֱבֹטָי מַחֲשֵׁבָה אִין וַיִּנְעַע גִּיהָרִים חִיו עַר וְאֵל נִישׁ
מְטַמָּא וַיִּין דְּעַם שְׁכָל וְאִם הַשְׁיִית הָאֵט עֵהם וַיִּנְעַעְעַן:

ז וְעַן סִימְוִטָא עֵהם פְּאָר אַ שְׁלֶעֱבֹטָי וְעֵהֶעֱבֹטָם וְאִם מְעַן סְאָר נִישׁ זְעָהָן דִּהִיִּינוּ
אִו עַר דְּעַר וְעֵהֶט וְעַן אַבְהֶמָה אֲדַעַר אַ עוֹף וְעַן וַיִּי בְּאַהֲמַעַמִּין וַיִּךְ אֲדַעַר
אַ מְפַת וְאִם אִיו אִוִּיף גִּידְעֶמַט בִּי אַ אֲשָׁה וְאִם דְּאִם הָאֵט דְּעַם דִּין וַיִּי אַעֲרֵהָ
אֲדַעַר דִּי צִוְרָה פִּין וַיִּין וַיִּיב וְעַן וַיִּי אִיו אַ גְּדָה אִין דְּעַם גְּלִיבְיָן, וְאֵל עֵהָ
חִיכַת וְאִנְיִן דְּעַם פְּסוּק וְלֹא תתורו אחרי לבבכם אִיְהָר וְאֵלֶט נִישׁ נֶאֱדָר גִּיין נֶאֱדָר
אִיעֵר הָאֲרָךְ אִיר וְאֵלֶט נִישׁ לְאִוּן דְּעַם שְׁלֶעֱבֹטָעַן גִּידָאֲנָק אִין הָאֲרָצִין, אִו עַר
וְאֵל נִישׁ מְטַמָּא וַיִּין דְּעַם גִּידָאֲנָק חִיו:

ואמרו צעמיל קמן אמן קיא

ח ירגיל את עצמו שלא יתחיל לדבר לשום אדם זולת לצורך גדול
ההכרח לו ואף תחכרח ידבר בדברים קצרים מאוד מנופה בייג נפה
שלא יהיה כדיבורו שום שקר ח'ו ושום חנופה ושום לשהיר ורכילות ושום
הלכנת פנים ולא שום הראות מעשיו לבני אדם וירגיל א'ע בכלל שאמרו

ה ע ר ה

בקב הישר סיכאות י'רא וזיל: אם בן אדם רואה בראיותיו בריות ממאות אז הוא ממשך
עליו רוח הטומאה וכו' ולכן הזהירו חז"ל שלא להסתכל באשתו נדה כי טומאת הנדה
החוסף על האשה בימי נדחה, ע'י הראיות הוא שואב אותה הוהמא ומדבק הטומאה בעינו
רל, והראיה לזה שכיין שאשה נדה מסתכלת במראה עושה ראיתה במראה רושם שאי
אפשר להעבירו. עכ"ל. ובסי זכרה כתוב סכנה להביט באשה נדה וכן מצינו כשהאשה
בתחלת נדתה וראתה וכו' במראה שקרין שפיגעל יראה כמו מסת דם, ורא דיוהר מליך
בעקבה שהיא דווסת בו, עכ"ל. וזיל הגהות חדיא זצ"ל בעבודת הקדוש, בהמורה באצבע סי'
קט, שחוק וקלות ראש בכל מקום ובכל זמן אסורים, כי מעבר מורא שמים מעליו
וסימן מדבר שקר תרחק, שקד ריש שקר קלות ראש ואפילו עם אשתו אמרו שאפילו
על שיחה קלה שבינו לבניה עתיד לתן את הדין ומה גם אם היא נדה, כי אפילו להסתכל
בפנים כתבו חז"ל שירחיק עצמו וכן מלדבר עמה וסימך גאלמתי דומיה החשיתי רית נדה.
ע"כ לשוננו. ועדיו איתא גם בראשית חכמה סיג משער הקדושה וז"ל: ומכאן דין היריש
למעט הדבור באשה בכל האפשר ובפרט באשתו נדה וכו' גאלמתי דומיה החשיתי רית
נדה להרות שצריך למעט הדבור בה ביותר כו' וכן מלהסתכל בה כי בעברו על אחת
מכל אלה מושך כח הטומאה אשר באשתו עליו ואפשר שיטמאהו, עכ"ל שם, ובס"ח
שם הביא בשם ספר חסידים שהמסתכל באשתו נדה וכן המסתכל בפני הכועס משכח
חלטו, ודברי חכמה הם וא"צ חזק, עכ"ל. והרי כל זה עולה בשיפתו של אא"ז הצודיק
שכתב שצריך לתקן חכפ' את עצמו באמרו: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ולא
ישמא את שכלו ח"ו.

ואנא עובדא דענא, מה שהיה אצל הגאון הצדיק ר'יוסף בער זצ"ל אבדק בריסק.
שפעם אחת בא לפניו חסיד אחד, אחר שהגב את תג השבועות אצל הרה"ק אדמ"ר

ח ער ואל ידך איין זיוואגען ער ואל ניט אן הויפען צו רעדן צו קיין מענטשין
נאר סיידן דען ער איז שטארק נויט באדערקמיני, אין דאס וואס ער איז
שטארק נויט באדערקמיני ואל ער רעדן בקיצור אן דאס ואל ויין זינפט מיט
13 זיין אז עם ואל ניט ויין אין ויגע רייד קיין שום שקר ח'ו און קיין שום
הנזפה און לשון הרע אין רכילות אין קיין שום פאר שעמען דעם זיוויקען.
אין ניט אויפן זיין צו זיידן פאר מענטשין ויגע מעשים און ער ואל ידך איין

קיד ואמרו נועם צעטיל קמן אלימלך אמן

יא ירגיל איע להתפלל בכל כחו ובקול המעורר הכוונה להדבק המחשבה לדיבור ופניו אל הכותל בחוך סידור התפלה בבוקר ובערב ולא יסתכל לצדדין מתחלת התפלה עד סופה ובחזרת השיץ השיע יעיין בסידור לענות אמן בכל כחו על כל ברכה וברכה ובשעת קריאת התורה לחסות אוננו על כל דיבור ודיבור מהקורא כקורא את הסגילה ולעשות את עצמו כאלם בבית הכנסת אפילו קודם התפלה ואחריה עד הליכתו לביתו :

יב יצייר במחשבתו תמיד ובפרט בשעת קריאת הציץ הזה כאלו איש אחד עומד סמוך לו ומעורר אותו בקול רעש גדול לקיים כל הנהגות אלו ואל יפיל שום דבר ארצה אפילו נקודה קטנה וכשירגיל עצמו כך אזי במשך בזמן יבא עליו התעוררות גדול מצד נשמתו רשפי אש שלחבת ייה : יג לספר בכל פעם לפני המורה לו דרך השם ואפי לפני חבר נאמן כל המחשבות והרהורים רעים אשר הם נגד תותיק אשר היצתיר מעלה

יא ער זאל זיך איין גיוואנגען צו דאוונגען מיט זיין גאנגצין כח אין מיט א קול נוייל דער קול דער וועקט די פוננה צו ביי העפטין די מחשבה צו דעם דיבור, אין זיין פנים זאל ער האלטין צום וואנט אין קוקן אין סידור התפלה אין דער פריא אין פאר גאכט אין ער זאל זיך ניט ארום קוקן אין די זייטן פון אַנפאנג דאוונגען ביזן סוף אין ווען דער שיץ וואנט די הויכע שמונה עשרה זאל ער אריין קוקן אין סידור, אין זאל ענפערין אמן מיט זיין גאנגצין כח אויף געזער ברכה אין ברכה, אין בא קריאת התורה זאל ער צו הערין ועדין דבור און דבור פון דעם בעל קורא גלייך ווי ער וואלט גיליגענט די סגילה, און ער זאל זיך מאכען גלייך ווי א שטומער און דער צייט ווען ער איז אין שוהל אפילו פארין דאוונגען און נאדין דאוונגען ביי ער גייט צו זיך אין שטוב : יב ער זאל שטענדיג פארשטלין בא זיך אין גידאנק ובפרט בשעת ער לייגנט דעם דאוויגן צעטיל קמן גלייך ווי א מענטש שטייט לעבין עם אין וועקט עם מיט א שטארקען קול א גרויסען מקיים צוזיין די אלע הנגזות ער זאל ניט לאזן פעלין. קיין וואך דערפין אפילו א קלייגע נקודה אין ווען ער נעמט זיך אזוי איינזיוויגען דענסמאל נעמט אין א צייט ארום קומען אויף איהם אגוד סע התעוררות אויף זיין נשמה פיינדיגע פינגען מיט א געטליכען סלאם : יג ער זאל דער ציילין ועדין מאהל פאר דעם וואס לערינט עם דעם דרך השם אפילו פאר אבאגלייכטין חבר אלע מחשבות אין שלעכטע גידאנקן

ואמרו צעטיל קמן אמן קיא

ח ירגיל את עצמו שלא יתחיל לדבר לשום אדם זולת לצורך גדול
ההכרח לו ואף ההכרח ידבר כדברים קצרים מאוד מנופה ביני נופה
שלא יהיה כדיבורו שום שקר ח"ו ושום חנופה ושום לשה"ר ורכילות ושום
הלכנת פנים ולא שום הראות מעשיו לבני אדם וירגיל א"ע בכלל שאמרו
ה ע ר ה

בגב הישר סיב אות י"רא ודלו: אם בן אדם רואה בראיותיו בריות ממואת או הוא ממשיך
עליו רוח המומאה וכו' ולכן הזהירו חז"ל שלא להסתכל באשתו גדה כי מומאת הגדה
החוסף על האשה בימי נדחה, ע"י הראיות הוא שואב אותה הוזהמא ומדבק המומאה בעיניו
רל, והראיה לזה שכ"ן שאשה גדה מסתכלת במראה עושה ראיתה במראה רושם שאי
אפשר להעבירו. עכ"ל. ובסי זכירה כתוב סכנה להביט באשה גדה וכן מצינו כשהאשה
בתחלת נדחה וראתה וכו' במראה שקורין שפיגעל יראה כמו טפת דם, ויא ריזהר מליך
בעקבה שהיא דורסת בו, עכ"ל. וד"ל הגה"ח ח"ד"א וצ"ל בעבודת הקדוש, בהמורה באצבע סי'
קט, שחוק וקלות ראש בכל מקום ובכל זמן אסורים, כי מעביר מורא שמים מעליו
וסימן מדבר שקר תרהק, שקר ריש שקר קלות ראש ואסילו עם אשתו אמרו שאסילו
על שיחה קלה שבינו לבניה עתיד לתן את הדין ומה גם אם היא גדה, כי אסילו להסתכל
בפנים כתבו חז"ל שירחק עצמו וכן מדבר עמה וסימך נאלמתי דומיה החשיתי רית גדה.
ריכ לשוננו. ועד"ז איתא גם בראשית חכמה סיג משער הקדושה וז"ל: ומכאן ידן הרי"ש
למעט הדבור באשה בכל האפשר ובפרט באשתו גדה וכו' נאלמתי דומיה החשיתי רית
גדה להרות שצריך למעט הרבור בה ביותר כ"ו וכן מלהסתכל בה כי בעברו על אחת
מכל אלה מושך כח המומאה אשר באשתו עליו ואפשר שיטמאהו, עכ"ל שם, ובסי'
שם הביא בשם ספר חסידים שהמסתכל באשתו גדה וכן המסתכל בפני הכועס משכה
חלמודו, דברי חכמה הם וא"צ חזוק, עכ"ל. והרי כל זה עולה בשיפתו של אא"ז הצודיק
שכתב שצריך לתקן חכף את עצמו באמרו: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ולא
יטמא את שכלו ח"ו.

ואנא עובדא דענא, מה שהיה אצל הגאון הצדיק ר' יוסף בער וצ"ל אבדקיק בריסק.
שפעם אחת בא לפניו חסיד אחד, אחר שהגב את תג השבועות אצל הרה"ק אדמ"ר

ח ער ואל ידך איין גיוואנגען ער ואל גיט אן הויגען צו רעדן צו גיין מענטשין
גאר סיידן דען ער איז שטארק גויט באדערפטיג. אין דאס וואס ער איז
שטארק גויט באדערפטיג ואל ער רעדן בקיצור או דאס ואל גיין גינפט מיט
13 וישן או גם ואל גיט גיין אין ויגע רייד גיין שום שקר ח"ו און גיין שום
הנופה און לשון הרע אין רכילות אין גיין שום פאר שעמען דעם גיווימען.
אין גיט אויסקן גיין צו גיין פאר מענטשין ויגע מעשים און ער ואל ידך גיין

חזיל למוד לשונך לומר איני יודע. כשמדברין אליו ביא אשר אין נוהרים
 מלדבר דברים במלים ישימט א"ע מהם בכל כחו ובכל מיני תחבולות וכשלא
 אפשר לו להשכט מהם בשום אופן עכ"פ יקצר מאוד מאוד כזה שמוכרח
 להשיב להם:

ה ע ר ה

ר' אברהם מסלאנים זצ"ל בעל יסוד העבודה, ושאל אותו הגאבדיק בריסק מה למדת אצל
 רבך בחג הקדוש הזה, והשיב החסיד, שלאחר סעודת יום אמר הרהיק לקהל חסידיו,
 בהתלהבות עצומה, כדרכו בקדוש: יודען וואס מען טאהר נישט, טאהר מען דאך
 נישט, און וואס מען מעג טייל זיך נישט. וכל אדם צריך לזכור תמיד מה שציוה הש"ת
 בתורתו הקדושה פן תשכח את ה' אלקיך, ממילא אין בשעת אכילה ושתיה אין עסק
 נישט פרעסן, טרונקען נישט זויסן, וגם בשעת תשחים צריך שלא ישכח גם או את
 ה' אלקיך, ויתנהג בקדושה, וכמו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, וכמשיני הלא את השמים
 ואת הארץ אני מלא, כדאיתא בשיע אויה בהגהות המ"א ס"א א' סע"י י"א וכמ"ש בספר
 בית אהרן בשם ר' אהרן הגדול זצ"ל עד מתי אתם פוסחים על שני חסעפים, היינו על
 סעף א' מסומן א' הגיל, לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד, ועל סעף א' דס"י הלא, לקיים
 בכל הדיכך דעהו, שכל מעשיו יהיו לשם שמים, עד כאן תשובת החסיד, וכששמע
 הגאבדיק בריסק דברים אלה נתרשש מאוד ואמר לו לאותו חסיד: איך הרבה מאד למדת
 מרבך וכדאי לנסוע להצדיק הקדוש הזה לשמוע דברים קדושים כאלה—וודי בהערה זו.

ועני ב"כ ש"ז מאי דאמר רבא עפרא לפוטא דאזיב מה דעל איתתא דיד"י אסתכל
 ובאברהם אבינו אפילו באתתא דיד"י לא אסתכל, וכשבת דינן מעשה באדם אחד שנשא
 אשה גרמית ולא הכיר בה עד יום מותו, וא"ר חייא כמה צנוע אדם זה, וראה, שלא
 אמרו יש מעשה בחסד אחד אלא באדם אחד, וקראוהו צנוע, הרי שממדת צניעות
 היא זו, שלגודל קדושת ישראל, וכפי שהיתה נהוגה בקדמוני אומתנו הקדושה, אפילו
 בגשותיהם לא הסתכלו, וכיש וקיו שזיהר מהסתכלות בה בימי נדוטה וטומאתה. דלא יסתאב
 גרמין בסאבותא דנדה, כניל. ותקדש בקדושתו של מקום בית. ויקיים ולא תתורו אחרי
 לבבכם ואחרי עיניכם, כמשיב העבר עיני מראות שוא בדרכך חייני, לב טהור ברא לי
 אלקים ורוח נכון חדש בקרבי.

ג'ווי'גען מיט דעם כלל וואס די חזיל האבין ג'וואגט: די זאלסט ג'ע'נין דיין
 צונג צו זאגן: איך ווייס ניט. ווען עס ג'עדן צו עס אונזלעקע מענטשין וואס
 זענען ניט אפ גיהיט פון צו ג'עדן דברים במלים זאל ער זיך זעהן ארויס
 רוקען פון זיי מיט זיין זאגן כח אין מיט אלע עצות ומחבולות. אין ווען ער
 קען זיך ניט ארויס ג'ר'ייען פון זיי בשום אופן זאל ער עכ"פ זייער מקצר זיין
 דאס וואס ער איז ג'ישפארט זיי צו ענטפערן:

ואמרו נועם צעטיל קמן אלימלך אמן קיג

ט ירגיל את עצמו תיכף ומיד שיתעורר משנתו יאמר מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך ויאמר אפילו בלשון אשכנז בלב שמח ברוך אל עליון אשר נתן לי מצות ציצית אלה אשר אני מסובב בהן ומצות נטילת ידים שהרית להעביר רוח רעה ותקליפה הקשת מעל שתי ידים שלי ויראה שיהיו לכו מלא שמחה באמרו כניל ויקבל עליו הגדר של מיעוט הדיבור הנזכר לעיל סי' ה' :

י יוחר מאוד בהתמדת הלימוד שעורין כסדרן תיכף ומיד אחר קומו משינתו ואחר אמרו תיקון חצות. והצעטיל קמן לא יזוז מהספר שלומד בו אפילו שעק א' בכל פעם שיישב א'ע ללמוד ואחר. שיאמר תפלת השב המתחיל אנא השם וכי ותפלת התלמוד תורה כשערי ציון המתחיל הנני רוצה ללמוד יראה בכל כחו שלא לעשות שום הפסק אפילו במחשבה אחרת זולת מחשבת הלימוד ומחשבת הצעטיל קמן שהוא לפני עיניו כי המאור שבה יחזירנו למוטב :

ט ער זאל זיך איין גיוואגען תיכף באלד ווי ער מאפט זיך אויף פון זיין שלאף זאל ער זאגן מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתו בחמלה רבה אמונתך. אין ער זאל זאגן אפילו אויף ז' ארגאן מיט א פרייליך הארץ גילויבט איו נאט וואס ער האט מיט גיגענין די מצוה פון די ציצית וואס איך בין ארום גירויגילט מיט ווי אין די מצוה פון זיך זאשין נעגיל וואקער פון אין דער סריא אראפ געמען דעם שלעכטן רוח און די שווערע קליפה: פון מינע צוויי הענט אין ער זאל זעהן אז זיין הארץ זאל זיין פוהל מיט שמחה ווען ער זאגט וואס ווערט אויווין גיבראקט. אין ער זאל מקבל זיין אויף זיך דעם גדר פון ווייניג דערין וואס גערט גיבראקט אויווין אין סימן ה' :

י ער זאל זיין וייער גיהיט אין דער התקדה צו לערנין שעורין נאך דעם סדר תיכף באלד וויא ער שטייט אויף פון זיין שלאף אין נאך זיין זאגן תקון חצות און דעם צעטיל קמן זאל ער ניט אונטערגיין פון ספר וואס ער לערניגט אין עם אפילו איין שעה. אין יעדערס מאל וואס ער זעצט זיך לערנען אין נאך דעם אז ער וועט זאגן תפלת השב וואס הייבט זיך אן אנה השם וכי און די תפלה פון תלמוד תורה אין שערי ציון וואס הייבט זיך אן: הנני רוצה ללמוד זאל ער זעהן מיט זיין נאנצין פח ער זאל ניט מאכין קיין שום הפסק אפילו מיט איין אנדער גידאנק נאר אין דער מחשבה פון לערנען אין די מחשבה פון צעטיל קמן וואס ס'איז פאר זיינע אויגן זייל די לויבטקייט פון

דער תורה וועט עם אום קערין צו גוטינס :

קיד ואמרו נועם צעטיל קטן אלימלך אמן

יא ירגיל איע להתפלל בכל כחו ובקול המעורר הכוונה להדבק המחשבה לדיבור ופניו אל הכותל בתוך סידור התפלה בכוקר ובערב ולא יסתכל לצדדין מתחלת התפלה עד סופה ובחזרת השיי' השיי' יעיין בסידור לענות אמן בכל כחו על כל ברכה וברכה ובשעת קריאת התורה להטות אזנו על כל דיבור ודיבור מהקורא כקורא את הסגולה ולעשות את עצמו כאלם בבית הכנסת אפילו קודם התפלה ואחריה עד הליכתו לביתו :

יב יצייר במחשבתו תמיד ובפרט בשעת קריאת הציק הזה כאלו איש אחד עומד סמוך לו ומעורר אותו בקול רעש גדול לקיים כל ההנהגות אלו ואל יפיל שום דבר ארצה אפילו נקודה קטנה וכשירגיל עצמו כך אזי במשך בזמן יבא עליו התעוררות גדול מצד נשמתו רשפי אש שלהבת ייה : יג לספר בכל פעם לפני המורה לו דרך השם ואפי' לפני חבר נאמן כל המחשבות והרהורים רעים אשר הם נגד תוהיק אשר היצהיר מעלה

יא ער זאל זיך איין גיוואנגען צו דאווינגען מיט זיין נאנגיין ביה אין מיט א קול נוייל דער קול דער וועקט די פונגה צו ביי העפטיין די מחשבה צו דעם דיבור. אין זיין פנים זאל ער האלטן צום וואנט און קוקן אין סידור התפלה אין דער פריא אין פאר גאכט אין ער זאל זיך גיט ארום קוקן אין די זייטן פון אנפאנג דאוונגען ביזן סוף אין ווען דער שיי' זאגט די הויכע שמונה עשרה זאל ער אריין קוקן אין סידור. אין זאל ענפערין אמן מיט זיין נאנגיין ביה אויף געדער ברכה און ברכה. אין בא קריאת התורה זאל ער צו הערין יעדן דבור און דבור פון דעם בעל קורא גלייך ווי ער וואלט גילינגענט די מגילה. און ער זאל זיך מאקען גלייך ווי א שטומער און דער צייט ווען ער איז אין שוהל אפילו פארין דאוונגען און נאדין דאוונגען ביו ער גייט צו זיך אין שטוב : יב ער זאל שטענדיג פארשטלין בא זיך אין גידאנק ובפרט בשעת ער לייגענט דעם דאווינין צעטיל קטן גלייך ווי א מענטש שטייט לעבין עם אין וועקט עם מיט א שטארקע קול א גרויסען מקיים צו זיין די אלע הנגהות ער זאל גיט לאזן פעלן. קרין ואך דערפין אפילו א קליינע נקודה אין ווען ער וועט זיך אזוי איינגייווינגען דענסמאל וועט אין א צייט ארום קומען אויף איהם אנדרד סע התעוררות אויף זיין נשמה פייגדיגע פינגען מיט א געטליכען סלאם : יג ער זאל דער ציילין יעדן מאהל פאר דעם וואס לערינט עם דעם דרך השם אפילו פאר אפאנגלייבטיין חקר אלע מחשבות אין שלעקטע גידאנקן

ואמרו נועם צעטיל קמן אלימלך אמן קמן

אותן על מותו ולכו הן בשעת תורה ותפלה הן בשכבו על ממתו והן באמצע היום ולא יעלים שום דבר מחמת הכושה ונמצא עיי סיפור הדברים שמוציא מכה אל הפועל משכר את כח היצהיר שלא יוכל להתנבר עליו כיכ בפעם אחרת חוץ עצה הטובה אשר יוכל לקבל מחבירו שהוא דרך השם והוא סגולה נפלאה :

יד יזהר מאוד ומאוד לחזור לפעמים בכל מעת לעת זה הצעטיל קמן ויפרש כל תיבה ותיבה בלשון אשכנז וזה יהיה לו חוק ולא יעבור מלמוד קודם הזיוג פרק מ"ז בר"ח והנהגות האר"י ז"ל ואם ישאר לו פנאי ילמוד גם פרק י"ז בר"ח הנ"ל וזה יהי' לו חוק ולא יעבור :

מ"ז קודם נס"י לאכילה ואמר תפלת השב של רבינו יונה ז"ל) ואחר אכילה המוציא יאמר בזה הלשון לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה אין אני אוכל

(ו זהו תפלת השב לרבינו יונה ז"ל

אנא ה' חמאתי עייתי פשעתי כואת וכואת עשיתי מיום היותי על האדמה עד היום הזה (ויפרט בינו לבין קוט את החמאים הגדולים שלו אשר

וואם וענען גענין אונזער הייליגע תנ"ך. וואס דער נאָר דער גרייניגט ווי אויף אין זיינע גיטאָנקען אויף אין זיין האַרץ ס"י ווען ער לעריינט אָדער ער באַוויינט ס"י ווען ער לינט אין בעט, אין ס"י אין מיט'ן טאָג, אין ער זאל נישט פאַרהאַלין זיין וואָך מחמת בושה. זייל דורך דעם וואָס ער דער ציילט זיין חבר אין נישט עם איבער מכה אַל הפועל צו ברעכט ער דעם כח פון נאָר דער. ער זאל זיך נישט קענען שטאַרקטן אויף איהם אזוי פיהל נאָך אַ מאַהל חוק פון דער נישטער עצה וואָס ער נעמט קענען מקבל זיין פון זיין חבר וואָס דאָס איז דער דרך השם אין דאָס איז אַ ווינדערליכע סגולה:

יד ער זאל זיין וישר גיהיט צו איבער טאָנערין אַפּאָהר מאָהל אין מעת'לעת דעם צעטיל קמן אין זאל פאר מייט'שין יעדעס וואָרט אויף וואָרנאָן, אין דאָס זאל זיין ביי עם אַ חק ולא יעבור וואָס ער זאל דאָס נישט איבער זיין צו לערנען פאַרן ווייניג פרק מ"ז אין דעם ר"ח און די הנהגות פון האר"י ז"ל אין אויב עם נעמט אים איבער גריינען צייט זאל ער לערנען דעם פרק י"ז פון דעם ר"ח הנ"ל און דאָס זאל עם זיין אַ חק ולא יעבור :

מ"ז איינער ער וואָשט זיך די הענד צום עסין זאל ער זאָגן תפלת השב פון רבינו יונה ז"ל. נאָכן עסין די המוציא זאל ער זאָגן מיט דעם לשון לשם

קטז ואמרו נועם צעטיך קמן אלימך אמן

להנאת נופי חיו רק שיחיו נופי בריא וחזק לעבודתו יחיש ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע ותענוג גשמי את היחוד קובחיו על ידי ניצוצות קדושות של האכילה והשתיה הזה ויכוין כשהוא אוכל דבר מה או שותה דבר מה שהטעם שהוא מרגיש בפיו בשעת לעיסה ובשעת נמיעת היא פנימיות הקדושה וניצוצות הקדושה השורה במאכל או במשקה החוה ועיי האכילה והשתיה בשנים והאצמוסמא נברר הפנימיות מהמאכל שלא יעשה מותר להשפיע להיצוני ואז נפשו נחנית מהפנימיות והפסולת נעשה מותרות

בזכרוננו] ועתה נשאני לבי ונדבה איתי רוחי לשוב אליך כאמת ובלב שלם ככל לבי ומאודי ונפשי להיות מודה ועוֹב ולהשליך מעלי כל פשעי ולעשות לי לב חדש ורוח חדשה ולהיות והיר ווריו ביראתך, ועתה ה' אלקי הפותח יד לתשובה מסייע לבאים למחר פתח ירך וקבלני בחשובה שלימה לפניך וסייעני להתחזק ביראתך ועורני נגד השמן הנלחם בי כתחבולות ומבקש נפשי להמיחני לבלתי ימשול בי והרחיקהו מרמח אברים שבי ותשליכהו כמצולות ים ותגער בו לבלתי יעמוד על ימיני לשמגו ועשית את אשר אלך בחוקיך, והסירות את לב האבן מקרבי ונתתי לי לב בשר, אנא ה' אלקי שמע אל תפלת עבדך ואל תחננוני וקבל תשובתי ואר יעכב שום חטא ועון את תפלתי ותשובתי ויהי לפני כסא כבודך מליצי יושר להמליך בעדי להכניס תפלתי לפניך ואם בחמאי הרבים ועצומים אין לי מליך יושר חתור לי אתה מתחת כסא כבודך וקבל תשובתי ולא אשיב ריקם מלפנך כי אתה שומע תפלה ברוך אתה שומע תפלה:

יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה: איך עם ניט פון וועגן די הנאה פון מיין נוף חיו נאר ציליב דעם מיין נוף זאל זיין גיווגד אין שטארק צו דינען דעם צוויגער: אין קיין חטא און זינד אָדער שְׁלֶטְקֶטֶר גִּדְאָנְק אָדער דעם פענוג נשמי זאל ניט מעכב זיין דעם יחוד קובחיו דורך די הייליגע ניצוצות פון דער אכילה ושתייה: און ער זאל אין זינען האבין אז ווען ער עסט עפעס אָדער ער מרינגט אַמשקה, און דעם טעם וואס ער איז מרגיש אין זיין מוהל ווען ער ציקייט אָדער ווען ער וופט די משקה און דאס איז די פנימיות פון דער קדושה אין די ניצוצות פון דער קדושה וואס עס רוקט אין מאכל אָדער אין דער משקה, און דורך דעם עסן אין דעם ציקאלין מיט די ציין אין דעם מאגין ווערט אויס גיקלויבין די פנימיות פון דעם מאכל אז די פנימיות זאל ניט זיין צו די חצונים אין זיין נשמה האט הנאה פון די פנימיות אין די פסולת ווערט

ואמר יעקב צעמיל קסן אלימלך אמן קיו

ונדחה אל החיצונים ויקבל אז במחשבתו שתיכף ומיד כשירגיש שיצטרך לנקביו לא ישהה את הפסולת בקרבו לטמא חיו את מוחו ולשקץ את נפשו להשהות את הצואה והשתן בקרבו אפילו רגע א'. וגם יצייר לפניו בשעת אכילה האותיות מ א כ ל בכתב אשורית ויהרהר שעולה ציא כמנין הויה בשילוב אדני :

מן האדם לא נברא בעולם רק לשכר את הטבע לכן יודו איע לתקן סדוהיו בשנת י"ח דוקא כמו שאבאר כגון מי שנולד בטבע של עקשנות ישכר את טבעו מ' יום רצופים לעשות דוקא להיפך ממה שיעלה במחשבתו וכן מי שבטבעו עצל ירגיל את עצמו מ' יום רצופים לעשות כל דבר בזריזות הן בהולך לשכוב על ספתו הן לקום בבוקר ממשכבו הן בזריזות לבישת בגדים ונטיף ולנקות את גופו ולידך בזריזות לבחבני תיכף אחר קומו מהספר וכיוצא בהן וכי מי שטבעו ביישן מהחלק של כושה רעה ירגיל את עצמו מ' יום להתפלל דוקא בקול רם וכח תנועת אכריו ולקיים כל עצמותי

מוהרות אין עם ויערט נדחה צו די חצונים. אין ער זאל מקבל ויין פא זיך אין גידאנק תיכף ווי ער נומט שפירין אז ער בארף ארום ויין נקות זאל ער נים האלמין די פסולת אין זיך צו מטמא ויין דם מוח חיו אין פאר מיטסין ויין נפש חיו צו האקטין אין זיך די צואה אפילו איין מינוט. אויך זאל ער זיך פאר שטעלין ווען ער עקט די אותיות מאכיל אין כתב אשורית אין ער זאל טראכטן אז מאכל באמערעפט איינע ניינציג קמנין הויה בשילוב אדני :

מן דער מענטש איז נים באשאפן גיזוארין אויף דער וועלט גאר פון וועגין צו ברעכין די נאטור דער איבער זאל ער זיך קוברו ויין צו פארקומן ניינע מדות אין דעם אכצעטין יאהר דוקא אזוי ווי אויך וועל מבאר ויין : דהיינו דער תאם איז גיבארין גיזוארין מיט א נאטור פון עקשנות זאל ער ברעכין ויין נאטור פערציג טעג דורך אנאנד פונקט פאר קערט ווי עם קומט עם אויף אין ויין גידאנק אין די זעלבע וואך ווען ויין נאטור איז א פולער זאל ער פערציג טעג דורך אנאנד טאהן יעדען וואך מיט זריזות סיי ווען ער נים זיך לייגן שקלאפין אויף ויין בעט אין סיי ווען ער שטייט אויף אין דער פריא פון ויין גלענער זאל ער זיך אויף זיך אן טאהן די גליידער אין זיך וואשין די הענט אין דיינקען ויין נוף אין ויין אויף זיך אין שוהל ווי ער נים אונעק פון מסר. אין דעם גלייבען ווען ויין נאטור איז צו ויין א שעמינדיקער צו יודישקייט זאל

ק"ח ואמרו נועם צעטיל קמן אלימך אמן

תאמרנה ולברך על התורה בקול רם עד שיעזרוהו מן השמים להסיר הבושה הרעה ממנו וכן מי שאמרי פיו אינם עולים יפה ומסודר סחמת הרגל טבעו וכלי הדבור שלו ירגיל את עצמו מ' יום להמות אזנו להדיבורים היוצאים מאליו הן במילי דעלמא והן במילי דשמיא הן בשעת לימוד כי הרגל של כל דבר נעשה שלטון וכן מי שמכעו אינו מתמיד בלימודו ירגיל את עצמו גם כן מ' יום וילמוד יותר מהרגל שלו ויסתכל בכל פעם קודם הלימוד בצעטיל קמן שלי ומשם ואילך מן השמים יעזרוהו להיות מוסף והולך בשבירת מדות חרעות עד תומם :

יז בכל עת שהוא פנוי מהתורה ומהתפלה ילמוד את עצמו בעל פה דברים הצריכים לו כגון תיקון רחל ותיקון לאה ותפלת השב וברכת לבנה וברוך שמיא ועל הכל ומודים דרבנן ויחרהרר במצות עשה של ונקדשתי וכו' ככתוב לעיל. כ"ז מצאתי בכ"י :

ער זיך גייויגען דוקא פערציג טעג דאוויגען הויך מיט כח מיט וייגע אלע אברים אין זאל מקיים זיין כל עצמותי תאמרנה דאם הייסט אלע מיגע גייער טעגן זאגן מיט כח די שברים אין לויגיטשין צו השי"ת אין מאכין די ברכה ביי די תורה מיט א הויך קול ביו מען נועט עם העלפין פון היממעל ס'זאל זיך פון עם אפ טעגן דאם שלעכמי שעמעכטם. אין דעסט גלייבן אז זיין זאגן מיט זיין מיל איז נישט בערעכניט מחמת זיין טבע אין זיין גייויגהייט מיט וייגע קלי הדיבור. זאל ער זיך גייויגען פערציג טאג ער זאל צו גייען די אויערין צום נוארט ער זאל וויסען וואס ער זאגט סיי ביי דאוויגען סיי ביי לערנין אין דעסט גלייבן ביי לערנין אויב ער איז נישט זיין מחמיר אין לערנין זאל ער זיך אויך גייויגען פערציג טאג אין זאל לערנין זיין פון זיין גייואנהייט. אין יעדעס מאהל פאר זיין לערנין זאל ער אריין קוקן אין דעם צעטיל קמן אין וויסער נועט מען שוין ענטפערן פון היממעל אז ער זאל צו ברעכן פון זיך די מידות רעות ביו זאל :

יח בקל עת אין יעדערע צייט וואס ער איז לידיג פון תורה אין תפלה זאל ער זיך לערנין זאגען פון אויסען ווייניג די גייטיגע ענינים דבייני תיקון רחל. ותיקון לאה. ותפילת השב לרבינו יונה הנ"ל. וברכת קדוש לבנה. וברוך שמיא. ועל הכל. ומודים דרבנן. אין זאל אין זיגען האבין די מצוה ונקדשתי בתוך בני ישראל אזוי ווי אויוויין קמייש נישריגען אין אות א' ב' :

ואמרו נועם אלימלך אמן קיט

הנהגות האדם

מאזי איש אלקי קדוש עליו רבינו הקדוש רבי ר' אלימלך וצוקלהיה
 אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם.
 (ע) א הראשון צריך האדם ללמוד נמרא ופירשי ותוסי וספרשים כל אחד
 לפי השנתו והפוסקים אחריהם ומתחלה ילמוד שיע א'ח וצריך
 להתפלל להשיי שיבא על האמת כי הטאח נעורים של האדם מסמין עינו
 שלא יראה אף שיכול לפלפל ולהניד לאחרים דינו אבל הוא בעצמו שוכח
 ולא מקייטם באמת לכן צריך האדם להתחרט מאד על עונותיו ולהתבודד
 עצמו קודם אור היום שאז עת רצון לבכות על גלות השכינה פעמים הרבה
 עד אין חקר ויבכה כדמעות וגם ביום לפעמים יתבודד ואז יראה בעצמו
 שעמדו עונותיו נגד עינו. ויזכור את הטאחיו ועונותיו ופשעיו כחרים ונבעות
 אשר מעולם לא זכר אותם אם עשה ככה. ככה יעשה לא פעם ולא שתים

נועם הנהגות האדם אלימלך
 מאזי הרב הקדוש איש אלקי המפורסם מרה אלימלך וצלהיה
 אלה הדברים דאם איז די דאויגע זאגען וואס דער מענטש זאל זיי מאהן
 אז ער זאל האבין א גיטין אייביגען לעבין.

(ח) א די ערשטע זאך דארף א מענטש לערנין נמרא מיט רשיי מיט תוספות
 מיט ספורשים יעדער איינער ווי פיהל ער קען, אין דער נאך זאל ער
 לערנין פוסקים נאר פריער זאל ער לערנין שלחן ערוך אורח חיים אין ער
 דארף מתפלל זיין צו השי"ת ער זאל ארוף קומען אויף דעם אמת וייל די
 זינד פון דער זיגענד פארבלענדן עם זיינע אויגין ער זאל ניט זעהן. האטש
 ער קען זיך מפלפל זיין אין זאגין זיין חבר דעם דין, אבער ער זליין פאר
 געסט אין ער איז ניט מקיים באמת, דער איבער דארף דער מענטש זייער
 חרטה האבען אויף זיינע זינד, און ער זאל זיך מתבודד זיין איידער עם זענע
 טאג, וייל דענסמאל, איז אמת רצון צו וויינען אויף דעם גלות פון דער שכינה
 פיהל מאהל אן א שיעור, אין ער זאל וויינען מיט מרערו, אויך בא טאג
 זאך ער זיך מתבודד זיין זעט ער זעהן אז זיינע זינד שטיינען פאר זיינע אויגין.
 דאן זעט ער גידענקען זיינע חטאים זענות ופשעים וואס זענען ווי די גרויסע
 בערג, וואס ער זואלט ווי קיין מאהל ניט גידענקט אויב ער האט אוי גיטאן:
 אזוי זאל ער מאהן ניט זיין מאהל אין ניט צוויי מאהל אין ניט הונדערט
 מאהל, ביז מען זעט זיך מרחם זיין אויף איהם פון הימעל און ער זאל מתפלל

קב ואמרו נעם הנהגות האדם אלימך אמן

ולא מאה פעמים עד אשר ירחמו עליו מן השמים ויתפלל להשיי שידריכהו בדרך ויורהו דרכו שלא יבלה חייו ואז השיי ברחמיו וברוב חסדיו יאיר עיניו באור תורתו הקדושה ויבין וישכיל תוכן הדבר לעשותו ולקיימו:

ב אלה הדברים צריך לזאת מחנופה ומשקרים ולצנות ולהיר וקנאה ושנאה ותחרות וכעס ונאוה ומלהסתכל בנשים ומלהרבות שיחה עם אשה אפילו עם אשחו אמרו כו' ובפרט בעת גדתה צריך הרחקה:

ג ויזכור תמיד יום המיתה וכשילמוד גמרא או שאר ספרים לא יפסיק שלא יעבור על דברי חז"ל שדרשו על הקומפים כו'. ויתפלל להשיי שילמוד תורה לשמה:

ד ויעסוק באימה וביראה באיזו ספרי מוסר בכל יום ברית ושליח וחיה: ה ולפעמים ילמוד באימה במעט איזה כתבים מהארצי וצלליה וכזו באימה

וין צו השיית ער זאל עם מדרוך ויין אין זאל עם ויינען דעם וועג או ער זאל ניט לידיג פאר בריינגען ויין לעבין, דאן וועט דער עוויגער מיט ויין רחמנות מיט ויינע פילע חסדים דער לייבטען עם ויינע אויני, אין די ליבטער מיט פון דער הייליגער תורה או ער זאל פאר שטיין דעם עיקר פון דער ואך צו טאהן אין מקיים צו ויין:

ב די דאזיגע ואכין: וואס ער בארף ויך היטין פון חפניגען, פון ליגען זאגען, אין פון ליצנות לשון הרע, קנאה, שנאה, אדער צו בייצין ויך מיט ויין חבר אדער ווערין אין בעס, אדער אין גאות חיו, אויך זאל ער ניט קומען אויך זאל ער ניט קוקען אויף ווייגער, אין זאל ניט פיהל דערין מיט ווייגער אפילו מיט ויין אייניגע פרוי כל שבן מיט אפרעמדע, ובפרט ווען זי איז אגדה זאל ער ויך דער ווייטרוין פון איהר:

ג שטענדיג זאל ער גידענקען דען יום המיתה, אין ווען ער לערנט גמרא אדער אנדערע ספרים זאל ער ניט מפסיק ויין ער זאל ניט עובר ויין אויף די דברי חז"ל וואס האבין גידארשנט אויף דעם פסוק הקומפים מלוח עלי שיה וכו' (חגיגה י"ב) און ער זאל מתפלל ויין צו השיי או ער זאל לערנין תורה לשמה: ד ער זאל עוסק ויין באימה וביראה אין אייניגע ספרי מוסר יעדן טאג בריח ושליח וחיה:

ה טייל מאהל זאל ער לערנין מיט אימה ווייניג עכ"פ אייניגע כתבים פון דעם הארצי וצלליה אין דאס אלעם זאל ויין מיט אימה וביראה און מיט פארקט

ואמרו נועם הנהגות האדם אלימלך אמן קבא

וכיראה ופחד ה'. בדורות הראשונים היו נשמותיהם נשמות קדושות והיו נשמרים מנעוריהם מכל חטא ועון והיו נשמותיהם ראויים ומסוגלים ללמוד חכמה זאת אבל עתה בעויה שיש לנו גוף עכור וחומר עב צריך האדם לזכך ולכבס עצמו מכל חטא ולזכך נשמתו ויכין האדם אם זכך נשמתו כאשר אין יצהיר מסיחו לשמות והבלים כאשר בתחלה ואז יוכל ללמוד בכל פעם הכתבים והשיי יזכהו אם יזכך מחשבתו בקדושה באמת ובתמים שיפתח לו שערי החכמה בכתיבי האר"י וזללה"ה אשר לא כן כ"ז שמלוכש בתאות גופנית בחבלי זמן שהלימוד קשה לו מאד ח"ו:

ו צריך האדם לזכך גופו ונפשו בלימוד כנ"ל בלמוד הנט' ותוס' גם דברי אנדה שכנמ' חמה מסוגלים מאד לזכך נשמתו:
ז וישמור עצמו מעבירות ומהרהורים רעים בכל אופן ואופן:

פאר גאמי אין די ערשטע דורות איז ג'וען ו'יערע נשמות הייליג, אין נ'יא זענען ג'וען אפ' ג'יהט פון דער ו'וענד פון א'ויך, איז ו'יערע נשמות זענען ג'וען אין א'ין ס'וגל צו לערנ'ן די ח'כמה פון ק'בלה א'קער פא הי'ינטיגע דורות ג'עזונת'ני הרבים וואס מ'יר הא'בען פאר ד'ארביגע ניסים אין א'נגראב'ן ג'ערפער ד'ארף ו'ך דער ג'ענעטש ל'ייטער'ן אין ו'ך ר'יינג'ון אין אויסוואש'ן ו'ך פון ו'יגע ח'טאים אין צו מא'בין ל'ויטער די נשמה, דאן וועט ער ו'יסען אויב ו'יגע נשמה איז ל'ויטער? אז דער ג'ער ג'ער וועט עס ניט א'ן רעד'ן צו ש'מותים ו'תקלים, אזוי ווי פ'רש'ר, דאן וועט ער קענען לערנ'ן אלע פ'אקל די ח'תבים אין דער ג'עווער וועט א'יהם מ'וכה ו'ין אויב ער וועט ל'ייטער'ן ו'ין מ'חשבה מיט קדושה, מיט ג'ירעקט'ניקייט מיט ח'מימות וועט א'יהם דער ג'עווער עפ'יען די טו'ער'ן פון דער ח'כמה אין די ח'תבים פון דעם האר"י וללה"ה, דען דאס אלעס קען ניט ו'ין כל זמן ער איז באגל'ייט מיט די פ'אוות גופניות און די גארישק'ייט'ן פון דעם עולם ה'נה, וואס דער לימוד קען נאך עהם שאמ'ן ח"ו: ו דער ג'ענעטש ד'ארף ל'ייטער'ן ו'ין גוף אין ו'ין נשמה מיט דעם לערנ'ן גמרא מיט תוספות ווי ס'וערמ' אויב'ן ג'יבראקט, אויך די ד'ברי אנדה פון דער גמרא וואס דאס איז ו'יער מסוגל צו ל'ייטער'ן ו'ין נשמה:

ז ער נאל ו'ך אפ' היט'ן פון עבירות אין פון שלעכטע מ'חשבות מען נאל ו'י ניט צו לא'זן ח"ו ג'שום אוש'ן:

קנב ואמרו נעם הנהגות האדם אלימלך אמן

ח וישמור עצמו מלשנוא שום אדם מישראל כ"א הרשעים שנודעים לו בבירור
שאי אפשר לדונם לבקף זכות וכל שאפשר לדונם לזכות מחויב לאהוב
כנפשו בכל סאודו כגופו ובנפשו לקיים ואהבת לרעהו כמוך :

ט וישמור את עצמו מלדבר שום דבור קודם התפלה אפי' דבר אחד כי זה
מבטל כוונת התפלה :

י ויזהר לנקות את עצמו קודם התפלה וקודם סעודה גם בכל פעם שצריך
לנקבו שלא להשחות ויעבור על כל תשקצו :

יא ויזהר שיהיו בגדיו הכתונת ומכנסים מנוקים מלכלוך וצואה ושיזי חיו :
יב לא יטיל אימה יתירה בתוך ביתו ולא יקפיד שום הקפדה בתוך ביתו
ואם יהיה לו שום הקפדה על שום אדם או על דבר אחד יזכור מיד חטאת
נעוריו ויאמר בלבו אין זה כי אם עונותי הביאוני לידי הקפדה זו וכן בכל
דבר יזכור מיד חטאותיו ועייזי זכנע ויושבר כח היצהיר :

ח ער ואל ויך אפ היטין פון צו פיינט האקען קיין שום יוד חיו נאר סיידן
די וואס זענען איהם בא וואקט פאר גיוויסע רשעים וואס מען קען די ניט
דן זיין זכר וכות, אקער וואס מען קען איהם דן זיין לבקף וכות, איז ער עם
מחויב צו ליבן זיי ווי זיך אליין מיט זיין גאנצן פאר מעניגנס, מיטן גוף מיט
דער נשמה צו מקיים זיין דעם פאקט וואהבת לרעהו כמוך :

ט ער ואל ויך אפ היטין פון צו רעדן קיין שום דבור פארין דאווענען אפילו
אין דיבור, ווייל דאס איז מבטל די פונות פון דאווענען :

י ער ואל זיין גיהיט צו זיין נקיות פארין דאווענען אין פארין עסין אין אלע
צייטן זען ער דארף ארויס זיין זאך ער זיך ניט איין האלטיג פון נקיות
אז ער ואל ניט עובר זיין אויף דעם לאו פון כל תשקצו :

יא ער ואל זיין גיהיט, אז זיינע קליידער די העמד און די היידן זאלן זיין היין
פון שמץ, אדער צואה ושיזי חיו :

יב ער ואל ניט ווארפן א גרויסע אימה אין זיין שטוב, אין ואל ניט מקפיד
זיין קיין שום הקפדה אין זיין שטוב, אין אויב ער וועט עפעס האבן
אז הקפדה אויף א מענטשין אדער אויף אזוי א זאך זאך ער זיך דער מאנען
זיינע זינד פון דער יוגענד, אין ואל ויך מראקטין אין הארצין, אז נאר זיינע
זינד האבן עם גיבראקט צו דער הקפדה, אין אזוי אין רעדן זאך, ואל ער
זיך תיקף דערמאנען אין זיינע זינד, אין דורך דעם וועט ער קרייזן א צובראכן
הארץ אין ער וועט צו קרעכין דעם כח פון יצר הרע :

קכג ואמרו נעם הנהנות האדם אלימך אמן

יג ויתפלל להשי"ת שיעזרהו לעשות תשובה שלימה ושלא ימות בלא תשובה ויכלול את עצמו בתוך שאר בית שיעזרו שיעשה תשובה שלימה ויתפלל על מחילת עונותיו בכלל מחילת עונות ביי :

יד ויהיו דבריו בנחת עם בני אדם ואם משבחין אותו ידך בזיווח ויצמער את עצמו ויאמר מה זה משבחין אותי ואין בי אלו היו מכירין בשפלותי ושטותי ומעללי ומעשי הרעים ואיך אשא פני לפני הבורא ית' שהוא יודע ורואה מעשי בכל עת ורגע אעפ"כ הוא מרחם עלי בכל דברי :

טו ידמה בעיניו כאלו אדם עומד לנגדו תמיד ולא ירף מסנו השגחתו במעשיו תמיד ואלו היה רואה בו דבר סנוער היה מתבייש ונמאס בעיניו והיה מטמין את עצמו באמתחת עכבר סנודל הבושה על אחת כמה וכמה ית' שמו עומד עליו ורואה במעשיו בכל עת וכל רגע ובלתי אפשר להטמין עצמו מסנו כמיש אם יסתר כמיש בא"ח :

יז ער ואל מתפלל ויין צו השי"ת ער ואל עם העלפין צו קאדן תשובה שלמה אין אז ער ואל ניט שטארבען אן תשובה אין ער ואל ויך כולל ויין אין דעם כלל פון אלע בעלי תשובה אן השי"ת ואל עם העלפין אז ער ואל ויך ויין צו קאדן א תשובה שלמה אין ער ואל מתפלל ויין אויך וייגע וינד אז מען ואל עם מוחל ויין בכלל מחילת עונות פון אלע ידין :

יח וייגע רייד מיט יעדן מענטשין ואל ויין בנחת אין אויב מען לויבט עם ואל ער אונען גיין אין א ווינקל אין ואל ויך מצמער ויין און ואל ויך סראקטין פאר וואס לויבט מען מיד ווען איך בין דאס ניט ווערד ווען וי וואלטיין מיד גיגעט אין מיין שפלות אין מייגע נארשקייטין אין מייגע שלעקטע מעשים ווי אזוי וועל איך אויף הויגען מיין קנים פאר דעם בורא והברך שמו וואס ער תייב אין ער נעט מייגע מעשים צו יעדן צייט אין מינוט פון דעקט ווענין איז ער ויך מרחם אויף מיר אין אלע מייגע ענינים :
יט ער ואל ויך פאר שטעלין גלייך ווי א מענטש שטייט שטענדיג אנטקענין עם אין געקט ניט אראפ ויין השקפה פון איהם אויף וייגע מעשים אין ווען ער וואלט גיטעהן אין איהם א שלעקטי מדה וואלט ער ויך גישעקט אין וואלט נמאס גיטארין בא ויך אין די אויגען און וואלט ויך בא האלטיין אין אנטקיל פון א עגבר פון גרויס שאנדע סבל קיבן אז השי"ת שטייט איבער עם אין נעט וייגע מעשים צו יעדען צייט אין צו יעדער רגע וואס מען קען ויך פון

קבר ואמרו נועם הנהגות האדם אלימלך אמר

מזן אם יננה אותו שום אדם ישמח מאד שהקרה ח' לפניו איש כזה שמתנהג
במעשיו המכוערים וכל אדם יהיה בעיניו טוב מסנו:
יז ירחיק את עצמו מכל דבר שאין בו צורך לתכלית בריאת נופו לעבודת
הש"י הן באכילה ושתייה הן בכל תאוה והנאות:
יח ועיקר שישמור את עצמו ממשקה המשכרו כי זה חולי רע ומביא את
האדם לשפלות גדול כמאמר החנא לא תרוי ולא תחמא:
יט וישמור מלהזכיר שם לבטלה:

כ וישמור עצמו מלדבר ומלחשוב שוב דבר קדושה במקום מטונף כי היצר
חרע מתגבר דוקא להזכיר דבר קדושה במקום מטונף:
כא וישמור עצמו מלדבר בבית הכנסת הקדוש אף דברי מוסר שלא יומשך
מתוך כך לדבר בטל:
רזושלביע

איהם ניש באהלימין, אוזי ווי ס'שמיים אין פוסק אם יקתר איש במספרים ואני
לא אר'אני נאום ה': אוזי ווי דער רמ"א שר"יבט אין או"ח סי' א':
סז אויב א מענטש וועט איהם פאר שעמען זאל ער זיך ווייטער פרייגען וואס
דער גווייטער האט איהם צו נישיקט א מענטשין, אז ער זאל פאר שעקט
ווערן פאר ווייטע מיגעסע מעשים, אין דער מענטש זאל זיין פא עס אין די
אויגען דעקער פון איהם:

יז ער זאל זיך דער ווייטערין פון דער וואך, וואס ער האט ניש אין דעם
קיינ פאדערשטיש וועגן דעם תכלית פון זיין גיווג, פון וועגן צו דיגען
השם יתברך, סיי אין עסין אדער אין טרינקען, אין סיי אין אנדערע תאוה אין
הנאות זאל נאר זיין וועגן צו דיגען השירה ויתעלה:

יח דער עיקר איז אז ער זאל זיך אפ היימן פון א משקה וואס מאכט שכור,
ווייל דאס איז א שלעקטע קרענק אין דאס ברענגט דעם מענטשין ער
זאל ווערן ווייטער נידעריג, ח' דער חנא זאגט: לא תרוי ולא תחמא, דער
פשוט פון דעם איז זאלקט זיך ניש אן שיפורין וועסטו ניש וינדעגן:

יט ער זאל זיך היימן אז ער זאל ניש דער מאגען דעם שם לבטלה:
כ ער זאל זיך היימן פון צו רעדן אדער צו טראקטען קיין הייליגע וואך אין
א אויברייגעם ארט ווייל דער יצר הרע שפארקט זיך דיקא אז מען זאל
דער מאגען הייליגע ווערטער אין א אויברייגעם ארט:

כא ער זאל זיך היימן צו רעדן אין א שוהל אפילו דברי מוסר, ווייל טאמער
וועט ער זיך פארעדן אין וועט קוקען צו רעדן דברים בטלים:
תם ונשרם שבח ראל בורא עולם

זוכר עולם יהי צדיק

זכרה נא אהי לטובה ולברכה את כבוד ידידי הרב הגדול בתורה ויראה ובחכמה הגביר הנכבד האף המרום הצדיק המפורסם בצדקת פזרונו כשיח טוהיר בן ציון נוראק שלישיא בן הרב הגדול בתורה ויראה ובחכמה הגביר הנכבד האלוף המרום הצדיק המפורסם הנדבן המצוין מויה ר' שלום שכנא זצ"ל אשר האציל מברכתו עלי להיות כתומכי נפשי ברהוצאה הגדולה של הספר הזה במדה גרושה ומלאה להוציאו לאור עולם, וכאשר ידענא ב"י שכל מעשיו המה רצוים לשם שמים לזאת הנני מכרכו ברב תודה ותשואת חן גדול אשר בשכר נדבת צדור כספו שהווייל מכיסו לסייעני בהדפסת ספרי זה לזכות את הרבים, שישא ברכה מאת ה' עד בלי די ויצליחהו השי' עם אשתו היקרה הרבנית מנשים באהל תבורך תחי' עם בניהם היקרים שיחיו וישמרם מכל מקרים רעים ח"ו ויאריך השית את ימיהם ושנותיהם בנעימים בעושר וגדולה וכבוד עם מלא חפנים נחת מבניהם ובני בניהם עד מאה ועשרים שנה הון ועושר יהי כביתו וצדקתו עומדת לעד אמן נצח סלה ועד:

גם הנני למזכרת תודה להאשה החשובה הרבנית הצדיקת הצנועה והחסידה מרת ח' תחי' אשת הרה"ג הח"ב החסיד המפורסם הנדבן המצוין טוהיר ר' אברהם ליב ווערקסמאן ז"ל אשר גם היא הוויילה מכספה לסייעני בהדפסת ספרי זה, והנני מכרכה ברב תודה וברכה באריכות ימים ושנים טובים וברוכים עם מלא חפנים נחת מבני' היקרים שיחיו עד מאה ועשרים שנה אמן ואמן:

ואלה יעמדו על הברכה

על אשר פיענו מהונם להדפסת הספר הזה לעילוי נשמת קרוביהם
אשר הלכו לעולמם לאור באור החיים לחסות תחת כנפי השכינה
מו"ה שלמה ווערצבערגער שליט"א, שו"ב מסאנטריאל
לע"נ חותנו מו"ה יודא יעקב בהרה"ג בן ציון הלוי ווערצבערגער
שו"ב בגראסווארדיין, ח' סיון תש"ה, הי"ד
וונג' החשובה מרת יוטא בת הרה"ח מו"ה מרדכי שבתי קויפמאל
נעקה"ש כ"ד ניסן, הי"ד
ת נ צ ב " ה

גיסי מוה"ר יעקב יודא ווערצבערגער הי"ו

וונג' אחותי מרת חי' בילא תחי'

לטובת נשמת אבינו ה"ח מוה"ר ישעי' זאב ז"ל, בן מו"ה משה אלי' י

נפטר כ"ט חשון, תשכ"ג

ולע"נ זקניתי מרת בליימה בת חי' קיילא ו"ל

ת נ צ ב " ה

מרת אסתר גראס תחי'

לע"נ אביה ר' זאב ב"ר שלום מאטצען ז"ל שו"ב מאראד

נפטר ח' תמוז תשט"ו, חיפה

מוה"ר אברהם שמואל גראס הי"ו וונג' מרת רחל תחי'

לע"נ אביה ר' זאב ב"ר שלום מאטצען ז"ל שו"ב מאראד

נפטר ח' תמוז תשט"ו, חיפה

ולע"נ אמה מרת פריידא מלכה בת בילא ע"ה

ת נ צ ב " ה

יזכור אלקים את נשמת

זקני מו"ה זאב מאצען בהרה"ח שלום ז"ל שהי' שו"ב כאראד

ת נ צ ב " ה

הרב הנגיד מו"ה ליפא קויפמאן נ"י וונג' מרת פערל תחי'

לע"נ מו"ה חיים ארי' ב"ר יוסף ליפמאן ע"ה, נפטר ר"ח אלול

וונג' מרת ראכעל בת ר' זאב דוב, נהרגה עקה"ש, א' דשבועות

ולע"נ זאב ב"ר משה וונג' מרת מינדל דינה בת ר' יוסף הכהן

נהרגו עקה"ש — ת נ צ ב " ה

הרב הנגיד ר' אברהם קויפמאן נ"י וונג' מרת מלכה תחי'

לע"נ מו"ה חיים ארי' ב"ר יוסף ליפמאן ע"ה, נפטר ר"ח אלול

וונג' מרת ראכל בת ר' זאב דוב ע"ה, נהרגה עקה"ש, א' דשבועות

ולע"נ מו"ה חיים יהודה ב"ר יצחק, וונג' מרת אסתר בת ר' משה ע"ה

נהרגו על קידוש השם: אייר

ולע"נ מרת אסתר בת ר' מרדכי, נפטרה כ"ב סיון

ת נ צ ב " ה

הרנה"ג ר' **יצחק אמסעל** הי"ו
לע"נ מו"ה **ניסן משה** ב"ר **יצחק אייזיק**, נפ' י"ט אלול
מרת **יוטא** בת ר' **יודא ז"ל**, ר' טבת

מוה"ר **נטע רוטנבערג** הי"ו
לע"נ ר' **אברהם** ב"ר **נפתלי נטע ז"ל**, נפטר כ"ט שבט

מרת **אלישבע** בת ר' **שמואל**, ט"ז אלול
לזכר נשמת הצדיקת מרת **גיטל רבקה** בת הגה"ק מו"ה **יעקב זצ"ל**
מוה"ר **יודא לייב קופערשטיין** הי"ו
לע"נ ר' **יצחק צבי** ב"ר **פנחס ז"ל**, ב' דחומ"ס

מרת **ח' ליבא** בת ר' **יודא לייב**, ו' תמוז, נעקה"ש באוישוויץ
מוה"ר **רפאל כהנא** הי"ו
לע"נ מרת **מרים ברכה** בת ר' **מנחם יודא ע"ה**
ב' שבועות, תש"כ — **ת נ צ ב " ה**

חב' **הח' שמעון בראך** הי"ו
לעילו נשמת מוה"ר **מאיר צבי** בן הרב ר' **שמעון ז"ל**
נפטר כ"ב מרחשון, שנת תשי"ד — **ת נ צ ב " ה**

חותני מוה"ר **חיים אלי** הי"ו
לע"נ ר' **ירחמיאל** ב"ר **יודא ז"ל**
וונג' מרת **שרה פייגא** בת ר' **אלי**
נעקה"ש ח' סיון תש"ד,
ת נ צ ב " ה

מוה"ר **פנחס צבי כהנא** הי"ו
לע"נ אמו מרת **מרים ברכה** בת ר' **מנחם יודא ז"ל**, ב' שבועות, תש"ב
ולע"נ חמיו מוה"ר **מאיר יצחק ז"ל** ב"ר **חיים**
וונג' (חמותו) **הח' מרת רבקה** בת ר' **יצחק אייזיק ושפרה** יוכבד ז"ל
נעקה"ש אוישוויץ, הי"ד

וניסו ר' **אברהם יעקב** וניסתו מרת **עמעל רחל** בן ובת ר' **מאיר יצחק**

חב' יוסף יחיאל מיכל לעבוביץ נ"י
לע"נ אביו מו"ה ברוך יהודא כ"ר יוסף ז"ל
נפטר ו' אדר שני, תשי"א

מוה"ר יוסף יהושע פערדער נ"י
מוה"ר יעקב פערדער נ"י
מוה"ר שלמה זלמן פערדער נ"י
לע"נ אביהם מוה"ר יצחק כ"ר שלמה זלמן ע"ה
נפטר י"ח תמוז, תשמ"ז — ת נ צ ב " ה

מוה"ר יוסף יהושע פערדער נ"י
לע"נ חותנו מו"ה יהושע כ"ר אברהם זצ"ל
נפטר ו' כסלו, תשכ"ה

מוה"ר אהרן שווארץ הי"ו
לע"נ אביו ומורו מוה"ר אלכסנדר חיים בהרה"ג מאיר משה זצ"ל
חמותו מרת בלימה ע"ה בת ר' יהודה זצ"ל
נפטרה אדר תשכ"ד — ת נ צ ב " ה